

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

*Кафедра економічної теорії,
макро– і мікроекономіки
Кафедра підприємництва*

**ЖИТОМИРСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

*Кафедра економічної теорії та
інтелектуальної власності*

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ІНСТИТУТ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ
АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК
УКРАЇНИ**

**II Міжнародна
науково-практична інтернет-конференція**

**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ЕКОНОМІКА:
ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА
НАЦІОНАЛЬНІ ПЕРСПЕКТИВИ**

26 травня 2016 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ
АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

ЖИТОМИРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ЕКОНОМІКА:
ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ
ТА НАЦІОНАЛЬНІ ПЕРСПЕКТИВИ**

*Матеріали II Міжнародної науково-практичної
інтернет-конференції*

26 травня 2016 року

м. Житомир, Україна

Інтелектуальна економіка: глобальні тенденції та національні перспективи: Матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. – Житомир: ЖНАЕУ, 2016. – 432 с.

Редакційна колегія: чл.-кор. НАН України, д-р екон. наук, проф. В.Д. Базилевич, д-р екон. наук, проф. І.І. Мазур, чл.-кор. НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. О.П. Орлюк, д-р екон. наук, проф. О.В. Скидан, д-р техн. наук, проф. І.Г. Грабар, д-р екон. наук, проф. Є.І. Ходаківський, канд. екон. наук, проф. В.П. Якобчук, канд. техн. наук, доц. Ю.Б. Бродський, канд. екон. наук І.Л. Литвинчук

Представлені у матеріалах конференції тези учасників подані в авторській редакції та відображають власну наукову позицію авторів.

Автори тез несуть повну відповідальність за точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, наукової термінології, імен власних, джерел посилання.

© Колектив авторів, 2016
© Вид-во «ЖНАЕУ», 2016

З М І С Т

<i>Базилевич В. Д.</i> Тенденції розвитку та суперечності сучасного ринку інтелектуальної власності	9
<i>Бутнік-Сіверський О. Б.</i> Майнові права інтелектуальної власності на технологію: теоретичний аспект.....	16
<i>Грабар І. Г.</i> Чи стане чиста енергія та низькотемпературний ядерний синтез головною інновацією XXI століття?.....	21
<i>Ходаківський Є. І., Плотнікова М. Ф., Вольська В. В.</i> Синтелектична парадигма ноосферного розвитку економіки	31
<i>Василенко В. М.</i> Баланс «центр–регіони»: на основі чого?.....	40
<i>Галушка З. І., Антохов А. А.</i> Карпатський регіон у фокусі розвитку інноваційних просторових форм.....	45
<i>Данкевич Є. М., Данкевич В. Є.</i> Апробація європейського досвіду інноваційних технологій точного землеробства.....	53
<i>Зінчук Т. О., Малько К. В.</i> Теоретично-методологічні засади формування інтелектуального потенціалу підприємств аграрного сектору економіки.....	59
<i>Мазур І. І.</i> Корупційна складова інтелектуального бізнесу в Україні.....	66
<i>Малиновський А. С., Якобчук В. А.</i> Інформаційні технології у формуванні системи якості глобальної логістики зерна.....	70
<i>Скидан О. В., Самойленко К. А.</i> Вища аграрна освіта в структурі інтелектуального потенціалу України.....	75

<i>Ткачук В. І., Шевчук К.В.</i>	
Екологізація як напрям диверсифікації сільськогосподарського виробництва економічного розвитку сільських територій.....	83
<i>Юшин С. О.</i>	
Інтелект та моральність індивіда як координати успішності стратегії його економічної діяльності.....	92
<i>Арпентьева М. Р.</i>	
Интеллектуальный менеджмент и маркеры перемен.....	98
<i>Валінкевич Н. В.</i>	
Інтелектуалізація розвитку підприємств.....	110
<i>Кухарець С. М., Кухарець В. В., Ярош Я. Д.</i>	
Ефективність виробництва біогазу в контексті розвитку аграрних підприємств.....	116
<i>Дема Д. І., Недільська Л. В.</i>	
Due diligence в управлінні ризиками при використанні об'єктів інтелектуальної власності.....	125
<i>Суліменко Л. А.</i>	
Особливості бухгалтерського обліку об'єктів права інтелектуальної власності в складі нематеріальних активів.....	130
<i>Якобчук В. П., Пугачова Н. С.</i>	
Методичні підходи щодо оцінки інтелектуальної складової в аграрній безпеці України.....	137
<i>Вітренко А. О.</i>	
Захист права інтелектуальної власності в сфері послуг...	144
<i>Литвинчук І. Л.</i>	
Експлікація поняття «інтелектуалізація» як соціально-економічної категорії.....	153
<i>Андрощук Г.О.</i>	
Національна інноваційна система: оптимізація співвідношення інтелектуальної власності, інновацій та економічного розвитку.....	165
<i>Бродский Ю. Б., Тимонин Ю. А.</i>	
Перспектива развития экономического знания интеллектуальной экономики.....	176

<i>Вірченко В. В.</i>	
Суб'єктна структура ринку інтелектуальної власності...	182
<i>Горбачова І. В.</i>	
Сертифікація персоналу аграрних підприємств у контексті євроінтеграції.....	188
<i>Довженко В. А.</i>	
Інституційні аспекти інтелектуальної безпеки в умовах інформаційного суспільства.....	196
<i>Захаріна О. В.</i>	
Кластеризація в контексті інтелектуалізації економіки...	202
<i>Корнійчук А. М., Гончарук Т. В., Коломісць Т. В.</i>	
Формування інтелектуального капіталу науково-дослідних організацій як основа інноваційного розвитку аграрного сектору.....	208
<i>Котелевич В. А.</i>	
Технології органічного виробництва у галузі кролівництва.....	213
<i>Сайкевич М. І.</i>	
Інтелектуальна економіка: визначення понять.....	218
<i>Симоненко Л. І.</i>	
Інноваційний потенціал вищої освіти.....	228
<i>Тимохова Г. Б.</i>	
Соціальний капітал як фактор розвитку інтелектуальної економіки України.....	237
<i>Тищенко С. В., Наумчук В. В.</i>	
Основні напрями інноваційного розвитку аграрної галузі Житомирщини.....	242
<i>Ахметов І. Р., Тишковський В. В.</i>	
Економіко-технологічні методи вирішення проблеми льонарства.....	246
<i>Борко Ю. Л.</i>	
Бухгалтерський облік операцій з нематеріальними активами та складання фінансової звітності у бюджетних установах.....	251

<i>Васильчук Н. О.</i>	
Дефініція поняття «організаційно-правова форма міжрегіонального співробітництва».....	260
<i>Кацук К. М.</i>	
Технологія со-creation в інноваційному менеджменті...	264
<i>Клевчик Л. Л.</i>	
Інформаційна спроможність ринку економічної інформації.....	269
<i>Кравець І. В.</i>	
Стартап: теоретичний, практичний та правовий аспект.....	274
<i>Цимбаліста Н. А.</i>	
Органічне виробництво як напрям екологізації інноваційної діяльності у сільському господарстві України.....	284
<i>Черниш Р. Ф.</i>	
Актуальні проблеми законотворчості у сфері легалізації видобутку корисних копалин (бурштину-сирцю).....	290
<i>Лашин П. М.</i>	
Теоретичні аспекти кастомізації банківських послуг як тенденція розвитку інтелектуальної економіки в Україні.....	294
<i>Слепцова Л. П.</i>	
Особливості інноваційних процесів у садівництві.....	299
<i>Шуляк Б. В.</i>	
Теоретико-методологічні засади розвитку екологічного підприємництва в контексті інтелектуалізації.....	304
<i>Ярош С. В.</i>	
Альтернативні технології подолання вичерпності традиційних енергоресурсів в інтелектуальній економіці.....	312

СТОРИНКА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

<i>Баус С. С.</i> Системный анализ как инструмент принятия эффективных управленческих воздействий в экономике.....	317
<i>Савенко О. Г.</i> Сутність та специфіка інтелектуального продукту.....	322
<i>Мигидин М. В.</i> Захист інтелектуальної власності в Україні.....	327
<i>Ярмолюк Я. С.</i> Сучасний стан та перспективи ринку золота.....	331
<i>Вакулина В. И.</i> Проблемы и перспективы развития инновационной деятельности в Республике Беларусь.....	336
<i>Вакулина Н. И.</i> Особенности платежного баланса в Республике Беларусь.....	340
<i>Гордейчик Ю. А.</i> Безналичные расчёты в системе единого расчётного и информационного пространства, пути их увеличения....	346
<i>Кирицина И. В.</i> Совершенствование бухгалтерского учета затрат в Республике Беларусь.....	351
<i>Лукашевич А. С.</i> Оценка преимуществ применения лизинга в АПК Республики Беларусь.....	355
<i>Лунцевич К. А.</i> Оценка эффективности использования трудовых ресурсов на промышленных предприятиях Республики Беларусь.....	359
<i>Прокурат А. В., Хваль А. В.</i> Кластеризация как форма повышения уровня конкурентоспособности (на примере Республики Беларусь).....	364

<i>Соклокова О. Н.</i> Инвестиционный потенциал Республики Беларусь: состояние и возможности его увеличения.....	373
<i>Черноголова Е. В.</i> Международное кредитование Республики Беларусь в рамках современных тенденций.....	378
<i>Шумская Я. Д.</i> Интегрированные маркетинговые коммуникации и их влияние на поведение потребителей.....	383
<i>Гаврильчик Н. К.</i> Тенденции и перспективы развития рынка капитала в Республике Беларусь.....	392
<i>Данилевич В. І.</i> Проблема піратства в Україні.....	397
<i>Кирилко Д. В.</i> Ипотечное кредитование: проблемы и перспективы развития в Беларуси.....	402
<i>Михович К. І.</i> Участие банков Республики Беларусь в международных платежных системах.....	407
<i>Самоставов С. А.</i> Внешний долг Беларуси: тенденции и перспективы.....	410
<i>Деревська К. М., Переуда С. Ю.</i> Роль інтелектуальної праці у підвищенні ефективної діяльності підприємств.....	415
<i>Степанчук Д., Борисенко Я.</i> Державна політика у сфері інтелектуалізації аграрної економіки.....	422

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА СУПЕРЕЧНОСТІ СУЧАСНОГО РИНКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

В. Д. Базилевич,
доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
decanat_econom@univ.kiev.ua

Проаналізовано сутність, передумови виникнення і особливості функціонування ринку інтелектуальної власності. Розглянуто основні суперечності сучасного ринку інтелектуальної власності. Визначено тенденції розвитку ринку інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, ринок, суперечності.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. В сучасних умовах одним із основних факторів розвитку міжнародних ринків товарів та послуг є зростання обсягів торгівлі продукцією, що вироблена з використанням об'єктів інтелектуальної власності, а також масштабів пов'язаного з цим ринку інтелектуальної власності. При цьому, ринок інтелектуальної власності не лише забезпечує зростання обсягів експорту країн із розвинутою ринковою економікою, а й утворює невід'ємну і надзвичайно вагомому складову їх національної економіки. Аналіз даних Європейського патентного офісу засвідчує, що галузі, які базуються на використанні об'єктів інтелектуальної власності, в країнах ЄС забезпечують зайнятість понад четверті усього працездатного населення, формування понад 38% ВВП та близько 90% експорту усієї

продукції [1]. Таким чином, характерною ознакою функціонування сучасних розвинених економік є дієвий ринок об'єктів інтелектуальної власності, через який продукти творчої розумової праці вводяться у господарський обіг.

У ХХІ ст. інтелектуальна власність поряд із капіталом і працею стає одним з провідних економічних ресурсів, що формує основу для виникнення та функціонування особливого глобалізованого ринку з власною специфічною архітектонікою. Зазначені зміни у повній мірі відчують не лише мікроекономічні суб'єкти, а і уряди провідних країн світу, що нині розглядають розвиток ринку інтелектуальної власності як один із головних пріоритетів державної економічної політики.

При цьому, сучасний ринок інтелектуальної власності характеризується не лише специфічними тенденціями розвитку, а й властивими лише йому суперечностями, які зумовлюються особливостями інтелектуального продукту як об'єкту ринкових відносин. Таким чином, дослідження сутності, специфіки функціонування і особливостей розвитку ринку інтелектуальної власності становить актуальну проблему сучасної економічної науки.

Зміст відносин інтелектуальної власності та механізм функціонування ринку інтелектуальної власності знайшли висвітлення у працях Брукінг Е., Мухопода В., Орлюк О., Бутніка-Сіверського О., Цибульова П. та ін. Водночас, на наш погляд суперечності, що лежать в основі сучасного ринку інтелектуальної власності та тенденції його розвитку вимагають поглибленого аналізу, результати якого репрезентує наше дослідження.

Мета та методика дослідження. Мета полягає у ґрунтовному вивченні сутності, передумов виникнення, суперечностей та тенденцій розвитку сучасного ринку

інтелектуальної власності. Методологічну основу дослідження складають метод наукової абстракції, діалектичний метод, а також методи аналізу та синтезу.

Результати досліджень. Відносини інтелектуальної власності значним чином зумовлюються створенням та використанням інтелектуальних продуктів як специфічних об'єктів товарно-грошових відносин. Відповідно, ринок інтелектуальної власності нерозривно пов'язаний із формування і розвитком інститутів інтелектуальної власності. Сучасний ринок інтелектуальної власності є системою економічних відносин з приводу купівлі-продажу об'єктів інтелектуальної власності, яка характеризується рядом специфічних рис. По-перше, на ринку інтелектуальної власності здійснюється купівля-продаж не самих продуктів інтелектуальної діяльності, а прав на них. При цьому, володіння результатами інтелектуальної діяльності не припиняється після їх передачі іншим суб'єктам, внаслідок чого можливе одночасне використання одного інтелектуального продукту багатьма суб'єктами.

По-друге, ринок об'єктів інтелектуальної власності потребує створення ефективної системи специфікації та захисту відповідних прав. Передача прав на об'єкти інтелектуальної власності – складний процес, пов'язаний із формуванням довгострокових економічних відносин з приводу використання інтелектуальних благ. Це пов'язано з необхідністю чіткого визначення форм і методів спільного захисту економічних інтересів контрагентів, страхування їхніх ризиків і забезпечення гарантій.

По-третє, ринок інтелектуальної власності характеризується отриманням продавцями надприбутків у короткостроковому періоді. Монополізм зумовлений структурою виключних прав, що є товаром на ринку об'єктів інтелектуальної власності.

По-четверте, сучасний ринок інтелектуальної власності має суперечливий характер внаслідок відчутного впливу нових і засобів комунікації, що породжує структурний поділ на легальний та тіньовий ринки, які тісно взаємопов'язані між собою.

По-п'яте, попит на об'єкти інтелектуальної власності є низько еластичним і залежить від попиту на вироблені за їх участі товари та послуги [2, с.300-302].

Найважливішими передумовами становлення ринку інтелектуальної власності були: відносна відособленість інтелектуальної власності як системи виключних прав на результати інтелектуальної діяльності; свобода вибору для продавців та покупців; наявність відповідного інституційного забезпечення та інфраструктури.

Розвиток ринку інтелектуальної власності за умов становлення інформаційного суспільства є складним та суперечливим процесом. Основними суперечностями, що визначають специфіку сучасного ринку інтелектуальної власності є такі:

— суперечність між нетоварною сутністю об'єктів інтелектуальної власності та товарною формою їх вираження;

— суперечність між сутністю інтелектуальної власності як суспільної власності і формами її прояву як приватної (індивідуальної) власності;

— суперечність між привласненням ідеального змісту об'єктів інтелектуальної власності та привласненням їх матеріальних носіїв [2, с.161-163].

Товар є економічним благом, призначеним для обміну. На відміну від традиційних товарів, продуктам розумової творчої праці людей притаманна низка унікальних властивостей, що роблять їх нетоварними за своєю природою благами. За цих умов, саме право інтелектуальної власності виступає інструментом

відчуження інтелектуальних продуктів та залучення їх до товарно-грошового обігу.

Крім того, захист прав інтелектуальної власності може не лише стимулювати потенційних творців інновацій до продукування та обміну результатами їхньої діяльності на комерційній основі, а й створювати перешкоди для інноваційного розвитку економіки, важливим чинником якого є поширення нових знань та їх доступність для широкого загалу. Ця суперечність загострюється за умов глобалізації економіки, що супроводжується поглибленням інноваційного розриву між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються.

Серед тенденцій, що характеризують розвиток сучасного ринку інтелектуальної власності, на нашу думку, потрібно визначити:

1. Збільшення кількості об'єктів інтелектуальної власності. Зазначена тенденція характеризує не лише розвиток світового ринку інтелектуальної власності, а й динаміку національного ринку України. Зокрема, за даними Державної служби інтелектуальної власності в Україні щорічно подається близько 5000 заявок на реєстрацію винаходів, 10000 заявок на реєстрацію корисних моделей, 1700 заявок на реєстрацію промислових зразків, 30000 заявок на реєстрацію товарних знаків [3].

2. Збільшення масштабів ринку ліцензій та зростання кількості договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. За даними Державної служби інтелектуальної власності в 2014 р. було зареєстровано 2150 договорів щодо розпорядження майновими права промислової власності проти 1885 договорів у 2010 р. [3, с.20]

3. Зростання рівня залучення споживача у виробництво об'єктів права інтелектуальної власності – в світовій економіці спостерігається тенденція до активізації

залучення споживачів інформації до її виробництва, крім того широко використовується принцип спільного створення інформації.

4. Фрагментація ринку авторського права – вільний доступ до мережевих інформаційних систем та комп'ютерних технологій призводять до атомізації інформаційних потоків та розвитку ринку похідних і складених творів.

5. Збільшення обсягів патентування у сфері так званих комплексних технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних. У деяких галузях на основі комплексних технологій, компанії стратегічно вибудовують великі портфелі патентів.

6. Формування нових типів посередників на ринках інтелектуальної власності, а саме: менеджерів з трансферу технологій, розрахункових палат та брокерських контор.

7. Підвищення рівня державної підтримки розвитку ринку інтелектуальної власності. Багато країн запроваджують політику, спрямовану на використання результатів досліджень для стимулювання інновацій у реальному секторі економіки, стимулювання патентної діяльності в університетах і державних дослідницьких організаціях з подальшою комерціалізацією винаходів.

8. Тінізація ринку інтелектуальної власності, зростання масштабів ринків контрафактної продукції. За оцінками Організації економічного співробітництва та розвитку, обсяги світового продажу контрафактної продукції та підробок щороку збільшуються і нині сягнули майже 10% від обсягу світової торгівлі.

Висновки та пропозиції. Підсумовуючи дослідження слід зазначити, що сьогодні розвинутий ринок інтелектуальної власності є невід'ємною складовою постіндустріальної стадії цивілізаційного розвитку, що формує основу економіки провідних країн світу і є

джерелом їх добробуту. На жаль, суперечності, які характеризують сучасний ринок інтелектуальної власності і визначаються особливостями інтелектуального продукту, є однією із причин його тінізації. Економічне піратство нині становить невід'ємну частину ринку інтелектуальної власності унаслідок високої прибутковості виробництва контрафактної продукції і, водночас, недостатньої ефективності систем захисту прав інтелектуальної власності. Ринок інтелектуальної власності, безперечно, має значний потенціал розвитку. Проте досягнення зазначеної мети може відбутися лише за умов консолідації зусиль усіх учасників навколо вирішення проблеми його тінізації. Система захисту прав суб'єктів інтелектуальної власності має постійно розвиватися і доповнюватися високою прозорістю, ефективною системою формальних і неформальних інституцій, а також злагодженою діяльністю органів судової та виконавчої влади. Лише за умов ефективного поєднання раціональної економічної політики та господарської практики ринок інтелектуальної власності може стати джерелом добробуту нації та справедливо служити інтересам суспільства та усіх його учасників.

Список використаних джерел

1. Industry-Level Analysis Report: Intellectual property rights intensive industries: contribution to economic performance and employment in the European Union. – Germany: European Patent Office, 2013. – 144 pp.
2. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність [текст]: підручник / В.Д. Базилевич. – 3-є вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2014. – 671 с.
3. Річний звіт Державної служби інтелектуальної власності України за 2014 р. [текст] / Державна служба інтелектуальної власності України. – К., 2015. – 64 с.

МАЙНОВІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ТЕХНОЛОГІЮ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

О. Б. Бутнік-Сіверський,
доктор економічних наук, професор,
академік АТН України,
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України,
busiv@ukr.net

Розглядається економічна природа ознак поняття «технологія» з позиції технічної побудови капіталу та інституту майнових прав інтелектуальної власності.

Ключові слова: майнове право, поняття «технологія», ідентифікація ознак технології.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Сьогодні науковці «право на технологію» поширюють на всю сукупність результатів, які входять до неї, як єдине ціле, але це не є ідентифікований об'єкт права інтелектуальної власності. Одночасно, термін «технологія» застосовують для позначення документів, у яких описується технологічний процес. Тому виникає проблема в визначенні розбіжності між економічною природою технології з позиції технічної побудови капіталу та інститутом майнових прав інтелектуальної власності, що повинно враховуватись при ідентифікації майнових прав в інтелектуальній економіці.

Мета та методика дослідження. Метою дослідження є ідентифікація сутності технології з позицій теорії економіки та права.

Результати досліджень. Майнові права інтелектуальної власності на технологію – це право на виражений в об'єктивній формі результат наукової та

науково-технічної діяльності, який включає в тому чи іншому поєднанні винаходи, корисні моделі, промислові зразки та інші результати інтелектуальної, творчої діяльності або інші об'єкти права інтелектуальної власності, які підлягають правовій охороні згідно з нормами ЦК України, а також результати інтелектуальної, творчої діяльності, які не підлягають правовій охороні згідно з нормами ЦК України (ноу-хау, технічні дані, інша інформація), і може бути технологічною основою практичної діяльності в цивільній та військовій сферах.

Поняття «право на технологію» поширюється на всю сукупність результатів, які входять до неї, як на єдине ціле. Одночасно, термін «технологія» застосовують для позначення документів, у яких описується технологічний процес або виготовлення продукції: засобів виробництва і предметів споживання, що може розглядатись як матеріалізований носій технології. З терміном «технологія» пов'язують термін «технологічний процес», як складову більш узагальненого поняття — «виробничий процес», що включає служби матеріального й енергетичного забезпечення, транспортні засоби, складські приміщення тощо, що органічно відтворюють господарську виробничу систему, з якою пов'язують майнові права інтелектуальної власності на технологію, як єдине ціле.

В Законі України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [1] під технологією розуміється «результат науково-технічної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг» (абз.12 ст. 1Закону). Прийнято розглядати технологію не тільки як систематизовані

наукові знання, а і як виробничі процеси реалізації технічних можливостей, що, за визначенням Б. Заболоцького, є способом перетворення речовин, енергії, інформації у процесі виготовлення продукції, обробки й переробки матеріалів, складання готових виробів, контролю якості та управління [2, с. 162]. С. Мочерний розглядає поняття «технологія» з двох самостійних визначень: по-перше, як сукупність методів впливу знарядь праці; по-друге, як методи, прийоми, режим роботи, послідовність операцій і процедур. Технологічні процеси визначаються домінуванням технологічного способу виробництва (єдність продуктивних сил і техніко-економічних відносин), у межах якого відбувається техніко-економічне поєднання працівника із засобами виробництва. Сукупність технологічних операцій є технологічним процесом [3, с. 625]. З позиції Л. Федулової, технологія має виявляти основні закономірності (фізичні, хімічні, соціальні, комерційні, політичні, економічні та ін.) щодо перетворення переробних середовищ з одного виду на інший для практичного використання [4, с. 144].

Як бачимо, термін «технологія» має різні точки зору щодо його складових, що впливає на визначення об'єкту цивільно-правових відносин. На наш погляд, технологія - це технологічний процес, в якому домінує технологічний спосіб виробництва, в межах якого відбувається техніко-економічне поєднання працівника із засобами виробництва, який змінюється під впливом розвитку технології виробництва.

У свою чергу, технологічні процеси поділяються за видами на механічні, механіко-технологічні, хіміко-технологічні, біотехнічні, процеси іонної технології тощо. Одним із галузевих факторів, які забезпечують нормативний перебіг технологічного процесу, є

технологічний режим виробництва – сукупність великої кількості технологічних параметрів [3, с. 626]. З означених позицій технологія охоплює нові явища, які потребують сьогодні розглядати її з різних позицій, а саме: 1) технічної; 2) виробничої; 3) цілісності, неподільності, економічності; 4) наукової.

Саме з таких позицій, сьогодні технології слід, на нашу думку, розглядати як з *позиції технічної побудови капіталу*, так і з позиції *інституту майнових прав*, не як цілісний об'єкт майнових прав інтелектуальної власності, а як сукупність об'єктів прав інтелектуальної власності, ідентифікованих за ознакою результатів наукової, науково-технічної та виробничої діяльності, які характеризують, а не визначають, технологічний процес, технологію виробництва за ознаками зазначених позицій. Тут технічну побудову капіталу ідентифікують документи (результат науково-дослідних робіт, науково-технічної діяльності, дослідно-конструкторських робіт, експериментальних робіт, проектно-технологічних робіт тощо), в яких описується технологічний процес або виготовлення продукції: засобів виробництва і предметів споживання, що може розглядатись як матеріалізований носій технології.

З позиції інституту майнових прав інтелектуальної власності, ідентифікованими документами є опис винаходів, корисних моделей, промислових зразків та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності, які підлягають правовій охороні, а також ті, які не підлягають правовій охороні (ноу-хау, технічні дані, інша інформація). Технологія в контексті юридичної науки розглядається як результат творчої, інтелектуальної діяльності, що є інтегральним нематеріальним об'єктом цивільно-правових відносин, який відтворює інститут майнових прав інтелектуальної власності з ідентифікованими

документами на об'єкти права інтелектуальної власності, ноу-хау. Тут слід чітко відрізнити технологію окремо у вигляді *технічної побудови капіталу* та окремо *інститут сукупних майнових прав інтелектуальної власності* (кожний зі своїми ознаками).

Технології прийнято, також, розглядати як реалізацію технічних можливостей, які характеризуються поняттям «технічні рішення», пов'язаних з технологічним режимом виробництва. Саме тут виділяють технічні рішення еволюційного та революційного типу. Практично, будь-який технологічний режим виробництва конкретизується через технічні рішення або технічні завдання щодо реалізації технологічного процесу. Розвиваючи цю проблему, В. Денисюк та О. Білоконь виділяють передові виробничі технології, якими вони визнають сучасні технології і технологічні процеси. Серед них виокремлюють «принципово нові технології», що не мають аналогів вітчизняного і/чи закордонних, які базуються на великих піонерських або високо результативних винаходах [5, с.22]. В усіх випадках технології розглядають як систему і порівнюють її з технічним рівнем виробництва, який змінюється в часі і за рівнем впровадження інновацій, і, одночасно, як цілісне формування, яке має відповідні технічні, технологічні і економічні характеристики.

Висновки та пропозиції. 1. Технологія - це технологічний процес, в якому домінує технологічний спосіб виробництва, в межах якого відбувається техніко-економічне поєднання працівника із засобами виробництва, який змінюється під впливом розвитку технології виробництва. 2. Слід чітко відрізнити технологію окремо у вигляді технічної побудови капіталу та окремо інститут сукупних майнових прав інтелектуальної власності, які кожний зі своїми ознаками.

Список використаних джерел

1. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій. Закон України № 143-V від 14.09.2006, в редакції від 09.12.2015.
2. Заблоцький Б. Ф. Економіка й організація інноваційної діяльності: Навч. Посібник /Б.Ф. Заблоцький.– Львів: Новий Світ – 2000, 2007. – 456 с.
3. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.3 \ Редкол.: ... С.В. Мочерний (відп.ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 952 с.
4. Федулова Л. І. Інноваційна економіка: Підручник / Л.І. Федулова. – К.: Либідь, 2006. – 480 с.
5. Денисюк В. А. Аналіз та оцінка інноваційної активності науково-виробничого комплексу у створенні та використанні сучасних технологій / В.А. Денисюк, О.І. Білоконь // Проблеми науки. – №8. – 2006. – С. 21-28.

ЧИ СТАНЕ ЧИСТА ЕНЕРГІЯ ТА НИЗЬКОТЕМПЕРАТУРНИЙ ЯДЕРНИЙ СИНТЕЗ ГОЛОВНОЮ ІННОВАЦІЄЮ ХХІ СТОЛІТТЯ?

І. Г. Грабар,
доктор технічних наук, професор,
відмінник освіти України, академік АН ВШ України,
академік Академії технологічних наук України,
член НКУ з теоретичної і прикладної механіки,
Житомирський національний агроекологічний університет
ivan-grabar@rambler.ru

Наведено аналіз досліджень пошуку глобальної альтернативи сучасній енергетиці - чистій енергії. На основі запропонованого автором підходу показано, що в кристалічній ґратці чужорідні атоми (наприклад, водню в залізі чи нікелі) провокують гігантські тиски, порядку

20 ГПа і більше, що дозволяє побудувати теорію та оптимізувати технології низькотемпературного синтезу (холодного ядерного синтезу) – НТС(ХЯС).

Ключові слова: чиста енергія; холодний ядерний синтез; альтернативна енергетика; E-cat реактор Росії.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Аналіз головних інновацій двох останніх століть показує, що енергетичним проривам там відводилось чільне місце: ХІХ століття – добуток та переробка нафти, ХХ століття – електрика та розчеплення ядра. Серед найактуальніших інноваційних пріоритетів ХХІ століття – отримати альтернативу викопним вуглеводням.

Мета та методика дослідження. Метою даної роботи є підготовка інноваційної пропозиції по розробці дослідного зразка реактора НТС (ХЯС).

Результати досліджень. Динаміка цін на нафту – рис. 1 – демонструє дивну стійкість до зниження протягом двох останніх років – майже як в класичному випадку доброї мирної конкуренції інноваційного підприємництва.

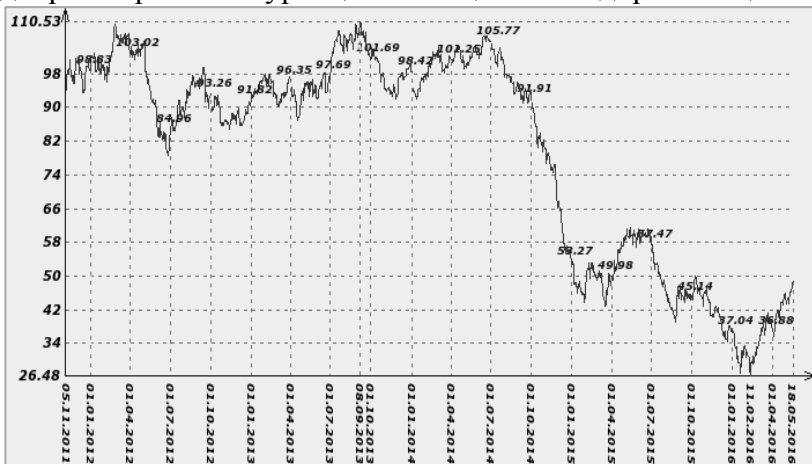

Рис. 1. Динаміка світових цін на нафту у 2011 -2015 рр. [1]

Надії Росії на оптимістичний прогноз (рис. 2) не мають жодних шансів. І повна залежність російського рубля від ціни на нафту (рис. 3), дає нам надважливий історичний шанс не тільки вирватись із «братніх» енергетичних об'ємів, а й побудувати заможну незалежну інноваційну державу.

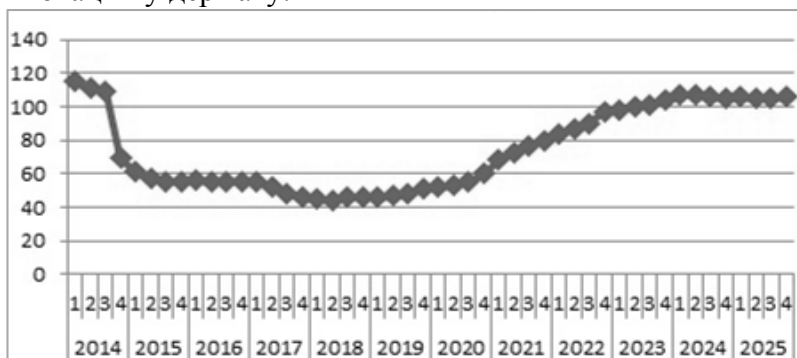

Рис. 2. Оптимістичний прогноз динаміки цін на нафту [2]

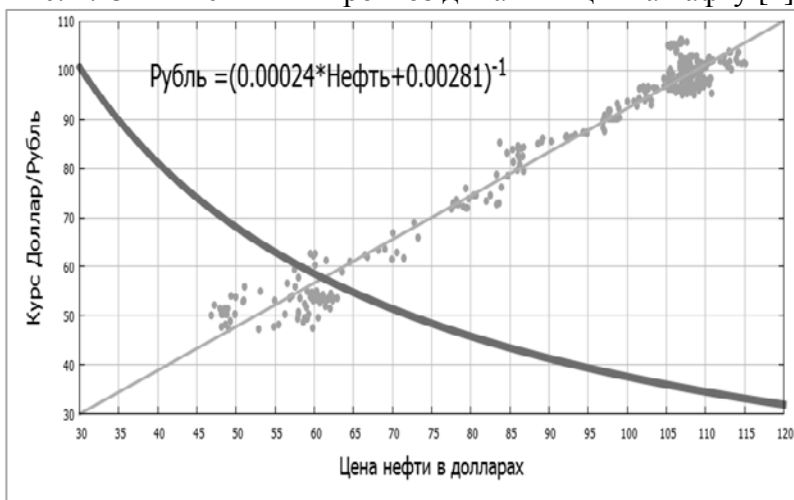

Рис. 3. Залежність курсу рубля від ціни нафти [3]

Коефіцієнт кореляції російського рубля від світових цін на нафту становить 0,97 (рис. 3), що підтверджує не інноваційний характер її економіки. Граничний перехід

(рис. 3) прогнозує 356 рублів/\$, коли ціна бареля нафти буде наблизатись до нуля. 1 липня 2014 року барель нафти коштував 105,77\$, а 11 лютого 2016 – 27,24\$. Але агресивна поведінка північного сусіда тут ні до чого. Скоріш за все, фатальне співпадіння – невчасно для агресора прийшла альтернатива вуглеводням. А можливо – так у XXI столітті Ноосфера реагує на печерні вчинки орди XIII століття.

Заглиблення в історію дозволяє зробити висновок, що попри всю строкатість енергоспоживання Людство практично навчилось споживати енергію, добуту за 2 сценаріями:

Сценарій 1. Хімічна енергія. 1-5 еВ/зв'язок, або: 10 МДж – 1 кг дров; 26 МДж – 1 куб.м. газу; 40-44 МДж – 1 кг бензину; 120 МДж – 1 кг водню.

Сценарій 3. Ядерна енергія. 1-5 МеВ на одне ядро. В порівнянні зі сценарієм 1, в мільйон разів зростає енергоефективність, і приблизно в стільки ж разів (якщо не більше) зростають загрози життю і здоров'ю людини та природи – радіоактивність, що нищить все живе, радіоактивні відходи, радіоактивне розбухання металів, руйнування електроніки радіацією.

Хоча і сценарій 1 – теж не манна небесна. Руйнування екосистеми, глобальне потепління, руйнування озонового шару, танення льодовиків – лише квіточки. Звичайно, є гідроенергетика, є вітер, є біопаливо – куди їх? Легко бачити, що це – суміш сценаріїв 1 і 3. Хоча й з меншими екологічними загрозами.

Сучасна ядерна енергетика, що використовується для отримання тепла та електроенергії, є продуктом розщеплення великих ядер, в процесі чого вивільняється енергія і росте напруга радіоактивної загрози.

Існує ще *сценарій 2* – стискувати малі атоми, щоб отримувати великі. Цей процес відомий, як ядерний синтез

(сонце, зірки). Різниця між розщепленням та синтезом принципова – синтез екологічно чистий, його відходи – гелій і вода. Але роботи над керованим термоядом зайшли в глухий кут – до гігантських температур та тисків не готові існуючі на Землі матеріали. Правда, алхімія пропонувала *сценарій 2'* – трансмутацію атомів без високих температур і гігантських тисків, без смертельних доз радіації, але підходящого прикладу на той час в природі не було – і ніхто всерйоз це не сприймав. Микола Тесла «осідлав» мікрорезонансні технології, і в 1901 році отримав патент на пристрій, що виробляв енергію з нічого (так зазначено в назві патенту). Пізніше Шипов це «нічого» назвав фізичним вакуумом.

23 березня 1989 року двоє професорів Університету Юти (США) – Мартін Флейшман та Стенлі Понс оголосили [4], що відкрили явище, яке дозволить людству отримати невичерпне джерело енергії на мільйони років, до того ж на диво дешеве і екологічне. Так Флейшман і Понс презентували ХЯС – холодний ядерний синтез.

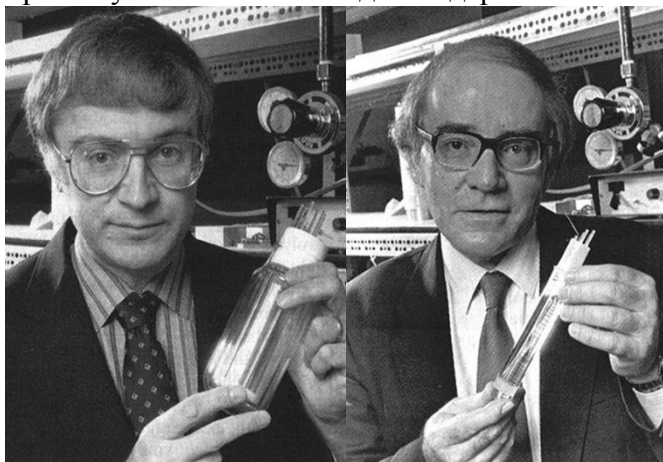

Рис.4. Стенлі Понс, американсько-французький електрохімік, та Мартін Флейшман, британський електрохімік

В експерименті Понса-Флейшмана метал паладій «поглинає» ядро дейтерію, виділяючи тепло. Здавалося б, скоро настане ера чистої енергії. Але пройшло понад 25 років, коли в середині 2014 року розпочалось падіння ціни на нафту. Вважаю, що це падіння спровокували вдалі дослідни по НТС (ХЯС) Росії-Факадо [5], як і багатьох інших груп науковців-ентузіастів, що попри шалений опір нафтового лоббі, продовжували шукати. На рис. 5 [6] наведено основні чинники побудови моделі НТС (ХЯС).

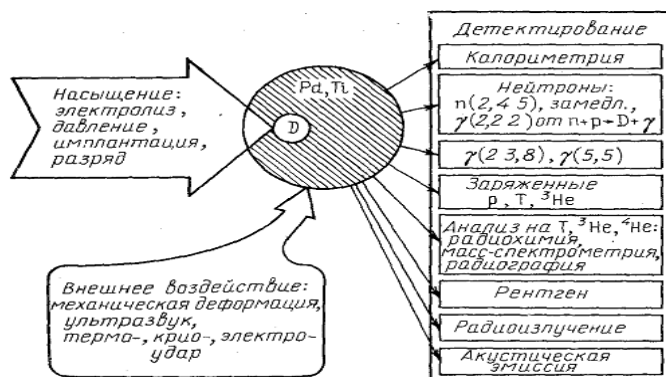

Рис. 5. Основні чинники побудови моделі НТС (ХЯС) [6]

З 2011 року італійська наукова група Андреа Россі та Фокадо публікує результати і активно презентує діючі зразки своїх установок НТС(ХЯС) [5]. В багатьох країнах світу – Японії, Франції, Китаї і, навіть, Росії – створені наукові колективи як експериментаторів, так і теоретиків, що досліджують явище НТС(ХЯС) [7-10]. Але до сьогоднішнього дня не побудована навіть якісна модель, здатна пояснити фізику явища.

Під час теоретичного аналізу енергії активації та активаційного об'єму пластичного деформування та руйнування металічних матеріалів нами було встановлено, що отримана залежність енергії активації тривалого руйнування (1) [11-13] відкриває шлях до постановки цілого ряду нових задач:

$$U_0 \cong kT_s \ln \frac{[1]}{\tau_0} \quad (1)$$

З (1) слідує, що основний параметр рівняння Журкова – енергія активації – лінійно залежить від температури плавлення T_s металічного матеріалу, і для підвищення характеристик тривалої та короткочасної міцності необхідно максимально підвищувати температуру плавлення сплаву. Але аналіз великої кількості діаграм фазової рівноваги подвійних систем показує, що в переважній більшості введення навіть невеликої кількості атомів легуючих елементів приводять до суттєвого зменшення температури плавлення:

$$\frac{dT_s}{dC_i} < 0$$

Наш аналіз показує, що атоми легуючих елементів (домішок) створюють надзвичайно великий внутрішній тиск в матриці основи, провокуючи всесторонній її розтяг. В [12] показано, що сплайн-апроксимація діаграм подвійних систем з діаграмою температури плавлення основного елементу (матриці) від зовнішнього тиску дозволяє отримати кількісні значення впливу заданої концентрації заданого легуючого елементу на величину цього тиску. В [12] було запропоновано лінійне наближення цієї оцінки. В даній роботі ми пропонуємо загальний розв'язок вказаної задачі, інтерес до якої значно зріс за останні 3 роки на фоні вдалих експериментальних рішень задачі холодного ядерного синтезу (ХЯС).

Нехай температура плавлення по лінії ліквідуса подвійної діаграми фазової рівноваги описується залежністю:

$$T_s = f(c_i) \quad (2)$$

а залежність температури плавлення від зовнішнього тиску описується залежністю:

$$T_s = \varphi(P) \quad (3)$$

Тоді, позбавляючись в (2) та (3) від параметра T_s , отримуємо залежність тиску легуючих елементів (домішок) від їх концентрації C_i на матрицю основи:

$$P = \varphi^{-1}(T_s) = \varphi^{-1} [f(C_i)] \quad (4)$$

Звідки слідує лінійне наближення внутрішнього тиску, що провокують чужорідні домішки концентрацією C_i (5), де E – модуль пружності:

$$\Delta P = \frac{\Delta T_s(C_i)}{T_{s0}} E \quad (5)$$

Як показує наш аналіз, ΔP може сягати дуже великих значень: наприклад, для 1% водню в залізі чи нікелі до 10...20 Гпа, що багаторазово перевищує значення реальної міцності більшості сучасних металічних матеріалів, але близько до значень теоретичної міцності.

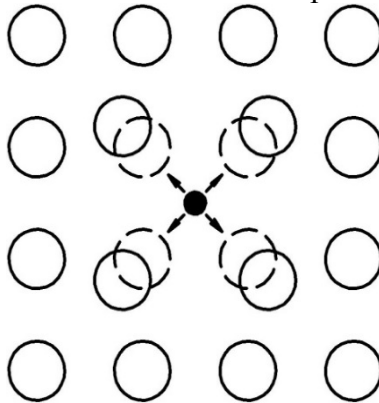

Рис. 6. До побудови кількісної моделі виникнення тиску в кристалі з чужорідними атомами

Отримані оцінки значень тиску, що виникає в кристалографічній матриці при проникненні чужорідного атома (рис. 6) дають можливість побудови фізичної моделі НТС(ХЯС), підказують можливі шляхи оптимізації процесу та дозволяють нам ініціювати власну інноваційну пропозицію.

Висновки та пропозиції. Наша інноваційна пропозиція полягає в тому, щоб на основі державно-приватного партнерства створити групу українських науковців по розробці дослідного зразка реактора НТС потужністю 10 кВт. Термін Проекту - 1,5 року. Фінансування – 500 тисяч грн. Готовий очолити таку групу. Є ясність, як і куди рухатись. Є розуміння ініціації процесу НТС кристалічною ґраткою матриці та побудована кількісна модель. Запрошую до співпраці науковців і приватний бізнес. Реактор НТС (ХЯС) потужністю 1 МВт лише за 1 рік здатен виробити енергії на 10 млн грн., і окупається за 1-2 місяці.

Список використаних джерел

1. Графики изменения цены на энергоресурсы за последние пять лет [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.top-rider.ru/3825-grafiki-izmeneniya-ceni-na-energoresursi-za-poslednie-5-let.html>
2. Сулакшин С. В чем причина падения цен на нефть [электронный ресурс] / С. Сулакшин. – Режим доступа: <http://echo.msk.ru/blog/sulakshin/1448026-echo/>
3. Поиск взаимосвязей на примере Нефть – рубль [электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://habrahabr.ru/post/253285/>
4. Fleischmann M., Pons S. & Hawkins M. (1989). Electrochemically induced nuclear fusion of deuterium. J. Electroanal. Chem. 261 (2): 301.
5. Rossi A. Energy catalyzer: it works and it's not fusion. New Energy Times (2011).

6. Царев В. А. Низкотемпературный ядерный синтез / В. А. Царев. – УФН, 1990. – т.160. – № 11.
7. Бажутов Ю. Н. Электролиз с газовым разрядом на аноде / Ю. Н. Бажутов, В. Г. Гришин, В. Н. Носов. – Материалы 10-й российской конференции по холодной трансмутации ядер химических элементов и шаровой молнии (Дагомыс, Сочи, 29 сент. – 6 окт. 2002 г.), Москва, 2003. – С.19-26.
8. Бажутов Ю. Н. Ядерная диагностика ХТЯ при электролизе с газовым разрядом на аноде в водных растворах / Ю. Н. Бажутов, В. Ю. Великодный, В. Г. Гришин и др. – Материалы 13-й российской конференции по холодной трансмутации ядер химических элементов и шаровой молнии, (Дагомыс, Сочи, 11-18 сентября 2005 г.), Москва, 2006. – С.71-83.
9. Высоцкий В. И. Ядерный синтез и трансмутация изотопов в биологических системах / В. И. Высоцкий, А. А. Корнилова. – М.: Мир, 2003. – 302 с.
10. Ивасышин Г. С. Научные открытия в микро- и нанотрибологии / Г.С. Ивасышин // Трение и смазка в машинах и механизмах. – 2008. – 4:24-7.
11. Грабар И. Г. Термоактивационный анализ разрушения ОЦК и ГЦК металлов / И. Г. Грабар // Изв. АН СССР.Металлы. – 1989. – № 3. – С. 119-122.
12. Грабар І. Г. Термоактивационний аналіз і синергетика руйнування / І. Г. Грабар. – Житомир.: ЖІТІ, 2002. – 312 с.
13. Грабар І. Г. Прискорене прогнозування тривалої міцності та універсальна діаграма проф. Грабара. / І. Г. Грабар // Наукові нотатки ЛНТУ. – Луцьк. – 2015. – С. 33-36.

СИНТЕЛЕКТИЧНА ПАРАДИГМА НООСФЕРНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Є. І. Ходаківський,
доктор економічних наук, професор,
академік УАЕН,
заслужений діяч науки та техніки України,
М. Ф. Плотнікова,
кандидат економічних наук, доцент,
marianma@yandex.ru,
В. В. Вольська,
кандидат економічних наук, доцент,
Житомирський національний агроекологічний університет

Синтелектика як домінуючий напрямок сучасної фізичної економіки в теорії ноосферного розвитку, ґрунтуючись на знаннях тонкого невидимого світу та їх перетворенні в астральну енергію, вибудовує оптимістичне майбутнє людства, в основі конструкції якого є формування Провидіння як взаємодії Розуму з Гуманізмом. Академік В. І. Вернадський в 1944 р. в роботі «Декілька слів про ноосферу» визначав, що «Могутність людини» пов'язана не з людиною, а з її мозком, з її розумом і сформованою цим розумом, її працею». В сучасному світі, його глобалізації та визначенні перспектив в теоретичному мисленні відбувається зміна парадигм механізмів пізнання від механістично-діалектичного спрямування до синергетико-системного аналізу та теорії синтелектики і безмірності сили інтелектуальної енергії.

Ключові слова: синергетика, системний аналіз, синтелектика, ноосферне мислення, розвиток.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Вітчизняна наукова думка характерна

позиціями фізичної економіки, що започаткована С. Подолинським, розвинута В. Вернадським, а в наш час активізована М. Руденком, головою нині діючого наукового товариства ім. С. Подолинського, професором В. Шевчуком. А зовсім недавно (2016 р.) з'явилася в світ публікація Ю. М. Канигіна та В. І. Кушерця «Фізична економія (енергія історичного прогресу)», в якій автори повідомляють, що фізична економіка як наука набирає все більше обертів в різних країнах світу. Особливою є її роль у становленні України як потужної аграрної держави. На ідеях фізичної економії необхідно будувати в нинішніх умовах співробітництва Заходу зі Сходом (включаючи Китай), спираючись на проблеми системної кризи.

Будь-яка нова теорія потребує еволюційної модернізації. В світовій цивілізації з'явилися нові напрямки щодо використання безвичерпної ментальної енергетики з точки зору спільності науки та релігії. Ключовим напрямом такої діяльності є земне й позаземне життя нашого генетичного українця Кароля Войтили, його Святості – понтифіка Іоана Павла II, який правив найбільшою в світі Християнською церквою впродовж 26 років, поєднуючи Науку і Релігію. Про це яскраво свідчить його наукові регалії як доктора наук і професора з етики та найвищий релігійний сан і публікації в кінці ХХ ст. енциклік «Сіяння Правди» і «Все про людську працю». Зовсім недавно (2004 – 2012 рр.) з'явилися в світ нові відкриття М. Руденка про наявність Духоматерії та дослідження в галузі природи торсіонних полів Е. Мулдашева та І. Грабара.

Мета та методика дослідження. За мету дослідження поставлено систематизацію інформаційного матеріалу у галузі подальшого розвитку цивілізаційних процесів на основі ноосферних знань та побудови концепції парадигми синтелектики.

Методика дослідження побудована на базі структурно-логічного конструювання, системних досліджень, синергетичного аналізу та основних принципів синтелектики, що розглядається як макроскопічна теорія творчості, вивчає міжособистісні інтелектуальні зв'язки та механізм формування колективного знання.

Результати досліджень. Геній найвидатніших фізіократів світу В. Вернадського та М. Руденка визріває в ХХІ ст. через становлення інтелектуальної економіки (ноосферної економіки), що поєднує інформаційну економіку, економіку знань при базовій основі активізації інтелектуальної сфери. З точки зору синергетичної методології (табл. 1) в контексті фізіократичного вчення пізнання економічних і соціальних явищ, джерелом створення додаткової та нової вартості є теперішня чи минула (уречевлена в новаціях) інтелектуальна праця, на відміну від механістичної теорії формування додаткової вартості за рахунок додатково витраченого робочого часу. І скільки б ми не вкладали додаткової праці на власній присадибній ділянці у вирощення врожаю картоплі, використовуючи насіння і матеріал пізніх репродукцій, додаткового результату високої врожайності не отримаємо. А новий сорт, в якому акумульована праця селекціонера, при тих же затратах фізичної праці призведе до крайньо збільшеного результату. Нагадаємо, що на зламі епох в еволюції наукового світогляду сталися корінні і незворотні зміни: людство відмовилося від механістичного сприйняття картини світу та механістичної діалектики як ключового методу пізнання, що розглядає досліджуваний об'єкт як стан закритої системи, ознакою якої є стійка рівновага, яка визначає генеральну ціль керування будь-якою системою. Навіть в той час В. Вернадський вважав «червоним чванством»

механістичну діалектику.

Таблиця 1

Системні дослідження, синергетика, синтелектика

Ознака	Наука		
	Системні дослідження	Синергетика	Синтелектика
Об'єкт дослідження	Акцент робиться на стабільності систем, їх морфологічному або функціональному описі	Увага акцентується на процесах росту, розвитку та занепаду систем	Розглядається як макроскопічна теорія творчості, що вивчає міжособистісні інтелектуальні зв'язки та механізми вироблення колективного знання
Концептуальні положення	Увага приділяється впорядкованості, рівновазі	Хаос відіграє важливу роль у процесах руху системи, при чому не лише деструктивну	Становить теоретичний базис формування соціумів як інфодинамічних машин
Функціональне призначення	Вивчають процеси організації систем	Досліджує процеси самоорганізації систем	Фундаментальна категорія інформатики і системного аналізу
Точки бифуркації	Частіше всього, зупиняючись на стадії аналізу структури системи, абстрагуються від кооперативних процесів	Підкреслює кооперативність процесів, які лежать в основі самоорганізації та розвитку системи	Наука пор складні системи, що самоорганізуються, розглянуті в контексті цілого і відтворюють специфічний ефект акумуляції взаємодіючих елементів
Системні зв'язки	Проблема взаємозв'язку розглядається, переважно, як взаємозв'язок компонентів всередині системи	Вивчає сукупність внутрішніх та зовнішніх взаємозв'язків системи	Визначає специфічний ефект акумуляції творчих потенцій соціуму й перетворення його в інфодинамічну машину, що витягає із природного оточення величезну корисну енергію

Джерело: власні дослідження, адаптовано [2].

Головним інструментом синтелектичного моделювання ми обрали гештальтну конструкцію, що побудована

на нашій теоретичній уяві та поєднанні принципів гештальтології: схожість, близькість, суміжність, замкнутість, що формують головний інструмент цілісності – холізм (Х. Еренфельс, В. Кьолер, М. Вертгеймер та ін.).

Гештальт-підхід з'явився на стику культурних епох, що знаменують трансформацію багатьох областей знання. У другій половині минулого століття епоха модерна з характерними для неї раціоналізмом і вірою в об'єктивність змінилася епохою постмодерна, відмінною рисою якої було заперечення якої б то не було об'єктивної реальності. Таким чином, гештальт-підхід виявився в авангарді постмодерністської революції. Визначення місця гештальтів в сучасній культурі та науці одна з найскладніших і суперечливих проблем пов'язаних з питанням про їх приналежність до якої-небудь з відомих сфер життєдіяльності людини.

Поняття гештальт *Gestalt* (нім.) – це фігура, образ бачення, уява, контур рельєфності, цілісності (рис. 1).

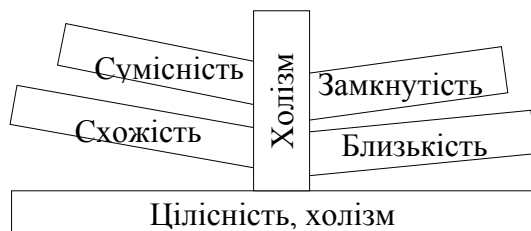

Рис. 1. Дерево гештальту

Джерело: Х. Еренфельс, В. Кьолер, М. Вертгеймер

Характерно виражений у статті Х. Еренфельса «Про якість функції», В. Кьолера «Фізичні гештальти у неспокої і стаціонарному стані», розробки Фредеріка і Лаури Перлз у галузі психології засвідчують, що гештальт – це цілісний образ (уява) будь-якої структури, що практично не виводяться з компонентів, які її утворюють, а сам гештальт

– це просторово-наочна форма предметів (явищ, схем, подій), що сприймаються, чії властивості неможливо зрозуміти сумуванням властивостей їх частин. Основними принципами гештальту є холізм. Цілісність сприйняття і його впорядкованість досягається завдяки наступним принципам: близькість (стимули розташовані поряд, мають тенденцію разом), схожість (стимули, схожі за розмірами, формою тощо, мають тенденцію сприйматись разом), замкнутість (відображає тенденцію завершувати фігуру так, щоб вона мала нову форму), суміжність (близькість стимулів в часі і просторі; суміжність може обумовлювати сприйняття, коли одна подія викликає іншу).

На основі таких принципів сконструйовано стержневий гештальт ноосферної економіки (рис. 2).

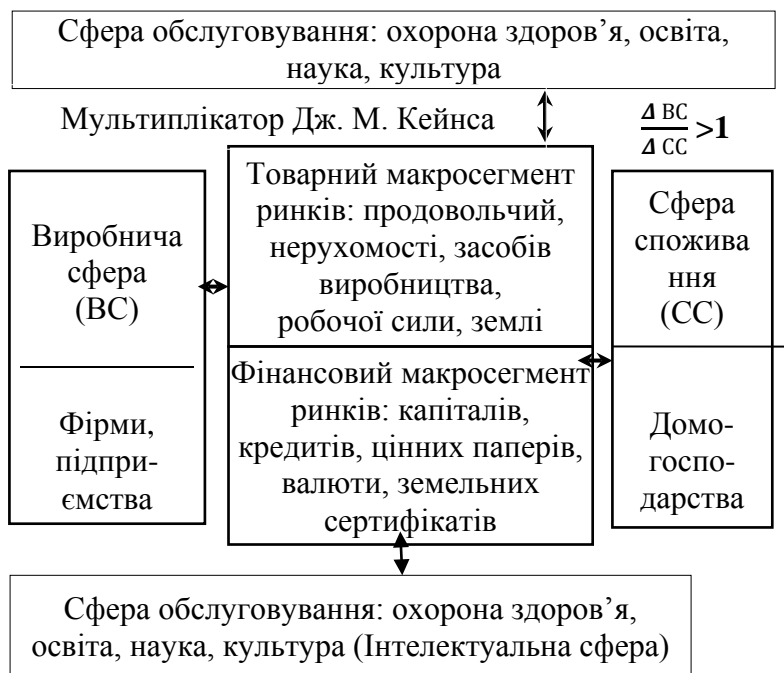

Рис. 2. Стержневий гештальт (образ) системи ноосферної економіки

При формуванні гешталту (образу, уяви) інтелектуальної макроекономіки за її основу і вершину взято інтелектуальний сектор (охорона здоров'я, освіта, наука, культура). В центральній частині – ринок, врівноважений товарним і фінансовим макросегментами, а умови функціонування – мультиплікатор рівноваги, «локомотивом» якої є інститути держави [2], через залучення інвестицій в інноваційний розвиток [3], згідно постулатів синергетики, переважно зовнішніх, як ознака посилення взаємодії із зовнішнім середовищем і, зокрема, за визначеним вектором гуманістичним європейським світом [3].

На торсіонних полях мислення та логічних процесів матеріалізації і дематеріалізації енергії ми запропонували логограму формування ментально гешталту Провидіння (рис. 3).

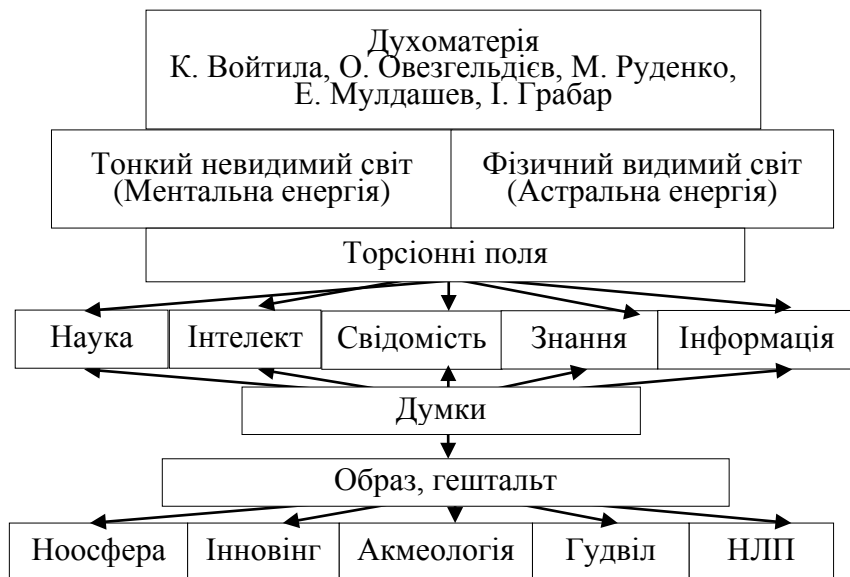

Рис 3. Логограма формування ментального ноогешталту Провидіння

Ноогештальт Провидіння – ментально (інтелектуально) сконструйований образ, що відображає безкінцеві процеси матеріалізації і дематеріалізації (перетворення) ментальної енергії (мегачастотної, невидимої) в фізичну.

Ґрунтуючись на дослідженні матеріальності невидимої енергії та виявлення сутності Провидіння, сформованої ще в уяві античних вчених та релігійних діячів, ми запропонували загальний ноогештальт Провидіння, що ґрунтується на єдності Віри, Волі, Доля та основі Розуму і Добра народжують Майбутнє (рис. 4).

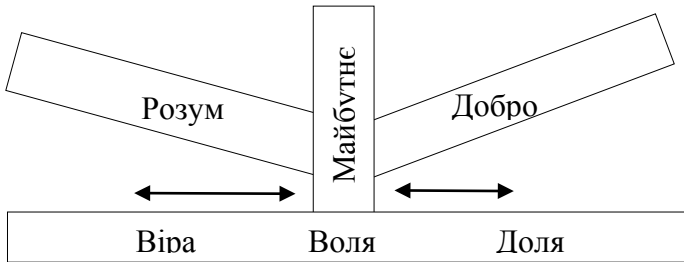

Рис 4. Ментальний Гештальт Провидіння

На нашу думку, сформований ноогештальт Провидіння сприятиме в передбаченні оптимістичного майбутнього, успіхам в творчій діяльності, досягненню інновінгу та акмеології, забезпеченню гудвілу підприємств і фірм, активізуватиме керівну діяльність на основі використання нейролінгвістичного програмування (НЛП).

Висновки та пропозиції. Застосування макроекономічних моделей ноосферної інтелектуальної економіки, де за вершину і онову взято інтелектуальний сектор, визначено стержневим гештальтом мультиплікатор Дж. М. Кейнса, що передбачає мультиплікацію (збільшення зверх одиниці) в темпах суспільного виробництва і темпів суспільного споживання, як довантаження постійно зростаючого споживчого попиту в

макроекономічній рівновазі. На наш погляд, застосування гештальтної методології наближує до більшої достовірності таких моделей.

Майбутнє за новою орієнтацією соціально-економічного синтелектичного мислення, в розробці ноосферних макроекономічних моделей, де за основу макросистем запропонована активізація інтелектуальної сфери (охорона здоров'я, наука, освіта й культура) макроекономіки.

Усвідомлення соціо-психологічної і релігійної категорії ноогештальту Провидіння має першочергове значення для формування оптимістичної поведінки лідерів і їх передбачення майбутнього.

Список використаних джерел

1. Ходаківський Є. І. Психологія управління: підручн. 4-те вид. перероб. та доп. / Є. І. Ходаківський, Ю. В. Богоявленська, Т. П. Грабар. – К.: «ЦУЛ», 2014. – 488 с.
2. Сорос Дж. Криза глобального капіталізму. Відкрите суспільство під загрозою / Дж. Сорос. – К.: Основи, 1999. – С. 148.
3. Литвинчук И. Л. Государственное регулирование инновационного развития аграрного сектора экономики / И. Л. Литвинчук // Eastern-European Scientific Journal (Gesellschaftswissenschaften): Düsseldorf (Germany): AurisVerlag. – 2013. – Vol 2. – P. 37–38 (DOI 10.12851/EESJ201304ART 8).
4. Ходаківський Є. І. Синергетика та гештальти кооперації: брошура / Є. І. Ходаківський. – Житомир: ЖНАЕУ, 2015. – 31 с.
5. Канигін Ю. М. Фізична економія: (Енергія історичного прогресу) / Ю. М. Канигін, В. І. Кушерець. – Київ: Знання України, 2016. – 47 с.

БАЛАНС «ЦЕНТР–РЕГІОНИ»: НА ОСНОВІ ЧОГО?

В. М. Василенко,
доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
bulava1953@mail.ru

Підкреслено, що сучасна держава вимушена шукати компроміс між загальнодержавними і регіональними інтересами, шукати різні формули їх врегулювання. Визначено зміст державних, суспільних та приватних інтересів в економічній і соціальній сферах. Підкреслено, що ключовим завданням децентралізації управління в демократичній державі є розподіл предметів відання і повноважень між центром і регіонами.

Ключові слова: державні, суспільні, приватні інтереси, розподіл предметів відання і повноважень, центр, регіони.

Постановка проблеми і аналіз останніх досліджень. Удосконалення системи суспільних відносин, у першу чергу, передбачає необхідність подолання існуючих протиріч між широкими колами їх учасників. У рівній мірі це стосується як окремих людей чи їх груп, так і цілих інститутів, у середині яких формуються не лише можливі протиріччя, але й реальні правила їх подолання. Саме у цьому контексті значного наголосу набуває необхідність використання результатів так званої інтелектуальної економіки, чи ще як її називають – знанієвої економіки, заснованої на використанні досягнень сучасної науки у різних галузях людської діяльності.

Особливо актуальним використання досягнень інтелектуальної економіки стає у відносинах між центральними органами влади та органами влади на місцях, бо саме у цих відносинах у найбільшій мірі відстежуються всі недоліки, на які на сьогодні дуже гостро реагують широкі верстви населення. Такі відносини отримали у колі фахівців та спеціалістів (державних управлінців, науковців та практиків) широко вживану назву – відносини між центром і регіонами. Стає очевидним, що саме глибокі знання про зміст різного роду інтересів по всій ієрархії суспільних відносин (державні інтереси, суспільні інтереси, приватні інтереси) дають можливість ґрунтовно підходити до вирішення великого кола існуючих проблем з позиції інтелектуальної економіки.

Сучасна держава вимушена шукати компроміс між загальними (загальнодержавними) і місцевими (регіональними інтересами), шукати різні формули врегулювання інтересів центру та інтересів регіонів. Це знайшло віддзеркалення в Європейській хартії місцевого самоврядування, яка була прийнята 15 жовтня 1985 року в Страсбурзі і ратифікована Законом України 15 липня 1997 року. Так, стаття 4 Хартії закріплює, що головні повноваження і функції органів місцевого самоврядування визначаються конституцією або законом [1]. В той же час в Конституції України у ст. 7 [2] задекларовано, що в країні признається і гарантується місцеве самоврядування, а в розділі XI «Місьцеве самоврядування» наведено перелік повноважень, якими наділяються відповідні органи влади і обкреслене коло, в рамках якого ці повноваження здійснюються. Діючим Законом України «Про місцеві державні адміністрації» [3] визначено перелік основних галузевих повноважень, в рамках яких здійснюється виконавча влада на регіональному (обласному) і місцевому

(районному) рівнях. У теж час Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» [4] встановлюється перелік виняткової компетенції місцевих рад, а також повноважень виконавчих органів місцевої влади, в рамках яких встановлюються делеговані повноваження у відповідних сферах суспільної діяльності. Проте до останнього часу не затухають дискусії відносно визначення можливих предметів розмежування повноважень між відповідними ланками державного управління.

Мета та методика дослідження. Метою цього матеріалу визначено необхідність декомпозиції та конкретизації існуючих інтересів за рівнями державного управління.

Результати досліджень. Будь-яка ієрархія в соціальній системі, на ряду з визначеною структурою (рівнем, ланками, елементами), припускає наявність відповідних груп інтересів. Такі групи інтересів, в одних випадках можуть перетинатися між собою (як правило, більш високий рівень інтересів може перетинатися з більш низьким або нижчими, але не навпаки), в інших, залишатися несполученими або не збігатися. Кількість рівнів інтересів у державі буває самим різним, але в залежності від структури влади, вона або збігається з кількістю рівнів її ієрархії, або її буває більше, але ніколи не буває менше кількості рівнів ієрархії управління. Для держав із трирівневою системою управління характерною є наявність державних, регіональних (обласних) і місцевих інтересів. При цьому, на кожному з цих рівнів формуються визначені групи інтересів: державні, суспільні і приватні.

До державних інтересів в економічній і соціальній сферах можуть бути віднесені інтереси в забезпеченні умов для стійкого розвитку національної економіки, функціонування суб'єктів господарювання у виробничій і

невиробничій сферах, взаємодії податкової і бюджетної систем, стимулювання розвитку окремих територій і зменшення існуючих розходжень між ними, зростання рівня і якості життя всіх верств населення, збереження і примноження історико-культурної спадщини проживаючих у даній державі народів і народностей, інші інтереси. Суспільними інтересами вважаються інтереси населення територіальних утворень (областей, районів, населених пунктів) у забезпеченні сприятливих умов проживання, обмеженні негативного впливу господарської й іншої діяльності, розвитку інженерної, транспортної і соціальної інфраструктури, збереженні об'єктів природного й історико-культурного значення тощо. До приватних інтересів відносяться інтереси громадян і юридичних осіб у зв'язку з забезпеченням зайнятості, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, надання різноманітних видів послуг тощо.

Від того, у якому сполученні між собою на кожному з рівнів ієрархії управління знаходяться ці інтереси, залежить баланс відносин між державними і місцевими органами влади, здатність держави протистояти зовнішнім чинникам (глобалізаційним процесам, процесам експансії інших держав, процесам регіоналізації світового простору, ін.) і внутрішнім чинникам розвитку (відцентровим силам, асиметричності у суспільних відносинах, ін.), можливості держави забезпечувати життєдіяльність всіх інститутів співтовариства.

Світовий досвід свідчить про те, що держава може бути стійкою і життєздатною лише в тих випадках, коли її суб'єкти (адміністративно-територіальні утворення) є політично стабільними, економічно і соціально життєдіяльними. Політична стабільність адміністративно-територіальних утворень визначається територіальною спільністю, історичними і культурними зв'язками,

господарською комплексністю, наявністю розвинутої інфраструктури, керованістю (плануванням, програмуванням, регулюванням) території. Економічна і соціальна життєдіяльність адміністративно-територіальних утворень забезпечується наявністю природних, матеріальних і трудових ресурсів (наявних у визначених межах), можливостями ефективного їхнього використання для підтримки або підйому до як можна більш високого рівня якості життя населення, що мешкає на даній території. Тим самим, держава негласно надає право своїм суб'єктам самостійно визначати стимули до пошуку шляхів прискореного економічного і соціального розвитку. Коли ж держава застосовує заходи й інструменти адміністративного, політичного й економічного впливу, спрямовані на зменшення існуючих розходжень у розвитку територій, прибігаючи при цьому до концентрації у своїх руках основних механізмів взаємовідносин між рівнями влади, тоді ці умови не дотримуються. Це призводить до посилення централізації системи управління, бюрократизації відповідних органів, непродуктивних витрат часу і ресурсів. Для запобігання або нейтралізації централізації системи управління по всієї її ієрархічної вертикалі саме і застосовується розподіл предметів відання і повноважень, що є ключовим завданням децентралізації управління в демократичній державі.

Висновки. Таким чином, забезпечення балансу інтересів за ієрархією «центр–регіони» у сучасних умовах стає можливим на основі широкого використання сучасного знання щодо змісту існуючих інтересів у площині: держава – суспільство – приватна особа. Головною умовою забезпечення такого балансу стає необхідність збереження доцентрових тенденцій у відносинах між центром і регіонами. А це виявляється є великим мистецтвом, де не кожен може сказати своє

вагоме слово, проте сказати намагається багато хто. Проте бажаного результату поки що немає.

Список використаних джерел

1. Європейська хартія місцевого самоврядування // Народний депутат. – 1993. – № 11. – С. 3-7.

2. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: Україна, 1996. – 54 с.

3. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. № 586-XIV // Офіційний вісник України. – 1999. – № 18. – Ст. 3

4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97 // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

КАРПАТСЬКИЙ РЕГІОН У ФОКУСІ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОСТОРОВИХ ФОРМ

З.І. Галушка,
доктор економічних наук, професор,
А. А. Антохов,
кандидат економічних наук, доцент,
antoch2@rambler.ru
Чернівецький національний університет
імені Ю.Федьковича

Здійснено типологію просторових інноваційних форм та визначено їх вплив на формування технологіко-сингулярних регіональних економічних систем. Узагальнено досвід та можливості регіонів у створенні просторових форм інноваційного розвитку. Охарактеризовано складові впливу Карпатського регіону України на перспективність розвитку інноваційних просторових форм.

Ключові слова: просторова форма інноваційного розвитку, технолого-сингулярна регіональна економічна система, науково-інноваційний центр.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Одним із підходів до стимулювання інноваційного розвитку економіки України є просторовий. Для різних територій можливості інноваційного розвитку можуть значно різнитись, потребуючи залучення і мобілізації специфічного ресурсного забезпечення. Тому мають підтримуватись різні інноваційні просторові форми, що передбачають як практику інноваційної діяльності спеціалізованих інститутів та їх об'єднань в обмежених просторових координатах, так і формування цілісних територіальних утворень, у межах яких діють специфічні закони, що стимулюють розвиток знаннємістких сфер.

До інноваційних просторових форм належать: 1) інституційні – стратегічні альянси, венчурні фірми, науково-інноваційні центри, бізнес-інкубатори; 2) перехідні (між інституційними і просторовими) – ІТ-кластери, індустріальні парки, технопарки, наукогради; 3) просторові – технополіси, спеціальні економічні зони, розумні міста, метрополії. Питаннями розвитку даних структур в українській економіці займались такі вчені, як І. Єпіфанова, А. Мазур, С. Пустовойт, Д. Стеченко, С. Тульчинська, І. Уханова, Л. Федулова, Р. Чорний, А. Шевчук та ін.

Мета та методика дослідження. Тому, метою у контексті поглиблення даних напрацювань є прикладні дослідження досвіду розвитку інноваційних просторових форм Карпатського регіону, який нині виступає перспективним центром інтелектуальної праці та подальшого формування технолого-сингулярної економічної системи з орієнтацією на передові новації.

Результати досліджень. Регіони України, незважаючи на далеко не досконалий рівень інноваційного розвитку, мають певний досвід діяльності інституційно-просторових форм співпраці. Найбільших успіхів у цьому плані досягнула Львівщина. З 2010 року розпочав практичну діяльність Львівський ІТ-кластер, у чому вагому роль відіграла законодавча визначеність необхідності його розвитку в Стратегії економічної конкурентоспроможності міста Львів (унікальний проект, реалізований спільно з Monitor Group та Фондом «Ефективне управління», які обрали Донецьку область та місто Львів для проекту економічного розвитку регіону [1]). Учасники Львівського ІТ-кластеру декларують місію своєї діяльності наступним чином: «Ми бачимо Львів європейським містом, яке обирають українські та міжнародні компанії зі сфери інформаційних технологій для ефективного розвитку свого бізнесу; Львів – це місто з найвищим рівнем якості освіти в Україні, місто комфортного життя, можливостей професійного зростання, розвитку новітніх технологій та реалізації прогресивних ідей» [2]. До основних напрямів діяльності кластеру включено: промоцію та презентацію Львова як міста можливостей для кар'єрного зростання та ведення бізнесу; проведення конференції Lviv IT Arena; реалізацію проекту IT Expert зі спрямованістю на розвиток кадрового потенціалу ІТ-сфери; промоцію та розвиток компаній-членів кластеру; реалізацію проекту IT House (житло для працівників ІТ-сфери); проведення аналітичного дослідження ІТ-ринку Львова та ін. [2].

Приклад діяльності Львівського ІТ-кластера є наочною демонстрацією реальних (не фіктивних) інституційних форм інтелектуалізації суспільства зі спеціалізацією на ІТ-сфері, яка в Львівській області, зокрема місті Львів, розвивається дуже потужними темпами.

Ще з 1994 року на теренах міста Львів діє Західноукраїнська регіональна асоціація інноваційних фірм «Львівтехнополіс». Фактично, дана структура нині не виконує тих функцій, які покладаються на форми типу технополіс, обмежуючи свою практичну діяльність здебільшого курсами кадрової підготовки (водії, екскурсоводи, митні брокери, знання мов). Так само значно вищу роль могло б відігравати Державне підприємство «Львівський державний центр науки, інновацій та інформатизації», покликане здійснювати вивчення попиту і задоволення потреб підприємств і організацій усіх форм власності, а також фізичних осіб у науково-технічній та економічній інформації, на дослідження проблем і формування підходів щодо функціонування регіональних інформаційно-інноваційних структур в умовах економічних і політичних перетворень в Україні [3]. Однак дані структури в силу різних причин наразі не спроможні виконувати функціональність осередку інноваційної співпраці суб'єктів бізнесу, науки, освіти та влади.

Перспективи виробничого сектору інноваційного розвитку економіки Львівщини в останні роки посилює проект створення індустріального парку в приміській зоні обласного центру. Даний проект фінансується інвесторами з Нідерландів. Якщо він буде реалізований (початок будівництва – в березні 2016 року), то буде першим такого роду в Україні.

Ініціативи створення індустріального парку на Львівщині також виявлені в місті Новий Розділ. Такий парк планують створити на території Державного гірничо-хімічного підприємства «Сірка». Також очікується будівництво індустріальних парків у містах Яворів та Кам'янка-Бузька. У минулому це просторові утворення з еколого забруднюючою спеціалізацією. Нині – в значному

занепаді поселення з руйнуючою інфраструктурою. Створення в їх межах індустриальних парків дозволить реанімувати місцеві економічні системи та створити сприятливі передумови формування тут осередків інтелектуальної діяльності в промислових знаньмістких сферах.

Інші області Карпатського регіону хоч і досягли менших успіхів у порівнянні з Львівщиною, однак теж почали активно розвивати специфічні просторові утворення інноваційного типу. Значними досягненнями відзначається Івано-Франківська область. З середини 2015 року тут розпочалась робота зі створення Підкарпатського бізнес-інкубатора спільно з партнерами міста Жешув (Польща). Таким чином, є ймовірні шанси розвитку транскордонного економічного простору області з консолідацією зусиль щодо формування цілісної мережі відносин в інноваційній сфері.

Очікується наступний спектр діяльності бізнес-інкубатора, який до того ж має колосальну значимість у поглибленні та підвищенні якості євроінтеграційних процесів [4]:

- консультації в отриманні коштів ЄС, розробка бізнес-планів, проектів бюджету;
- консультації з експертами ІТ-індустрії та ІТ-послуг;
- консультації щодо вибору оптимальної організаційно-правової форми ведення бізнесу в Польщі,
- консультивання у сфері бухгалтерських послуг (ведення бухгалтерського обліку, організація систем обліку на підприємствах);
- допомога в створенні і реєстрації товариств з обмеженою відповідальністю, акціонерних товариств, а також філій у Польщі;
- підтримка підприємців у вирішенні

адміністративних питань;

- консультації з питань набору і працевлаштування персоналу;

- консультування в галузі господарського, трудового, корпоративного, адміністративного та цивільного права, а також податкового права Польщі.

Можливі ризики діяльності такого бізнес-інкубатора полягають у цілком реальному сценарії «відтягування» бізнесу з території Івано-Франківської області у Польщу. Те саме стосується і фахівців. Щоб цього уникнути або принаймні балансувати, слід посилювати співпрацю в знаннємістких промислових секторах з розвитком коопераційних форм співпраці, а не їх просторового переміщення в економічні системи сусідньої держави.

Також у регіоні в співпраці з норвезькою стороною планується відкрити ІТ-інкубатор для молодих фахівців. Такі ініціативи розпочались з середини 2015 року. Функціонує Івано-Франківський ІТ-кластер, однак результативність та презентаційність його діяльності є поки дуже слабкою. Почала працювати локальна краудфандингова платформа. Тобто фактично 2015 став переломним роком низки важливих ініціатив розвитку ІТ та супровідних сфер у регіоні. Від результативності та ефективності їх реалізації залежить подальший вектор розвитку Івано-Франківської області та її технологічно-сингулярна функціональність. Оскільки з результатів аналізу основних показників економічного розвитку Івано-Франківської області нами вона позиціонується як виробничий осередок технологічно-сингулярної економічної системи Карпатського регіону, то особливу увагу тут слід приділяти розвитку бізнес-інкубаторів, технопарків, а також індустріальних парків. Наразі розпочалась робота (як і в окремих містечках Львівщини) зі створення індустріальних парків «Долина», «Бурштин». Це міста з

потужним промисловим потенціалом, який нині занепадає, однак потребує реанімації з переорієнтацією на енергоощадні та екологозберігаючі технології. Таким чином, дані просторові утворення можуть продукувати інноваційні технології в сфері енергетики, що є однією з найбільш перспективних знаннємістких сфер господарювання світової економіки.

Для інших областей Карпатського регіону розвиток специфічних просторових осередків інноваційної діяльності є дуже слабо розвиненим. На території Чернівецької області лише заплановано створення індустріального парку з будівництвом електростанції (проект «Енергія Буковини»). Для Закарпатської області з 2012 року розпочались реалізовуватись ініціативи реалізації проекту «Індустріальний парк Соломоново». З 2014 року формально він розпочав функціонування. Даний парк позиціонується як високотехнологічна територія машинобудування та декларує результативність у 100 тис. автомобілів на рік, створення 6 тис. робочих місць, вкладення 700 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій, залучення всесвітньо відомих брендів з виробництва автокомплектуючих [5].

Висновки та пропозиції. Отже, області Карпатського регіону мають певний базис розвитку специфічних просторових утворень інноваційного типу. Є досвід функціонування спеціальних економічних зон, однак нині даний підхід просторового розвитку потребує осучаснення з концентрацією уваги на пріоритетних сферах господарювання знаннємісткого типу.

Надалі в регіоні необхідно розвивати діяльність: науково-інноваційних центрів як осередків співпраці науки, бізнесу і влади; технопарків і технополісів як просторових ареалів підвищеної концентрації зацікавлених суб'єктів в обміні інноваційними ідеями та способами їх

реалізації; бізнес-інкубаторів та індустріальних парків як просторових ареалів впровадження, вдосконалення і продукування інновацій у знаннємістких секторах промислових видів діяльності; «розумних міст» як розвинених просторових утворень з системною «розумного» суспільства, врядування, економіки, мобільності, благоустрою і довкілля.

Список використаних джерел

1. Стратегія економічної конкурентоспроможності : Львівська міська рада [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://city-adm.lviv.ua/lmr/economy/strategija>

2. Львівський ІТ Кластер. Спільнота ІТ-спеціалістів та компаній Львова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://itcluster.lviv.ua/about-us/about-cluster/>

3. Державне підприємство Львівський державний центр науки, інновацій та інформатизації (ЛьЦНІ) : УкрІНТЕІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uinpei.kiev.ua/viewpage.php?page_id=30

4. В Івано-Франківську відбудеться презентація проекту «Підкарпатський Бізнес-Інкубатор» : Івано-Франківські новини БРІЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://briz.if.ua/30736.htm>

5. Панов В. О. Індустріальний парк «Соломоново» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://institute.lviv.ua/conference/document/Panov.pdf>

АПРОБАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТОЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА

Є. М. Данкевич,
доктор економічних наук, професор,
В. Є. Данкевич,
кандидат економічних наук, докторант,
Житомирський національний агроекологічний університет

Проаналізовано сучасні тенденції аграрного виробництва. На прикладі інтегрованих підприємств розглянуто особливості впровадження європейських геоінформаційних технологій управління в галузі рослинництва. Розроблено пропозиції щодо налагодження сільськогосподарського виробництва на інноваційній основі із використанням європейського досвіду точного землеробства.

Ключові слова: інновації, геоінформаційні технології управління, галузь рослинництва, інтеграція, ефективність.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Важливою складовою у процесі виробництва сільськогосподарської продукції є інноваційне забезпечення господарської діяльності. Лише за умови залучення інноваційних розробок можлива реалізація генетичного потенціалу вирощуваних культур та підвищення ефективності галузі тваринництва. Як показує європейський досвід, прогресивний поступальний розвиток сільського господарства можливий на основі інноваційно-технологічної модернізації виробничого процесу та інноваційних систем землекористування [2].

В умовах ринкової економіки технологічне переоснащення аграрних підприємств здатне служити

основним і потужним інструментом, за допомогою якого сільськогосподарське підприємство може зберегти перевагу в конкурентній боротьбі та закріпитися на ринку.

Застосування сучасних геоінформаційних технологій надає унікальну можливість одержання даних про об'єкти і явища в глобальному масштабі з високим просторовим і часовим розрізненням. Космічні зйомки реєструють інформацію про фізичні, хімічні, біологічні, геометричні параметри об'єктів спостереження у різних середовищах. Моніторинг сільськогосподарських угідь за допомогою дистанційних методів дозволяє отримати об'єктивні дані, які відіграють важливу роль для прийняття необхідних управлінських рішень та підвищенні конкурентоспроможності виробництва. При цьому, необхідною передумовою подальшого розвитку аграрного сектора економіки є використання сучасних інноваційних розробок вітчизняними товаровиробниками.

Дослідження різних аспектів інноваційних процесів в аграрному секторі економіки представлені у роботах багатьох вітчизняних вчених: В.Г. Андрійчука, Н.К. Васильєва, С. А. Володіна, М. М. Ільчука, М. Ю. Коденської, Н. М. Сіренко, О. В. Скидана, С. О. Тивончука та ін. Проте, враховуючи значну динамічність розвитку технологій, дана тематика потребує подальшого дослідження.

Мета та методика дослідження. Метою статті є аналіз інноваційного розвитку галузі рослинництва, визначення сучасних тенденцій використання геоінформаційних технологій управління сільським господарством з урахуванням європейського досвіду. У дослідженні використано такі методи наукового пізнання: абстрактно-логічний метод, зокрема, прийоми аналогії та зіставлення, індукції та дедукції, наукової абстракції – для теоретичного узагальнення, уточнення понятійного апарату,

формулювання висновків; економіко-статистичні методи, а саме: прийоми порівняння – для оцінки тенденцій інноваційного розвитку інтегрованих підприємств; монографічний – при дослідженні передового досвіду діяльності сільськогосподарських товаровиробників.

Результати досліджень. Інноваційні технології, що застосовуються у країнах Європи базуються на використанні останніх досягнень науки і техніки. Вони змінюють сталі уявлення і методи роботи. Так, декілька десятиліть тому, головними методами дослідження ґрунтів були ґрунтове і агрохімічне обстеження на основі відібраних зразків ґрунту. Сучасна техніка дозволяє проводити сканування ґрунту з космосу або літака. Так, для прикладу, англійська фірма «KRM» запропонувала оцінювати вміст азоту, фосфору і калію в ґрунті шляхом фотографування полів в інфрачервоному промінні на спеціальну плівку за допомогою літака або супутника [6].

Комплексні інноваційні технології виробництва сільськогосподарської продукції, що одержали назву «точне землеробство» (Precision Farming), почали активно розвиватися у країнах Європи ще наприкінці 90-х років, і визнані світовою сільськогосподарською наукою як досить ефективні передові технології, що переводять аграрний бізнес на більш високий якісний рівень. Дані технології є інструментом, що вирішує три основні задачі: наявність своєчасної об'єктивної інформації, здатність приймати вірні управлінські рішення й можливість реалізувати ці рішення на практиці [4].

Наразі вітчизняний бізнес починає широке впровадження інформаційних технологій у аграрний сектор, однак спроби налагодити ефективне й осмислене управління в сільському господарстві натрапляють на ряд перешкод. У першу чергу – це відсутність достовірних відомостей, як про місцевість, так і про характер землекористування і його

режим. Керівники великих господарств найчастіше навіть не знають точних розмірів власних посівних площ, що обумовлено їхньою постійною зміною, у силу різного роду природних й адміністративних процесів. У даних умовах застосування інноваційних інформаційних модулів для товаровиробників є викликом часу.

Актуальність дослідження інноваційної діяльності в контексті управління сільськогосподарським підприємством зумовлена також посиленням конкурентної боротьби на ринку продуктів харчування та інтеграцією України в міжнародний економічний простір, що зумовлює необхідність формування інноваційної моделі розвитку сільського господарства, особливо його експортоорієнтованих галузей [1,2].

Інтегровані підприємства, долаючи кризову ситуацію, широко впроваджують в агропромисловому виробництві досягнення науки і техніки, що проявляються в нових засобах виробництва, інноваційних технологіях як складових елементах зональних систем ведення сільського господарства. Власне, це комплекс заходів, що дозволяє накопичувати об'єктивну інформацію, аналізувати її та приймати швидкі та ефективні рішення [3].

Слід відмітити, що обладнання з елементами технології точного землеробства працює на полях Житомирщини вже сьогодні. Починаючи від найпростіших, з ручним керуванням вартістю від 15 тис. грн, до складних автопілотів, що мають реальну точність цілком достатню для вирощування просапних культур. У інтегрованих підприємствах Житомирської області ТОВ «АТК», ПСП АФ «Світанок», ПАТ «Райз-Максимко», ТОВ СП «Нібулон» широкого запровадження набуло використання комп'ютерних модулів на сільськогосподарській техніці призначених для контролю витрати палива, насіння, норми внесення добрив.

У ТОВ «А.Т.К.» використовуються такі технології точного землеробства, як системи глобального позиціонування (GPS-навігатори, ГЛОНАСС), аналіз проб ґрунту у заданих точках, супутникова та аерофотозйомка, а також спеціальні програми для агроменеджменту на базі геоінформаційних систем. Ефективне використання інформаційних та інноваційних технологій у рослинництві дає змогу підприємству вирощувати понад 5 т/га зернових культур, забезпечувати належне зберігання зерна.

Науковий підхід з впровадженням у виробництво геоінформаційних систем допомагає оперативно і точно оцінити стан ґрунтового покриву, зменшити об'єм польових та лабораторних робіт, застосувати науково обґрунтовані норми мінеральних добрив. Така технологія сприяє зменшенню фінансових витрат, економить час та підвищує продуктивність вирощуваних культур.

Прикладом може стати система «Trimble EZ-Guide» 250, яка забезпечує 20–25-ти сантиметрову точність паралельного водіння [5]. Використання найпростіших систем паралельного водіння дозволяє працювати вночі чи при поганій видимості, зменшити перекриття з 1,5 м (звичайна величина) до 30 см. На полі площею 100 га, загальне перекриття зменшується з 7,5 до 1,5 га, що дає реальну економію засобів хімізації, пального та робочого часу.

Висновки па пропозиції. Найбільш широко впроваджуються інноваційні розробки сільськогосподарськими підприємствами у галузі землекористування, що пов'язане зі значним експортом зернових та олійних культур. Основними напрямками залучення інновацій є: впровадження нових технологій виробництва; біотехнологій; застосування нових технічних засобів та технологій обробітку ґрунту; геоінформаційних систем.

Серед вітчизняних сільськогосподарських підприємств ефективним є використання німецької системи ОРБ-моніторингу транспортних засобів, коли кожна машина, трактор чи комбайн оснащені GPS навігаторами. Європейська технологія моніторингу родючості ґрунтів, з використанням електронних карт електричної провідності ґрунту, цифрових моделей рельєфу та даних агрохімічного аналізу дозволяє створити точні картограми ґрунтових властивостей. Диспетчерська служба має можливість цілодобово контролювати роботу техніки в електронному режимі, а керівник підрозділу може за кілька хвилин проаналізувати роботу техніки за день.

Проблемним питанням у сучасних умовах залишається розробка вітчизняного програмного забезпечення для інноваційного розвитку аграрного сектора економіки та захист інтелектуальних прав розробників програмних сільськогосподарських модулів.

Список використаних джерел

1. Бейкер Д. Что нужно культурам, посеянным по технологии «NO-TILL», чтобы стать высокорентабельными / Д. Бейкер // Тезисы. – Днепропетровск, 2009. – С. 45–48.
2. Данкевич В. Є. Економічна ефективність технологій точного землеробства / В. Є. Данкевич // Збірник наукових праць Харківського національного аграрного університету. Серія: Економічні науки: – Харків: ХНАУ, 2013. – №6. – С. 102–110.
3. Системи управління аграрним бізнесом на основі ГІС. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://online-agro.com/ua/publications/item_16.
4. Точность – 2 см на поле в 100 га [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zerno-ua.com/?p=5042>
5. Чабан В. Г. Інновації як умова підвищення

конкурентоспроможності аграрного сектору / В. Г. Чабан // Економіка АПК. – 2006. – № 7. – С. 68–72.

6. Science and technology center in Ukraine [Electronic resource]. – Available from: <http://www.stcu.int>

ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Т.О. Зінчук,
доктор економічних наук, професор,
zintshuk@gmail.com

К.В. Малько,
аспірант

Житомирський національний агроекологічний університет

Досліджено економічний зміст поняття «інтелектуальний потенціал» та визначено структуру і показники оцінки інтелектуального потенціалу підприємств аграрного сектору економіки.

Ключові слова: інтелектуальний потенціал, інтелектуальний капітал, конкурентні переваги.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Найвищий рівень конкурентоспроможності притаманний країнам з розвиненими економіками, в яких економічне зростання ототожнюється з науково-технічним прогресом і інтелектуалізацією основних чинників виробництва. До таких країн належать: Німеччина, Швейцарія, Сінгапур, США, Японія та інші [6].

Аграрний сектор економіки в останні роки визначається як «точка росту», або «локомотив» економічного зростання України. З огляду на це, діяльність аграрних підприємств має орієнтуватися на впровадження інноваційних розробок, сучасних технологій, розвиток знань, інформації та нематеріальних активів, які сучасні науковці назвали «інтелектуальним капіталом», який формується внаслідок реалізації інтелектуального потенціалу [5, с. 743]. Для досягнення конкурентних переваг на внутрішньому та зовнішньому ринках підприємствам АПК, необхідно якісно формувати та використовувати наявний інтелектуальний потенціал.

Науково-теоретичною основою досліджень інтелектуального потенціалу стали праці Ю.В. Гави, О. І. Гончар, Л.В. Городянського, М.Я. Демчишина, Ю.В. Махомет, І.П. Мойсеєнко, В.М. Нам'ясненко, Г. Скиби, С.О. Степанчук, Т. Стюарта, О.О. Фролова, Є.І. Ходаківського, В.П. Якобчук та інших.

Разом з тим, питанням особливостей процесів формування та реалізації інтелектуального потенціалу аграрних підприємств не часто приділяється увага у наукових дослідженнях.

Мета і методика дослідження. Метою дослідження є поглиблення теоретичного змісту та дослідження структури інтелектуального потенціалу підприємств аграрного сектору економіки. Для виявлення особливостей формування змісту та специфіки інтелектуального потенціалу аграрних підприємств було використано статистично-економічний, абстрактно-логічний та монографічний методи наукового дослідження.

Результати досліджень. «Інтелектуальний потенціал» - неоднозначна за своїм тлумаченням економічна категорія. В економічній теорії існує три основних підходи щодо її трактування: ресурсний (як

сукупність інтелектуальних ресурсів і зв'язків між ними), функціональний (як здатність економічних суб'єктів виконувати певні дії для відтворення інтелектуальних ресурсів) та цільовий (як здатність сукупності інтелектуальних ресурсів досягати поставлених цілей) [3,5,7,8]. Останній, на нашу думку, більш повно розкриває суть інтелектуального потенціалу на рівні підприємства з точки зору аналізу класичних понять «інтелект» та «потенціал».

Категорія інтелект (з лат. *intellektus*) у науковій літературі визначається як здібність людини до мислення, раціонального пізнання, створення понять та ідей, абстрактно-аналітичної діяльності, генерації нової інформації [1, с. 12]. В економічному енциклопедичному словнику потенціал визначено як наявні в економічного суб'єкта ресурси, їх оптимальна структура та вміння їх раціонально використати для досягнення певної мети [4, с. 142].

Інтелектуальний потенціал – система зв'язків і відношень між елементами інтелектуального капіталу (персонал, ринкові активи, структурні активи, інтелектуальна власність), які виникають в процесі проектування, виготовлення, реалізації та споживання продукту й управління цими процесами.

О.І. Гончар та В.М. Нам'ясенко визначають інтелектуальний потенціал як нематеріальний ресурс/актив підприємства, що являє собою розумові здібності кожного працівника окремо, а також усього персоналу загалом, що завдяки синергії має здатність до постійного нагромадження та зростання в геометричній прогресії і може бути використаний сьогодні та в майбутньому для досягнення певних цілей [3, с.56].

Тобто, інтелектуальний потенціал підприємства являє собою систему розумових здібностей та нагромаджених

знань працівників, генеровану підприємством, внаслідок чого воно має змогу постійно динамічно розвиватися.

До найрозповсюдженіших факторів, які впливають на інтелектуальний потенціал господарюючого суб'єкта, відносять чинники внутрішнього середовища (мікрофактори), чинники зовнішнього середовища (макрофактори) та егофактори [8, с.16]. Основними внутрішніми факторами вважаються такі, як: економічний, технічний рівні виробництва, ступінь задоволеності працею, внутрішньокolleктивні стосунки, а також рівень розвитку інтелектуального середовища на підприємстві. Серед макрофакторів виокремлюють: становище підприємства на ринку, соціальний стан громадян у країні та стан громадської думки щодо діяльності колективу. Егофактори формуються під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, та є емоційно-психологічним станом особистості, при якому реалізуються креативні здібності.

«Інтелектуальний потенціал» та «інтелектуальний капітал» - поняття не тотожні. Сутність інтелектуального капіталу проявляється у сукупності дії його складових, до яких відносяться інтелектуальна власність, людський капітал, інтелектуальний структурний капітал та інтелектуальний споживчий капітал [2, с. 128].

Різниця між вищезазначеними поняттями, насамперед, полягає у такому: 1) інтелектуальний потенціал є частиною економічного потенціалу підприємства; інтелектуальний капітал – частиною активів; 2) інтелектуальний капітал може бути власним і позиковим; інтелектуальний потенціал не відокремлюється від підприємства, що його створило.

При визначенні змісту інтелектуального аграрного потенціалу необхідно виходити із специфічних особливостей, природно притаманних галузі сільського господарства. До них належать такі:

1) ресурсомісткість сільського господарства, де інтенсивно використовуються всі види ресурсів – трудових, матеріально-технічних, природних ресурсів тощо;

2) різноманітність трудової діяльності, яка базується на використанні земельного потенціалу і потребує високого рівня професійної підготовки робочої сили у порівнянні з іншими галузями економіки;

3) основний засіб виробництва у аграрній сфері – земля, що поряд із природно- кліматичними чинниками формує умови праці;

4) притаманність сезонності виробництва;

5) щільність зв'язку з хімічною, машинобудівною та іншими галузями промисловості;

6) необхідність великих витрат на аграрну логістику (будівництво елеваторів, зернових терміналів, транспортна інфраструктура);

7) потреба в трудових ресурсах аграрного підприємства відповідно до спеціалізації виробництва;

8) необхідність органічного синтезу аграрної освіти та науки тощо.

Разом з тим слід зазначити, що інтелектуальний потенціал аграрного підприємства в основному має нематеріальний характер, його складно виміряти, оскільки він не відображається у бухгалтерських та статистичних даних.

Для оцінки інтелектуального потенціалу підприємства у сучасних методиках використовується ряд інтегрованих показників. Зокрема таких: інтелектуальний потенціал персоналу підприємства (на основі анкетування, опитування); інтелектуальне матеріальне забезпечення підприємства (кількість персональних комп'ютерів, сучасні засоби зв'язку); інтелектуальний науково-технічний потенціал [9] (об'єм науково-дослідних робіт,

число одержаних патентів і раціоналізаторських пропозицій, число нагород за нові розробки і участь у виставках і конференціях, публікації в наукових журналах) [7].

Вважаємо, що оцінка інтелектуального потенціалу аграрного підприємства повинна конкретизувати зміст кожного з його компонентів. При цьому в першу чергу потрібно ставити акцент на оцінку кадрового потенціалу підприємства і рівень оплати його праці.

Висновки та пропозиції. Аналіз наукової думки дозволяє визначити сутність інтелектуального потенціалу як категорії, яка забезпечує формування його унікальних конкурентних переваг. Досягнення максимального рівня використання інтелектуального потенціалу підприємства на практичному рівні потребує подальшої розробки чітких теоретико-методологічних підходів до управління ним. Зростання інтелектуального потенціалу підприємства аграрного сектору економіки визначається, передусім, можливостями забезпечувати аграрний сектор сучасними приладами, установками, апаратами, що є втіленням наукових та технічних досягнень, та ключовою роллю сфери аграрної освіти у переході від технічної до управлінської спеціалізації. Оцінка інтелектуального потенціалу допомагає оцінити конкурентні переваги і сконцентрувати інтелектуальні ресурси в потрібному підприємству руслі ринкових тенденцій.

Список використаних джерел

1. Веккер, Л. М. Психика и реальность: единая теория психических процессов / Л. М. Веккер. –М.: Смысл, 1998 – 670 с.
2. Городянська Л.В. Управління інтелектуальним капіталом і забезпечення підприємств інтелектуальними ресурсами // Актуальні проблеми економіки.– 2008.– №1. – С. 127-132.

3. Гончар О. І. Інтелектуальний потенціал як один із основних факторів розвитку промислового підприємства / О.І. Гончар, В.М. Нам'ясенко. // Вісник Хмельницького національного університету.– 2013.– № 3.– Т. 2. – С. 55-58.

4. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т./ За ред. С.В. Мочерного.- Львів: Світ, 2005. – 616 с.

5. Мойсеєнко І. П. Методологія формування структури інтелектуального потенціалу. / І. П. Мойсеєнко // Вісн. ЛДАУ. – 2006. – № 13. – С. 742-747.

6. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2015-2016 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://edclub.com.ua>

7. Скиба Г. Інтелектуальний потенціал, як важлива складова конкурентних переваг підприємства. [Електронний ресурс]. – Режимдоступу: <http://sophus.at.ua/>

8. Степанчук С. О. Особливості формування та використання інтелектуального потенціалу / С.О. Степанчук // Економічний аналіз: зб. наук. праць. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр ТНЕУ «Економічна думка», 2015. – Том 19. – № 1. – С. 13-23.

9. Ходаківський Є.І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти / Є.І. Ходаківський, В.П. Якобчук, І.Л. Литвинчук. - К. : Центр учбової літератури, 2014. - 276 с.

КОРУПЦІЙНА СКЛАДОВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

І. І. Мазур,
доктор економічних наук, професор,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
iimazur@ukr.net

Досліджується взаємовплив інтелектуального бізнесу і корупції. Пропонуються шляхи обмеження корупції в інтелектуальному бізнесі та напрями розвитку інтелектуального бізнесу в Україні.

Ключові слова: інтелектуальний бізнес, корупція, комунікативна тінь, детінізація, комерціалізація об'єктів наукових досліджень.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Сьогодні в Україні найголовнішою проблемою є корупція, що як іржа роз'їдає не лише економіку, але й все суспільство. Характерним для українського суспільства є нормальне сприйняття побутової корупції, дозвільної корупції щодо започаткування та ведення бізнесу та не сприйняття її у владних структурах різного рівня.

Сьогодні будується світ, в якому не можна розкривати свою слабкість, отже стратегія розвитку підприємницької діяльності орієнтується на талановитих людей. Але історія розвитку бізнесу знає й протилежну ситуацію. Enron - загальновідома збанкрутіла у 80-х рр. XX ст. компанія США мала за принцип - мій геній робить великим не лише мене, але й всю компанію, якраз він створює вартість, мій геній і є прибуток. Тобто орієнтація на талановитих і створює прибуток. Разом з тим, топ-менеджер компанії Enron А. Мартін висловилаь

однозначно: «обдурити когось із своїх же було ознакою креативності та величчя» [1, с. 121].

Виходить, що нечесність і аморальність притаманні навіть талановитим підприємливим особам.

У цьому контексті особливого значення набуває те, що інтелектуальна економіка, зокрема інтелектуальний бізнес, має ознаки корупційних складових.

Теоретичні положення щодо економічної складової інтелектуальної власності розкриті у працях: Белла Д., Барні Дж., Кастельса М., Тоффлера Е., Базилевича В., Гейця В., Чухна А., Бутнік-Сіверського О, Вірченка В., Якобчук В. та інших. Комерціалізація об'єктів наукових досліджень розкривається у наукових працях: Черваньова Д., Жилінської О., Осецького В., Гури В., Кот Л., Євтушевської О., а також іноземних вчених Е. Менсвілда, М. Портера, Ф. Хайєка, Й. Шумпетера, К. Уайата та інших.

Проблеми корупції досліджують українські економісти: Варналій З., Мандибуря В., Тищук Т., Огреба В. та інші.

Разом з тим майже відсутні наукові праці, в яких би системно та комплексно висвітлювались проблеми корупції в інтелектуальному бізнесі України. Відтак обрана нами проблема є актуальною не лише для України.

Мета та методика дослідження. Метою даної роботи є системний підхід до виявлення корупційної складової в інтелектуальному бізнесі України і обґрунтування шляхів її обмеження. Теоретико-методологічною базою дослідження стали системний і синергетичний підходи, а також каузальна непрозорість і нелінійність оціночних суджень, що дало можливість отримати певні висновки.

Результати досліджень. Інтелектуальний бізнес (інноваційне високотехнологічне підприємництво) є

складовою інтелектуальної економіки, який здійснюється як комерціалізація об'єктів наукових досліджень. Виходячи з того, що комерціалізацію об'єктів інтелектуальної власності визначають як взаємовигідні (комерційні) дії всіх учасників процесу перетворення результатів інтелектуальної праці у ринковий товар [2], інтелектуальний бізнес прагне комерційного успіху для всіх суб'єктів, задіяних у процесі комерціалізації наукових результатів.

Корупцію у широкому розумінні ми визначаємо як комерціалізацію посадових обов'язків чиновників. Тобто чиновник, маючи доступ і можливість розподіляти ресурси в широкому розумінні, перерозподіляє їх на комерційних засадах, задовольняючи в першу чергу свій економічний інтерес. А оскільки корупція є складовою тіньової економіки, слід нагадати що в сучасному суспільстві є комунікативна тінь - економічна діяльність, зумовлена новітніми досягненнями інформаційного суспільства, яке не підпадає під дію чинного законодавства та обліку офіційною статистикою, оскільки є віртуальною. Отже, складно з комунікативної тіні здійснювати оподаткування діяльності та контроль за податковими надходженнями.

До корупційних дій в інтелектуальному бізнесі відносять: несумлінну реєстрацію, піратство, плагіат, підроблення та зміну інформації, розмиття торговельної марки, контрафакцію, крадіжку комерційної таємниці тощо.

Шляхи обмеження корупції в інтелектуальному бізнесі:

- 1) етична поведінка як усередині компанії, так і зовнішніх агентів - постачальників, підрядників, бізнес-партнерів;
- 2) точна бізнес-документація компанії завдяки постійному моніторингу бізнес-діяльності та дотриманню

процедури ведення точних і повних записів бізнес-інформації та угод;

3) анти-відплата тобто політика захисту інформаторів щодо порушення антикорупційної політики;

4) оцінка ризику корупційних діянь, перш за все ймовірність і серйозність таких дій;

5) комплексний ризик-менеджмент бізнес-партнерів;

6) прихильність бізнес-партнера до антикорупційних дій;

7) періодичні тренінги для компанії з подолання корупції для забезпечення ефективної комунікації ведення бізнесу;

8) доступність і одночасно конфіденційність (в такій мірі, щоб дозволити повідомляти про корупційні порушення без помсти від інших) каналів звітності;

9) проведення зовнішньої перевірки діяльності компанії з антикорупційних інституцій.

Висновки та пропозиції. Інтелектуальний бізнес неможливий без детінізації економіки, яка включає в себе створення сприятливих умов для ведення підприємницької діяльності, зокрема чіткої правової регламентації відносин в інноваційній діяльності.

Можливі два шляхи розвитку інтелектуального бізнесу в Україні:

- за рахунок удосконалення вже існуючих інституцій, але це не змінює траєкторії розвитку суспільства (діюче чиновництво не здатне змінюватись і змінювати);

- обрання європейського вектору розвитку інтелектуального бізнесу України, що є набагато складнішим, але в перспективі дасть очікувані результати.

Список використаних джерел

1. Bethany McLean, Peter Elkind. The Smartest Guys in the Room: The Amazing Rise and Scandalous Fall of Enron. - New York: Penguin Group, 2003.

2. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності [електронний ресурс] / П. М. Цибульов. – К., 2005. – Режим доступу: <http://buklib.net/books/31971/>

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ СИСТЕМИ ЯКОСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ ЛОГІСТИКИ ЗЕРНА

А. С. Малиновський,
доктор економічних наук, професор
В. А. Якобчук,
аспірант
Житомирський національний агроекологічний університет

У статті досліджуються проблеми впливу інформаційних технологій на формування системи якості глобальної логістики зерна. Обґрунтовується важливість розвитку інформаційного середовища для покращення якості логістики підприємств зернової галузі в умовах глобалізації. Акцентується увага на ролі економічної інформації в розвитку інформаційних технологій аграрного сектору.

Ключові слова: інформація, інформаційні технології, інформаційне середовище, економічна інформація, система якості, логістика зерна, глобалізація.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Характерною рисою сучасної світової економіки є широке застосування прогресивних інформаційних технологій більшості стратегічних галузей, серед яких зернова займає центральне місце. З появою інформаційних технологій формується система

економічних, організаційних та правових відносин щодо ціноутворення, купівлі-продажу, трансферу інформаційних продуктів та послуг, які разом з інформаційною інфраструктурою, утворюють, в глобальному середовищі, світовий ринок інформації.

Світовий досвід показує, що слабе інформаційне озброєння країни в глобальному світі призводить до зростання логістичних витрат експортно-орієнтованих галузей, унеможлиблює застосування новітніх технологій, викликає техніко-економічне відставання галузі, знижує індекси її глобальної конкурентоспроможності. Зупинити накопичення вищеназаних проблем може лише масштабна інформатизація, орієнтація виробничих і логістичних процесів на зростання частки розумової праці, збільшення зусиль щодо пошуку, переробки та придбання якісної та достовірної інформації.

Як ми вже визначали в попередніх дослідженнях, процес формування системи якості логістичного забезпечення глобального ринку зерна пов'язаний з удосконаленням організаційної цілісності руху товарів, інформації, фінансів, інновацій, інтелекту, що сприяє підвищенню ступеня їх мобільності, забезпечує мінімізацію логістичних витрат та забезпечує максимізацію прибутків аграрних підприємств [1].

Мета та методика дослідження. Мета статті – визначення напрямів застосування інформаційних технологій у формуванні системи якості глобальної логістики зерна. В процесі дослідження застосовано міждисциплінарний підхід до аналізу інформатизації логістики зерна, використано структурно-функціональний та статистичний метод.

Результати досліджень. Формування системи якості глобальної логістики зерна потребує наявності об'єктивної, достовірної і доступної за ціною інформації

про товарно-матеріальні і фінансові потоки, про стан та тенденції світового ринку зерна, про зміни в міжнародному законодавстві, інфраструктурі, про прогнози фахівців на майбутні врожаї та запаси зернових у світі. Так, відповідно до поточного прогнозу ФАО, обсяг світового виробництва зернових в 2016 році складе 2526 млн. тонн, практично не зменшившись порівняно з рівнем 2015 року. Незначний перегляд в кращу сторону пояснюється виключно покращенням видів на врожай пшениці, який в 2016 році може скласти 617 млн. т, що на 4 млн. більше ніж 2015 року. Позитивна динаміка на ринку зерна пов'язана з сприятливими кліматичними умовами в зимовий період в Європі, Україні, Росії, це навіть компенсує зниження врожаю в Індії після значної посухи. Для України, яка входить десятку топ-експортерів зерна, (табл. 1), потрібно мати на увазі різке зниження поставок з Африки, яка страждає від дуже важкої посухи.

Таблиця 1
Світовий ринок зерна (пшениця, ячмінь, кукурудза)
у 2012-2013 рр.

Основні постачальники зерна у світі	Обсяг експорту, млн. т	Частка країн у загальному експорті, %
США	66,7	24,1
Аргентина	32,2	11,6
Австралія	28,8	10,4
Росія	27,4	9,9
ЄС-27	23,0	8,3
Україна	22,6	8,2
Канада	19,5	7,0
Бразилія	14,6	5,3
Казахстан	11,3	4,1
Світ, всього	276,6	100,0

Джерело: [3]

Світові обсяги споживання зернових в сезоні 2016-2017 рр., відповідно до прогнозів досягнуть 2549 млн. т, темпи росту споживання залишаються на середніх значеннях другий рік підряд. Загальний обсяг споживання пшениці буде на рівні 724 млн. т, споживання кукурудзи виросте на 2,4 % і досягне 1026 млн. т. Загальні прогнози ФАО показують, що обсяг світової торгівлі зерновими в сезоні 2016-2017 рр. виросте до 367 млн. т. [2].

В останні роки частка України в загальному експорті зерна коливається в інтервалі 8-10 %, але враховуючи кліматичні зміни, що сприяють збільшенню посівних площ та зростання врожайності, можна очікувати в подальшому зростання українського зернового експорту, що потребує якісного логістичного забезпечення діяльності зернотрейдерів.

Застосування передових інформаційних технологій в логістиці зерна дасть змогу суб'єктам господарювання глибоко проаналізувати динаміку світового ринку, його кон'юнктуру, оцінити ступінь еластичності попиту та пропозиції, співвідношення експортних та імпорتنих позицій, забезпечити раціональне маневрування ресурсами. На нашу думку, мова сьогодні повинна йти не просто про якісну логістику зерна, а про самостійно функціонуючу інформаційно-логістичну систему зернового ринку, інтегровану в світовий простір.

Використання інформаційно-логістичного підходу в управлінні світовим ринком зерна, передбачає поєднання у логістичному процесі передових інформаційних технологій з логістичною практикою, поєднання нових технічних рішень з ґрунтовними науковими дослідженнями, що дасть можливість вирішувати багатокритеріальні завдання та забезпечувати високу якість. Інформаційно-логістична система глобального ринку зерна буде якісною при синергії, цілісності,

органічності, мобільності і адаптивності інформації та логістики на мікро-, макро- та глобальному рівнях. Проблема вибору в цій системі вирішуватиметься на основі безперервного потоку достовірної, об'єктивної, доступної інформації та її творчої обробки.

Важливого значення в розвитку та впровадженні інформаційних технологій в глобальну логістику зерна має розвиток системи державного регулювання. Уряд повинен сформувати інституційне та правове середовище, яке б забезпечило захист від недостовірної інформації, зробило б її доступною за ціною, гарантувало високу якість інформаційних потоків. Пасивність держави, у вирішенні питань розвитку інформаційних технологій, на зерновому ринку уповільнює процес формування якісної системи логістики, знижує конкурентоспроможність зернотрейдерів, скорочує технологічний експорт, знижує ступінь продовольчої безпеки країни.

Висновки та пропозиції. Таким чином, інформаційні технології на сучасному етапі формування системи якості глобальної логістики зерна відіграють вирішальну роль та забезпечують реалізацію основних напрямів політики продовольчої безпеки. Новітня інформація для логістичних процесів стає життєво необхідним ресурсом подальшої позитивної економічної динаміки.

Список використаних джерел

1. Яacobчук В. П. Вплив ринку економічної інформації на глобальну логістику зерна / В. П. Яacobчук, В. А. Яacobчук // Агросвіт. – 2015. – № 19. – С. 40–43.
2. Публикуемая ФАО сводка предложения зерновых. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: www.fao.org/world_foodsituation/cstb/ru/.
3. USDA: FAS USDA, Grain: World April (2012), World Markets and Trade, available at: <http://www.fas.usda.gov/grain/Current/>.

ВИЩА АГРАРНА ОСВІТА В СТРУКТУРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

О. В. Скидан,
доктор економічних наук, професор,
К. А. Самойленко,
аспірант,
Житомирський національний агроекологічний університет

Проведено аналіз поточного стану вищої аграрної освіти за показниками динаміки випущених фахівців, на основі чого визначено можливості забезпечення аграрної галузі професійними кадрами.

Ключові слова: аграрна вища освіта, вищий навчальний заклад, професійна підготовка.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Входження України до європейського політичного, соціального і економічного простору та закріплення позицій провідного експортера на світових продовольчих ринках різко актуалізують необхідність розвитку вітчизняної системи аграрної освіти в цілях забезпечення аграрної галузі компетентними конкурентоспроможними кадрами, у зв'язку з чим підвищується актуальність досліджень потенціалу та перспектив розвитку аграрних вишів. Дана проблема свого часу частково розглядалася у роботах Г. П. Педченко, І. П. Приходько, Ю. О. Соколович-Алтуніна та ін., проте потребує більш глибокої деталізації.

Мета та методика дослідження. Метою роботи є оцінка можливостей вищої аграрної освіти щодо забезпечення аграрного виробництва та бізнесу кваліфікованими фахівцями, з урахуванням поточного стану розвитку аграрних вишів.

Результати досліджень. Діюча в Україні система аграрної освіти наразі представлена 43-ма вищими навчальними закладами I–IV рівнів акредитації з правом юридичної особи, з яких 19 є вищими навчальними закладами III–IV рівнів акредитації (2 академії і 17 університетів, у т. ч. 12 із статусом національного), та 24 –вищими навчальними закладами I–II рівнів акредитації (11 технікумів та 13 коледжів). До складу 17-ти університетських центрів увійшли 92 навчальні заклади I–II рівнів акредитації як відокремлені структурні підрозділи з окремими правами юридичної особи [1, с. 4]. В цілому частка аграрних вишів серед всіх вищих навчальних закладів України у 2010-2015 роках не перевищувала 6% (табл. 1), але цих потужностей вистачає для щорічної підготовки 7,5% від загальної кількості обсягу випущених в країні професійних кадрів (середній річний показник), з яких близько 5,5% у середньому є фахівці освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр», що є позитивною тенденцією.

Різке зменшення показників кількості вишів та контингенту по Міністерству аграрної політики та продовольства України (далі Мінагрополітики) у 2015/2016 навчальному році суттєво не впливає на загальну динаміку розвитку аграрної освіти і відображає наслідки розпочатого у 2014 році проекту реформування системи підготовки аграрних кадрів, суть якого полягала у переході навчальних закладів із сфери управління Мінагрополітики у підвідомчість Міністерства освіти науки України (далі МОН). У процесі реорганізації, згідно із схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України (далі КМУ) від 6 квітня 2011 року N279-р Концепцією реформування і розвитку аграрної освіти та на підставі розпорядження КМУ від 4 лютого 2015 року № 87-р «Про передачу цілісних майнових комплексів навчальних

закладів та державної установи до сфери управління Міністерства освіти і науки» станом на початок 2015/2016 навчального року до сфери управління МОН було передано цілісні майнові комплекси 18 –ти аграрних навчальних закладів, що суттєво вплинуло на обсяги майнового фонду та скорочення фінансування Мінагрополітики. Зокрема, частка бюджетних витрат на вищу аграрну освіту в структурі вітчизняного ВВП у 2015 році порівняно з 2010 роком зменшилась вдвічі та становила лише 0,13 % (табл. 2).

Передані до МОН аграрні вищі навчальні заклади, тим не менше, володіють потенціалом, що на момент старту реорганізаційних процесів дозволяв здійснювати підготовку за 44 напрямками підготовки освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр»; 57 спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст»; 80 спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр»; 62 спеціальностями – у технікумах та коледжах освітньо-кваліфікаційного рівня «Молодший спеціаліст» [1, с. 8]. При цьому, варто зазначити, що виразної динаміки кількості пропонованих спеціальностей протягом останніх десяти років у аграрних ВНЗ III-IV рівнів акредитації не спостерігалось.

Найбільший вибір спеціальностей пропонують абітурієнтам Львівський НАУ, Подільський ДАТУ, Сумський НАУ, Уманський НУС, Харківський НТУСГ та НУБіП. Популярними напрямками підготовки фахівців традиційно є «Агрономія», «Процеси, машини та обладнання АПВ», «Лісове і садово-паркове господарство», «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва, «Ветеринарна медицина». Поряд із традиційними напрямками попитом користуються «Облік і аудит», «Менеджмент», «Економіка підприємства», «Фінанси і кредит» [1, с. 12].

Таблиця 1

Динаміка аграрних ВНЗ та кількості випущених ними фахівців в Україні

Показник		Навчальні роки					
		2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
Кількість ВНЗ I-IV р.а, од.	Всього	854	846	823	803	664	659
	У т.ч. у сфері управління Мінагро	45	45	43	43	38	20
3 них ВНЗ III-IV р.а., од.	Всього	330	326	316	309	277	288
	У т.ч. у сфері управління Мінагро	19	19	19	19	16	7
Частка ВНЗ I-IV р.а. Мінагро у загальному обсязі вишів, %		5,3	5,3	5,2	5,4	5,7	3,0
Випущено фах-в ВНЗ I-IV р.а., ос.	Всього	654670	626549	612867	576259	484482	447418
	У т.ч. у сфері управління Мінагро	53286	50468	46011	46990	37007	16940
3 них у ВНЗ III-IV р.а., ос.	Всього	543743	529834	520662	485099	405392	374028
	У т.ч. у сфері управління Мінагро	46314	44340	40873	41518	31847	13964
У т.ч. фахівців ОКР «Магістр»	Всього	93815	95147	93533	94042	86482	80412
	У т.ч. у сфері управління Мінагро	5494	5780	5635	5582	5369	1938
Частка фахівців, випущених ВНЗ I-IV р.а. Мінагро, у загальному обсязі випусників вишів, %		8,5	8,4	7,9	8,6	7,9	3,7

Джерело: розраховано автором за даними [2-6]

Таблиця 2

Обсяги державного фінансування аграрної освіти в Україні

Показники	Роки					Коеф-т зрост. 2014 до 2010
	2010	2011	2012	2013	2014	
Загальний ВВП у фактичних цінах, млрд.грн.	1120,6	1349,2	1459,1	1522,7	1586,9	1,2
Загальні витрати на освіту, млрд.грн.	91,1	97,6	111,2	115,9	109,5	0,9
Витрати на вищу освіту, млрд.грн.	43,0	42,3	39,5	38,9	38,4	0,8
Витрати на вищу аграрну освіту (державні витрати Мінагрополітики), млрд.грн.	2,6	2,7	2,8	2,1	2,0	1,4
Частка витрат на вищу аграрну освіту у структурі ВВП, %	0,23	0,20	0,19	0,14	0,13	0,5
Частка витрат на вищу аграрну освіту у структурі витрат на вищу освіту, %	6,0	6,4	7,1	5,4	5,2	0,9

Джерело: розраховано автором на основі [7]

Таблиця 3

Динаміка підготовки фахівців в аграрних ВНЗ за профільними галузями знань

Галузь знань	Випущено фахівців на початок навчального року, ос.					
	ВНЗ I–II рівнів акредитації			ВНЗ III–IV рівнів акредитації		
	2010/ 2011	2015/ 2016	Коеф-т зрост. 2015 до 2010	2010/ 2011	2015/ 2016	Коеф-т зрост. 2015 до 2010
<i>Згідно з переліком 1997 р.</i>	х	х	х	х	х	х
Сільське господарство, лісництво і рибальство	2495	-	-	12468	-	-
<i>Згідно з переліками 2006, 2007, 2010 рр.</i>	х	х	х	х	х	х
Біотехнології	-	-	-	-	403	-
Харчова промисловість та переробка сільськогосподарської продукції	476	1813	3,8	635	6667	10,5
Сільське, лісове та рибне господарство та переробка їх продукції, у т.ч.	266	2018	7,6	450	9108	20,2
-сільське господарство і лісництво	266	1907	7,2	450	8806	19,6
-рибне господарство та аквакультура	-	111	-	-	302	-
Технології та енергетика агровиробництва	502	1621	3,2	574	6807	11,9
Ветеринарія	45	282	6,3	216	2832	13,1

Джерело: розраховано автором на основі [8, 9].

Незважаючи на відсутність актуалізації напрямів аграрної професійної підготовки у відповідності до вимог сучасного агробізнесу, в цілому динаміка підготовки фахівців безпосередньо за аграрним профілем в системі агроосвіти демонструє значні темпи зростання. Зокрема, за 5 років (з 2010 по 2015 рр.) кількість випущених аграрними ВНЗ III–IV рівнів акредитації фахівців за галуззю знань «Сільське, лісове та рибне господарство та переробка їх продукції» зросла у 20 разів, «Харчова промисловість та переробка сільськогосподарської продукції» – у 19 разів, «Ветеринарія» - у 13 разів, «Технології та енергетика агропромисловості» - у 11 разів (табл. 3).

Зазначений спектр напрямів підготовки і спеціальностей більш ніж цілком дозволяє забезпечити потребу агропромислового виробництва у кваліфікованих фахівцях, зважаючи на показники попиту, пропозиції та працевлаштування робочої сили на вітчизняному ринку праці. Зокрема, згідно з даними Державної служби статистики України, потреба роботодавців у працівниках для заміщення вільних робочих місць (вакантних посад) на кінець року за видом економічної діяльності «Сільське, лісове та рибне господарство» в період 2010-2014 рр. варіювала від 2,7 до 1,6 тис. осіб з тенденцією до зменшення [8, с. 353; 9, с. 350].

Висновки і пропозиції. Проведені урядом протягом останніх п'яти років заходи, формально спрямовані на розвиток матеріально-технічного, інтелектуального, інформаційного і наукового потенціалу аграрних навчальних закладів, не принесли очікуваних результатів, про що свідчать підсумки численних рейтингових оцінок аграрних вузів за індикаторами якості навчального процесу та загальна невідповідність динаміки підготовки фахівців за аграрним профілем з показниками попиту, пропозиції та працевлаштування робочої сили на

вітчизняному ринку праці. Вирішення даної проблеми знаходиться у полі змін управлінської парадигми університету, спрямованих на програмування підтримки закладами вищої аграрної освіти інноваційно-підприємницької функції, що дозволить диверсифікувати ризики та отримати нові джерела фінансування освітніх новацій для задоволення попиту на ринку праці.

Список використаних джерел

1. Статистично-аналітичні дослідження діяльності вищих навчальних закладів Мінагрополітики України за 2013 рік (у таблицях, графіках, діаграмах). – К. : Агроосвіта. – 2014. – 104 с.

2. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2010/11 навчального року : статистичний бюлетень. – К. : Державний комітет статистики України, 2011. – 207 с.

3. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2011/12 навчального року : статистичний бюлетень. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – 219 с.

4. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2012/13 навчального року : статистичний бюлетень. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 188 с.

5. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2013/14 навчального року : статистичний бюлетень. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 165 с.

6. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2014/15 навчального року : статистичний бюлетень. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 169 с.

7. Національні рахунки освіти України у 2014 році / Статистичний бюлетень. – К. : Державна служба

статистики України, 2016. – 89 с.

8. Статистичний щорічник за 2012 рік / За ред. О. Г. Осауленка. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 552 с.

9. Статистичний щорічник за 2014 рік / За ред. І. М. Жук. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 585 с.

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ЯК НАПРЯМ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

В.І. Ткачук.

доктор економічних наук, професор,

К.В. Шевчук,

аспірант,

Житомирський національний агроекологічний університет

Досліджено основні положення щодо організації переходу сільськогосподарських підприємств на екологічні методи господарювання. Обґрунтовано екологізаційні напрями сільськогосподарського виробництва та організаційно-економічного механізму її реалізації. Ідентифіковано етапи переходу підприємств різних форм господарювання до сільськогосподарського виробництва на екологічній основі. У контексті великотоварних та дрібнотоварних підприємств запропоновано виділяти організацію спеціалізованих підприємств малих форм господарювання, створення внутрішньогосподарських виробничих підрозділів та екологічно орієнтоване сільськогосподарське виробництво. Визначено домінуючі заходи переходу на екологічне виробництво в розрізі різних аграрних формувань.

Ключові слова: екологізація, сільськогосподарське виробництво, стратегічні напрями, екологічна продукція.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Сучасний стан економіки аграрного сектора, що склався у першій половині ХХ століття у багатьох країнах світу, об'єктивно вимагає переходу на інтенсивні методи господарювання із широким використанням засобів хімізації і проведенням меліорації земель. Однак використовувалися ці методи однобічно, лише для отримання економічних результатів, а тому завдали шкоди екології, що призвело до антропогенних руйнівних наслідків: деградації ґрунту, зниження його родючості і, як наслідок, до погіршення якості продукції і стану навколишнього середовища.

За таких умов суперечності, які виникли між економічною доцільністю та екологічною безпекою, потребують перегляду техногенної концепції розвитку АПК, що зумовлює необхідність розробки комплексної природоохоронної стратегії, орієнтованої на узгоджене вирішення економічних і екологічних проблем у сільському господарстві. При цьому, основним напрямом розвитку сільськогосподарських підприємств має стати екологізація усіх виробничих процесів.

Багато вітчизняних науковців ХХ століття займалися проблемою ведення землеробства на екологічній основі, їх розробки склали підґрунтя концепції екологізації землеробства, що спрямована на збереження і підвищення родючості ґрунтів за рахунок впровадження технологій обробітку сільськогосподарських культур із застосуванням біологічних і механічних засобів захисту рослин, використання енергозберігаючої системи машин та біологічного азоту як добрива.

Особливу увагу цьому приділяли Р.М. Безус,

Н.В. Зіновчук, А.С. Малиновський, О.О. Прутська, О.Л. Попова, А.Я. Сохнич, А.М. Третяк, В.М. Трегобчук, М.М. Федоров тощо.

Проте нині недостатньо розробок щодо організації переходу сільськогосподарських підприємств на екологічні методи господарювання. А тому існує необхідність розробити науково обґрунтовану стратегію екологізації сільськогосподарського виробництва та організаційно-економічний механізм її реалізації в різних аграрних формуваннях.

Мета та методика дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних, методологічних та прикладних положень щодо екологізації сільськогосподарського виробництва.

Методологія дослідження базується на системному підході до вивчення еколого-економічних аспектів екологізації сільськогосподарського виробництва. У процесі дослідження використовувалися метод теоретичного узагальнення та аналізу і синтезу – для вивчення теоретичних основ процесу екологізації; різноманітні прийоми економіко-статистичного методу – при опрацюванні наочної ілюстрації досліджуваних явищ; абстрактно-логічний – для узагальнення результатів досліджень та формулювання висновків.

Результати досліджень. Щодо сільськогосподарських підприємств, то, на нашу думку, екологізація є напрямом розвитку сільського господарства, в основі якого лежить освоєння екологічних методів господарювання, що забезпечують розширене відтворення природних і антропогенних ресурсів за рахунок формування стійких еколого-економічних систем.

Під стійким розвитком еколого-економічної системи необхідно розуміти діяльність, спрямовану на збільшення обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції

через створення стійкого агроландшафту за використання екологічних методів господарювання на основі впровадження адаптивно-ландшафтних систем землеробства, раціонального залучення до господарського обороту і підвищення ефективності використання природних, матеріальних і трудових ресурсів сільської місцевості.

Проблема екологізації вимагає проведення комплексних міждисциплінарних досліджень, а тому необхідно визначити універсальні методологічні підходи до формування механізму організації переходу на екологічні методи господарювання, що можна реалізувати через орієнтацію на методологію системного підходу. Враховуючи, що сільське господарство є системою, керованою одночасно природними і соціальними процесами, тісно пов'язаними з економікою, пропонується екологізацію розглядати як систему взаємозв'язаних процесів (рис. 1).

Авторами обґрунтовано організаційно-технологічні та соціально-економічні чинники, що визначають перехід до екологічного сільськогосподарського виробництва (табл.1).

Організаційно-економічний механізм переходу сільськогосподарських підприємств на екологічні методи господарювання ми уявляємо як послідовність етапів і комплексів заходів, що забезпечують екологічну безпеку виробництва (табл. 2).

При створенні спеціалізованих екологічних підприємств малих форм, виробництво в них має бути організоване відповідно до вимог стандартів із повним виключенням засобів хімізації та використанням біологічних систем добрив і захисту рослин.

Таблиця 1

Чинники доцільності переходу до екологічного сільськогосподарського виробництва

Організаційні	Економічні	Технологічні	Соціальні
Організаційно-правові форми підприємств і господарювання	Правові засади землеводіння і землекористування	Адаптація систем землеробства до умов ландшафту	Фізіологічно повноцінне харчування
Створення спеціалізованих підприємств	Попит на екологічну продукцію	Альтернативні технології: біологізація систем добрив і захисту рослин	Висока якість життя і навколишнього середовища
Раціональна організація території	Управління якістю продукції і цінова політика	Ресурсозберігаюча система машин	Оптимізація зайнятості сільського населення
Розвиток екологічної інфраструктури	Формування регіональних програм розвитку екологічного с.г.	Агроекологічна оцінка земель	Формування екологічної свідомості населення
Формування системи управління екологічним виробництвом	Підвищення конкурентоспроможності продукції	Введення багатопільних ґрунтозахисних сівозмін	Удосконалення підготовки кадрів
Створення інноваційних формувань	Формування ринку екологічної продукції	Диференційований обробіток ґрунту	Охорона природних ресурсів
Диверсифікація виробництва	Мінімізація витрат на виробництво	Протиерозійний обробіток ґрунту	Розвиток екологічної та соціальної інфраструктури

Таблиця 2

Етапи переходу підприємств різних форм господарювання до сільськогосподарського виробництва на екологічній основі

Етапи переходу	Дрібнотоварне виробництво (створення спеціалізованого екологічного підприємства)	Великотоварне виробництво (сільськогосподарські підприємства)
Перший	Розробка бізнес-плану переходу до екологічного виробництва	Оцінка ресурсного потенціалу регіону та окремого підприємства
Другий	Вибір варіанту переходу (підприємство в цілому, окрема галузь, внутрішньогосподарський підрозділ)	Еколого-економічна оцінка земель на території підприємства
Третій	Подача заявки до сертифікаційної організації та підготовка пакету документів для проходження сертифікаційних процедур	Розробка проекту раціонального використання сільськогосподарських угідь на основі запровадження адаптивно-ландшафтної системи землеробства
Четвертий	Проходження періоду конверсії (організація технологічного процесу відповідно до стандартів екологічного агровиробництва)	Розробка та економічна оцінка структури посівних площ, визначеної екологічно ефективними сівозмінами
П'ятий	Проведення маркетингових досліджень	Розробка проекту раціональної організації ріллі з урахуванням агроекологічної типізації земель
Шостий	Сертифікація виробництва на право використання товарного знаку «екологічний продукт»	Організація сівозмін на екологічній основі та освоєння ресурсозберігаючих технологій
Сьомий	Збут продукції	Економічна оцінка проекту

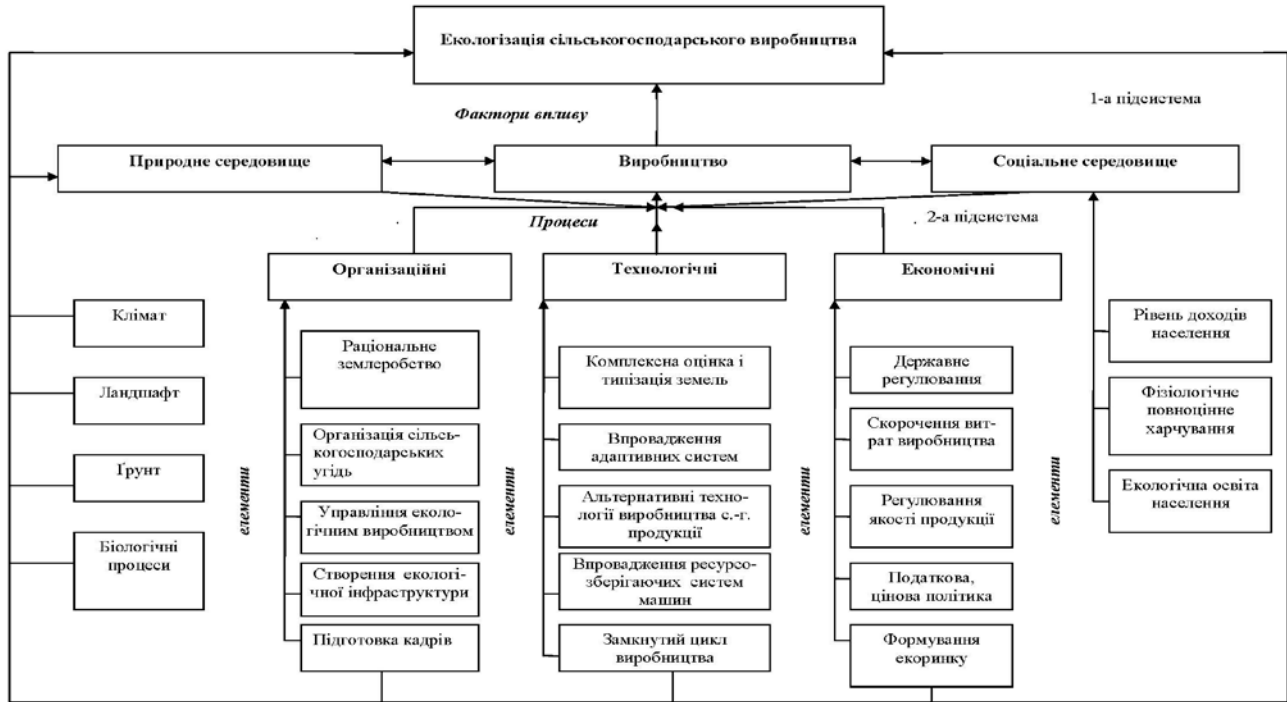

Рис. 1. Сутність і складові елементи екологізації сільськогосподарського виробництва

Для цього підприємству необхідно здійснити низку заходів, а саме: визначити товарну продукцію відповідно до вимог ринку; вибрати варіант переходу на екологічне виробництво; скоригувати його організаційну структуру; підготувати фахівців; розробити та освоїти нові технології виробництва; визначити канали збуту екологічної продукції з урахуванням попиту в умовах регіону. Як свідчить досвід, варіантів переходу на екологічне виробництво може бути декілька: підприємство (господарство) в цілому; окрема галузь виробництва (рослинництво, тваринництво); внутрішньогосподарський підрозділ; трансформація сівозмін.

У великих сільськогосподарських підприємствах як організаційно-технологічна основа переходу автором пропонується комплекс заходів щодо організації раціональної системи ведення рослинництва на основі проектування структури посівних площ, заданої екологічно ефективними сівозмінами. Основою такого механізму є оцінка земель, яка дає змогу виявити чинники, що лімітують організацію рослинництва, і розробити систему заходів щодо раціонального використання ріллі відповідно до вимог оброблюваних культур і потреб ринку.

Висновки та пропозиції. Екологізація сільськогосподарського виробництва є системою взаємозв'язаних процесів, що забезпечують взаємодію організаційно-економічних, соціальних, технологічних і управлінських заходів, спрямованих на підвищення ефективності виробництва, забезпечуючи розширене відтворення родючості ґрунту та отримання високоякісної продукції за рахунок впровадження адаптивно-ландшафтних систем землеробства на основі їх біологізації і створення спеціалізованих екологічних підприємств.

Список використаних джерел:

1. Берлач Н.А. Адміністративно-правові засади розвитку органічного напрямку в сільському господарстві України. / Н.А. Берлач. – К.: Вид-во «Новая Идеология», 2010. – 398 с.
2. Дейнеко Л.В. Продовольчий комплекс України: стан і перспективи розвитку / Л.В. Дейнеко, А.О. Коваленко, П.І. Коренюк, Е.І. Шелудько; за ред. Б.М. Данилишина. – К.: Наук. думка, 2007. – 276 с.
3. Дереза В.М. Диверсифікація виробництва і капіталу як фактор стабілізації фінансового стану підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.06.01 / В.М. Дереза. – Донецьк, 2005. – 19 с.
4. Матвієнко О. С. Перспективи диверсифікації виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств / О. С. Матвієнко // Аграрний вісник Причорномор'я. – 2008. – №4. – С. 121–125.
5. Трегобчук В.М. Ландшафтно-екологічне районування території України / В.М. Трегобчук // Вісник аграрної науки. – 1999. – №5. – С. 50–56.

ІНТЕЛЕКТ ТА МОРАЛЬНІСТЬ ІНДИВІДА ЯК КООРДИНАТИ УСПІШНОСТІ СТРАТЕГІЇ ЙОГО ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

С.О. Юшин,
доктор економічних наук, професор,
ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААНУ

На одних етапах розвитку цивілізації у ній віддається перевага розвитку інтелекту індивіда, тоді як на інших етапах – його моральності. Але, як доводить теорія та практика економічної діяльності індивідів, їх стратегія може бути успішною за умови гармонійності у взаємному доповненні їх інтелектуальних і моральних якостей, тобто відповідності етичних і кваліфікаційних норм суспільства.

Ключові слова: інтелект, мораль, етика, стратегія, кваліфікація, економіка, діяльність.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Знаннева ідеологія розвитку діяльнісних систем має дуже давнє коріння з огляду на думку Платона, що немає нічого сильніше знання [1, с. 247]. Якщо так вважали у давнину, то сучасна економіка, вважають вчені, може розглядатися як «економіка знань» [2, с. 623]. А якщо «знання» і «розум» (інтелект) є синонімами [3, с. 366], то «економіка знань» та «інтелектуальна економіка» теж співіснують як синоніми.

Е. Тоффлер вказує, що поширення економіки знань є тією силою, яка шпурнула розвинуті економіки в запекле глобальне змагання (змагання імперій інтелекту) [4, с. 30].

Власність – це та вісь, навколо якої обертається усе законодавство [5, с. 225]. Але приватна власність, за визначенням є наслідком відчуженої праці (відчуженого

життя) [6, с. 97], тобто містить певні соціальні ризики, про що говориться у ст. 13 Конституції України (власність не має використовуватися на шкоду людині і суспільству) та ст. 319 Цивільного кодексу України (будь-який власник зобов'язаний додержуватися моральних засад суспільства).

Суттєва частина причин кризових явища у соціумах має морально-етичне походження. Це пояснює ту увагу, яку сучасні дослідники приділяють засадам «поведінкової економіки»: Д. Аріелі (іраціональність поведінки т. з. «економічної людини») [7, с. 17]; Дж. Акерлофф та Р. Шіллер (відчуття справедливості – дуже важливий чинник функціонування ринкової економіки; коли воно пропадає, міняється й характер її іраціональних підвалин) [8, с. 13].

Мета та методика дослідження. Мета дослідження – методологічно орієнтований аналіз теоретичних підвалин узгодженості інтелекту і моральності суб'єкта економічної діяльності як передумови успішності реалізації її стратегії.

Результати досліджень. Ідею доповнення інтелекту та моралі суб'єкта діяльності вперше висловив Аристотель: природа дала людині в руки зброю – розумову і моральну силу, а ними цілком можна користуватися у зворотний бік [9, с. 380]. Вказану ідею сприйняв Ф. Кене, який доводив: за допомогою розуму і взаємної асоціації та дотримуючись природних законів (фізичних або моральних) люди можуть досягти достатку необхідних для них благ [10, с. 343, 508].

А. Сміт у «Багатстві народів») значну увагу приділив «розумності» дій індивідів і держави, але цей фактор у нього розглядається у контекстах «егоїзм ... альтруїзм» та «система моралі» [11, с. 27-28, 565], які він опублікував у «Теорії моральних відчуттів», де доводив, що для щастя людей найважливіше панування мудрості і чесноти, і що найбільш корисні наші властивості це, по-перше, розум,

який сприяє розпізнаванню найбільш віддалених наслідків наших вчинків; по-друге, володіння собою (утриматися від поточних благ щоб отримати в майбутньому більше благ): з'єднання цих властивостей формує розсудливість особи, що приносить найбільшу користь за умов взаємної довіри (професійні здібності, які поєднані з моральними якостями індивіда – фактор успіху їх носія) [11, с. 92; 12, с. 79, 213].

К. Маркс визначав техніку як уречевлену силу знань, показником підпорядкування умов суспільного життєвого процесу контролю загального інтелекту, а політекономічне судження відносно морального визнання людини і довіри до держави він звів до системи кредиту. Він також вважав, що катастрофи і кризи є останнім адекватним вираженням дисгармоній (абстрактні стосунки) в категоріях економіки і в мінімальному масштабі володіють локальним існуванням (те, що вірно відносно товару, виробленого на окремому підприємстві, є вірним відносно річного продукту галузей виробництва в цілому) [13, с. 191, 215, 423; 6, с. 7, 22-23].

Створення сучасної економіки, вважав А. Маршалл, потребує людей, що заслуговують довіри; тобто є більша необхідність в індивідах з високими моральними якостями, ніж них, які є носіями високої кваліфікації та розумових якостей [14, с. 62]. Ця асиметрія, за свідченням А. Тойнбі, доводить, що моральний збиток не може компенсуватися економічними засобами, і для будь-якого господарювання потрібні ресурси інтелектуальні й моральні [15, с. 33, 209].

Кожен суб'єкт, який здійснює економічну діяльність, сподівається на її успішність. А успіх чи неуспіх справи, доводив Аристотель, обумовлені масштабом її результатів, де розум та природа (як причина) передують їм [16, с. 288].

А. Ейнштейн вказував, що кожен дійсний теоретик – частково метафізик [17, с. 720]. Без трансцендентального і трансперсонального, на думку А. Маслоу, усі ми стаємо хворими, бруталними та заперечуємо усе і уся, або ж ми

впадаємо у стан повної безнадійності та апатії [18, с. 366]. На подолання вказаного стану й спрямована «метафізика економіки» (методологія нової якісної економічної теорії), метод якої В.Д. Базилевич та В.В. Ільїн визначили на основі метафізичного мислення, предметно-регулятивного аналізу змісту та аспектації економічних вчень, у т.ч. їх позамежні «надчуттєві» (тобто «трансцендентні») поняття (онтологія економіки співмірна буттю не в детермінаціях економізму, а у метафізичних вимірах) [19, с. 17, 140, 226].

Ідеологія метафізичних вимірів ринкової економіки бере свій початок від розмежування господарської логіки на економіку (домогосподарство) та хрематистику (старогрец. – збагачення), яку запровадив Аристотель, де власне економіка має розумну межу масштабу, а хрематистика не має жодних меж [9, с. 392-393]. Саме на ідеї розумного домогосподарства Ф. Кене побудував теорію фізіократії, яку А. Сміт доповнив своєю «невидимою рукою» ринку (зміненою формою аристотелевої хрематистики). К. Маркс вказав на ілюзорний характер формули Г-Т...В...Т"-Г" і що відповідні їй ілюзорні тлумачення зберігаються доти, поки ця форма фіксується як одноразова, а не як текуча, така, що постійно поновлюється, створюючи усі відмінності між *terre-matiere* [земля-матерія] та *terre-capital* [земля-капітал] [20, с. 392-393; 21, с. 164]. Проте розвиток людства, вважає У. Бек веде нас до логічного кінця фази латентності погроз ризику, і невидимі небезпеки стають видимими [22, с. 66].

Г. Лейбніц вказував на те, що фізика через геометрію підпорядкована арифметиці, а через динаміку – метафізиці [23, с. 225]. Якщо ж метафізика, за І. Кантом, складається з апріорних синтетичних положень [24, с. 51-52], а синтез, за Р. Акоффом, віддзеркалює планування (результат якого – це система як сукупність взаємозв'язаних частин, єдине ціле) [25, с. 32], де стратегія – це системна концепція, яка

поєднує і спрямовує зростання складної організації, у якій поточні обставини набагато менш важливі, чим майбутні перспективи) [26, с. 166, 352], то й успішність стратегії індивіда досягається за умови метафізичної співмірності сукупності його інтелектуальних та моральних якостей.

Висновки та пропозиції. Інтелект і мораль суб`єктів економічної діяльності є визначальними передумовами її успішності за умови, по-перше, адекватності їх взаємного доповнення, по-друге, розроблення стратегії, яка системно забезпечить втілення теоретичних і концептуальних схем у практичний інструментарій прийняття та реалізації рішень.

Список використаних джерел.

1. Платон. Протагор. // Платон. Соч. в 3-х томах: пер. с древнегреч. Том 1. – М.: Мысль, 1968. – С. 187-254.

2. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В. М. Геєць; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. НАНУ. – К., 2009. 864 с.

3. Платон. Законы. // Платон. Соч. в 3-х томах: пер. с древнегреч. Том 3. Ч. 2. – М.: Мысль, 1972. – С. 83-469.

4. Тоффлер Э. Метаморфозы власти: Пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М.: ООО «Изд-во АСТ», 2003. – 669, [3] с.

5. Гегель Г. Работы разных лет. В 2-х томах. Т. 1. / Г. Гегель ; Пер. с нем.– М.: Мысль, 1972. – 668 с.

6. Маркс К. Экономическо-философские рукописи 1844 года // К.Маркс и Ф.Энгельс. Изд.2-е, т. 42. – М.: Госполитиздат, 1974. – С. 41-174.

7. Ариели, Д. Позитивная иррациональность. Как извлекать выгоду из своих нелогичных поступков / Д. Ариели ; пер. с англ. – М.: Манн, Иванов, 2010. – 304 с.

8. Акерлоф, Дж. Как человеческая психология управляет экономикой и почему это важно для мирового капитализма / Дж. Акерлоф, Р. Шиллер; Пер. с англ. – М.: ООО «Юнайтед Пресс», 2010. – 273 с.

9. Аристотель. Политика. / Аристотель. Соч. в 4-х т.

- Т.4. Пер. с древнегреч. – М.: Мысль, 1983. – С. 375-644.
10. Кенэ Ф. Избранные экономические соч. / Ф. Кенэ ; Пер. с фр. – М.: Директмедиа Паблишинг, 2008. – 538 с.
11. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. / А. Смит ; Пер. с англ. – М.: Директмедиа Паблишинг, 2008. – 655 с.
12. Смит А. Теория нравственных чувств / А. Смит ; Пер. с англ. – М.: Республика, 1997. – 351 с.
13. Маркс К. Экономические рукописи 1857-1859 годов (первоначальный вариант «Капитала»). Часть вторая. // К.Маркс и Ф.Энгельс. Изд. 2-е, т. 46, ч. II. – М.: Госполитиздат, 1969. – С. 1-290.
14. Маршалл А. Принципы политической экономии / А. Маршалл; Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1983. – 415 с.
15. Тойнби А. Цивилизация перед судом истории: сб. / А.Тойнби; Пер. с англ. – М.: Айрис-пресс, 2006. – 592 с.
16. Аристотель. Метафизика. / Аристотель. Соч. в 4-х т. Т. 1. Пер. с древнегреч. – М.: Мысль, 1976. – С. 63-368.
17. Эйнштейн Альберт. Собрание научных трудов. В 4-х томах. Т.2. / А. Эйнштейн. – М.: Наука, 1966. – 878 с.
18. Фрейджер Р., Фейдимен Д. Личность. Теории, упражнения, эксперименты. / Пер. с англ. – СПб.: прайм-ЕВ-РОЗНАК, 2004. – 608 с.
19. Базилевич В.Д., Ільїн В.В. Метафізика економіки. / В.Д. Базилевич, В.В. Ільїн. – К.: Знання, 2007. – 718 с.
20. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т.2, Книга II / К.Маркс и Ф.Энгельс. Изд. 2-е, т. 24. – М.: Госполитиздат, 1961. – 648 с.
21. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т. 3. Книга III: Ч. 2. / К.Маркс и Ф.Энгельс. Изд. 2-е, т. 25, Ч. II. – М.: Госполитиздат, 1962. – 551 с.
22. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / У. Бек ; Пер. с нем. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 384 с.

23. Лейбниц Г.-В. Сочинения в четырех томах: Т. 3 / Г.-В. Лейбниц ; Пер. с нем. – М.: Мысль, 1984. – 681 с.
24. Кант И. Критика чистого разума. / И. Кант. Сочинения. В 8-ми томах. Т. 3. – М.: ЧОРО, 1994. – 741 с.
25. Акофф Р. Искусство решения проблем / Р. Акофф ; Пер. с англ. – М.: Мир, 1982. – 224 с.
26. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф ; Пер. с англ. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 416 с.

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ МЕНЕДЖМЕНТ И МАРКЕРЫ ПЕРЕМЕН

М. Р. Арпентьева,
доктор психологических наук, доцент,
старший научный сотрудник,
Калужский государственный университет
имени К.Э. Циолковского, РФ
mariam_rav@mail.ru

Статья посвящена проблемам детекции и осмысления «слабых сигналов» как маркеров перемен в жизни организации и ее членов в процессе интеллектуального управления /менеджмента. Выявление и осмысление слабых сигналов – яркий пример метакогнитивных процедур, заключающихся в отслеживании неявных, противоречащих опыту и /или не существующих в эксплицитном виде тенденций развития сложных систем (человека, группы, взаимопонимания) как нелинейных, рекурсивно-циклических, изменяющихся и нестабильных систем. Рассматриваются различные модели работы и изучения маркеров перемен, их роль в понимании мира и самого себя, а также во взаимопонимании людей и организаций.

Ключевые слова: слабые сигналы, маркеры перемен, организация, кризис, понимание мира, самопонимание, взаимопонимание.

Постановка проблемы и анализ последних исследований. Интеллектуальный менеджмент – часть интеллектуальной экономики. Интеллектуальный менеджмент, учитывающий новые угрозы и вызовы времени, в том числе, профилактику и коррекцию организационных кризисов и коллапсов, бюрократизацию и коррупцию в организации, утечку мозгов и кадров в целом, дауншифтинг и депрофессионализацию, во многом опирается на понимание того, что в мире все взаимосвязано, и, таким образом, даже самые деструктивные, опасные события и феномены могут быть выявлены, предотвращены или тем или иным образом скорректированы. Особое значение в этом процессе играют «маркеры перемен», их детекция и осмысление, а также понимание того, что перемены неизбежны и, даже самые «опасные» несут функцию развития, - если они правильно осмыслены, если их потенциал использован организацией и ее членами в продуктивных целях, целях развития. Так, кризис организации, - хотя и негативное, но свидетельство нового витка развития организации, «маркер» потребности ее членов в опоре на иные ценности и смыслы деятельности и со-бытия, пресыщенность устаревшей идеологией и «миссией» организации, а также своей ролью в ней. Современные организации осознают необходимость перемен и управления переменами, включая осознание и следование миссии (социального служения) организации и духовно-нравственное воспитание сотрудников как ведущих опор организационной безопасности, жизнеспособности и развития организации и ее членов. Что касается самих

событий и проблем, которые ставит современный интеллектуальный менеджмент перед исследователями – теоретиками и практиками – важным аспектом является своевременное и правильное распознавание «слабых» и «сильных» сигналов – маркеров перемен, их осмысление, искусство соотнесения сигналов перемен с их собственным «временем»: весьма сложно решить что перед нами – испытание и предвестие (будущее), наказание и разъяснение тайны (прошлое), сигнал к действию (настоящее) и собственным «пространством» (системой отношений, явлений или событий, к которому они относятся). Для того чтобы жить, человеку и организации подчас очень важно понять: кто он, откуда он и куда идет, что с ним происходит: испытание и обучение, наказание и отмщение, указание к действию или информация «к сведению». Простейшие свободные адаптации математических и иных теорий системы, хаоса, кризиса, катастрофы, развития в их применении к внутриличностной, межличностной или социальной реальности приводят исследователей к тому, что человек или общество, отношения между людьми выступают как сложная адаптивная система, в которой есть сущность как внутренняя «область устойчивости», равновесия или гомеостаза - центральная зона, а также «оболочки сущности», периферия - узкие области, находящиеся на границе зоны гомеостаза и внешнего хаоса. Кроме того, как отмечал Г. Бейтсон, мироздание, организованное как сеть обратных связей, иерархически-рекурсивно: каждая сложная система вместе со своими метаболитами существует в контексте еще более сложной системы, с которой она обменивается веществом и информацией, последовательно или параллельно развивается. При этом контекст определяет поведение системы, также как система изменяет контекст [3, с. 187, 293]. Сложные

системы сочетают в своем функционировании ряд принципов: гомеостаза, постоянства или равновесия и развития, изменчивости или трансформации, каузальной, причинно-следственной, и телеологической, финитистской обусловленности, последовательных и параллельных, синхронных изменений и т.д.. Особое внимание в изучении сложных систем, например, такой системы как отношения религий, государств, сообществ, исследователи и практики обращают на принцип синхронистичности (параллелирования) или гистерезиса. Этот принцип отражает цикличность формирования и развития взаимопонимания и его компонентов, наличие в развитии и функционировании системы циклических этапов, повторений и переходных этапов, обновлений [7, с.90; 10; 11], а также общий – эмерджентный («возникающий» в событии) или «финитистский» характер осмысления человеком себя и мира, а также – более глобальных систем. В телеологических моделях психологии и социологии, в форсайт-моделях экономики и политики утверждается зависимость результатов взаимодействия сложных систем от целей и ценностей взаимодействия, а также в разной мере осознаваемых понимающим себя и мир «зарождающихся тенденций», непредсказуемых и неожиданных на уровне привычного и экспертного сознания джокеров, а также влияние артефактов и «истории» развития самой системы [6; 16].

Цель и методика исследования. В исследовании осуществлён теоретический анализ проблем детекции и осмысления маркеров перемен в развитии организации и управления ею.

Результаты исследований. Все существующие исследования организационных перемен и перемен систем в целом сходятся в одном: существуют сигналы или маркеры перемен – предвестники серьезных изменений,

например, организационных коллапсов, производственных конфликтов, утечек кадров и т.д.. Эти маркеры могут быть как весьма интенсивными, эксплицитными, сигналами так и слабыми, скрытыми, в том числе, связанными с имплицитно существующими, но до определенного момента не проявленными, характеристиками системы. Однако, активная и точная идентификация этих сигналов не только позволяет прогнозировать «непрогнозируемое», но и вмешиваться в течение процессов, корректируя их с наименьшей затратой сил, ресурсов материального, психического и духовного типа. Их особенность в том, что даже минимальные изменения параметров в них приводят к непропорционально значительным изменениям в поведении всей системы: эти сверхчувствительные зоны принято именовать «границами хаоса» [14]. Однако, вместо ограниченной сложной адаптивной системы, окруженной хаосом, исследователи, как показали исследования Г. Бейтсона, В. Лефевра, И. Пригожина и других, имеют перед собой безграничную сложную гетерогенную и адаптивную среду, которая похожа на бескрайнее лоскутное одеяло. Отдельные лоскуты системы – области большей или меньшей гомеостатической устойчивости. Однако, и сама «устойчивость» бывает, как минимум, двух видов: устойчивость порядка и покоя и устойчивость кризиса и беспорядка. Для простоты анализа исследователи выбирают первый случай, однако, при исследовании сложных систем с точки зрения перспектив их функционирования и развития, часто важнее второй.

«Границы хаоса» поэтому точнее именовать «границами порядков»: они находятся на стыках лоскутов, в местах соединения и взаимодействия областей упорядоченности и гомеостатической устойчивости [8]. В этих стыках происходит конфликт и взаимодействие двух (или большего числа) соседних порядков: находящиеся в

них «точки» личностной или социальной реальности попадают под конфликтующее влияние одновременно двух или нескольких гомеостатических систем, что создает в них особую «напряженность», сравнимую с напряженностью пограничного перехода между двумя враждебно настроенными странами: один порядок противоречит, враждебен другому, а там, где два порядка соприкасаются, возникает напряжение и пристальное взаимное внимание, развивается непропорциональная чувствительность даже к незначительным событиям («провокациям»). Здесь проявляются нелинейные, рекурсивные характеристики, на которые указывал один из создателей теории сложных систем Эд. Лоренц: их способность быть сверхчувствительными в определенных областях, стремясь к «странным аттракторам» вместо «логически объяснимых» [5; 15]. Общими характеристиками «областей порядка» являются: адаптируемость, устойчивость и стремление к экспансии, подверженность фазам жизненного цикла. Общими характеристиками «мерцающих зон» или «областей столкновения порядков» являются: дезадаптивность, неустойчивость / изменчивость, нестабильность жизненного цикла и способность усиливать или ослаблять экспансии «зон порядка». В пограничных зонах или «швах» между «лоскутами» социальной реальности области порядка активно сталкиваются, возникают уникальные свойства «мерцающих зон», порождающих «маркеры перемен» - «слабые сигналы» в виде естественных (событийный) и искусственных (словесных) метафор [1; 2; 8]: «странные совпадения», «иронии судьбы», «джокеры», соединяющие практически не связанные как в пространстве, так и во времени между собой события и высказывания – синхронизмы как проявления коллективного бессознательного [6].

Критериями «индикаторной ценности» искусственных и естественных метафор как маркеров перемен таковы: многократное повторение сюжета и событийной метафоры, сюжеты или событийная метафора повторяется с сохранением своего смысла, «уточнениями» происходит распространение метафорических событий в социальном пространстве. Кроме того, в мерцающих зонах находятся точки, наиболее эффективные и продуктивные с точки зрения осмысления сути затруднений развития и продуктивной трансформации реальности: воздействия могут производиться с более или менее целенаправленной режиссурой событий и фактов, имеющих метафорическое значение. Для увеличения вероятности и интенсивности нужного эффекта вмешательств в мерцающие зоны, можно прибегать к методам повышения их «индикаторной ценности»: многократное использование языковой или событийной метафоры, ее варьирование с сохранением сути и широкое распространение контекстов применения языковых - искусственных или событийных - естественных метафор в социальном пространстве, например, «засевание» как многократное использование событийных и языковых метафор по «целевой» мерцающей зоне [8; 13; 28]. Классические прогнозы опираются на вполне логичное представление о том, что небольшие, слабые изменения обычно производят и небольшие результаты. Они недооценивают или просто игнорируют многие важные маркеры перемен, фокусируясь на показателях «силы тенденций» и «вероятностей». Однако, существует множество феноменов, которые в статистические показатели не укладываются, но своевременное выявление которых помогает организации выйти из кризиса и/или осуществить необходимая едья успеха перемены. При этом смысл дает о себе знать не в одном маркере перемен, а в их сериях,

распределенных в самых разных частях мерцающих зон . Богатый источник слабых сигналов - периферия культуры: 1) междисциплинарное, межтрадиционное; 2) китчевое и симулируемое, псевдоискусство и псевдонаука; 3) внетрадиционное, акультурное, антинаука и антиискусство. То есть, - отвергаемое и запретное, необычное и редкое, лишенное цены – не стоящее ничего и бесценное.

Ответы на ряд вопросов поиска «маркеров перемен» дает так называемая «спиральная динамика» Кл.В. Грейвса [12]. Он исследовал «эмерджентные циклические уровни существования», которым подвержены «взрослые биопсихосоциальные системы», полагая что человеческие сообщества проходят уровни развития, которые проявляются как различные подходы к решению проблем, которые перед ними ставит реальность. Каждая стадия развития характеризуется также специфической системой ценностей, различным когнитивным настроем. При этом каждый следующий уровень не столько вытесняет предыдущий, сколько наслаивается на него: все предыдущие уровни развития продолжают существовать наряду с самым последним появившимся. Позже Д. Бек и Кр.Коуэн [9] отметили, что обычно реализуется движение от одного уровня к следующему, расположенному выше на спирали, но возможно и нисходящее движение, «деградация» к ценностям более низкого уровня. Каждый уровень связан со своим миропониманием и ценностями, а смена уровней происходит, когда перед человеком или обществом накапливаются задачи, которые не могут быть решены в рамках действующего уровня: «Дикарь» осознает себя как личность, понимает, что выживание требует группового взаимодействия и возможности как-то влиять на неведомые силы мира; в обществе появляется доминантная личность, которая сильнее группы и силой подчиняет реальность, не опасаясь неведомых сил

«Колдуна»; «Воин», устав от завоеваний, ищет смысл жизни, становится «Монахом»; «Монах» ищет счастья в жизни, множество альтернатив, позволяющих уйти от догмы и немедленно улучшить жизнь; «Предприниматель» понимает важность коллективизма, недовольство конкуренцией и неравенства; «Брат» вынужден искать новые решения и пути в сложной реальности; «Исследователь» ищет порядок в хаосе [4]. При этом каждое миропонимание и система ценностей не сменяют другие полностью, она лишь вытесняет ее с доминирующих позиций: процесс смены идентичности.

М. Шеффер и другие авторы [9; 17] отмечают наличие признаков приближения - маркеров перемен к точкам бифуркации или точкой фазового или критического перехода: понижение сопротивляемости системы и ее «критическое замедление» - система длительно восстанавливается от различных флуктуаций и пертурбаций, в отличие от равновесной системы; рост автокорреляции и вариабельности: случайные пертурбации начинают оставлять «длинный след», возникает «память» в истории состояний системы; несимметричность флуктуаций и мерцание (нарастание асимметричности во флуктуациях системы) и возникновение «самоподобного» (фрактального) состояния системы и рост «временной» и «пространственной когерентности». Важно однако, понимать, что неравновесные «критические» состояния более «типичны» и нормальны, чем выходы из критического состояния: развитие совершается всегда, его не нужно пытаться «отменять», а «мерцающие зоны» в отдельные периоды времени и в отдельных пространственных полях могут превосходить по объему «зоны порядка». Яркий пример – инновации производства и инновации управления, зоны повышенной текучести кадров / массовых увольнений и/или приемов на работу и

т.д. При этом, хотя современные исследования сосредоточены на прогнозировании и изменении настоящего ради изменений будущего, концепции «мерцающих зон», «знаков» судьбы, «слабых сигналов» и т.д. могут быть использованы и для реконструкции и экспертизы прошлого, а также трансформации его «смысловой модели» - изменения смысла прошлого, которое неминуемо приведет к изменению смысла настоящего и будущего. Таким образом, применять концепцию мерцающих зон Р. Уфимцева и многие иные модели и технологии осмысления «маркеров перемен» только для предсказания и изменения будущего – значит ограничивать потенциал модели и создавать дополнительные «лоскуты» и разрывы «лоскутов» реальности, псевдознаки и псевдособытия. Современные СМИ в массе своей весьма активно пользуются «реинтерпретацией» прошлого, вылавливая слабые сигналы даже там, где их нет. Феномен «самоподтверждающегося пророчества», также как и склонность человека к самооправданию («ошибки всегда совершают другие»), в значительной мере усложняют процесс детекции и осмысления слабых сигналов.

Выводы и предложения. Объяснительный и эвристический потенциал моделей, подобных моделям, разработанным Р. Уфимцевым, Р. ван Раем, Д.Харрисом и Ст.Цейслером должен быть применен не только к разработке моделей развития и коррекции развития организации, но и к реконструкции истории ее развития, осмысления уроков и целей в «сценарном» единстве. Последнее время мы наблюдаем стремление игнорировать маркеры перемен, говорящие о том, что мир построен на иных основаниях, чем это кажется традиционной науке, в том числе менеджменту, а также попытки стереть не только события и факты одной организации, но и целые

эпохи и культуры, - в угоду утвердившимся моделям человеческой истории и, в том числе, менеджмента. Однако, искусство менеджмента никогда не было простым и однозначным, напротив: в нем много самых удивительных вещей, которые могут и должны быть осмыслены, в том числе, в рамках футуристически-финиистических моделей организационного развития, менеджмента. Управление по целям, сценарное управление и управления, опирающиеся на наличное состояние организации и ее историю должны быть объединены для лучшего понимания тенденций развития и детекции маркеров перемен.

Список использованных источников

1. Бакурова О.Н. Развитие чувствительности к проблеме у студентов-психологов в решении учебных задач с профессиональным содержанием: дисс. ... канд. психол. наук. – Калуга: КГУ, 2010. – 186 с.
2. Бакурова О.Н. Чувствительность к проблеме: психологические подходы к определению и изучению // Вестник Калужского университета. – 2015. – №3. – С.82-90.
3. Бейтсон Г. Экология разума. – М.: Смысл. 2000. – 476 с.
4. Бек Д., Коуэн Кр. Спиральная динамика. Управляя ценностями, лидерством и изменениями в XXI веке. – М.: Открытый Мир, Best Business Books, 2010. – 424 с.
5. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой / Общ. ред. В. И. Аршинова, Ю. Л. Климонтовича и Ю. В. Сачкова. – М.: Прогресс, 1986. – 432 с.
6. Райван Р. Зарождающиеся тенденции и «джокеры» как инструменты формирования и изменения будущего // Foresight-Russia. – 2012. – V.6. – №1.–С. 60-73.

7. Торсвик Г. Тезис о гистерзисе: зависимость от пути в экономических и социальных системах // Теория и методы в социологии / Под ред. С. Ларсена. – М.: МГИМО, РОСПЭН, 2004. – 288 с. – С.90–101.
8. Уфимцев Р. Мерцающие зоны. – Калининград: Ателье ER, 2009. – 29с.
9. Beck D.E., Cowan C.C. Spiral dynamics: mastering values, leadership, and change. – New Jersey: Blackwell Publishing, Inc, 2000. – 335p.
10. Cross R. On the foundation of hysteresis in economic system // Economics and Philosophy. – 1993. – №9. – P. 53–74.
11. Ewing J.A. Experimental researchers in magnetism // Philosophical transactions of the Royal society in London. – L.: Royal society in L., 1885. – P. 399–402.
12. Graves Cl. W. Levels of Existence: An Open System Theory of Values // The Journal of Humanistic Psychology. – 1970. – Vol. 10. No. 2. – P. 131–154.
13. Harris D. & Zeisler St. Weak signals: Detecting the next big thing // The Futurist. – 2002. –V. 36 (6). –P. 21-29.
14. Lewin R. Complexity: Life at the Edge of Chaos. – Chicago: University of Chicago Press, 2000. – 242 p.
15. Lorenz E.N. Predictability: does the flap of a butterfly's wings in Brazil set off a tornado in Texas? // 139th Annual Meeting of the American Association for the Advancement of Science (29 Dec 1972). N.-Y.: American Association for the Advancement of Science, 1972 in Essence of Chaos. – 1995. – Appendix 1, 181.
16. Loveridge D. Foresight: The Art and Science of Anticipating the Future. – N.-Y.: Routledge. 2009. – 420p.
17. Scheffer M., Bascompte J., Brock W.A., Brovkin V., Carpenter S.R., Dakos V., Held H., van Ness E.H., Rietkerk M. & Sugihara G. Early-warning signals for critical

transitions // Nature. – 2009. – V.461. – P. 53-59.

18. Waldrop M. Complexity: the Emerging Science at the Edge of Order and Chaos. – New York: Simon & Shuster, 1992. – 359 p.

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Н. В. Валінкевич,
доктор економічних наук, доцент,
Житомирський державний технологічний університет
natali1573@ukr.net

У статті виокремлені ознаки, властиві економіці знань, обґрунтовано становлення її як науки, запропоновано її складові, до яких віднесено інтелектуальну власність, як засіб реалізації прикладних економічних інтересів, та інтелектуальну економіку, як галузь знань, пов'язану з інтелектуальним капіталом. Сформульовано механізм управління підприємствами в умовах інтелектуалізації.

Ключові слова: підприємство, інтелектуальна економіка, управління, ефективність, розвиток, конкуренція.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Наразі в Україні розпочинає свій шлях невеличкими кроками інноваційна економіка, або економіка знань (інтелектуальна економіка). Такий тип засновується на потоці інновацій, на експорті високотехнологічної продукції та на її виробництві, що має високу додаткову вартість. Очікується, що при даному типі розвитку саме прибуток створює інтелект вчених та

новаторів, дозволяє генерувати інновації. Економіка знань заставляє постійно та безперервно підіймати вимоги (або планку) у так званому технологічному змаганні.

Мета та методика дослідження. Мета дослідження – дослідити інтелектуалізацію розвитку підприємств з урахуванням організаційної та економічної складової як основи для економічного зростання та ефективної діяльності підприємств, що дозволяє здійснити декомпозицію чинників процесу і поліпшити зміст етапів управління, що суттєво збагачує економічну теорію управління сучасними підприємствами.

Результати досліджень. Економічні структури трансформуються у нову якість, з'являються нові організаційні форми для підприємств інноваційної економіки. Таким чином, завдяки цьому сектору національного господарства забезпечується економічна конкурентна перевага країни через утворення сучасних ринків ідей, інтелектуальної власності, продуктів та розробок. Тому, як бачимо, досвід розвитку постіндустріальної економіки західних країн показав, що оптимальним способом порятунку від недоробків мобілізаційного типу розвитку є перехід до інноваційного типу розвитку національної економіки. Інноваційний тип розвитку дозволить підвищити ефективність виробництва на підприємствах, що підсилить ступінь задоволення потреб споживачів та суспільства, а визначальне, що в основі його закладено цілеспрямований та безперервний процес пошуку, підготовки та реалізації інновацій або нововведень. Таким чином, завдяки інноваційному типу розвитку виникає процес сталого розвитку як підприємств, так і економіки в цілому [1, с.47]. Окрім цього, вибір інноваційного типу розвитку дозволить підприємствам здійснити проривний стрибок, в основу якого має бути закладено орієнтацію на процес виробництва наукоємної,

конкурентоздатної продукції, формування інноваційних структур та розвиток на їх основі інноваційних технологій.

Тому, насамперед, критерієм економічного розвитку є, на нашу думку, економічне зростання, тобто якісне удосконалення суспільного продукту та кількісне збільшення, яке забезпечується за допомогою факторів виробництва – економічних ресурсів (людські, природні, капітал, підприємницькі здібності, система управління), здійсненням інноваційних змін на підприємстві. Як бачимо, ресурси мають взаємодію. Наприклад, інновації підвищують ефективність використання основного та оборотного капіталу, покращуючи управління діяльністю підприємства і організацію виробництва; капітал необхідний для придбання засобів виробництва, природничих та трудових ресурсів. Таким чином, з однієї сторони, відбувається з'єднання факторів у процесі трудової діяльності – виробничих, технологічних і організаційних, які на виході мають продукт, роботу, а з іншої сторони, – економічну функцію. Отже, підприємства виконують економічну функцію, яка приводить у відповідність кон'юнктуру ринку, а також і інші функції, такі як: а) організаторська (з'єднання та комбінування факторів виробництва), б) інноваційна (впровадження новизни), в) ресурсна (забезпечення виробництва засобами виробництва, працівниками відповідної кваліфікації). Але керівник підприємства здійснює вибір у бік нових, найбільш доцільних комбінувань факторів виробництва, забезпечуючи таким чином ефективний розвиток економічного потенціалу. Завдяки підприємницькому потенціалу працюють у взаємодії праця, капітал, наука і земля. Разом із тим, поєднання підприємницького та інтелектуального потенціалів приводять у дію управлінський механізм, забезпечують впровадження модернізації. В цілому вони впливають на фактори

виробництва, вбезпечуючи модернізацію підприємства як виробничої системи – сукупності механізмів, людей та матеріалів, які інтегруються в єдину систему для виробництва матеріальних благ.

Внутрішні фактори найбільш вдало розкривають свою сутність через зміст філософської категорії діалектики дійсності. Де дійсність трактується як щось мінливе, де жорстокі обмеження зовнішнього середовища змушують підприємства шукати, підбирати найбільш сприятливу систему внутрішніх факторів переходу системи в новий якісний стан з метою забезпечення його розвитку та для досягнення синергетичного ефекту.

Не заглиблюючись у дискусію, хотілося б зазначити, що суть полягає у визначенні основних напрямків та шляхів ресурсного забезпечення, прискоренні та відновленні економічного зростання в умовах зростаючої глобалізації економіки як об'єктивної закономірності. Удосконалення, зміни у відповідності до вимог сучасної економіки – одна з важливих складових ефективного функціонування суб'єкта господарювання в ринковій структурі, який зорієнтований на задоволення потреб споживачів. Однак, в економічній літературі існує й друге «нове» тлумачення сучасної економіки – це так звана «економіка знань». Дану категорію можливо охарактеризувати як перехід до новітньої, інноваційної фази розвитку економіки, що базується на знаннях. Важливими відмінностями є ефективне використання знань людини, що значно поширить попит підприємств на нові технології, особливо інфокомунікаційні [2, с. 191-192]. Це зумовило появу нової течії у вітчизняній науковій думці, економічних дослідженнях.

Ми переконані, що знання, необхідні для доступу в електронні банки даних знань, полегшують оволодіння науково-технічними здобутками, сприяють розвитку

досвіду та самих знань в галузі виробництва продукції та її споживання. В умовах глобалізації економіки підприємства вимушені брати участь у конкурентних перегонах за новітніми технологіями та науковими досягненнями, що потребує значних зусиль з опанування та створення «нових знань». Отож, відставання підприємств у процесі створення та оволодіння новими знаннями формує загрозу програшу в конкурентній боротьбі, а ще загрозу їх науково-технологічній безпеці.

Інноваційна економіка відзначається взаємопов'язаним становленням виробничої, науково-технічної, фінансової та соціальної сфери послуг. Але, при цьому, повинна бути дотримана умова, яка забезпечить соціально орієнтований технологічний прорив, коли стержнем стає державний протекціонізм в галузі науково-технічного розвитку. Критеріями розвитку економіки за інноваційним типом є досягнутий за рахунок виробництва наукоємної продукції приріст ВВП та темпи зростання фінансування ґрунтовних розвідок, що перевищують темпи зростання обсягів закупівель наукоємних технологій для промислових підприємств. Основні риси розвитку для економічної системи формує концепція економіки даного типу: а) плідне співіснування вертикально інтегрованих структур, стратегічних альянсів і зростання диверсифікації організаційних форм підприємницької діяльності; б) суттєве прискорення (життєвий цикл продукції зменшився, час для впровадження нових видів високотехнологічної продукції також в усіх галузях – низько-, середньо– та високотехнологічних); в) кумулятивність і безперервність (перспектива розвитку підприємств та галузей є функцією вже досягнутого ними науково-технічного рівня). Більшість змін (технологічні, продуктові) досить часто визначаються станом вже існуючих та застосовуваних технологій на підприємстві.

Висновки та пропозиції. Ми вважаємо, що інновація – це результат взаємопов'язаного процесу; це не лише влучне впровадження новітніх технологій, а, обов'язково, ідей та методів за допомогою сучасних процесів або через поліпшення вже наявних. Якраз тому, ми вважаємо, інноваційний тип розвитку промислових підприємств нашої країни на даному етапі перебуває на початковій стадії та знаходиться у залежності від впливу зовнішніх факторів: певна відсутність інноваційної чутливості (призводить до зниження процесу дифузії, тобто її поширення, взаємодії, що неприпустимо), нестача коштів у підприємств для фінансування наукоємних проєктів, спеціалізації та, зрештою, політична нестабільність. Однак, завбачаємо, що поряд з удосконаленням техніко-технологічних інновацій необхідно створення відповідного організаційно-економічного механізму на підприємствах, що підтримує інноваційний тип сталого розвитку за умов визнання факту, що завданнями переходу до інноваційного типу сталого розвитку є формування саме модерних механізмів взаємодії різноманітних структур, де значну функцію виконують процеси самоорганізації, які вимагають підтримки відповідної інноваційної політики. Підприємствам має бути притаманна інновативність, тобто їх здатність та готовність створювати, трансформувати, виробляти, змінювати, застосовувати інновації та корегувати економічні відносини, методи і форми управління.

Тому, каналом зовнішньої модернізації виробничих потужностей підприємств є, як напрям, впровадження результатів наукових розробок вітчизняних профільюючих інститутів та установ. Основним шляхом прискорення темпів економічного зростання в умовах ринкової економіки, вважаємо, є економіка знань. В реаліях сьогодення, на жаль, це досить не поширена пропозиція,

яка пов'язана з комерціалізацією результатів таких наукових розробок і, безумовно, з підвищенням кваліфікації їх споживачів – технологів.

Базу економічного зростання та добробуту суб'єктів господарювання, зазначимо, становлять наука та технології, коли першорядним ресурсом створення вартості та виробництва є знання.

Список використаних джерел

1. Валінкевич Н. В. Організаційно-економічна модернізація підприємств харчової промисловості в умовах інноваційної економіки: проблеми теорії та практики: [монографія] / Н. В. Валінкевич. – Житомир: Вид-во ЖДТУ, 2014. – 439 с.

2. Инновационный менеджмент в России: вопросы стратегического управления и научно-технологической безопасности [монография] / Руководители авт.колл. В.Л. Макаров, А.Е. Варшавский. – М.: Наука, 2004. – 880 с.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА БІОГАЗУ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

С.М. Кухарець,

доктор технічних наук, доцент,
saveliy_76@ukr.net,

В. В. Кухарець,

кандидат економічних наук,

Я. Д. Ярош,

кандидат технічних наук, доцент,

Житомирський національний агроекологічний університет

Встановлено економічну ефективність процесу виробництва біогазу. Запропоновано технологічні етапи отримання біогазу із застосуванням модульних

метантенків. Визначено економічну ефективність виробництва електроенергії на основі біогазу.

Ключові слова: біомаса, метантенк, біогаз, процес, ефективність.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. У сільськогосподарському виробництві існує ряд факторів, які забезпечують доречність використання біогазових установок: перший – виробництво поновлюваної енергії, другий – виробництво екологічно чистих органічних добрив, третій – покращення санітарно-епідеміологічного стану довкілля, четвертий – широка різновидність сировини, яка може застосовуватися для роботи біогазових установок. У виробничій сільськогосподарській практиці сформовано два основних напрямки розвитку технологій отримання біогазу та відповідного обладнання [1, 2]. Тому, необхідна чітка формалізація розрахунку економічного ефекту виробництва біогазу, що дозволить оцінити виробництво біогазу із врахуванням властивостей сировини субстрату та конструкційних особливостей технічних засобів для отримання біогазу.

Залежності, які дозволяють оцінити потенціал отримання енергії при прямому спалюванні біомаси рослинного походження, за умови використання всієї доступної рослинної біомаси в якості енергоресурсу (крім біомаси використаної на добриво), та за умови використання рослинної біомаси в якості субстратів для виробництва біогазу знайдено в дослідженнях [3, 4, 5, 6].

Отже, з огляду на ефективність отримання енергії, рослинну біомасу доречно використовувати як сировину для прямого спалювання. Таким чином, для виробництва біогазу, в умовах сільськогосподарських підприємств, необхідно використовувати біомасу галузі тваринництва та

птахівництва, а саме гній та послід. Кількість енергії, що можна отримати із біогазу на основі біомаси галузі тваринництва можна визначити на основі досліджень [4, 6, 7, 8, 9, 10]. Питомий вихід біогазу в розрахунку на один кілограм біомаси при анаеробному зброджуванні можна встановити на основі досліджень [2, 7, 8, 9, 10] та знаючи основні параметри субстратів. Знаючи коефіцієнти питомого виходу біогазу та метану можна встановити склад та визначити щільність отриманого біогазу [11, 12].

Для чіткої формалізації ефективності виробництва біогазу необхідно встановити потенціал виробництва біогазу, виробничу собівартість біогазу та собівартість отриманої електроенергії.

Мета та методика дослідження. Метою дослідження є встановлення залежностей для визначення потенціалу виробництва біогазу, виробничої собівартості біогазу та собівартості отриманої електроенергії.

Результати досліджень. Потенціал виробництва біогазу при використанні рослинної біомаси та використанні гною та посліду можна визначати за наступною залежністю:

$$B = B_p + B_T = k_{БГР} k_{ВР} \sum_{i=1}^n S_i 100 Y_i (k_{Ві} - k_{Зі}) + k_{БГТ} k_{ВТ} \sum_{j=1}^m N_j T_j (m_{Еj} + m_{Вj}) k_{Гj}, \quad (1)$$

де B – потенціал виробництва біогазу при зброджуванні рослинної біомаси та гноївки, m^3 ; B_p – вихід біогазу при зброджуванні рослинної біомаси, m^3 ; B_T – вихід біогазу при зброджуванні гноївки, m^3 ; $k_{БГР}$, $k_{БГТ}$ – питомий вихід біогазу при анаеробному зброджуванні відповідно рослинної біомаси та гноївки, m^3/kg ; $k_{ВР}$, $k_{ВТ}$ – коефіцієнт використання відповідно рослинної біомаси та гноївки в біогазових установках, відн. од.; n – кількість культур в сівозміні, які використовуються для виробництва

рослинної біомаси; S_i – площа вирощування i -ї культури, га; Y_i – урожайність i -ї культури, ц/га; k_{Bi} – коефіцієнт виходу біомаси i -ї культури, відн. од.; k_{zi} – коефіцієнт втрат біомаси i -ї культури під час збирання, відн. од.; m – кількість груп тварин та птиці; N_j – поголів'я тварин та птиці j -го виду, гол.; T_j – стійловий період поголів'я тварин та птиці j -го виду, діб; m_{Ej} – маса екскрементів j -го виду тварин та птиці, кг/гол. за добу; m_{Bj} – маса води, що надходить в екскременти j -го виду тварин та птиці, кг/гол. за добу; $k_{Гj}$ – коефіцієнт виходу гноївки придатної для рідкофазного зброджування, відн. од.

Коефіцієнти використання рослинної біомаси та гноївки в біогазових установках, виходу біомаси i -ї культури та її втрат під час збирання, виходу гноївки придатної для рідкофазного зброджування, а також кількість культур в сівозміні, які використовуються для виробництва рослинної біомаси, площа вирощування та урожайність i -ї культури, кількість груп тварин та птиці, поголів'я та стійловий період тварин та птиці j -го виду, маса екскрементів та маса води, що надходить в екскременти j -го виду тварин та птиці встановлюється для кожного сільськогосподарського підприємства на основі конкретних моделей функціонування агроєкосистем [13, 14, 15].

Враховуючи, що на підігрівання субстрату можна отримати енергію прямого спалювання біомаси рослинництва, а для перемішування та перекачування субстрату використати частку електроенергії виробленої в результаті використання біогазу, виробнича собівартість біометану становитиме:

$$C_{BM} = \frac{\rho_{ПБ}}{k_{BM} \tau_{ЗБ}} C_{BM} (1 - k_D) + (1 + k_{ЗВ} + k_{ЗГ}) (TOP_{BM} + EJ_{BM} + 3П_{BM}), \quad (2)$$

де $C_{БМ}$ – виробнича собівартість біометану, грн/м³; $\rho_{ПБ}$ – густина переробленої у біогазовому реакторі біомаси, т/м³; $k_{БМ}$ – вихід біометану за добу із розрахунку на одиницю об'єму біогазового реактора, м³/м³ добу; $\tau_{ЗБ}$ – час утримання біомаси в реакторі під час зброджування, діб; $C_{БМ}$ – вартість біомаси, яка надходить на переробку в біогазову установку, грн/т; $k_{Д}$ – коефіцієнт збільшення вартості органічних добрив після анаеробного зброджування біомаси, відн. од.; $k_{ЗВ}$ – коефіцієнт, що враховує загальнопромислові витрати, відн. од.; $k_{ЗГ}$ – коефіцієнт, що враховує загальногосподарські витрати, відн. од.; $ТОР_{БМ}$ – відрахування на технічне обслуговування і ремонт біогазової установки з виробництвом біометану, грн/м³; $ЕЛ_{БМ}$ – вартість витраченої електричної енергії при виробництві біометану, грн/м³; $ЗП_{БМ}$ – фонд заробітної плати з нарахуваннями при виробництві біометану, грн/м³.

Собівартість виробництва електроенергії на основі біометану можна визначити на основі виразу:

$$C_{ЕЛ} = \frac{3,6\rho_{ПБ}}{k_{БМ}q_{БМ}\eta_{Г}\tau_{ЗБ}} C_{БМ} (1 - k_{Д}) + (1 + k_{ЗВ} + k_{ЗГ})(ТОР_{ЕЛ} + ЕЛ_{ЕЛ} + ЗП_{ЕЛ}), \quad (3)$$

де $C_{ЕЛ}$ – виробнича собівартість електроенергії, грн/кВт год.; $q_{БМ}$ – теплотворна здатність біометану, МДж/м³; $\eta_{Г}$ – коефіцієнт корисної дії дизель-генератора при отриманні електроенергії, відн. од.; 3,6 – коефіцієнт перерахунку, МДж/кВт год.; $ТОР_{ЕЛ}$ – відрахування на технічне обслуговування і ремонт біогазової установки з виробництвом електроенергії, грн/кВт год.; $ЕЛ_{ЕЛ}$ – вартість витраченої електричної енергії при виробництві електроенергії на основі біометану, грн/кВт год.; $ЗП_{ЕЛ}$ – фонд заробітної плати з нарахуваннями при виробництві електроенергії на основі біометану, грн/кВт год.

Як видно із приведених виразів вихід біометану за добу із розрахунку на одиницю об'єму біогазового реактора (рис. 1) є величиною, яка визначає техніко-економічні показники біогазових установок.

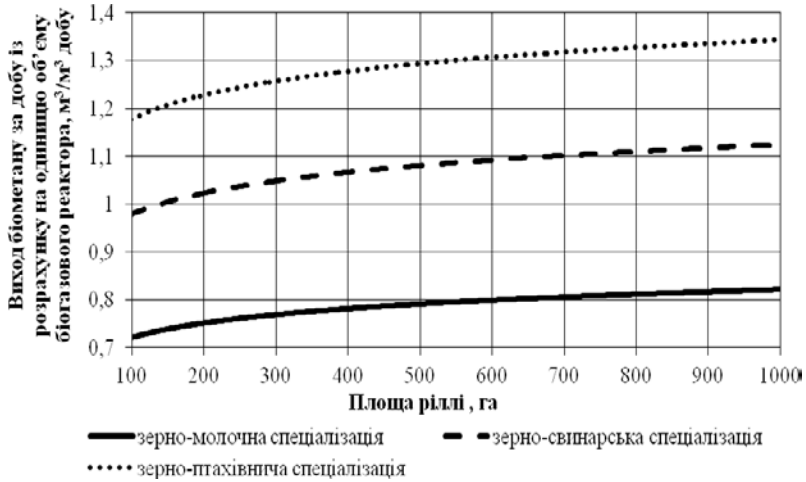

Рис. 1. Вихід біометану за добу із розрахунку на одиницю об'єму біогазового реактора в залежності від площі ріллі модельних господарств

Розрахунки показали, що із збільшенням площі ріллі питомий вихід біогазу дещо зростає, що пояснюється збільшенням ефективності використання біогазових установок із збільшенням об'єму метантенків. Таким чином, із збільшення площі ріллі понад 1000 га собівартість виробництва електроенергії на основі біогазу стабілізується на рівні від 0,34 до 0,44 грн/кВт год.

Висновки та пропозиції. Вихід біометану за добу із розрахунку на одиницю об'єму біогазового реактора для підприємств із зерно-молочною спеціалізацією становить від $0,72 \text{ м}^3/\text{м}^3$ добу до $0,81 \text{ м}^3/\text{м}^3$ добу, а собівартість виробленої на його основі електроенергії із використанням біогазових реакторів обертового типу становить від 0,44 грн/кВт год. до 0,85 грн/кВт год.

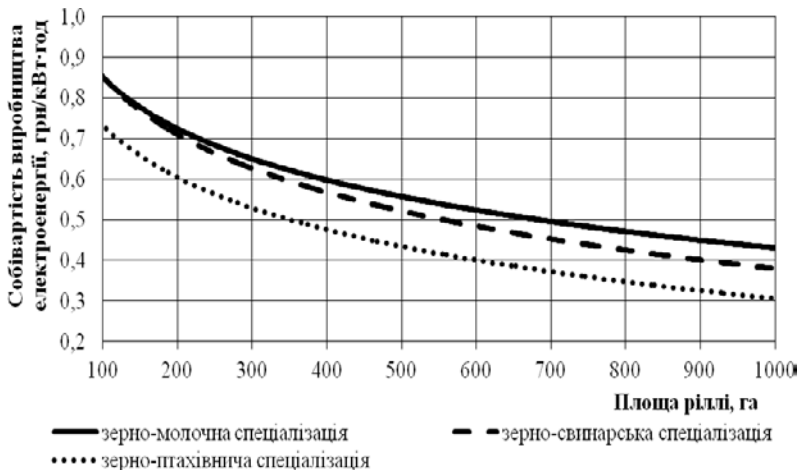

Рис. 2. Зміна собівартості електроенергії виробленої із біометану в залежності від площі ріллі модельних господарств (в цінах 2014 року)

Для підприємств із зерно-свинарською спеціалізацією відповідно від $0,98 \text{ м}^3/\text{м}^3$ добу до $1,12 \text{ м}^3/\text{м}^3$ добу та від $0,38$ грн/кВт год. до $0,85$ грн/кВт год. та для підприємств із зерно-птахівничою спеціалізацією – від $1,18 \text{ м}^3/\text{м}^3$ добу до $1,34 \text{ м}^3/\text{м}^3$ добу та від $0,30$ грн/кВт год. до $0,72$ грн/кВт год. Причому менші значення виходу біометану та вищі значення собівартості електроенергії будуть мати місце при площі ріллі 100 га, а менші – при площі ріллі 1000 га.

Список використаних джерел

1. Кухарец С. Н. Обеспечение рационального использования сырья для получения биотоплив в агропромышленном комплексе / С. Н. Кухарец, Г. А. Голуб, С. В. Драгнев // Motrol. Commission of motorization and energetics in agriculture. – 2013. – Vol. 15, № 4. – P. 69–75.

2. Технологія переробки біологічних відходів у біогазових установках з обертовими реакторами /

[Г. А. Голуб, О. В. Сидорчук, С. М. Кухарець та ін.; за ред. Г.А. Голуба] – К.:НУБіП України, 2014. – 106 с.

3. Кухарець С. М. Обґрунтування механіко-технологічних основ до конструювання агроєкосистем / С. М. Кухарець, Б. А. Шелудченко // Зб. наук. пр. Подільського держ. аграр.-техн. ун-ту. – 2013. – Спец. вип. : Сучасні проблеми збалансованого природокористування : матеріали наук.-практ. конф. – С. 164–171.

4. Голуб Г. А. Ефективність функціонування багатопрофільного сільськогосподарського підприємства / Г. А. Голуб, С. М. Кухарець // Наук. вісн. НУБіП України. Сер. Техніка та енергетика АПК. – 2015. – Вип. 212, ч. 2. – С. 35–44.

5. Кухарець В. В. Формування стратегії управління конверсії біосировини у сільськогосподарських підприємствах / В. В. Кухарець, С. М. Кухарець // Збірник наук. пр. Вінницького нац. аграр. ун-ту. Сер. Екон. науки. – 2012. – Вип. 1, т. 1. – С. 87–90.

6. Кухарець С. М. Забезпечення енергетичної автономності агроєкосистем на основі виробництва біопалива / С. М. Кухарець, Г. А. Голуб // Вісник ЖНАЕУ. – 2012. – № 1, т. 1. – С. 345–352.

7. Мовсесов Г.Є. Основні положення технології біогазового (анаеробного метанового) зброджування органічних відходів / Мовсесов Г.Є., Ляшенко О.О. // Рекомендації Інститут механізації тваринництва НААН України. – Запоріжжя: ІМТ НААН України, 2010. – 29 с.

8. Биогаз на основе возобновляемого сырья. Сравнительный анализ шестидесяти одной установки по производству биогаза в Германии / [Геммеке Бурга, Крисста Ригер, Войланд Петер и др.]. – Гюльцов: FNR, 2010. – 118 с.

9. Handreichung. Biogasgewinnung und – nutzung. / [Amon Tomas, fon Bredov Hartvig, Doeler Helmut ets.]. –

Gulzow: FNR, 2010. – 234 p.

10. Tasneem Abbasi. Biogas Energy. / T Abbasi, S. Tauseet, S. Abbasi // - New York: Springer, 2012. – 169 p.

11. Кухарець С. М. Сировинна база та ефективність виробництва біогазу / С. М. Кухарець, Г. А. Голуб // Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Сер. Техніка та енергетика АПК. – 2015. – Вип. 212, ч. 1. – С. 11–20.

12. Особливості виробництва біопалива та отримання енергії в умовах агропромислового виробництва / Г. А. Голуб, С. М. Кухарець, В. О. Шубенко, Н. М. Бовсунівська // Техніка і технології АПК. – 2015. – № 2 (65). – С. 31–34.

13. Технічні та технологічні пропозиції отримання енергії із сировини сільськогосподарського походження / С. М. Кухарець, Г. А. Голуб, О. В. Скидан, О. Ю. Осипчук // Вісник ЖНАЕУ. – 2015. – Вип. №2 (50), Т. 1. – С. 369–384.

14. Кухарець С. М. Ефективність виробництва біогазу / С. М. Кухарець, В. В. Кухарець // Аграрна наука, освіта, виробництво: європейський досвід для України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 17–18 листоп. 2015 р. – Житомир: ЖНАЕУ, 2015. – С. 452–456.

15. Механіка руху частинок по обертових лопатках реакторів зброджування / Г. А. Голуб, С. М. Кухарець, О. А. Марус, Я. Д. Ярош / Техніка і технології АПК (Науково-виробничий журнал). – 2016. – № 3 (78). – С. 10–13.

DUE DILIGENCE В УПРАВЛІННІ РИЗИКАМИ ПРИ ВИКОРИСТАНІ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Д. І. Дема,
кандидат економічних наук, професор,
Л. В. Недільська,
кандидат економічних наук, доцент,
Житомирський національний агроекологічний університет

Наведено сфери прояву ризику при використанні об'єктів інтелектуальної власності. Обґрунтовано необхідність застосування методу Due Diligence в управлінні ризиками, що пов'язані з використанням прав інтелектуальної власності. Розкрито особливості юридичного Due Diligence в процесі моніторингу об'єктів інтелектуальної власності.

Ключові слова: об'єкти інтелектуальної власності, ризик, Due Diligence, юридичний Due Diligence.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Інтелектуальний капітал нині є вагомим активом підприємства, частка якого в загальній вартості майна може сягати 30-35 %. Проте використання об'єктів інтелектуальної власності є складним і не позбавленим ризиків процесом: є можливість отримання значних додаткових доходів, але й існує загроза значних збитків.

Проблеми захисту інтелектуальної власності неодноразово піднімалися в наукових працях Г. Беккера, Б. Вейсброта, С. Ільяшенка, В. Порохні, С. Салиги, О. Охріменка, Г. Семенова та ін. Поряд із цим, недостатньо дослідженими залишаються питання управління ризиками інтелектуального капіталу на основі методів моніторингу та контролю.

Мета та методика дослідження. Метою дослідження є обґрунтування необхідності застосування методу Due Diligence в процесі управління ризиками, що супроводжують використання об'єктів інтелектуальної власності. У ході дослідження використано системний метод пізнання економічних явищ і процесів в ринкових умовах. Виявлення сутнісних характеристик ризиків при використанні об'єктів інтелектуальної власності та обґрунтування процесу моніторингу методом Due Diligence здійснено на основі абстрактно-логічного методу.

Результати досліджень. Основними критеріями, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності, пов'язаної з використанням об'єктів права інтелектуальної власності, є додержання вимог законодавства у сфері господарської діяльності та у сфері інтелектуальної власності [6]. Відповідно до встановлених критеріїв суб'єкти господарювання належать до одного з трьох ступенів ризику - високого, середнього та незначного. Зокрема, до суб'єктів господарювання з високим ступенем ризику належать суб'єкти, основна господарська діяльність яких пов'язана з використанням об'єктів права інтелектуальної власності та у яких під час здійснення попереднього заходу державного нагляду (контролю) встановлено факти:

- використання, зберігання, розповсюдження та реалізації об'єктів авторського права і суміжних прав у ході публічного виконання, демонстрації, показу та сповіщення, що здійснюються шляхом їх прямої трансляції або ретрансляції, зокрема музичних і/або аудіовізуальних творів, фонограм та/або відеограм, у яких зафіксовані такі твори;

- зберігання, використання, розповсюдження та реалізації комп'ютерних програм і баз даних;

- виробництва, експорту, імпорту, зберігання,

розповсюдження та реалізації дисків для лазерних систем зчитування і матриць для їх виготовлення [6].

З метою вчасної діагностики зони ризику, що дозволяє зацікавленим особам мінімізувати в значній мірі або виключити повністю, можливі негативні наслідки угоди щодо придбання об'єктів права інтелектуальної власності, а також оптимізувати бізнес-процеси з їх використання, доцільним є використання методу Due Diligence.

Due Diligence (що в перекладі означає «забезпечення належної сумлінності») - це процедура формування об'єктивного уявлення про об'єкт інвестування, яка включає в себе аналіз інвестиційних ризиків, незалежну оцінку об'єкту інвестування, повне дослідження діяльності компанії, комплексну перевірку фінансового стану та позицій на ринку. Зазвичай ця процедура передуює купівлі активів чи бізнесу, злиттю, підписанню контракту або співробітництва. У першу чергу, Due Diligence спрямований на всебічну перевірку законності і комерційної привабливості запланованої угоди або інвестиційного проекту, проте, важливу роль відіграє і повнота інформації, яка надається при цьому виді перевірки, що дозволяє інвесторам або діловим партнерам більш глибоко оцінити усі переваги та недоліки співпраці.

У випадку придбання чи використання об'єктів інтелектуальної власності Due Diligence буде стосуватися операцій з ліцензіями, технічною документацією, товарними знаками, ноу-хау, патентами на винаходи, промисловими зразками та корисними моделями. У процесі проведення Due Diligence стосовно об'єкта інтелектуальної власності, як правило, виконуються роботи з оцінки його вартості, оцінки достовірності даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності та юридичної оцінки ризиків.

Таким чином, метою процедури Due Diligence є уникнення або максимальне зменшення існуючих підприємницьких ризиків (економічних, правових, податкових, маркетингових), зокрема, ризику втрати інтелектуальної власності (товарного знаку, промислового зразка, винаходу, ноу-хау, комерційної ідеї, бізнес-плану і т.д.). Зокрема, у звичайній ситуації при передачі знаків для товарів і послуг, є обов'язковою їх перереєстрація, яка може тривати рік і більше, або компанія може володіти спеціальними дозволами (ліцензіями), купити які, в принципі, неможливо тощо. Однак при використанні Due Diligence у підприємства з'являється можливість вчасно і достовірно проаналізувати і підтвердити:

- легальність володіння знаком для товарів і послуг;
- право на володіння і використання результатів інтелектуальної власності третіх осіб (патенти, авторські права);
- дотримання прав авторів і патентовласників при використанні результатів інтелектуальної власності;
- дотримання порядку оформлення використовуваних результатів інтелектуальної власності [2].

В цілому, процедура Due Diligence означає проведення повного аналізу діяльності підприємства з точки зору фінансових аналітиків, аудиторів, юристів, оцінювачів та експертів, причому кожна група фахівців готує детальний звіт про стан досліджуваного об'єкту. Оцінка вигод і зобов'язань при придбанні і використанні об'єктів прав інтелектуальної власності проводиться шляхом аналізу усіх вигод від майна, що придбається, і виявлення будь-яких можливих ризиків. Пошук, відстежування і аналіз інформації в процесі Due Diligence проводиться з метою з'ясування вартості об'єктів права інтелектуальної власності та інтересу в їх придбанні [5].

Висновки та пропозиції. Використання Due Diligence у ході управління ризиками при використанні об'єктів інтелектуальної власності дає можливість розуміти та підтримувати цінність інтелектуальної власності як основу інноваційної, творчої та економічної діяльності, що сприяє конкурентоспроможності бізнесу; управляти своїми авторськими правами та торговельними марками більш ефективно; дотримуватися законів у сфері інтелектуальної власності, які захищають авторські права і торговельні марки інших компаній тощо.

Список використаних джерел

1. Пахаренко-Андерсон А. «Due diligence» інтелектуальної власності допомагає уникнути помилок [текст] / А. Пахаренко-Андерсон, О. Шампіна // Інтелектуальна власність: наук. практ. журн. - 2012. - № 2. - с. 14-17.

2. Коротко о Due Diligence. МСФО ФМ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.msfofm.ru/library/240-shortly-about-due-diligence>

3. Охріменко О. О. Страховий механізм захисту інтелектуального капіталу: зарубіжний і вітчизняний досвід / О.О. Охріменко // Економічний вісник НТУУ «КПІ». - №7. – 2010. – с. 96-99.

4. Панченко А. Legal Due Diligence в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ulga.com.ua/ua/cms/legal_due_diligence.

5. Послуги Due Diligence. HLB Ukraine. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hlb.com.ua/ua/services/duediligence.html>

6. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності, пов'язаної з використанням об'єктів права інтелектуальної власності, та визначається періодичність здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері

господарської діяльності: постанова від 22.12.2010 № 1174 / Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1174-2010-%D0%BF>.

ОСОБЛИВОСТІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В СКЛАДІ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ

Л. А. Суліменко,
кандидат економічних наук, професор,
Житомирський національний агроекологічний університет

Визначено умови визнання придбаних або отриманих нематеріальних активів та умови відображення їх у балансі. Розглянуто типові форми первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів.

Ключові слова: об'єкт права інтелектуальної власності, нематеріальний актив, бухгалтерський облік.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Важливим завданням розвитку економіки України на сучасному етапі є створення ефективної інноваційної системи, яка спроможна не тільки забезпечити технологічну модернізацію економіки, а і підвищити її конкурентоспроможність на основі передових інноваційних технологій. У зв'язку з цим необхідно удосконалити ринок результатів інтелектуальної діяльності, забезпечити систему правової охорони інтелектуальної власності, належну організацію бухгалтерського обліку.

Вагомий внесок у дослідження сутності нематеріальних активів зробили науковці Б. Лев, Л. Едвінсон, Р. Грант, К. Свейбі, В. Базилевич, Н. Бразілій, І. Лепетан. Теоретичні підходи до розкриття змісту обліково-аналітичної категорії «нематеріальні активи» досліджено в роботах С. Голова, В. Швеця, І. Садовської та ін.

Мета та методика дослідження. Метою роботи є визначення особливостей бухгалтерського обліку об'єктів права інтелектуальної власності в складі нематеріальних активів.

Результати досліджень. Цивільним Кодексом України (ЦКУ) право інтелектуальної власності визначено як право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності. Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається ЦКУ. Право інтелектуальної власності є непорушним і ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених окремим законодавством.

Згідно ст. 420 ЦКУ до об'єктів права інтелектуальної власності належать: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці [1].

Суб'єктами права інтелектуальної власності є творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до ЦКУ, іншого закону чи договору.

Права на об'єкти інтелектуальної власності обліковують в складі нематеріальних активів після того, як вони будуть відображені в бухгалтерському обліку. Тому придбаний або отриманий об'єкт нематеріальних активів зараховується на баланс, якщо одночасно виконуються такі умови визнання придбаних або отриманих нематеріальних активів: а) якщо існує імовірність одержання майбутніх економічних вигод, пов'язаних з його використанням; б) його вартість може бути достовірно визначена; в) підприємство здійснює його контроль.

Нематеріальний актив, отриманий в результаті розробки, слід відображати в балансі за умов: а) якщо підприємство (установа) має намір, технічну можливість та ресурси для доведення нематеріального активу до стану, у якому він придатний для реалізації або використання; б) є можливість отримання майбутніх економічних вигод від реалізації або використання нематеріального активу; в) є інформація для достовірного визначення витрат, пов'язаних з розробкою нематеріального активу.

Підставою для бухгалтерського обліку господарських операцій є первинні документи, що містять опис об'єкта нематеріального активу, порядок використання, первісну вартість.

Наказом МФУ від 22.11.2004 № 732 «Про затвердження типових форм первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів» затверджені наступні типові форми первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності у складі

нематеріальних активів:

– НА-1 «Акт введення в господарський оборот об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів»;

– НА-2 «Інвентарна картка обліку об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів»;

– НА-3 «Акт вибуття (ліквідації) об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів»;

– НА-4 «Інвентаризаційний опис об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів», а також затверджено «Порядок застосування типових форм первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів» [2, 3, 4].

Відповідно до порядку застосування типових форм первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів, введення в господарський оборот об'єкта права інтелектуальної власності оформлюється Актом введення в господарський оборот об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів (типова форма N НА-1 (z1580-04), інформація з якого заноситься в Інвентарну картку обліку об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів, яка є реєстром аналітичного обліку.

Важливо зазначити, що в наведених документах зазначаються правові умови введення об'єкта права інтелектуальної власності в господарський оборот, тобто назва документації, згідно з якою такий об'єкт вводиться в господарський оборот (договір на використання майнових прав інтелектуальної власності, ліцензійний договір тощо).

Методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про нематеріальні активи та розкриття

інформації про них у фінансовій звітності визначає Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8.

Так, згідно ПСБО 8 нематеріальний актив - немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований.

Бухгалтерський облік нематеріальних активів ведеться щодо кожного об'єкта за такими групами:

- права користування природними ресурсами (право користування надрами, іншими ресурсами природного середовища, геологічною та іншою інформацією про природне середовище тощо);

- права користування майном (право користування земельною ділянкою відповідно до земельного законодавства, право користування будівлею, право на оренду приміщень тощо);

- права на комерційні позначення (права на торговельні марки (знаки для товарів і послуг), комерційні (фірмові) найменування тощо), крім тих, витрати на придбання яких визнаються роєлті;

- права на об'єкти промислової власності (право на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, породи тварин, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, комерційні таємниці, у тому числі ноу-хау, захист від недобросовісної конкуренції тощо), крім тих, витрати на придбання яких визнаються роєлті;

- авторське право та суміжні з ним права (право на літературні, художні, музичні твори, комп'ютерні програми, програми для електронно-обчислювальних машин, компіляції даних (бази даних), виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення тощо), крім тих, витрати на придбання яких визнаються роєлті;

- інші нематеріальні активи (право на провадження діяльності, використання економічних та інших привілеїв

тощо) [5].

Порядок бухгалтерського обліку нематеріальних активів в Україні регулюється Методичними рекомендаціями з бухгалтерського обліку нематеріальних активів, затвердженими наказом Міністерства фінансів України №1327 від 16.11.2009 р. [5].

У відповідності до ЦКУ особа, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензіар), може надати іншій особі (ліцензіату) письмове повноваження, яке надає їй право на використання цього об'єкта в певній обмеженій сфері. За ліцензійним договором одна сторона (ліцензіар) надає другій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензію) на умовах, визначених за взаємною згодою сторін з урахуванням вимог закону.

Правовий аспект використання об'єктів права інтелектуальної власності, крім Цивільного кодексу, регулюють ЗУ «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про авторські і суміжні права» та «Про охорону прав на промислові зразки». Знання даного законодавства необхідні як при здійсненні певних операцій з обліку нематеріальних активів (оскільки засвідчують авторське право, права на об'єкти промислової власності і ін.), так і для забезпечення державної охорони прав інтелектуальної власності.

Висновки і пропозиції. Отже, при організації бухгалтерського обліку об'єктів інтелектуальної власності слід враховувати, що їх нормативна база поділяється на ту, що регулює, з однієї сторони, бухгалтерський облік (включаючи первинний облік, аналітичний, синтетичний, порядок проведення інвентаризації) і звітність та, з іншої сторони, - правові аспекти використання об'єктів інтелектуальної власності. Саме знання таких

законодавчих документів в комплексі необхідне при організації обліку об'єктів інтелектуальної власності (документи, які засвідчують авторське право, права на об'єкти промислової власності, права на комерційні позначення та ін.).

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України. – Х. : Одісей, 2013. – 360 с.
2. Про затвердження типових форм первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності в складі нематеріальних активів: Наказ Міністерства фінансів України від 22 листопада 2004 р. № 732. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www. serch. ligazakon. ua](http://www.serch.ligazakon.ua).
3. Порядок застосування типових форм первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності в складі нематеріальних активів: Наказ Міністерства фінансів України від 22 листопада 2004 р. № 732 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www. zakon. rada. gov. ua](http://www.zakon.rada.gov.ua).
4. Ходаківський Є. І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти : навч. посіб. / Є. І. Ходаківський, В. П. Якобчук, І. Л. Литвинчук. – К. : ЦУЛ, 2014. – 276 с.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» від 18 жовтня 1999 р. № 242. [із змінами та доповненнями] [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99>.
6. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку нематеріальних активів, затверджені Наказом Міністерства фінансів України від 16.11.2009 р. № 1327 [із змінами та доповненнями]. [Електронний ресурс]// http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MF09109.html.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ОЦІНКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ В АГРАРНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

В. П. Якобчук,
кандидат економічних наук, професор,
yakobchuk57@mail.ru,
Н.С. Пугачова,
аспірант,
Житомирський національний агроєкологічний університет

Досліджено теоретико-методологічні основи розробки Методики розрахунку рівня аграрної безпеки України. Обґрунтовано необхідність ідентифікації в Методиці розрахунку рівня аграрної безпеки інтелектуальної складової.

Ключові слова: аграрна безпека, інтелектуальна складова, індекс глобальної конкурентоспроможності, методика розрахунку.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Аграрна безпека країни це основна складова національної безпеки, вона відіграє вирішальну роль у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку аграрного сектору економіки, сприяє збалансуванню економічної, соціальної та екологічної компонент функціонування агроєкономічних систем, є основою глобальної конкурентоспроможності галузі в умовах невизначеності та ризиків зовнішнього та внутрішнього середовища. Аграрна безпека це запорука балансу основних макроекономічних пропорцій та фундамент для узгодження інтересів господарюючих суб'єктів, держави та громад. В наших попередніх дослідженнях було зроблено акценти, що «...агроєкономічна система це

органічна, цілісна та динамічна єдність простих та складних виробничо-господарських одиниць та їх сукупностей, які поряд із своєю виробничою функцією виконують ряд специфічних, але не менш важливих соціальних та екологічних функцій, утворюючи розгалужену та багаторівневу структуру, яка має властивості як стійкості, так і мінливості» [1, с. 353].

Вище зазначений дуалізм розвитку агроекономічних систем з урахуванням динамічних еволюційних змін у глобальному просторі, збільшення ступеня відкритості аграрної економіки та рівня її інтелектуалізації [2], зумовлюють необхідність розробки найбільш ефективних методик розрахунку ступеня аграрної безпеки, що в свою чергу дасть можливість виявити загрози аграрним інтересам країни та розробити запобіжні заходи підвищення стійкості та збалансованості соціально-економічних систем в цілому.

Питання методичних засад економічної безпеки країни було висвітлено в працях вітчизняних вчених І. Губаревої, Т. Сак, О. Тимошенко, А. Пілько, Н. Савчука, З. Варналія. Оцінці соціально-економічних трансформацій та еволюційних змін аграрної сфери було присвячено роботи ряду українських та зарубіжних економістів-аграріїв В. Андрійчука, І. Буздалова, В. Власова, В. Галушко, П. Гайдуцького, В. Гейця, О. Гудзинського, Р. Гомерова, М. Дем'яненка, А. Діброви, Т. Жослінга, Й. Завадського, Б. Кваснюка, С. Кваші, О. Крисального, І. Лукінова, Ю. Лупенка, М. Маліка, О. Могильного, Б. Пасхавера, П. Саблука, О. Скидана, В. Юрчишина. Процеси інтелектуальних змін суспільного життя та інноваційного розвитку висвітлено видатними економістами, філософами, істориками В. Вернадським, Д. Беллом, Дж. Б'юкененом, В. Іноземцевим, І. Пригожиним, Й. Шумпетером, К. Фріменом,

Ф. Фукуямою та ін. [3, с. 206]. Але в науковій літературі практично не висвітлено питання методики дослідження інтелектуальної компоненти в структурі аграрної безпеки України.

Мета та методика дослідження. Метою статті є обґрунтування основних методичних засад щодо оцінки інтелектуальної складової в аграрній безпеці України в умовах посилення глобальної конкуренції та ступеня інтелектуалізації світової економіки. Для реалізації поставленої мети було використано ряд загальнонаукових методів пізнання, зокрема синергетичні, еволюційні, інституційні та міждисциплінарний підхід.

Результати досліджень. Більшість фахівців в галузі економічної безпеки погоджуються, що «економічна безпека – це сукупність умов, за яких зберігається здатність країни підтримувати конкурентоспроможність економіки, ефективно захищати національні економічні інтереси та протистояти зовнішнім економічним загрозам, повністю використовувати конкурентні переваги в міжнародному поділі праці» [4, с. 366]. З іншого боку, провідний вчений Майкл Портер економічну безпеку характеризує як забезпечення державою «власним громадянам досить високого рівня життя. Здатність держави це зробити залежить не від якогось аморфного терміну «конкурентоспроможність», а від того наскільки продуктивно використовуються національні ресурси – праця та капітал» [5, с. 24].

Виходячи з даного положення та аналізуючи агроекономічні системи, ми прийшли до висновку, що безпечними для людини та довкілля вони можуть бути тільки за умови органічного поєднання економічної, продовольчої, соціальної, екологічної та інтелектуальної функцій та при раціональному використанні всіх видів ресурсів – земля, праця, капітал, підприємницька здатність,

інтелект, інформація. Більшість країн для оцінки економічної складової використовують рейтинг глобальної конкурентоспроможності, ми в попередніх дослідженнях представляли розрахунки аграрної безпеки за даним рейтингом за 12 параметрами [6, с. 21]. Статистичні дані свідчать, що в 2016 році Україна опустилась в даному рейтингу на три позиції.

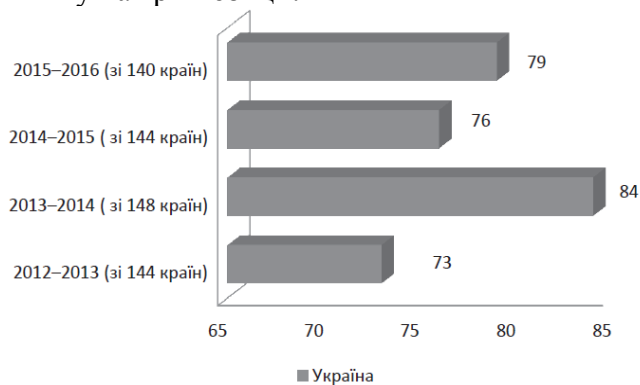

Рис. 1. Рейтинг України згідно з індексом глобальної конкурентоспроможності країн

Джерело: [7, с. 72]

Характерним є те, що, якщо за першими двома субіндексами («основні вимоги», «підсилювачі продуктивності») Україна втратила позиції, то за субіндексом «інновації та фактори вдосконалення» – покращила позиції на 20 пунктів. Вище наведена методика, також, може бути застосована для визначення ступеня економічної безпеки аграрного сектора економіки України. Але офіційно в Україні застосовуються Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України відповідно до наказу Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 9 жовтня 2013 року № 1277 [8]. В цій методиці є дев'ять складових економічної безпеки: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, макроекономічна, продовольча,

інвестиційно-економічна, соціальна, фінансова.

Наведені показники Методичних рекомендацій розроблені з врахуванням міжнародної Методики за індексом глобальної конкурентоспроможності. Вона включає показники стану інституцій, інфраструктури, макроекономічного середовища, охорони здоров'я, початкової, вищої та професійної освіти, ефективності ринку праці, товарів, фінансів, технологічної готовності, відповідності бізнесу сучасним вимогам, інновації. Як видно з переліку, основна частина показників прямо або опосередковано відображає зміни в інтелектуальному середовищі суспільства та інституціях інтелектуальної власності.

Наші дослідження показали, що до переліку індикаторів та джерел вхідної інформації в розрахунок аграрної безпеки країни потрібно залучити, крім критеріїв суто економічних, інтелектуальну та екологічну складову. Щодо інтелектуальної компоненти, то в розділі «виробнича безпека» доцільним було б до діючих індикаторів ввести показники: середнє співвідношення валової доданої вартості (ВДВ) галузі з ВДВ від використання нематеріальних активів; ступінь заміщення основних засобів галузі високо технологічним обладнанням. В структурі енергетичної безпеки аграрного сектору інтелектуальна складова може бути визначена індикатором, що визначає частку інвестицій в альтернативні, відновлювальні технології енергетичного комплексу агросфери. Важливою компонентою аграрної безпеки є зовнішньоекономічна, ступінь інтелектуалізації якої можна відобразити через коефіцієнт покриття високотехнологічним аграрним експортом імпорту, визначенням питомої ваги наукоємних товарів в структурі експорту та імпорту, через показник зміни питомої ваги сировинного та низького ступеня переробки аграрного

експорту.

Особливої корекції в напрямку виокремлення інтелектуальної складової в аграрній безпеці потребують індикатори інвестиційно-інноваційної безпеки. Так, ми вважаємо за доцільне до переліку показників ввести: кількість зареєстрованих об'єктів права інтелектуальної власності, об'єктів патентного права, засобів індивідуалізації, кількості ліцензійних угод, заключених в агросекторі протягом звітного періоду, кількості спеціалістів з науковим ступенем, кількості захищених дисертацій, обсягу бюджетних коштів, виділених в галузі на науково-дослідну та освітню сфери, а також ввести показники розвитку інтелектуальної інфраструктури та інтелектуального бізнесу.

Висновки та пропозиції. Проведене дослідження показало необхідність розробки методики розрахунку рівня аграрної безпеки України. Дана методика, на нашу думку, повинна поєднувати елементи «Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» від 9 жовтня 2013 року № 1277, що найкраще враховують специфіку українського аграрного сектору з уніфікованою для всіх країн світу Методикою за індексом глобальної конкурентоспроможності. Таке поєднання створить основу для ідентифікації інтелектуальної складової в методиці розрахунку аграрної безпеки, дасть можливість аграрному сектору уникнути внутрішніх і зовнішніх загроз, підвищить ступінь інтелектуалізації аграрної сфери, зробить агросоціум більш креативним.

Список використаних джерел

1. Якобчук В. П. Аграрна безпека: стратегічний напрям розвитку національної економіки / В. П. Якобчук // Зб. наук. пр. Таврійського держ. агротехнол. ун-ту. – 2013. – №2 (22), т. 4 (економічні науки). – С. 352–358.
2. Литвинчук І. Л. Осмислення інтелектуалізації

аграрної економіки кризь призму методології синергетики / І. Л. Литвинчук // Наук. вісник Хмельницького нац. ун-ту. Сер. Економічні науки. – Хмельницький, 2015. – № 5, т. 1. – С. 203–205.

3. Якобчук В. П. Інтелектуалізація аграрної економіки в контексті національної безпеки / В. П. Якобчук // Інтелектуальна економіка: глобальні тенденції та національні перспективи : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю, 15 трав. 2015 р. – Житомир : ЖНАЕУ, 2015. – С. 206–212.

4. Система економічної безпеки держави / за заг. ред. д-ра. екон. наук проф. А.І. Сухорукова / Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України. – К.: ВД «Стилос», 2009. – 685 с.

5. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер; пер. с англ. – М.: Международные отношения, 1993. – 896 с.

6. Якобчук В. П. Проблеми забезпечення глобальної конкурентоспроможності агроекономічних систем / В. П. Якобчук // Матер. II Міжнар. наук.-практ. форуму «New economics» «Теорія та практика реформування економічних систем» (1-10 лис. 2015, м. Краків, Польща). – К.: Вид-во «ЦУЛ». – 2015. – С. 20–22.

7. Вареник В. М. Аналіз методик розрахунку економічної безпеки України / В. М. Вареник // Академічний огляд. – 2016. – № 1 (44). – С. 70–79.

8. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» від 9 жовтня 2013 року № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.

ЗАХИСТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В СФЕРІ ПОСЛУГ

А. О. Вітренко,
кандидат економічних наук, доцент, докторант,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
witrenko@gmail.com

В роботі розглядаються основні формальні та інші механізми захисту права інтелектуальної власності в сфері послуг. Проаналізовані причини слабкої активності сервісних підприємств при захисті їх інновацій. Визначено сектори та особливості застосування в сфері послуг патентів, механізмів авторського права, торговельних марок та особливості захисту компіляцій і баз даних.

Ключові слова: послуги, об'єкт авторського права, патент, комерційна таємниця.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. В сучасній економічній літературі панує особлива думка, що підприємства, які функціонують в сфері послуг, потребують значно меншого рівня захисту права інтелектуальної власності на свою продукцію для підвищення її ринкової вартості, ніж підприємства матеріального виробництва чи сільськогосподарські підприємства. Таке наукове сприйняття пов'язане з тим, що постачальники послуг, як правило, не звертаються за отриманням патентів настільки часто, як підприємства в інших галузях. Це, в свою чергу, відображає нематеріальний характер інновацій в сфері послуг і труднощі застосування нових ідей в комерційно корисних послугах. Проте, існують передові технології, що були розроблені і впроваджені в деяких секторах послуг,

наприклад, програмне забезпечення, інформаційні технології, розваги та послуги засобів масової інформації, бази даних, а також ділових і фінансових послуг, де права інтелектуальної власності набувають все більшого значення.

Проблеми дослідження інтелектуальної власності відображені в роботах відомих українських та іноземних дослідників Базилевича В., Вірченка В., Мазур І., Маркусена Дж., Маркуса К., Ханела П. та інших. Проте, в доступній нам економічній літературі майже відсутні ґрунтовні наукові дослідження значення та механізмів захисту права інтелектуальної власності в сфері послуг. Такий стан речей ми вважаємо незадовільним, адже інтелектуальна власність і різноманітні професійні, технічні, технологічні та фінансові послуги лежать в основі сучасної економіки знань та світових глобалізаційних процесів.

Мета та методика дослідження. Мета нашого дослідження полягає у визначенні основних проблем захисту інтелектуальної власності в сфері послуг, які потребують значної наукової уваги та активізації емпіричних та економетричних досліджень, аналізі стандартних аргументів на користь необхідності захисту прав інтелектуальної власності в сфері послуг, інноваційних процесів в різних секторах сфери та використання ними методів та засобів захисту своєї інтелектуальної власності, аналізі взаємопов'язаних глобалізаційних процесів в секторах послуг та на ринках об'єктів права інтелектуальної власності.

Результати досліджень. Історичний аналіз розвитку світової економічної системи засвідчив, що функціонування підприємств сфери послуг супроводжувалося спробами формального захисту специфічних торговельних марок. Проте, в умовах

розвитку та інтенсифікації світової конкурентної боротьби виникає необхідність створення нової вартості послуги, а отже значно зростає роль інтелектуальної власності та її захисту.

Враховуючи класичні умови патентоздатності, ми можемо стверджувати, що підприємства сфери послуг мають значно менше можливостей для отримання патентів аніж більшість підприємств, які функціонують в сферах матеріального виробництва. Причиною цього є факт, що більшість інновацій, які використовуються в сфері послуг, не відповідають стандартам патентоздатності. Наприклад, знання бізнес-консультанта не можуть бути відтворені у якійсь матеріальній формі, крім того, багато інновацій в сфері послуг не можуть вважатися досить новими для отримання патентного захисту. Особливу увагу звернемо на факт, що в Міжнародній патентній класифікації відсутні специфічні категорії, які безпосередньо можна віднести до сервісної активності, наприклад, торгівля, охорона здоров'я, консалтинг, фінансові послуги тощо. Підприємства сфери послуг для отримання патенту мають створити винаходи, що можуть бути віднесені до інших категорій цієї класифікації.

Дослідження провідних світових науковців стверджують, що лише 7% підприємств, які працюють в сфері послуг, подавали заявки на отримання патентного захисту до Європейського патентного відомства, для порівняння в галузях промислового виробництва таких підприємств було 25%. При чому, питома вага «чистих» сервісних підприємств складала 3% від загальної кількості, 60% заявок на отримання патентів були отримані від підприємств, основним видом діяльності яких були наукові дослідження та послуги інжинірингу [4]. Решта заявок – підприємства галузей телекомунікаційних послуг. Такі дані засвідчують тенденцію до зростання патентного

захисту в сфері електроніки, а сектор наукових досліджень сприяє активізації інноваційної діяльності в галузях хімії, машинобудування, транспортних послуг. Тобто ми бачимо лише два патентоінтенсивних сектора послуг.

Крім того, відносно невелике число сервісних підприємств, які користуються патентним захистом, пояснюється тим фактом, що вони, як правило, є користувачами новітніх технологій. В багатьох сегментах послуг сутність інноваційного процесу зводиться до придбання і реалізації комп'ютерного обладнання та програмного забезпечення, хоча в деяких секторах можлива їх участь у спільних проектах з написання програмного забезпечення. Таким чином, сервісні фірми можуть розглядатися нетто-покупцями запатентованих товарів або ліцензій.

На нашу думку, той факт, що більшість підприємств сфери послуг не використовують патентний захист в своїй діяльності, не засвідчує відсутність інтересу з їхнього боку щодо захисту своїх знань, професійних навичок або технологічних розробок. Основною причиною є систематична необізнаність щодо механізму та можливостей патентування в сфері послуг, відсутність інформації щодо витрат на патентний захист та неможливість спрогнозувати потенційний економічний ефект. Більшість підприємств в своїй роботі застосовують механізми комерційної таємниці, конкурентних переваг ринкових лідерів, ринкової лояльності тощо, для захисту своїх внутрішніх технологічних процесів. Ці механізми є дуже важливими для досягнення конкурентних переваг підприємствами сфери послуг на їхніх ринках [4]. Таким чином, замість формального захисту прав інтелектуальної власності на нові технології, підприємства покладаються на закони, що захищають від недобросовісної конкуренції та імітації, а також на ефективні методи укладення

контрактів про нерозголошення зі співробітниками.

Подальші економічні дослідження засвідчили активізацію застосування патентного захисту в сфері послуг. Так, зростання кількості отриманих патентів на програмне забезпечення спостерігалось в США починаючи з 1981 року, після отримання рішення Верховного Суду США, в якому програмне забезпечення отримувало патентний захист на той час, протягом якого воно демонструє новизну і може бути використано в комерційних цілях. Але сумнівним є той факт, чи призвело це рішення до активізації інноваційних процесів в секторі послуг [3]. Скоріше за все, такий механізм використовується провідними виробниками програмного забезпечення з метою полегшення їх спільного використання в межах патентного пулу. В країнах Європи захист програмного забезпечення все ще знаходиться в сфері захисту авторських прав. Однак, в останній час, процес видачі патентів на комп'ютерні програми значно поживався, особливо для тих програм, які мають виражений комерційний або матеріальний ефект. Це сприяє зростанню схильності до патентного захисту в сфері послуг.

Звернемо свою увагу на такий особливий об'єкт права інтелектуальної власності, як бізнес-процес або методи ведення господарської діяльності. В 1998 році рішенням Федерального окружного суду в США були створені умови для отримання патентного захисту на ці об'єкти. Такі патенти видаються у якості виняткових прав на засоби ведення підприємницької діяльності: процедури бухгалтерського обліку, механізми оцінки, інструктивні методи і аналітичні методи, які зазвичай застосовуються за допомогою комп'ютерних програм. Проте таке істотне розширення переліку об'єктів для патентування є суперечливим, адже дуже часто такі нематеріальні активи

підприємства не можуть вважатися новими або неочевидними. В практиці ЄС такі об'єкти інтелектуальної власності отримують більш стандартизований захист завдяки механізму комерційної таємниці.

Підводячи підсумок, відзначимо, що більшість технологічних засобів та інструментів в сфері послуг не беруть участі в реальних інноваційних процесах, та не можуть бути запатентовані. Сервісні підприємства, з метою захисту своїх знань, покладаються на механізми комерційної таємниці та створення інших додаткових ринкових переваг. Проте, телекомунікації, науково-дослідні послуги, а також деякі бізнес-послуги стають все більше запатентованими в ЄС, а індустрія програмного забезпечення (в якості сектору сфери послуг) визнає важливість та необхідність патентів для реєстрації власних інновацій та отримання стратегічних переваг на ринку.

В сфері послуг є, принаймні, дві галузі, які в значній мірі залежать від захисту авторських прав. Перша галузь – виробництво програмного забезпечення, яке, відповідно до обох правил TRIPS і ЄС, захищене авторським правом. Такий захист підтримує ліцензійні умови, що не дозволяють користувачам створювати додаткові копії та проводити обмін ними. Друга – засоби масової інформації та виробники культурних послуг, які починають все більше цікавитися виробництвом цифрових копій своїх програм, поширенням Інтернет-контенту, електронною комерцією. До них можна також віднести запис фільмів та музики, телевізійне мовлення, кабельний та супутниковий сигнал. В літературі існує дискусія, щодо того, до якої галузі їх віднести – матеріальне виробництво чи послуги. Однак, на нашу думку, навіть якщо музична композиція чи програма мовлення втілена на фізичному носії, її автори, виконавці чи виробники надають послуги з метою отримання додаткового доходу. Надання таких

розважальних послуг вимагає значних виробничих витрат на їх організацію. Крім того, існують значні операційні витрати в процесі збору та отримання ліцензійних платежів від господарських суб'єктів, які використовують в своїй діяльності такі послуги (наприклад готелі, ресторани та бари, які використовують музикальний фон). Авторське право пропонує правовий механізм розподілу таких прав і ефективного збору таких платежів. Без нього розвиток індустрії культурних послуг значно ускладнюється чи стає майже неможливим [1].

Крім сектору культурних послуг існують, також, інші їх види, які повністю залежать від ефективності захисту авторського права. Наприклад, послуги архітекторів та інженерів, що мають інноваційну складову та можуть бути кодифіковані в різноманітних форматах та на матеріальних носіях.

В такому контексті інноваційні процеси та творчість в сфері послуг значною мірою залежать від ефективної системи авторського права. Виробники та постачальники послуг мають високий рівень зацікавленості в успішності її функціонування. Більш того, такі послуги все частіше можуть бути запропоновані через Інтернет, тобто, контент-провайдери зацікавлені в використанні як юридичних, так і технічних засобів та механізмів для запобігання несанкціонованому їх використанню.

Наступним об'єктом права інтелектуальної власності, який має безпосереднє відношення до сфери послуг, ми можемо визначити компіляції і бази даних. У правовому режимі захисту цього об'єкту лідером є країни ЄС. Відповідно до Директиви ЄС від 1996 року захист баз даних за допомогою авторського права був доповнений елементами патентного захисту. Згідно з цією Директивою, укладачі бази даних з наявних фактів, навіть якщо ці факти були у вільному доступі, забезпечуються

винятковими правами на відповідне використання цих даних. Директива не встановлює суттєвих вимог до творчості в зборі даних. Її мета полягає в стимулюванні підприємств сфери обслуговування до накопичення даних в форматах, які можуть бути комерційно корисні.

Нарешті, якщо підприємства сфери послуг не застосовують в своїй діяльності формальні механізми охорони права інтелектуальної власності за допомогою патентів чи механізмів авторського права, більшість з них зареєстрували власні торговельні марки як всередині країни, так і за кордоном. Основною метою торговельних марок є інформування споживачів про кінцеве походження та виробника послуги. У зв'язку з цим, товарні знаки дають стимул для сервісних підприємств постачати на ринок послуги гарантованої якості. Дійсно, реєстрація товарних знаків є сигналом підприємства про намір розширення маркетингової діяльності або розширення географії послуг чи їх асортиментного переліку. Крім того, торговельні марки можна розглядати у якості інноваційної діяльності в сфері послуг, а деякі вчені взагалі розглядають кількість зареєстрованих торговельних марок, як вимір рівня інноваційності підприємства в сфері послуг [5].

Висновки та пропозиції. Проведене нами економічне дослідження, дає нам підстави стверджувати, що формальний захист права інтелектуальної власності в сфері послуг має суттєве значення. Проте, характерні риси багатьох послуг перешкоджають широкому використанню патентів і авторських прав в якості засобу захисту інновацій та нових технологій в цих галузях. До них відносяться нематеріальність, технологічна комплексність, необхідність частоті взаємодії з споживачами тощо. Більш того, патентний захист менш ефективний для нематеріальних інновацій, які характерні для послуг, аніж для промислових технологій і матеріальних товарів, в той

самий час порушення права інтелектуальної власності в сфері послуг важко виявити і попередити. Як результат таких особливостей більшість підприємств сфери послуг розробляють та використовують ускладнені механізми та стратегії охорони власних інновацій та знання. Вони включають в себе комерційну таємницю, угоди про нерозголошення технологій, короткі інноваційні цикли, які є доповненням до формальних методів захисту права інтелектуальної власності. Однак, інновації стають все більше поширеним явищем в сфері послуг, а вихід підприємств обслуговування на міжнародні ринки стимулює їх до застосування формальних механізмів захисту права інтелектуальної власності.

Список використаних джерел

1. Anderson, B., James, V., Kozul, Z., and Wright, R.K., Copyrights and competition: Towards policy implications for music business development, CRIC Discussion Paper no. 33, 2000.
2. Bessen, J., and Hunt, R., An empirical look at software patents, Federal Reserve Bank of Philadelphia, working paper 03-17, 2004.
3. Boldrin, M. and Levine, D.K., The case against intellectual property, American Economic Review: Papers and Proceedings, vol. 92, no. 2, pp. 209–212, 2002.
4. Fraunhofer Institute, Patents in the service industries: Final report. Fraunhofer Institute Systems and Innovation Research, March, 2003.
5. Mendonca, S., Pereira, T.S., and Godinho, M.M., Trademarks as an indicator of innovation and industrial change, paper presented at the DRUID Summer Conference on Industrial Dynamics, Innovation and Development, Denmark, 2004.

ЕКСПЛІКАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ» ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

І. Л. Литвинчук,
кандидат економічних наук, докторант,
Житомирський національний агроекологічний університет
i.lytvynchuk@e-mail.ua

Розглянуто теоретичні аспекти визначення категорії «інтелектуалізація» на різних рівнях узагальнення. Проведено порівняльний аналіз точок зору вітчизняних та зарубіжних науковців – експертів з питань інтелектуалізації.

Ключові слова: інтелектуалізація суспільства, інтелектуалізація економіки, інтелектуалізація праці, інтелектуалізація виробництва.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. З нарощуванням обсягів та якісними змінами суспільного банку знань зростала кількість наукових праць, проникнутих ідеєю інтелектуалізації, квінтесенцією якої стало визнання верховенства розуму в усіх сферах суспільної дійсності. Багаторічна рутинна робота вчених – від Ф. Аквінського та Галілея до М. Кастельса, Т. Сакаї та Д. Тапскотта – у даному напрямі сприяла становленню парадигми інтелектуалізації, саме осмислення якої, на нашу думку, сьогодні здатне забезпечити адекватну реакцію соціально-економічних систем на появу викликів чергових епох.

Мета та методика дослідження. Метою даної роботи є теоретичне уточнення змісту поняття «інтелектуалізація» як соціально-економічної категорії. Дослідження проводилось із застосуванням методів історико-економічного та семантичного аналізу.

Результати досліджень. Дискурс навколо інтелектуалізації є надзвичайно активним. До цього часу серед науковців немає єдності як щодо трактування самого поняття, так і стосовно історичного моменту його виникнення. Європейці пов'язують етимологію категорії із латинським словом «intellectus» (розуміння, розум, здатність мислення, раціонального пізнання [1]), яке, у свою чергу, походить від грецького терміну «entelecheia» (εντελεχεια), введеного і використаного у давнину Аристотелем як назва особливого виду активності, діючої та ефективної енергії [2]. Більш детальний аналіз дозволяє знайти зв'язок, також, із такими старогрецькими словами як «εντελεω» (цілісний), «εντελεια» (повнота) та «εντελετες» (надихаю). Звідси, інтелектуалізація виявляється певним робочим принципом матерії (не обов'язково пов'язаним напряму з людиною), який змушує її функціонувати «правильно». У давньосхідних трактатах інтелектуалізація пов'язується з терміном «zhì» (ієрогліф 智 – мудрість, інтелект), який застосовувався для позначення набуття об'єктом «вищого повного знання, що охоплює всі види знання, не будучи їх сумою» [3].

Маючи складну природу, інтелектуалізація тривалий час лишалась методологічно індетермінованою внаслідок залежності від великого числа чинників, які не підлягали прямому спостереженню та вимірюванню. Висловлювалась навіть думка, що шукати момент виникнення, початок відліку інтелектуалізації «непродуктивно» [4] у зв'язку із складністю предмету. Проте більшість сучасних дослідників схиляється до того, що гіпотези щодо інтелектуальних витоків соціально-економічного розвитку почали висловлюватися науковцями на початку XIII ст., тоді як реальні результати досліджень за відповідною тематикою з'явилися лише близько 30 років тому.

У табл. 1 нами здійснено спробу узагальнення найбільш актуальних з останніх теоретичних напрацювань у даному напрямі.

Таблиця 1

Семантичний аналіз поняття «інтелектуалізація» у науковій літературі сучасного періоду

Автор	Дефініція	Наш коментар
Інтелектуалізація суспільства (мегаконтекст)		
В. Дерій [5, с.55]	Сукупність освіченості і культури, загальнолюдської свідомості, професіоналізму, здатності продукувати конструктивні ідеї, вміння спонукати до дій інших індивідів	Феноменологічний підхід. Перевага індивідуалізму в теоретичній моделі взаємодії людини та суспільства
К. Беляков [6, с. 14]	Складна гіперсистема видів і підвидів людської діяльності, в основі якої лежить пізнавальна, трудова, суспільно-політична, навчальна, побутова, соціально-культурна діяльність, а також дозвілля	Феноменологічний підхід. Холізм (переважання соціальних відносин над психофізичними якостями індивідів, що визначає сутнісні властивості системи)
С. Вуйменков [7, с.12].	Об'єктивний процес підвищення ролі інтелектуальної компоненти продуктивних сил суспільства в рамках історичного розвитку світового господарства, пов'язаний з еволюційним витісненням видів діяльності, що базуються на фізичній праці	Діалектичний підхід. Історично об'єктивна зумовленість. Ендогенний характер змін (внутрішні спонукальні мотиви особистості до пізнавальної діяльності та саморозвитку як стимул змін)

Б. Санто [8]	Безперервний інтелектуальний розвиток глобального, навіть універсального, значення	Діалектичний підхід. Історично об'єктивна зумовленість. Екзогенний характер змін (зовнішні стимули)
В. Врублевський [9, с. 185]	Цілеспрямований процес, що має на меті радикальне розширення масштабу і покращення використання знань, підвищення творчих можливостей соціальних систем усіх видів і рівнів, створення соціальних і технологічних передумов для кращого використання інтелекту кожної особистості і сукупного інтелекту	Інституціональний підхід. Співспрямованість з вектором суспільного прогресу. Антропоцентризм (особистісна орієнтованість концепції). Ендогенний характер змін
В. Поперечнюк [10, с.83]	Сукупність заходів як державних, так і не державних інституцій, спрямованих на підвищення загального рівня освіченості, розумового, творчого, наукового, культурного та духовного потенціалу людини і суспільства, що реалізується за допомогою поширення та популяризації інформаційно-комп'ютерних технологій та є основою для гармонійного, різнобічного розвитку особистості	Інституціональний підхід. Співспрямованість з вектором суспільного прогресу. Антропоцентризм. Екзогенний характер змін
Інтелектуалізація економіки (макроконтекст)		
В. Воронін [11, с.35-38]	«Заперечення заперечення» попередніх періодів господарських відносин і людських взаємодій	Діалектичний підхід

<p>О. Другов [12]</p>	<p>Процес створення та накопичення в суспільстві знань і вмінь їх застосовувати, що, як правило, сприяє економічному зростанню, спричиняє структурні зміни в економіці, підвищуючи частку сфер нематеріального виробництва, інтелектуальної праці, інформаційних і високих технологій</p>	<p>Діалектичний підхід Співспрямованість з вектором суспільного прогресу.</p>
<p>С. Сардак [13]</p>	<p>Складний процес розширення масштабів, покращення, створення, накопичення та використання знань і вмінь у суспільстві, що спрямовується на набуття економікою нових якостей у формах управління</p>	<p>Діалектичний підхід. Співспрямованість з вектором суспільного прогресу. Управлінська змістовна складова</p>
<p>Н. Зубчинська [14]</p>	<p>Процес підвищення вагомості інтелектуальної діяльності персоналу, рівня інтелекту, професійних та загальноосвітніх знань, які забезпечуються безперервним розвитком персоналу</p>	<p>Діалектичний підхід. Відзначення освіти як детермінуючого чинника</p>
<p>Н. Маркова [15]</p>	<p>Процес поступового підвищення інтелектуального рівня людського капіталу на основі синтезу інформації, загальних і професійних знань, умінь і навичок окремого індивіда, що відбувається задля забезпечення відповідності сучасним умовам господарювання та отримання соціально-економічного ефекту</p>	<p>Діалектичний підхід. Співспрямованість з вектором суспільного прогресу. Змішування з поняттям ефективності інтелектуалізації економіки</p>

О. Дзьобань, В.Пилипчук [16]	Економічна дійсність, що характеризується зростанням значення творчості у всіх сферах життя і виробництва	Феноменологічний підхід. Акцент на ролі інтелектуальної власності
А. Кузьмін [17]	Стимулюючий вплив інтелектуальним капіталом на економічний об'єкт	Інституціональний підхід. Акцент на ролі інтелектуальної власності
І. Кіршин [18, с. 245]	Процес створення доданої вартості за допомогою інтелектуальних технологій	Інституціональний підхід. Акцент на ролі інтелектуальної власності
І. Шульженко, О. Перепелиця [19]	Процес структурних змін в економіці щодо формування і реалізації інтелектуального потенціалу суспільства, збільшення частки інтелектуального капіталу та результатів творчої діяльності на всіх рівнях економічних відносин, у функціональних сферах, компонентах внутрішньої структури, складових відтворення національного господарства	Інституціональний підхід. Акцент на ролі інтелектуальної власності
Л. Савчук [20]	Процес дематеріалізації економіки та зростання питомої ваги нематеріальних активів у загальному обсязі ресурсів	Інституціональний підхід. Акцент на ролі інтелектуальної власності
А. Сафіулін [21]	Істотна залежність економічної могутності від розвитку освіти, науки	Феноменологічний підхід. Відзначення освіти та науки як детермінуючих чинників

<p>Е. Наумов [22, с.72]</p>	<p>Процес встановлення контролю над новим знанням, тобто створення правил його виробництва та розповсюдження, а також встановлення санкцій за їх порушення, закріплення за знанням особливих атрибутів (зразок обмежень у праві інтелектуальної власності) з метою задоволення потреб людей, забезпечення сталого розвитку та соціального партнерства</p>	<p>Інституціональний підхід Акцент на ролі інтелектуальної власності. Управлінська змістовна складова</p>
<p>Інтелектуалізація виробничих систем (мезоконтекст)</p>		
<p>О. Бутнік-Сіверський [23]</p>	<p>Впровадження інноваційної моделі розвитку економіки з урахуванням формування національної інноваційної системи на основі трансформації інтелектуальної власності в інноваційний продукт та його комерціалізації</p>	<p>Інституціональний підхід. Акцент на ролі інтелектуальної власності</p>
<p>Інтелектуалізація виробництва (мезоконтекст)</p>		
<p>Б. Саліхов, Д. Летунов [24]</p>	<p>Свідома гуманістично спрямована діяльність людини із створення інтелектуальних благ</p>	<p>Феноменологічний підхід. Аксіологічно -гуманістична складова</p>

Д. Глухів [25, с.106]	Процес удосконалення механізмів використання інтелектуального капіталу з допомогою додаткових знань, принципів і методів, що враховують зростання значущості і ролі нематеріальних, інтелектуальних факторів виробництва	Інституціональний підхід. Акцент на ролі інтелектуальної власності
Інтелектуалізація праці (мезоконтекст)		
А. Богданов [26, с. 168]	Подолання істотних відмінностей між розумовою і фізичною працею в матеріальному виробництві	Діалектичний підхід.
В. Бочко [27, с. 237]	Процес зростання у населення професійних знань науково-технічного і соціально-економічного характеру	Діалектичний підхід. Відзначення освіти як детермінуючого чинника
Л. Санкова [28, с. 98]	Поява в трудовій діяльності великої кількості завдань з «розмитою» структурою, що вимагають нестандартних, інноваційних підходів і рішень	Інституціональний підхід
Інтелектуалізація підприємства (мікроконтекст)		
В. Іванова [29, с.55]	Процес нагромадження розвитку та поліпшення структури інтелектуального потенціалу підприємства з метою забезпечення його стратегічних цілей в умовах гіперконкуренції	Діалектичний підхід. Співспрямованість з вектором суспільного прогресу.

Джерело: складено автором самостійно

Висновки та пропозиції. Узагальнення пропонованих сучасними дослідниками категорій, вказує на існування трьох антагоністичних методологічних підходів до визначення інтелектуалізації (незалежно від контекста застосування терміну): 1) феноменологічного (інтелектуалізація як стан об'єкта, що характеризується певними ознаками); 2) діалектичного (інтелектуалізація як безперервний процес розвитку об'єкта у часі); 3) інституціонального (інтелектуалізація як умови розвитку, інституціональна надбудова, «правила гри» у суспільстві в конкретний історичний період).

Відсутність єдиної думки на практиці створює проблеми регулювання концептуально пов'язаних з інтелектуалізацією соціально-економічних відносин, що в перспективі можуть бути вирішені за рахунок застосування нових трансдисциплінарних підходів у дослідженні проблеми.

Список використаних джерел

1. Этимологический словарь русского языка [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://enc-dic.com/rusethy/Intellekt-683/>
2. Об интеллекте [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.chitalnya.ru/work/588599/>
3. Китайские иероглифы [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://news.rambler.ru/30073997/>
4. Киршин И. А. Генезис интеллектуализации экономики: теоретическое обобщение / И.А. Киршин, А. В. Титов. – Ученые записки казанского университета. – 2012. – Т. 154. – Кн. 6. – С.7-18.
5. Дерій В.А. Облік і аналіз витрат підприємства на інтелектуалізацію, інформатизацію та інформацію / В.А. Дерій // Вісник ЖДТУ. – Серія: Економічні науки. – 2014. – № 3 (69). – с.50-56
6. Беляков К.І. Організаційно-правове та наукове

забезпечення інформатизації в Україні : проблеми теорії та практики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юридичних наук : спец. 12.00.07 – Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Беляков К. І. ; Національна академія наук України ; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2009. – 41 с.

7. Вуйменков С.А. Институциональные формы эволюции экономики знаний: дис. кандидата экономических наук: 08.00.01; [Место защиты: Волгогр. гос. ун-т]. – Волгоград, 2010. – 168 с.

8. Санто Б. Интеллектуализация общества [электронный ресурс] / Б. Санто. – Режим доступа: <http://iee.org.ua/ru/publication/79/>

9. Україна: Інтелект нації на межі століть. Кол. монографія / Керівник авторського колективу В. К. Врублевський. – К.: Інформаційно–видавничий центр «Інтелект», 2000. – 516 с.

10. Поперечнюк В. М. Інтелектуалізація суспільства як правова категорія: теоретичний аналіз дефініції / В.М. Поперечнюк. – Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – Серія Право. – Вип. 30. –Т. 2. – С.58-61.

11. Воронин В.Б. Развитие институциональных условий стратегического управления предприятием в информационной экономике: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05, Москва, 2006. – 179 с.

12. Другов О.О. Інтелектуалізація як шлях до підвищення конкурентоспроможності реального сектора економіки України [електронний ресурс] / О.О. Другов. – Режим доступу : <http://khibs.edu.ua/R5/1.pdf>.

13. Сардак С. Е. Оцінювання стану інтелектуалізації національної економіки України в умовах глобалізації [електронний ресурс] / С.Е. Сардак, А.О. Самойленко // Бізнесінформ. – 2014. – № 12. – Режим доступу:

<http://business-inform.net>.

14. Зубчинська Н. М. Інтелектуалізація праці на робочому місці промислового підприємства // Бізнес Інформ. – 2011. – № 7(2). – С. 107-108.

15. Маркова Н. Теоретико-методичні основи формування й розвитку інтелектуального капіталу : автореф. дис. ... канд. економ. наук : спец. 08.09.01 / Маркова Наталія Сергіївна. – Х., – 2005. – 20 с.

16. Дзьобань О.П. Інформаційне суспільство: філософсько-правовий вимір : монографія / Дзьобань О.П., Пилипчук В.Г. – Ужгород : ТОВ «ІВА», 2014. – 292 с.

17. Кузьмин А.И. Интеллектуализация: инструмент развития экономики [электронный ресурс] / А.И. Кузьмин. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/15_NPN_2009/Economics/46454.doc.htm.

18. Киршин И.А. Качество современного экономического роста в условиях интеллектуализации экономики: дис ... доктора экономических наук: 08.00.01; [Место защиты: Казанский государственный финансово-экономический институт]. – Казань, 2010. – 348 с.

19. Шульженко І. В. Інтелектуалізація економіки України [електронний ресурс] / І. В. Шульженко, О. Л. Перепелиця. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/29_DWS_2012/Economics/14_120782.doc.htm.

20. Савчук Л. І. Проблеми ефективного використання персоналу підприємства в умовах інтелектуалізації економічного розвитку [електронний ресурс] / Л. Савчук. – Режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/5.2/269.pdf>.

21. Сафиуллин А.Р. Интеллектуализация экономики как современная тенденция общественного прогресса [электронный ресурс]. – Режим доступа:

<http://samorazvitie.net/book/318-innovacionnoe-razvitie-sovremennoj-rossijskoj-yekonomiki-uchebnoe-posobiesafiullin-a-r/27-intellektualizaciya-yekonomiki-kak-sovremennaya-tendenciya-obshhestvennogo-progressa.html>

22. Наумов Е. А. Интеллектуальная экономика и устойчивое развитие в свете теории институционального конструктивизма [электронный ресурс] / Е.А. Наумов А.А. Понукалин, А.Е. Бенуа // Устойчивое развитие: наука и практика. – 2013. – 1(10). – с.66-74. – Режим доступа: <http://www.yrazvitie.ru/wp-content/uploads/2013/06/6-Naumov.pdf>.

23. Бутнік-Сіверський О. Б. Інтелектуалізація сучасних виробничих систем [електронний ресурс] / О.Б. Бутнік-Сіверський. – Режим доступу: <http://www.ipdo.kiev.ua/files/articles/but1.pdf>.

24. Салихов Б. В. Интеллектуальная экономика как нравственно-этическая форма инновационного развития [электронный ресурс] / Б. В. Салихов, Д. А. Летунов // Проблемы современной экономики. – 2008. – № 3 (27). – Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2070>.

25. Глухов Д.В. Совершенствование механизма использования интеллектуального капитала в системе менеджмента: Дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05: Москва, 2004. – 175 с.

26. Богданов А.Ф. Становление социальной однородности труда в процессе строительства коммунизма: дис ... доктора философских наук: 09.00.02; [Место защиты: Минск], 1982. –347 с.

27. Бочко В.С. Теоретико-методологические основы интегративного стратегического развития территорий: дис ... доктора экономических наук: 08.00.01; [Место защиты: ГУ «Институт экономики Уральского отделения РАН»]. – Екатеринбург, 2010. – 327 с.

28. Санкова Л.В. Интеллектуализация труда и формирование занятости в современной экономике: дис... кандидата экономических наук: 08.00.01; [Место защиты: Саратов], 1996 г. – 208 с.

29. Иванова В.В. Економіка, заснована на знаннях, та економіка знань: адекватність використання категорій / В.В. Иванова // Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 3. – С.47-54.

НАЦІОНАЛЬНА ІННОВАЦІЙНА СИСТЕМА: ОПТИМІЗАЦІЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, ІННОВАЦІЙ ТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Г.О. Андрощук,
кандидат економічних наук, доцент,
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України

На основі узагальнення міжнародних досліджень проаналізовано аргументи за і проти сильного захисту прав інтелектуальної власності (ІВ). Дослідження підтверджують дві гіпотези: охорона ІВ стимулює передачу технологій і внутрішні інновації. Позитивний зв'язок особливо виражений у високотехнологічних галузях. Водночас, істотний вплив на інновації забезпечується не тільки охороною ІВ, але і вкладеними інвестиціями в НДДКР. Можливий «ефект витиснення»: збільшення припливу іноземних інвестицій та зарубіжних технологій знижує вітчизняні інноваційні стимули, гальмуючи економічне зростання відстаючих країн. Показана можливість оптимізації співвідношення розглянутих показників в національній інноваційній системі. Відносні

рівні охорони ІВ і розвиненості країн є найважливішими факторами, що визначають інтенсивність інновацій та економічного зростання.

Ключові слова: інтелектуальна власність, інновації, економічний розвиток, національна інноваційна система.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Інтелектуальна власність (ІВ) є основою розвитку інноваційної економіки. Дослідження особливостей системи державного управління ІВ в цих умовах, для визначення оптимальних шляхів інтеграції України у міжнародний ринок інтелектуальної праці, формування національної інноваційної системи (НІС) є важливою науково-практичною проблемою.

Розробка економічних аспектів формування НІС, визначення ролі держави в цьому процесі, інших суб'єктів, а також актуальні питання науково-технологічної політики в Україні досліджуються в працях Антонюк Л., Бажала Ю., Базилевича В., Білозубенка В., Бутнік-Сіверського О., Геєця В., Гусєва В., Жилінської О., Кузьміна О., Макаренка І., Малицького Б., Соловійова В., Чухрай Н., Федулової Л., Яковлєва А. та ін. дослідників.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю формування методології, як сукупності методів і принципів дослідження, і теорії, як формалізованого наукового знання, відносно формування й функціонування НІС. Практичний аспект формування НІС вимагає, з одного боку, державного управління й координації дій усіх її суб'єктів, з іншого - самостійних зусиль усіх суб'єктів, зацікавлених у реалізації інновацій, створенні умов, що сприяють інноваційному процесу та впровадженню досягнень науки і технологій в українську економіку.

Мета та методика дослідження. Метою статті є аналіз аргументів на користь «за» і «проти» посилення

захисту прав ІВ, можливість оптимізації співвідношення ІВ, інновацій та економічного розвитку, вироблення рекомендацій щодо формування НІС з врахуванням успішного світового досвіду.

Результати досліджень. У змістовному аспекті НІС є сукупністю державної інноваційної політики, суб'єктів інноваційної діяльності, інноваційної інфраструктури, інноваційних процесів і ресурсів. У процесі формування НІС всі елементи рівнозначні й перебувають у тісній функціональній взаємозалежності.

На думку К. Фрімана НІС є в кожній країні, але в «деяких країнах ці системи ефективні, а в деяких – ні. В одних країнах вони тільки зароджуються, в інших їх майже немає, але вони існують скрізь» [1]. Такий підхід є логічним, оскільки елементи НІС, у тому чи іншому вигляді, присутні у всіх країнах. Для того щоб система працювала ефективно, необхідні міцні й стійкі зв'язки між усіма її складовими. Саме міцність цих зв'язків і злагодженість усього механізму й формують характеристику НІС.

Нині інновації розглядаються як найважливіший каталізатор довгострокового економічного розвитку. Поряд з іншими факторами права ІВ і їх сильна охорона відіграють важливу роль у розвитку і поширенні технологій. Водночас, тривають дискусії поміж прихильниками посилення і пом'якшення цих прав. Проведені недавно дослідження містять економіко - статистичні показники стану інноваційної діяльності та охорони ІВ у регіонах, галузях та країнах світу [2-6]. Їх аналіз дає можливість виробити рекомендації щодо оптимального співвідношення цих складових.

Аргументи на користь сильного захисту прав інтелектуальної власності. США, поряд з багатьма розвиненими країнами, є непохитним прихильником

сильної охорони прав ІВ та Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода ТРІПС), вважаючи безперечною здатність Угоди ТРІПС сприяти довгостроковому економічному зростанню і національному розвитку. Вважається, що промислово розвинені країни отримують міжнародний захист від порушення прав ІВ, а перед країнами, що розвиваються відкривається можливість збільшення торгівлі, прямих іноземних інвестицій (ПІІ), створення і поширення технологій. Таким чином, всі учасники нібито отримують вигоду від участі в Угоді ТРІПС.

Захист прав ІВ має у своєму розпорядженні можливість стимулювання інновацій та формування добре функціонуючої ринкової системи в країнах, які розвиваються, що сприяє їх економічному зростанню. Міцність системи і здатність належного застосування прав є найважливішими компонентами позитивного зв'язку між правами ІВ і економічним розвитком. Крім того, існують емпіричні докази на підтримку твердження, що ініційоване Угодою ТРІПС збільшення тривалості патентної охорони винаходів, що становить мінімум 20 років, сприяло активізації інноваційного процесу. В одному з досліджень, яке охоплює вибірку країн, що розвиваються, після укладення Угоди ТРІПС проводилось вимірювання впливу охорони ІВ на ПІІ та імпорт в національних масштабах. Результати аналізу виявили позитивні взаємозв'язки: 10% посилення охорони ІВ в досліджуваних країнах дозволяло збільшити ПІІ в середньому на \$ 1,5 млрд (50 % від середньої суми), а імпорт - на \$ 8, 9 млрд. (40 % від середньої суми). Країнам, що розвиваються рекомендувалося розглянути ці позитивні показники при розробці політики в галузі охорони ІВ.

Результати іншого емпіричного дослідження, в якому зіставлялися дані за 1990–2005 р.р., підтверджують *дві*

гіпотези: охорона ІВ стимулює як передачу технологій, так і внутрішні інновації. В цілому проведені оцінки показують, що 1% посилення патентних прав приводить до 2% зростання припливу ІІІ та імпорту. Це, в свою чергу, активізує передачу технологій [2]. Позитивний зв'язок між розвитком національної інноваційної системи, ІВ та зростанням передачі технологій особливо видно у високотехнологічних галузях, пов'язаних з виробництвом фармацевтичних препаратів, хімікатів, аерокосмічними дослідженнями і наданням комп'ютерних послуг.

Аналіз тенденцій високотехнологічного експорту показує, що за останні 5 років світова торгівля високотехнологічними товарами стабілізувалася на рівні 10 % від експорту (США, Німеччина, Японія). Експортні тренди США і Японії дуже схожі - в обох країнах спостерігається поступове скорочення питомої ваги високотехнологічного експорту. Якщо в США в 2000 р. високотехнологічний експорт займав до 35 % загального товарного експорту країни, то вже в 2014 р. його частка була вже втричі менше [3]. Різка зміна питомої ваги високотехнологічного експорту пояснюється розвитком глобальних виробничих ланцюжків і перенесенням останніх стадій виробництва в країни з більш дешевою робочою силою, тоді як в США залишилася тільки власне розробка технологій. Експорт високотехнологічних товарів поступово заміщається експортом технологій, захищених патентами. Наприклад, iPhone формально враховується як експорт Китаю, оскільки збирається в цій країні, хоча США отримує близько 60 % продажної вартості iPhone (за рахунок патентів). У структурі українського товарного експорту частка високотехнологічних товарів - близько 3 %. У 2014 р. це склало \$ 1,65 млрд. [3]. *Забезпечення високого рівня захисту прав інтелектуальної власності дозволяє через патенти отримувати високий дохід*, навіть

якщо фактичне виробництво буде не в Україні. Саме це - високий дохід, а отже, і зростання добробуту населення - є справжньою метою економічної політики, а не високотехнологічний експорт сам по собі.

Інновації найчастіше з'являються там, де забезпечена належна охорона ІВ. Всесвітній центр інтелектуальної власності (GIPC) недавно оприлюднив щорічну оцінку міцності правової охорони ІВ в 30 країнах, на які припадає близько 80% глобального ВВП. Загальні результати оцінки стану охорони ІВ по країнах цікаво зіставити з їх інноваційною активністю. Згідно з оцінкою Bloomberg.com, в десятку країн з найвищим рівнем інноваційного розвитку входять (у порядку убутання): Південна Корея, Швеція, США, Японія, Німеччина, Данія, Швейцарія, Фінляндія, Китай і Тайвань (Росія опинилася на 18 місці). Зіставлення показників охорони ІВ (GIPC) з показниками інноваційного розвитку (Bloomberg.com) показує чітку кореляцію між поширенням інновацій та захистом прав ІВ. Рівень кореляції між двома серіями показників (0.86) підтверджує незаперечний взаємозв'язок між захистом ІВ і стимулюванням інноваційної діяльності. [3].

Аргументи проти посилення захисту прав інтелектуальної власності. Разом з тим, зростає контингент вчених, політиків і практиків, які вказують на недоліки Угоди ТРІПС, що особливо відчуваються країнами, що розвиваються. Прихильники цієї точки зору критикують твердження, що сильна система охорони ІВ сприяє розвитку міжнаціональних інновацій та економічному зростанню. Крім того, навіть якщо теоретично захист ІВ і породжує стимули для інновацій і передачі технологій, це не обов'язково приводить до сталого розвитку. Обмежений місцевий потенціал слабо розвинених країн може утруднити використання наданих

їм повноважень. До того ж, можливе породження «ефекту витиснення»: збільшення припливу ПІІ та зарубіжних технологій знижує вітчизняні інноваційні стимули, гальмуючи економічне зростання відстаючих країн.

Різні дослідження висувають аргументи на підтримку виступів проти повсюдного впровадження посиленої охорони ІВ. Результати емпіричного аналізу даних з 22 розвинених і 76 країн, що розвиваються за 30-річний період (1965-1995) показують, що *позитивний і істотний вплив на інновації забезпечується не тільки охороною ІВ, але і вкладеними в цей період інвестиціями в НДДКР* [2]. Зрозуміло, що розвинені країни мали тоді істотно відмінні детермінанти інноваційного розвитку. Нарешті, в дослідженні, опублікованому в журналі World Business, аналізуються 18 країн, що розвиваються - латиноамериканських країн і країн Карибського басейну за період з 1990 по 2003 рік, в якому взагалі кидається виклик наявності позитивного зв'язку між ІВ і ПІІ. Стверджується, що *при низьких рівнях економічного розвитку цих країн посилення системи правової охорони ІВ буде, швидше за все, перешкоджати їх інноваціям та економічному зростанню.*

Можливість оптимізації співвідношення розглянутих показників. Незважаючи на триваючі дебати, умова «все або нічого» для системи охорони ІВ неприйнятна. Останні публікації підкреслюють важливість індивідуального підходу: *оптимальний рівень охорони ІВ залежить від специфічних факторів, притаманних даній країні.* Опубліковане в журналі The Journal of Development Economics дослідження свідчить про існування U-подібної кривої, що характеризує оптимальний рівень охорони ІВ і рівень економічного розвитку. Цілком вірогідно, що оптимальний рівень охорони ІВ тієї чи іншої країни залежить від рівня розвитку її технологічних можливостей,

який протікає немонотонно: спочатку знижується, а потім підвищується [2]. Ця U-подібна крива показує, що *при низькому рівні розвитку, зниження охорони ІВ до певної точки сприятиме економічному зростанню; а потім для подальшого економічного зростання необхідним є посилення охорони ІВ (прикладі Індії та Китаю).*

Вплив прав ІВ на інновації залежить від вихідного рівня цих прав і показників економічного розвитку, що проявляються в частці ВВП на душу населення. Аналіз даних про 62 розвинені і країни, що розвиваються в період з 1980 по - 2009 рік, вказує на *нелінійний вплив рівня охорони ІВ на інновації, а рівня економічного розвитку - на співвідношення інновації / охорона ІВ.* Наприклад, в якийсь момент часу Х, Гватемала і Норвегія мають такий же рівень ППВ (приблизно 3,15). Разом з тим, в той же час ВВП на душу населення у Гватемали становить \$ 5527 і негативне співвідношення інновації / ППВ, а у Норвегії ВВП на душу населення становить \$ 24381 при позитивному співвідношенні інновації / ППВ. В результаті, посилення охорони ІВ в Гватемалі призвело б до скорочення інновацій, в той час як посилення охорони ІВ в Норвегії призвело б до розвитку інновацій. *Отож, відносні рівні охорони ІВ і розвиненості країн є найважливішими факторами, що визначають інтенсивність інновацій та економічного зростання [2].*

При формуванні НІС, розробці стратегії інноваційного розвитку і політики в галузі ІВ слід приділяти належну увагу початковим рівням охорони ІВ і економічного розвитку даної країни. Багато країн, що розвиваються, і особливо найменш розвинені країни, не в змозі отримати вигоду з сильної охорони ІВ. В результаті, *базовий рівень охорони ІВ і економічного розвитку має важливе значення при створенні систем ІВ.* Тут необхідно дотримуватися двох критичних умов. На початковому

етапі мінімальна стандартна охорона ІВ повинна виражатися її низьким значенням, оскільки, незалежно від рівня економічного розвитку, вона певною мірою стимулює інновації, а будь-яке посилення прав ІВ здійснює негативний вплив на інновації. *У міру економічного розвитку і зміцнення системи ІВ настає кінець фази удушення інновацій і початок нової фази інноваційного стимулювання.* [2]. Замість поспішних і згубних ривків країни, що розвиваються повинні залишатися на початкових рівнях охорони ІВ протягом невизначеного періоду часу. Цей *етап тимчасової оптимальності* дозволяє країні отримати вигоду з інновацій, які в свою чергу, стимулюють економічне зростання і готують країну до майбутнього стрибка підвищення рівня правової охорони ІВ. У певний момент розвитку країна зможе перейти на вищий рівень правової охорони ІВ. Це рух залежить від поточного стану економічного розвитку і не обмежується певними часовими рамками.

Україна в міжнародних інноваційних рейтингах. З аналізу оприлюдненого нещодавно ВОІВ Глобального інноваційного індексу 2015 видно, що Україна знаходиться на 64 місці з 141 країни. У 2014 р. вона була на 63 місці (у 2011 р. – на 60 місці. Основні «провали» в показниках України спостерігаються за групою «Інститути» (103 місце у 2014 р. та 98 місце у 2015 р.) та «Інфраструктура» (107 місце у 2014 р. та 112 місце у 2015 р.) [4]. Відносно високі показники Україна має за складовими «людський капітал та дослідження», а також «розвиток технологій та економіки знань». Україна має високі показники за рівнем продукування знань (охоплення вищою освітою, кількістю патентів та наукових статей, випускників інженерної та наукової підготовки), однак вона має *низькі позиції щодо поширення знань та їх впливу на соціально-економічний*

розвиток. Отже знання не реалізуються в реальні економічні процеси, що стримує інноваційний розвиток держави і ця негативна тенденція посилюється.

Водночас, маючи досить високий рівень досліджень і розробок та патентної активності, Україна, згідно міжнародного індексу захисту прав власності (International Property Rights Index 2015), має низькі позиції за рівнем захисту прав власності, загалом, та ІВ зокрема [5] (табл. 1). Так, у 2015 р. Україна з показником 4,0 балів знаходилась на 109 місці із 129 можливих за значенням міжнародного індексу захисту прав власності. Рівень захисту прав ІВ в нашій країні був оцінений у 4,1 бали, що відповідає 93 позиції. При цьому захист патентних прав є досить високим - 7,8 бала.

Таблиця 1

Рівень захисту прав інтелектуальної власності в Україні

	Показник	Глобальний	Регіональний
Загальний	4.1	93 з 129	15 з 19
Захист прав інтелектуальної власності	2.8	117 з 129	19 з 10
Захист патентних прав	7.8	33 з 107	6 з 19
Захист авторських прав	1.7	91 з 105	18 з 19

Водночас за інноваційним потенціалом у світовому рейтингу конкурентоздатності за підсумками 2015 р. Україна займає 52-е місце [6].

Висновки та пропозиції. Країни повинні мати у своєму розпорядженні свободу самостійного визначення рівня правової охорони ІВ з урахуванням відповідних національних факторів. Якщо лідери міжнародного

співтовариства дійсно зацікавлені в прискореному поширенні сучасних технологій і загальному економічному розвитку, їм належить перебудувати існуючу систему, яка винна в нав'язуванні несправедливого однакового підходу до всіх учасників світового співтовариства і неефективних тимчасових обмежень у розвитку системи правової охорони ІВ. Ці залежності мають бути враховані при формуванні національної інноваційної системи, розробці стратегії ІВ.

Список використаних джерел

1. Freeman C., Soete L. Developing science, technology and innovation indicators: What we can learn from the past // Research Policy, Vol. 38(4), 2009, p. 583-589.

2. In search of Optimality: Innovation, Economic Development, and Intellectual Property Rights, By William Daley// The Fletcher School of Law and Diplomacy, Tufts University, available at: <https://sustainabledevelopment.un.org/.../5580I>

3. Ольга Красовская, Вероника Мовчан. Экспортные ориентиры Украины: к чему мы стремимся [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2015/10/28/7039941/>

4. The Global Innovation Index 2015 Effective Innovation Policies for Development, available at: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_gii_2015.pdf

5. The International Property Rights Index 2015, available at: <http://internationalpropertyrightsindex.org/country?c=UKRAINE>

6. IP Protection Incentivizes Innovation and Creates Jobs: A Message Worth Repeating// Dr. Kristina Lybecker, June 8, 2015, available at: <http://www.ipwatchdog.com/.../ip-protection-incentiv/>

ПЕРСПЕКТИВА РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ЗНАНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Ю. Б. Бродский,
кандидат технических наук, доцент,
Ю. А. Тимонин,
кандидат технических наук, доцент,
Житомирский национальный агроэкологический
университет

Рассмотрено формирование экономического знания в виде развернутой пирамиды. Из фундаментальной теоретической схемы дедуктивным путем формируются частные теоретические схемы с адекватными экономико-математическими моделями.

Ключевые слова: пирамида экономического знания, фундаментальная теоретическая схема, частные теоретические схемы, экономико-математические модели.

Постановка проблемы и анализ последних исследований. Процесс формирования интеллектуальной экономики опирается на развитые научные знания, где «теоретизация выступает своеобразным индикатором развитой науки». [1, с. 794]. Явление «интеллектуального» в экономике должно распространяться, в первую очередь, на экономическое знание, что предъявляет повышенные требования к его содержанию и организации. Однако, экономическое знание не только не является образцом для других дисциплинарных знаний, но существенно отстает от них. Известно, что экономическая наука представлена совокупностью эклектических учений и находится на стадии «преднауки», которая «изучает преимущественно

те вещи и способы их изменения, с которыми человек многократно сталкивался в производстве и обыденном опыте» [1, с. 54]. То, что экономическое знание находится на стадии «преднауки» и нуждается в интеллектуализации, является проблемой не только экономической науки, но всей интеллектуальной экономики.

Цель и методика исследований. Цель работы – построение архитектуры экономического знания, соответствующей требованиям развитой науки. В развитой науке «главным становится способ построения знаний, при котором модели предметных отношений действительности создаются как бы сверху по отношению к практике. В качестве исходной единицы теоретического знания принимают научную дисциплину, структура знаний которой определена уровневой организацией теорий разной степени общности – фундаментальных и частных, их взаимоотношения между собой» [1, с. 794].

В основе научной дисциплины должно лежать фундаментальное знание. «В развитой теории можно обнаружить фундаментальную теоретическую схему (ТС), относительно которой формулируются базисные законы теории, и частные теоретические, схемы, относительно которой формулируются законы меньшей степени общности, выводимые из базисных. Эти схемы и соответствующие им законы образуют уровневую иерархию» [1, с. 798].

Для развития знаний широко применяется методология междисциплинарного подхода, основанная на параллельном переносе ТС от развитых наук. Этот подход хорошо известен по методу физических аналогий, однако его применение для развития общественных наук наталкивается на серьезные трудности, связанные с учетом особенностей поведения объектов живой природы.

Результаты исследований. В работе рассмотрено

представление экономического знания в стадии развитой теории в образе «пирамида знания». Основание пирамиды составляют знания в рамках фундаментальной ТС. Уровням пирамиды соответствуют частные и прикладные ТС, модели, задачи. Методология построения пирамиды экономического знания – дедуктивное развертывание фундаментальной ТС до уровней прикладных ТС.

Фундаментальная ТС содержит: понятийный базис, базис переменных, аксиомы, законы. Постулируются следующие законы: сохранения стоимости, симметрии дохода, взаимодействия со средой, продукционного обмена [2]. Поскольку ТС не содержат фундаментальных констант, это обстоятельство придает экономическим законам гибкость, которая выражается в том, что их выполнение не связано с жесткими ограничениями. Конструктивный результат центральной теоремы – общая модель элемента экономической системы, имеющая связанные исходное и критериальное описания. В качестве прикладного результата могут рассматриваться теория временной стоимости Фишера и модели дисконтирования стоимости.

Фундаментальная ТС может быть развернута «вширь» и «вглубь». Развертывание фундаментальной ТС «по горизонтали» предполагает введение дифференциальных параметров, которые обеспечивают детализацию описания элементов экономической системы. На этом уровне формируется частная ТС экономического роста с учетом потерь, конструктивным результатом которой являются обобщенные модели экономического роста в форме дифференциальных уравнений 2-ого и 1-ого порядков [3, 4]. На элементном уровне также формируется частная ТС оптимального распределения дохода, актуальная для задач инвестирования. В рамках этих схем можно ставить и решать на элементных моделях задачи

роста и развития экономических объектов в концептуальной постановке.

Развертывание фундаментальной ТС «по вертикали» предполагает конструирование экономических объектов в элементном базисе высокой размерности на основе структурно-функциональной (С-Ф) методологии [5]. На этом уровне формируется ряд частных ТС. ТС фирмы рассматривает предприятие как взаимосвязанную совокупность структурного и функционального представлений, отношения между которыми имеют характер «анализ-синтез». Конструктивным результатом этой схемы являются адекватные С-Ф модели предприятия, которые за счет отображения экономического механизма обладают высокими познавательными функциями. Для описания модели предприятия используются десятки элементов и уравнений, которые отражают отношения между ними. ТС фирмы позволят сформулировать методологию С-Ф анализа и синтеза, которая отличается однозначным соответствием. На этом уровне решаются такие задачи управления предприятием как анализ, планирование и прогнозирование поведения экономических объектов, оптимизация ресурсов и т.д. Отдельно можно выделить формирование учетной схемы предприятия, которая рассматривается как информационное обеспечение С-Ф модели и имеет строгое теоретическое обоснование.

На следующем уровне развертывания ТС фирмы рассматриваются представления аддитивных производственных функций и мультипликативных оценочных моделей, методы С-Ф анализа и синтеза. На этом уровне формулируются также ряд прикладных частных ТС, связанных с понятиями экономического механизма [6] и потенциала, экономической живучести и безопасности [7], платежеспособности и

кредитоспособности и др.

Выводы и предложения. Формирование экономического знания в виде развернутой ТС позволяет по-новому представить содержание экономической науки, которое соответствует требованиям экономики знаний. Пирамида экономического знания базируется на фундаментальной теоретической схеме, из которой дедуктивным путем формируются частные ТС. Конструктивным результатом этих схем являются адекватные экономико-математические модели, применение которых позволяет строго решать задачи управления экономическими объектами. Такой подход позволяет перейти от уровня экономических учений к уровню формальной теории на основе фундаментальной ТС. Строгая обоснованность и упорядоченность такого экономического знания позволяет ответить на многие проблемные вопросы как теоретического, так и прикладного характера. В сочетании с известными методами и моделями поведения потребителей пирамида экономического знания может рассматриваться как теоретическая основа микроэкономики. Пирамиду экономического знания можно использовать для развития других научных дисциплин, например, биологии, путем междисциплинарного переноса теоретических схем, что отвечает требованиям интеллектуальной экономики.

Список использованных источников

1. Степин В. С. Теоретическое знание. / В. С. Степин. – М.: Прогресс-Традиция, 2003. – 744 с.
2. Тимонин Ю. А. Формальная теория абстрактных экономических систем. / Ю. А. Тимонин // – Житомир: ИПСТ, 2007. – 60 с.
3. Бродский Ю.Б. Универсальная модель системы. Методологический аспект. / Ю. Б. Бродський, І. Г. Грабар, Ю. О. Тимонін // Вісник ЖНАЕУ. – Житомир, 2009. – № 1.

– С. 202-209.

4. Бродский Ю.Б. Учет дифференциальных потерь в нелинейной модели экономической системы / Ю. Б. Бродский, Ю. А. Тимонин, А. Ю. Тимонин // Бизнес-інформ. – Харків: «Изд-во ХНСУ», 2012. – №3. – С. 45-47.

5. Тимонин Ю. А. Модели, методы и средства функционально-структурного моделирования экономического механизма. / Ю. А. Тимонин, А. Ю. Тимонин // Инновационные и информационные технологии в развитии бизнеса и образования. – М.: «Науч. технологии», 2013. – С. 72-78.

6. Тимонин Ю. А. Структурно-функциональный подход к математическому моделированию экономического механизма бизнеса. / Ю. А. Тимонин, Ю. Б. Бродський, Е. В. Молодецкая // Материалы між-нар.н.-пр. конференції «Аграрна наука, освіта, виробництво: Європейський досвід для України», Житомир, 17-18 листопада 2015. – С. 700–704.

7. Тимонин Ю. А. Основы теории живучести бизнеса. / Ю. А. Тимонин // Юбилейный сборник научных трудов ИПСТ. – Житомир: ИПСТ, 2002. – С. 69-76.

СУБ'ЄКТНА СТРУКТУРА РИНКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

В. В. Вірченко,
кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
virchenko.v@univ.kiev.ua

Проаналізовано структуру ринку інтелектуальної власності з точки зору його суб'єктів. Розглянуто підходи до класифікації суб'єктів ринку інтелектуальної власності. Запропоновано новий підхід до класифікації суб'єктів ринку інтелектуальної власності в залежності від їх ролі у відносинах інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, ринок, суб'єктна структура.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Зростання ролі нематеріальних потреб, а також розвиток інтелектуальної діяльності є невід'ємною складовою постіндустріальної цивілізації. В умовах формування постіндустріального суспільства інтелектуальна діяльність є не лише сферою реалізації людського потенціалу, а й основоположним джерелом соціально-економічного прогресу нації. Об'єкти інтелектуальної власності використовуються у різних сферах господарської діяльності, забезпечують виробництво інноваційної продукції, сприяють розвитку сфери послуг та підвищенню рентабельності підприємницької діяльності. В останні десятиріччя за умов становлення постіндустріального суспільства ринок інтелектуальної власності перетворився на важливу складову економічної системи країн із розвинутою

економікою, а об'єкти інтелектуальної власності отримали статус визначального фактору суспільного виробництва. Таким чином, актуальність дослідження структури ринку інтелектуальної власності визначається специфікою постіндустріального етапу цивілізаційного розвитку, що перетворює інтелектуальний капітал на основоположну структурну складову продуктивних сил будь-якого прогресивного суспільства.

Сутність та роль ринку інтелектуальної власності у економічній системі були широко висвітлені в науковій літературі. Належне місце в розробці даної наукової тематики займають праці В. Базилевича, О. Орлюк, О. Бутніка-Сіверського, П. Цибульова, Е. Брукінг та ін. Водночас, питання, пов'язані із прикладним аналізом суб'єктної структури ринку інтелектуальної власності, на наш погляд, висвітлені недостатньо.

Мета та методика дослідження. Мета дослідження полягає у комплексному аналізі підходів до класифікації учасників ринку інтелектуальної власності та розробці нового підходу до поділу суб'єктів ринку інтелектуальної власності за їх роллю на ньому. Досягнення поставленої мети передбачає використання загальнонаукових прийомів і методів. З використанням методу наукової абстракції та методу діалектики у роботі виокремлено різні підходи до класифікації суб'єктів ринку інтелектуальної власності. На базі методів системного аналізу класифіковано учасників ринку інтелектуальної власності за їх роллю у відносинах інтелектуальної власності.

Результати досліджень. Відносини інтелектуальної власності є системою соціально-економічних відносин, які виникають з приводу привласнення результатів інтелектуальної діяльності та їх комерціалізації. У свою чергу, ринок інтелектуальної діяльності – це система економічних відносин, що врегульовуються відповідними

інституціями і пов'язані із купівлею-продажем майнових прав інтелектуальної власності [1, с.299]. Опиняючись у сфері відносин привласнення-відчуження результати інтелектуальної діяльності перетворюються на об'єкти інтелектуальної власності, які, у свою чергу, через ринок інтелектуальної власності потрапляють до суб'єктів господарювання, що забезпечують їх безпосередню комерціалізацію. Саме у процесі комерціалізації об'єкти інтелектуальної власності приймають участь у якості фактора виробництва у суспільному відтворенні.

На початку ХХІ ст., коли сфера нематеріального виробництва починає переважати матеріальне виробництво за внеском до ВВП, а частка інтелектуального капіталу у структура активів підприємств невинно зростає, інтелектуальна діяльність отримала значний стимул до розвитку, а разом із нею суттєво розширилася номенклатура об'єктів інтелектуальної власності. Активний розвиток відносин інтелектуальної власності (далі – ІВ) зумовлює залучення до участі у них все більшої кількості економічних суб'єктів. Тому необхідність чіткого окреслення кола учасників ринку інтелектуальної власності не втрачає актуальності, а перетворюється в сучасних умовах на важливе питання економічної науки.

На нашу думку, суб'єкти ринку інтелектуальної власності – це фізичні та юридичні особи, які прямо або опосередковано приймають участь у процесі привласнення результатів інтелектуальної діяльності та їх комерціалізації, а також наділяються відповідними правами та повноваженнями в рамках цивільно-правових відносин інтелектуальної власності.

За роллю у відносинах ІВ усіх суб'єктів ринку ІВ можна розділити на 5 груп: 1) суб'єкти, що першопочатково наділяються правами інтелектуальної

власності завдяки безпосередній участі у створенні об'єкту інтелектуальної власності (перш за все це стосується об'єктів авторського права, суміжних прав, промислової власності); 2) суб'єкти, що першопочатково наділяються правами інтелектуальної власності унаслідок проходження процедури реєстрації та отримання відповідного свідоцтва (це стосується засобів індивідуалізації, які зазвичай реєструються на юридичних осіб і у прямому сенсі не є результатом інтелектуальної діяльності); 3) суб'єкти, що набувають прав інтелектуальної власності в результаті їх передачі на умовах договору або переходу прав у результаті успадкування; 4) суб'єкти, що представляють інтереси суб'єктів двох перших груп виконуючи посередницькі функції або виступаючи у ролі довірених осіб; 5) державні установи та самоврядні організації, що регулюють відносини інтелектуальної власності.

Слід зазначити, що досить поширеним у науковій літературі є поділ усіх суб'єктів ринку ІВ на первинних та вторинних в залежності від підстави набуття ними права інтелектуальної власності [2, с. 13]. До первинних суб'єктів відносять авторів творів науки, літератури і мистецтва, виконавців, виробників фонограм, відеограм, програм мовлення, винахідників, авторів промислових зразків, корисних моделей, компоновань інтегральних мікросхем, сортів рослин, порід тварин. До похідних суб'єктів відносять правонаступників та спадкоємців, які набувають прав інтелектуальної власності на підставі договору або в силу закону. На наш погляд, дана класифікація не позбавлена недоліків, адже ґрунтується на припущенні, що суб'єктами відносин інтелектуальної власності є лише власники відповідних майнових та немайнових виключних прав. Даний підхід до розуміння суб'єктного складу відносин інтелектуальної власності ґрунтується на нормах вітчизняного законодавства.

Водночас, на нашу думку, даний підхід звужує коло учасників ринку інтелектуальної власності і не враховує суб'єктів, що виконують регулюючі та посередницькі функції. Крім того, ґрунтуючись на вище даному визначенні первинних суб'єктів ІВ, до них не можна віднести власників прав на засоби індивідуалізації, до яких поняття «автор» не може бути застосовано в силу специфіки самих засобів індивідуалізації.

Водночас, запропонована нами класифікація суб'єктів ринку ІВ на 5 груп охоплює усіх учасників відносин інтелектуальної власності. Крім того, первинні суб'єкти права інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації виділені в окрему групу, що враховує специфіку товарних знаків, географічних позначень та фірмових найменувань як засобів індивідуалізації.

Висновки та пропозиції. Підсумовуючи результати дослідження слід зазначити, що вітчизняне законодавство досить детально регламентує суб'єктний склад відносин інтелектуальної власності. Норми права інтелектуальної власності України відносять до учасників відносин ІВ як суб'єктів, що першопочатково наділяються правами інтелектуальної власності завдяки безпосередній участі у створенні об'єкту інтелектуальної власності, так і суб'єктів, що набувають прав інтелектуальної власності в результаті їх передачі на умовах договору або переходу прав у результаті успадкування. Наслідком цього стало поширення у вітчизняній літературі підходу до класифікації суб'єктів ринку інтелектуальної власності на первинних та похідних в залежності від підстави набуття ними права інтелектуальної власності. У результаті здійсненого дослідження нами було запропоновано новий підхід до класифікації суб'єктів ринку інтелектуальної власності, що, у порівнянні з розглянутим вище підходом, дозволяє максимально охопити усіх учасників відносин ІВ,

врахувати їх економічні функції, а також привернути увагу до суб'єктів, які виконують регулюючі та посередницькі функції на ринку інтелектуальної власності.

Актуальність і гострота проблеми ефективного інституційного регулювання відносин інтелектуальної власності та зниження трансакційних витрат на ринку ІВ в умовах становлення постіндустріального суспільства свідчить про об'єктивну необхідність подальшого розвитку теоретико-методологічного базису дослідження економічної природи та структури ринку інтелектуальної власності. Перш за все, аналізу потребують функції посередників на ринку інтелектуальної власності, а також фінансовий механізм впровадження результатів інтелектуальної діяльності у господарський оборот. Таким чином, необхідність проведення подальших досліджень у даному напрямку не викликає жодних сумнівів.

Список використаних джерел

1. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність: підручник [текст] / В.Д. Базилевич. – 3 вид. – К.: Знання, 2014. – 671 с.
2. Мироненко Н. Поняття суб'єктів права інтелектуальної власності та критерії їх класифікації / Н. Мироненко // Теорія і практика інтелектуальної власності. – №2 – 2009. – С.11-24

СЕРТИФІКАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

І. В. Горбачова,
кандидат економічних наук, доцент,
Житомирський національний агроекологічний університет
i_gorbachova@mail.ru

Статтю присвячено вирішенню актуального завдання оцінки персоналу аграрних підприємств в контексті євроінтеграції. Обґрунтовано необхідність впровадження сертифікації персоналу на підприємствах аграрного сектору економіки. Розкрито сутність та особливості сертифікації персоналу в Україні.

Ключові слова: персонал, сертифікація, аграрне підприємство, євроінтеграція.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Розвиток світового економічного простору, що відбувається під впливом глобалізаційних процесів в усіх сферах суспільного життя, незважаючи на глибину міжнародної інтеграції та посилення консолідації зусиль провідних аграрних виробників, не забезпечує виконання сільським господарством мультифункціональної ролі, пов'язаної з вирішенням продовольчої проблеми та екологізацією енергоспоживання. Така ситуація зумовлює необхідність усвідомлення керівниками аграрних підприємств важливості існуючих глобальних проблем та акцентування уваги на пріоритетному формуванні засад раціонального використання обмеженого природного потенціалу шляхом впровадження в управлінську практику сучасних технологій менеджменту персоналу, які дозволять повною мірою задіяти найважливіший ресурс

підвищення ефективності аграрного виробництва – кадровий потенціал підприємств. Ефективне використання та нарощування можливостей аграрного сектора на разі пов'язується саме з розвитком мотиваційних засад гармонійного поєднання інтересів аграрних підприємств з особистими цілями конкретних працівників.

Реалізація зазначеного підходу потребує перегляду традиційних поглядів на роль персоналу і спричиняє необхідність розстановки нових акцентів в процесі управління ним. Зважаючи на це, при взаємодії різних систем підприємства домінантною має стати система сертифікації персоналу.

Серед наукових праць, що містять фундаментальну розробку питань, пов'язаних з теоретичними та практичними аспектами управління персоналом, слід назвати роботи таких класиків як Г. Емерсон, Д. МакГрегор, Е. Мейо, М. Мескон, М. Туган-Барановський, А. Файоль, І. Франко. Серед публікацій вітчизняних авторів необхідно відзначити дослідження О. Бородіної, Д. Богині, Л. Балабанової, Н. Гавкалової, О. Грیشнової, В. Данюка, Й. Завадського, А. Колота, О. Крушельницької, Е. Лібанової, Н. Маркової, Д. Мельничук, Л. Михайлової, Г. Осовської, О. Сардак, О. Скорук, Н. Тарнавської, Ф. Хміля, Є. Ходаківського, Г. Щьокіна та ін.

Проте багато аспектів даної наукової проблеми залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, потребують подальшого розвитку методологічні підходи до побудови системи оцінки персоналу аграрних підприємств, актуальною є потреба в комплексному дослідженні проблем сертифікації персоналу та відповідності компетенцій працівників європейським вимогам.

Мета та методика дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад розвитку системи сертифікації персоналу аграрних підприємств в умовах євроінтеграції.

Результати досліджень. Обираючи курс на європейську інтеграцію, не оминати підготовки аграрних підприємств до існування в умовах конкуренції міжнародних ринків товарів, послуг, капіталу і праці. Успіх цього процесу залежить від багатьох факторів, а найважливіший – гармонізація національних норм, вимог та правил з європейськими і міжнародними, зокрема в галузі підтвердження компетентності персоналу.

Сучасна система менеджменту – це мистецтво прийняття неординарних рішень, інтуїція і передбачення. Тому провідні фахівці з питань управління стверджують, що нині успіх будь-якої організації на 95% залежить саме від того, наскільки цим критеріям відповідають її працівники. Не підготовлена до певної праці людина може завдати значних матеріальних збитків. Так, французький консультант із менеджменту та проблем персоналу П'єр Морнель емпіричним способом вивів закон: «Якщо ви помилились у виборі співробітника і виправили цю помилку через півроку, його заміна становитиме суму, яка дорівнює приблизно двом із половиною річних посадових окладів цього співробітника» [2].

Методологія формування системи оцінки компетенцій персоналу аграрних підприємств визначається особливостями виробництва (сезонність, специфічні умови та організація використання праці, залежність її результатів від соціально-економічних умов, а також територіального розміщення підприємства) та передбачає переплетіння економічного процесу відтворення з природними факторами, які визначають специфіку виробничої діяльності кадрів в аграрному секторі.

Розробка та функціонування системи сертифікації персоналу аграрних підприємств відбувається під впливом взаємодії системоутворюючих (кон'юнктура ринку праці, трудове законодавство, цілі, завдання, технології, механізми управління персоналом) та системозберігаючих (соціально-економічні та трудові умови праці, форми реалізації мотивації) компонентів.

Вже давно за кордоном і в нашій країні існує технологія оцінки персоналу за допомогою проведення атестації. Але, при атестації виникає ряд проблем, серед яких: персонал оцінюється, безпосередньо, керівництвом підприємства, яке, як правило, вже має думку, що сформувалася, про переваги або недоліки фахівця, і, отже, оцінка не може бути гарантовано об'єктивною; керівник підприємства, наприклад, аграрного, може визначити рівень знань агронома, зоотехніка, але навряд чи зможе компетентно оцінити співробітника фінансової, кадрової та інших служб [1].

Вирішення проблеми можливе в тому випадку, якщо керівник зацікавлений, щоб на підприємстві працювало співтовариство людей, працюючих сумісно, компетентно, відповідально, які професійно володіють методами забезпечення якості, можливо і проведенням сертифікації персоналу [1].

Сертифікація персоналу – це діяльність незалежної сторони щодо оцінки персоналу працюючих на підприємстві у відповідності до встановлених вимог [3]. Враховуючи сучасні умови діяльності аграрних підприємств, сертифікація персоналу повинна включати наступне:

- створення умов для роботи підприємств всіх форм власності на єдиному товарному ринку держави, враховуючи випуск конкурентоздатної продукції, а також для їх успішної діяльності на міжнародному економічному,

науково-технічному рівні;

- захист споживача від несумлінного виробника, що використовує в процесі створення продукції (надання послуг) трудові ресурси, які мають рівень професійної підготовки і кваліфікації, що не відповідає заявленій якості продукції, яка випускається;

- сприяння аграрним підприємствам в компетентному виборі персоналу на ринку праці;

- підтвердження можливостей аграрного підприємства щодо забезпечення заявлених показників якості наявним персоналом;

- забезпечення безпеки навколишнього середовища, життя, здоров'я та майна, обумовленого компетентністю посадових осіб та окремих категорій персоналу [3].

В умовах євроінтеграції України забезпечення якості та конкурентоспроможності продукції, яка випускається, або послуг, що надаються, неможливе без створення на підприємствах систем управління, які базуються на принципах міжнародних стандартів ISO 9000, 14000, 18000, HACCP, TQM [3]. Розробка таких складних систем, їх впровадження, забезпечення ефективності функціонування в будь-якій сфері, а тим більше проведення робіт із сертифікації, потребують участі компетентних фахівців. Вагомим доказом професіоналізму цих фахівців є оцінка їх компетентності незалежним акредитованим органом із сертифікації.

Вимоги до людських ресурсів встановлені в усіх зазначених вище стандартах. Так, у національному стандарті [2] в розділі «Управління ресурсами» п. 6.2.2 зазначено: «Персонал, залучений до робіт, які впливають на якість продукції, повинен бути компетентним, тобто мати належну освіту, професійну підготовку, кваліфікацію та досвід». І далі – «... організація повинна визначити необхідний рівень компетентності для персоналу,

залученого до робіт, які впливають на якість продукції». У межах цих вимог персонал ототожнюється в правах з основним капіталом і витрати на нього трактуються як довгострокові інвестиції; кадрове планування переплітається з виробничим, і співробітники стають об'єктом корпоративної стратегії. Сертифікація (оцінка відповідності) персоналу є офіційним підтвердженням компетентності (кваліфікації, теоретичної та практичної підготовки) зазначеної особи в конкретному виді діяльності.

Нині в Україні функціонує орган сертифікації персоналу Української асоціації якості (ОСП УАЯ) – професійна організація, яка отримала визнання компетентності в Національному агентстві акредитації України (атестат акредитації № 6O010), з 29 березня 2007 року призначена органом сертифікації персоналу в Системі УкрСЕПРО (реєстраційний номер в Реєстрі Системи УкрСЕПРО № UA07.001.034) [4]. Оскільки НААУ є асоційованим членом та підписантом Угоди з Європейською кооперацією з акредитації (ЕА), сертифікати ОСП УАЯ під акредитацією НААУ визнаються не тільки в Україні, а й в Європі та в світі. В Угоді (Agreement) між НААУ та ЕА сказано, що вони, зокрема, зобов'язуються: визнавати на рівній основі сертифікати, видані акредитованими ними органами з сертифікації; сприяти визнанню сертифікатів, виданих акредитованими ними органами з сертифікації, усіма користувачами в своїх країнах.

ОСП УАЯ має 27 кваліфікацій в сфері менеджменту, акредитованих в НААУ та 11 кваліфікацій в системі УкрСЕПРО [4].

На сьогодні ОСП УАЯ видав понад 4300 сертифікатів фахівцям з України, Білорусі, Італії, Швейцарії, Росії, Азербайджану, Грузії, Казахстану, Узбекистану та інших

країн. Серед власників сертифікатів є керівники та провідні спеціалісти підприємств і організацій різних галузей економіки, органів сертифікації продукції та систем якості, навчальних установ. ОСП УАЯ веде реєстри сертифікованих спеціалістів [2].

Коли обраний Україною курс на європейську інтеграцію досягне своєї мети, сертифікати компетентності персоналу, видані ОСП системи сертифікації УкрСЕПРО визнаватимуться в країнах-членах ЄС. Нині Україна реалізує політику укладання двосторонніх угод про взаємну акредитацію ОСП з іншими країнами. Така політика передбачає взаємне визнання результатів робіт з оцінки відповідності продукції, послуг, систем управління на основі взаємної акредитації органів із сертифікації у національних системах акредитації країн і країнах ЄС, якщо інституція з акредитації є членом ЄА (Європейська асоціація з акредитації).

Висновки та пропозиції. Отже, аграрне підприємство, яке пройшло процедуру сертифікації персоналу зможе мати такі пріоритети, як: виконання вимог міжнародних ринків праці, продукції, товарів та послуг; виконання вимог замовника, роботодавця; перевагу в інвестуванні кредитуванні; обов'язкову умову участі в міжнародних тендерах/проектах; підвищення іміджу підприємства [4]; можливість реалізації продукції (послуг) за обґрунтованими цінами; додатковий аргумент для відхилення претензій щодо виробника при пред'явленні судових позовів за якістю виготовленої продукції або послуг, що надаються; спосіб доказу партнерам по бізнесу своєї надійності; спосіб підвищення професіоналізму і зацікавленості персоналу; можливість отримати реальну оцінку якості підготовки, рівня компетентності, професійної придатності працівників; можливість зіставити відповідність персоналу заявленій

якості продукції, що випускається; можливість стимулювати персонал на підвищення рівня своєї кваліфікації, активізувати його професійне зростання; можливість сформулювати рекомендації щодо перспективного напрямку процесів внутрішньо фірмового навчання, розробити пропозиції щодо корегування освітніх стандартів системи професійної підготовки фахівців [4].

Таким чином, в сучасних умовах розвиток аграрних підприємств залежить від забезпечення їх конкурентноздатними, високопрофесійними кадрами від ефективності функціонування та адекватності системи управління персоналом потребам виробників. Стратегічні перспективи удосконалення компетенцій персоналу аграрних підприємств полягають у впровадженні соціально-економічних програм розвитку кадрового потенціалу, розробці концепцій професійного зростання працівників та оптимальних механізмів сертифікації та мотивації персоналу. Діяльність служб управління персоналом аграрних підприємств необхідно спрямувати з функціональної орієнтації на гнучкі координуючі центри, з метою забезпечення ефективного використання інтелектуальних та фізичних можливостей працівників, реалізації їх потенціалу та задоволення соціальних потреб.

Список використаних джерел

1. Бичківський Р.М. Управління якістю: Навч. посібник / Р.М. Бичківський – Львів: ДУ «Львівська політехніка», 2014. – 329 с.
2. Мухарський М. Персонал - новий об'єкт підтвердження відповідності / М. Мухарський, О. Глухова [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://personal.in.ua/article.php?ida=168>
3. Лapidус В.А. Всеобщее качество (TQM). В.А. Лapidус – Гос. ун-т упр.: Нац. фонд подготовки кадров. – М.: ОАО «Типогр. «Новости», 2014. – 432 с.

4. Шаповал М.І. Основи стандартизації, управління якістю і сертифікації. Підручник. – 2-е вид./ М.І. Шаповал – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 2013. – 152 с.

ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

В. А. Довженко,
кандидат економічних наук, доцент,
Житомирський національний агроекологічний університет
vdovzhenko@ukr.net

В статті визначено необхідність формування відповідного інституційного середовища для забезпечення ефективного функціонування системи інтелектуальної безпеки. Виділено основні умови глобального, національного та локального рівнів інтелектуальної безпеки. Ідентифіковано актуальні проблеми вітчизняної системи інтелектуальної безпеки.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інтелектуальна власність, інтелектуальна безпека, інституційні імперативи.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. В економіці інформаційного типу важливого значення набуває використання інтелекту, тобто здібностей людей до генерації ідей, засвоєння нових знань, реалізації цих знань в практичній діяльності. Знання та інформація є ключовими факторами економічного та соціального розвитку. Ефективність використання цих факторів донедавна визначалась наявністю потужної

системи правої охорони об'єктів права інтелектуальної власності, проте деякі негативні тенденції [3, 7] у цій сфері зумовили актуалізацію досліджень щодо ідентифікації причин такого стану і пошуку нових підходів до вирішення проблем. У сучасному інформаційному суспільстві виникла потреба у створенні сучасної системи інтелектуальної безпеки, яка б враховувала недоліки нинішньої системи правової охорони і захисту інтелектуальної власності, а в процесі її формування та реалізації узгоджувались інтереси усіх учасників відносин інтелектуальної власності.

Серед наукових досліджень, що висвітлюють теоретичні і практичні аспекти інтелектуальної безпеки на національному рівні, можна назвати праці А. Андрощука, Ю. Бошицького, А. Жарінової, С. Мосова [1, 6]. Проблеми формування системи інтелектуальної безпеки на підприємстві вивчають такі дослідники: А. Андрощук, А. Жарінова, О. Левковець, Е. Садаклієва, О. Мамітова, Л. Кузнець [1, 4, 5, 8]. Проте питання інтелектуальної безпеки набуває актуальності на сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства, що характеризується рядом протиріч у системі правової охорони інтелектуальної власності та використання її об'єктів.

Мета та методика дослідження. Метою даного дослідження є обґрунтування необхідності формування системи інтелектуальної безпеки в умовах інформаційного суспільства. Дослідження базується на системному підході до розгляду поставленої проблеми та методах абстрагування, індукції, дедукції, аналізу і синтезу.

Результати досліджень. Інтелектуалізація усіх сфер виробництва та формування потужного інтелектуального капіталу є основою національної безпеки держави в умовах інформаційного суспільства [5, 9]. У попередніх дослідженнях було визначено, що інтелектуальна безпека –

це інституційно-правове середовище діяльності особистості або суб'єкта господарювання, в якому забезпечується захищеність їх інтелектуальних інтересів, шляхом недопущення можливості втрати об'єктів інтелектуальної власності, інформації про їх створення, використання та зберігання [2]. Отже, у формуванні системи інтелектуальної безпеки важливе значення відіграють відповідні інституції – норми і правила поведінки, сформовані державними інституціями сфери інтелектуальної власності, та традиційні «правила гри» або позиція більшості й професійна думка про те, як і що має бути у сфері інтелектуальної власності. Фактори інституційного середовища формуються в межах системи правової охорони, комерціалізації та правового захисту об'єктів інтелектуальної власності і, водночас, впливають на функціонування цієї системи.

Формування інституційних імперативів є основою системи інтелектуальної безпеки в інформаційному суспільстві та дозволяє забезпечити ефективність функціонування цієї системи, дотримуючись балансу інтересів усіх членів суспільства: творців, правовласників і користувачів об'єктів інтелектуальної власності та споживачів інноваційної продукції. Механізм інтелектуальної безпеки поряд із заходами щодо правової охорони і захисту об'єктів права інтелектуальної власності передбачає створення умов для нарощування наукового потенціалу і ефективного використання наукових ресурсів суспільства.

Зважаючи на глобалізацію процесів обміну інформацією, знаннями та новітніми технологіями варто виділити декілька рівнів інтелектуальної безпеки: глобальний, національний і локальний.

Глобальна інтелектуальна безпека базується на факторах інституційного простору, який включає

інституції національної системи та інституції сформовані в процесі інтеграції, транснаціоналізації та глобалізації. Сучасні транснаціональні компанії, маючи значні можливості щодо захисту власного портфелю об'єктів права інтелектуальної власності, формують певні «правила поведінки» в інтелектуальній сфері, які виходять за межі національних організаційно-правових методів.

Інституційні імперативи інтелектуальної безпеки держави слід розглядати в контексті необхідності подальшого удосконалення ефективного механізму захисту інтелектуальної власності від внутрішніх і зовнішніх загроз з обов'язковим врахуванням вихідних положень та прийнятих «правил гри» у суспільстві. Схильність до інституційних імператив зумовлює те, що поведінка окремої людини схожа на поведінку інших членів суспільства, а інституційне середовище інтелектуальної безпеки має унікальні національні та ментальні особливості. Тому поряд із розробкою законодавчих актів, удосконаленням організаційно-правових методів охорони результатів інтелектуальної діяльності, необхідно реалізовувати заходи щодо формування відповідної правової культури та морально-етичної поведінки користувачів і споживачів об'єктів права інтелектуальної власності.

Безпека інтелектуальної власності на підприємстві може реалізуватись шляхом правової охорони і правового захисту об'єктів інтелектуальної власності в судовому порядку або шляхом збереження інформації про об'єкти інтелектуальної власності як комерційної таємниці.

Основними проблемами вітчизняної системи інтелектуальної безпеки можна визначити:

– відсутність факторів підвищення престижності знань та реальних мотивів і стимулів до реалізації інтелектуальних здібностей;

- недостатній рівень оцінки вартості праці науковців;
- не престижність професій, що пов'язані з інтелектуальною діяльністю;
- використання прав на об'єкти інтелектуальної власності через корупційні та шахрайські операції особами, які не причетні до їх створення, з метою збагачення;
- переміщення бізнесу за межі України з метою підвищення його інтелектуальної безпеки;
- недосконале інституційне середовище взаємодії суб'єктів інтелектуальної власності та споживачів інтелектуальних продуктів.

Висновки та пропозиції.

1. Інтелектуальна безпека формується в контексті інституційних перетворень системи інтелектуальної власності.
2. В сучасному інформаційному суспільстві можна виділити глобальну, національну та локальну інтелектуальну безпеку.
3. Недоліки вітчизняної системи інтелектуальної безпеки потребують комплексного вирішення в контексті удосконалення вітчизняної системи охорони і захисту прав інтелектуальної власності та формування відповідного інституційного середовища.

Список використаних джерел

1. Андрощук Г. Економічна безпека підприємства: форми і методи економічного шпигунства [Електронний ресурс] / Г. Андрощук // Юридичний журнал. – 2012. – №7. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id>.
2. Довженко В. А. Безпека інтелектуальної власності в контексті євроінтеграційного вектора розвитку економіки України / В. А. Довженко // Інтелектуальна економіка: глобальні тенденції та національні перспективи : матеріали

Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю, 15 трав. 2015 р. – Житомир : ЖНАЕУ, 2015. – С. 156–161.

3. Єгоров І. Негативні аспекти процесу патентування: аналіз закордонного досвіду [Електронний ресурс] / І. Єгоров, В. Чехун // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Економіка. – 2012. – № 137. – С. 4–8. – Режим доступу: <http://www.library.univ.kiev.ua>.

4. Жаринова А. Бизнес сможет защищать свою интеллектуальную собственность в соответствии с евростандартами [Електронний ресурс] / А. Жаринова // ЮРЛИГА: правовое информационное поле для бизнеса и юристов. – Режим доступа: <http://jurliga.ligazakon.ua>.

5. Маркіна А. І. Теоретико-прикладні засади механізму забезпечення інтелектуальної безпеки на підприємстві [Електронний ресурс] / А. І. Маркіна, М. О. Московченко // Управління розвитком. – 2010. – № 18(94). – С. 24-26. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/url?sa=t& rct>.

6. Мосов С. Інтелектуальна безпека України в контексті її входження до СОТ / С. Мосов, А. Жарінова // Інтелектуальна власність. – 2008. – №6. – С.4-9.

7. Ольшанский А. Нормы авторского права безнадежно устарели [Електронний ресурс] / А. Ольшанский // ЮРЛИГА: правовое информационное поле для бизнеса и юристов. – Режим доступа: <http://jurliga.ligazakon.ua>

8. Садаклієва Е. В. Сучасні засади фінансово-економічної безпеки у сфері інтелектуальної власності [Електронний ресурс] / Е. В. Садаклієва, О. В. Мамітов, Л. Ф. Кузнець. – Рівне: Міжрегіональна академія з проблем безпеки життєдіяльності, 2012. – 112 с. – Режим доступу: www.on-libr.info/?p=719.

9. Якобчук В. П. Інтелектуалізація аграрної економіки в контексті національної безпеки /

В. П. Якобчук // Інтелектуальна економіка: глобальні тенденції та національні перспективи : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю, 15 трав. 2015 р. – Житомир : ЖНАЕУ, 2015. – С. 206–212.

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ В КОНТЕКСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

О. В. Захаріна,
кандидат економічних наук, доцент,
Житомирський національний агроекологічний університет

Досліджено категоріальний апарат кластеру. Розглянуто найбільш відомі кластери світу та України. Ідентифіковані причини зниження активності процесу кластеризації в Україні.

Ключові слова: конкурентоспроможність, кластер, кластеризація, національна економіка.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Україна є неодмінною учасницею світових інтеграційних процесів і успішність цієї інтеграції полягає у прискореному вирівнюванні структурних відмінностей у соціально-економічній побудові суспільства України і країн ЄС. Кластеризація сьогодні у світі набуває широкого визнання. Досвід розвинених країн свідчить, що кластерну модель управління економікою використовують з метою підвищення рівня конкурентоспроможності, стимулювання інновацій та створення нових технологій, залучення інвестицій, кооперації інтелектуальних, інформаційних та фінансових ресурсів.

Становлення теорії кластерів відображено у працях відомого дослідника Вольфганга Прайса [2]. Вагомий

внесок у розвиток теоретичних, методологічних і практичних аспектів формування кластерів належить вченим С. Соколенко [3], М. Кропивко, О. Ціхановському, Ю. Губені, Т. Сахно, Г. Заболотному. Вивченню елементів кластерних об'єднань та їх функціонування присвячені праці вітчизняних науковців, зокрема О. Мазуренка, В. Ситника, А. Топалова, І. Хомина.

Мета та методика дослідження. Метою дослідження є вивчення світового досвіду процесу кластеризації та його особливостей в національній економіці. Проведене дослідження базується на діалектичному методі пізнання з використанням системного підходу до вивчення фундаментальних положень кластерної моделі розвитку економіки країни.

Результати досліджень. В економічних наукових джерелах погляди стосовно трактування сутності кластеризації, напрямів, мотивів, методологічних особливостей її реалізації різняться і перебувають у процесі становлення, що пов'язано із відносною новизною проблеми для аграрного сектора в умовах ринкової економіки. Відносно тлумачення терміну «кластеризація» не існує єдиного концептуального підходу, проте, незаперечним є факт походження його від слова «кластер» (від англ. cluster – група, скупчення), що означає сконцентровані за географічною ознакою групи взаємопов'язаних між собою компаній у відповідних галузях, спеціалізованих постачальників, а також причетних до їх діяльності організацій (університети, торгові об'єднання, агентства із стандартизації), що, конкуруючи між собою, водночас проводять спільну роботу (А. Маршалл, 1980 р.). Існує багато визначень поняття «кластер» в зарубіжних та українських наукових виданнях, які певним чином розкривають теорію і практику кластеризації [4].

Таблиця 1

Найбільш відомі кластери світу

Країна	Кількість кластерів і кластерних мереж	Сфера (галузі) функціонування
США	400	Кластери в галузях високих технологій, видобутку природних ресурсів, виробництва побутових товарів, а також в індустрії сервісу. При цьому передовим кластером вважається «Силіконова долина», на долю якої припадає близько 30 % від усіх венчурних капіталовкладень США
Канада	50	Біотехнологічний кластер, інформаційно-телекомунікаційний кластер, кластер високих технологій, мультимедійний, виноробний, кластер харчової промисловості, нанотехнологічний, інноваційних систем управління міською інфраструктурою, кластер океанографічних технологій
Китай	≈1300 кластерних утворень та 250 бізнес-інкубаторів	Розвиток інноваційних кластерів, під якими розуміють механізм стратегічного співробітництва підприємств, дослідницьких організацій, вищих навчальних закладів, венчурних фондів та інших структур, які б забезпечили синергетичний ефект взаємної підтримки виробництва нових інноваційних товарів. Наприклад, кластер «Чжанцзян», що виник на базі Парку високих технологій
Індія	2000	Промислові та виробничі кластери, з яких 388 – промислових і 1657 – кластери, які об'єднують ремісничі фірми
Японія	600	Промислові та інвестиційні кластери в економічних районах Канто (Токіо), Кінкі (Осака), Токай (Нагся). У них сконцентровано 65 % ВВП країни, сюди залучається 50 % усіх інвестицій
Тайвань	18	Кластери в галузі мікроелектроніки та біотехнології
Фінляндія	46	Лісний, інформаційний, телекомунікаційний, машинобудівний та металургійний кластери

Велико-британія	154	Сільське господарство, виробництво металів, харчових продуктів, біотехнологія, автомобільна промисловість, фінансові послуги, туристичні та інтернет-послуги, інформаційно-комунікаційні технології
Польща	48	Промислові кластери: кластер металу, біоенергетики, мультимедіа та інформаційних систем, енергетики, екології, інновацій, кластер Науки життя, полотняних виробів, будівництва з дерева, хімічний кластер, енергетики та використання енергії на мезо- і Нано-рівнях
Німеччина	94	Інноваційні кластери, що отримали назву «Силіконова Долина ХХІ сторіччя» – Мюнхен, Гамбург, Дрезден; промислові, зокрема автомобільні, кластери; біотехнологічні кластери на основі регіонального розміщення фірм
Італія	200	Кластери отримали назву «індустріальні округи». Кластери обробної промисловості (взуття, одяг, текстиль)
Австрія	76	Виробничі, технологічні, освітні, експортні, змішані кластери та кластери сфери послуг
Данія	29	Промислові та інноваційні кластери
Франція	224	Промислові та інноваційні кластери
Іспанія	67 наукових та технопарків	Технопарки в сільському господарстві, харчовому виробництві та біотехнології, виробництві автомобілів, енергетиці та охороні навколишнього середовища. Кластер оздоровчого туризму
Бразилія	400 наукових та технопарків	Інноваційні кластери, на території яких розгорнуті наукові центри та лабораторії відомих світових ТНК. Багато з інноваційних кластерів співпрацюють з Finesp

Джерело: власні дослідження

На сьогоднішній день кластеризацією охоплено понад 70 % економіки розвинутих країн світу (табл. 1). Серед світових лідерів варто виділити в США – Силіконову Долину у сфері комп'ютерних технологій, в Данії та Швеції – кластер Долина Медікон, у Франції – авіаційну та космічну галузь, у Великобританії – Лондонський фінансовий сектор Сіті. Зарубіжний досвід створення та функціонування кластерів свідчить, що найбільше кластерних структур формується на регіональному рівні, наприклад в Австрії, Великобританії, Данії, Канаді, Нідерландах, Німеччині, Іспанії, Італії, США, Швеції. На мікрорівні – переважно в Польщі, Фінляндії та Швейцарії. На макрорівні кластери створюються в Австрії, Канаді, Китаї, Індії, Тайвані тощо.

Світова практика показує, що кластеризація економіки посилює її конкурентоспроможність, прискорює інноваційну діяльність та стимулює технічний прогрес, кластери посилюють спеціалізацію і розподіл праці між компаніями, створюють нові робочі місця, забезпечують баланс ринкової ефективності і соціальної справедливості.

В Україні процес кластеризації почався в 1997 р. За сприяння Асоціації «Поділля Перший», яка об'єднала вчених, підприємців, фінансистів та представників адміністрації, були сформовані виробничі кластери: швейний, будівельний, харчовий, туристичний, продовольчий і кластер зеленого сільського туризму [1].

Сьогодні в Україні функціонує близько 50 кластерів у різних регіонах країни та галузях [4, 5]. Прикладом цього може слугувати розвиток гранітного, лісового та туристично-рекреаційного кластерів в Житомирській області, будівельного кластера в Хмельницькій області, деревообробного кластера в Рівненській області, транспортно-логістичного кластера в Закарпатській області, інноваційно-технологічного кластера «АгроБУМ»,

медового кластеру «Бджола не знає кордонів», харчового кластера «Купуй Запорізьке. Обирай своє» в Запорізькій області, Харківського технопарку «Технополіс», кластера альтернативної енергетики та науково-освітнього кластера в Харківській області та інших регіональних кластерів.

Проте, процес кластеризації в Україні відбувається повільно. Причинами цього є по-перше, відсутність законодавства зі створення кластерів та інститутів їх підтримки, по-друге, відсутність коштів на реалізацію кластерних проектів, небажання ризикувати через нечітко визначені умови діяльності кластерів. Це в свою чергу, гальмує формування кластерів, оскільки на початкових етапах лише ринкового попиту недостатньо, необхідна ще й державна дієва підтримка розвитку кластерних відносин. По-третє, відсутність налагодженого партнерства між органами влади й підприємницьким сектором, слабкий рівень взаємодії між підприємствами регіону. І останнє, кластерна політика має обов'язково бути затверджена на місцевому, регіональному та національному рівнях.

Висновки та пропозиції. Отже, кластеризація – це запорука становлення розвиненого господарства та конкурентоспроможної національної економіки. Світова практика свідчить, що державна підтримка формування кластерів дає бажаний економічний ефект і швидко окупність державних витрат. Сьогодні в Україні процес кластеризації проходить за рамками державного бюджету України, що значно його гальмує. І тому, при підтримці влади і належному фінансовому забезпеченні, формування і функціонування промислових та інноваційних кластерів в Україні набуде свого розвитку.

Список використаних джерел

1. Асоціація «Поділля перший». Регіон сталого розвитку «Стара Волинь». – Хмельницький, 2003. – 72 с.
2. Прайс Вольфганг. Кластерна модель

регіонального розвитку / В. Прайс // Перспективні дослідження. – 1999. – № 2. – С. 33-39.

3. Соколенко С. І. Кластери в глобальній економіці / С.І. Соколенко. – К.: Логос, 2004. – 848 с.

4. Якобчук В.П. Зерновий кластер: структура та критерії забезпечення // В.П. Якобчук, О.В. Захаріна / Економіка АПК. – 2011. – № 12.

5. Ходаківський Є. І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти : навч. посіб. / Є. І. Ходаківський, В. П. Якобчук, І. Л. Литвинчук. – К. : ЦУЛ, 2014. – 276 с.

ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЯК ОСНОВА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

А. М. Корнійчук,
кандидат економічних наук, доцент,
Т. В. Гончарук,
кандидат економічних наук,
Т. В. Коломієць,
аспірант,
Вінницький національний аграрний університет

Процеси формування та накопичення інтелектуального капіталу тісно пов'язані з інноваційною діяльністю, оскільки є основним її підґрунтям. Розвиток та акумулювання інтелектуального капіталу в аграрній сфері, так як і отримання позитивного економічного ефекту від його використання, можливе лише за умови стимулювання науково-дослідної діяльності, розвитку системи освіти та інституту підприємництва. Одним із

найважливіших джерел формування інтелектуальних ресурсів аграрного сектору є науково-дослідні організації та господарства, розвиток яких є наразі актуальним питанням при формуванні інноваційного вектору розвитку вітчизняного аграрного сектору економіки.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, інноваційний розвиток, аграрний сектор економіки, науково-дослідні організації.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Дослідження відіграють важливу роль в сільському господарстві і розвитку сільських районів. Крім того, вони створюють значний вплив на реалізацію потенціалу сільськогосподарських інновацій. У країнах, що розвиваються, інновації можуть вирішити більшість проблем, що стосуються формування системи ефективного управління сільським господарством і раціональним використанням природних ресурсів. Однак, чимало країн, що розвиваються, не мають достатніх ресурсів, щоб належним чином розвинути їх компетенції до новаторства. Діяльність сільськогосподарських науково-дослідних установ часто обмежена недостатнім обсягом інвестицій і відсутністю оптимального фінансового управління. Крім того, існують перешкоди у вигляді відсутності або значного обмеження трансферу технологій.

Мета та методика дослідження. Метою дослідження є визначення місця та ролі діяльності науково-дослідних організацій аграрної сфери у процесах формування інтелектуального капіталу та розвитку аграрного сектору на інноваційних засадах.

Результати досліджень. Успішна модернізація аграрного сектора в сучасних умовах вимагає наявності ефективного адміністративного управління. У зв'язку з цим, для успішного функціонування сільськогосподарської

галузі необхідні інноваційні методи управління, тобто методи на основі постійних нововведень. Крім впровадження інновацій в управлінську сферу необхідне підвищення технологічної оснащеності сільськогосподарських підприємств, яка в даний час істотно відстає не тільки від найбільш розвинених країн світу, а й від багатьох держав Східної та Центральної Європи, деяких азіатських країн. Структурно-технологічна відсталість сільського господарства є одним з ключових перешкод на шляху до його модернізації. Велике значення має і впровадження інновацій в області генетики, селекції, біохімії. Це потребує підвищеної уваги до проблеми матеріально-технічного забезпечення науково-дослідних організацій, зайнятих розробками в зазначених галузях наукового знання. Постає питання і про підготовку фахівців, підвищення їх кваліфікації, використання міжнародного досвіду реформування сільського господарства.

Розвиток окремої галузі в значній мірі залежить від розвитку наукової сфери, яка обслуговує дану галузь. Аграрний сектор не є винятком, тому накопичення та ефективне використання інтелектуального капіталу аграрної сфери залежить від динаміки його формування в секторі аграрної науки. Звісно ж, одним із найважливіших джерел формування наукоємної продукції (а отже, інтелектуальних ресурсів та активів), аграрного сектору є науково-дослідні організації та господарства [1]. Основними інституціями, що забезпечують формування інтелектуальних ресурсів аграрного сектору, є навчальні заклади аграрного профілю, науково-дослідні інститути, дослідні, селекційні станції, дослідні господарства.

Дослідження в аграрній сфері є одними з основних факторів, що сприяють змінам в системах сільськогосподарського виробництва і системі життя на

селі. Зокрема, вони сприяють підвищенню продуктивності праці, доходів для аграрного господарства, а також для зміни методів ведення сільського господарства. Результати досліджень науковців показали, що інвестиції в аграрну науку і розвиток системи дорадництва є одним з найбільш ефективних капіталовкладень, коли мова йде про збільшення сільськогосподарського виробництва. На макроекономічному рівні результати аграрних досліджень часто вимірюються за допомогою показника внутрішньої норми прибутковості (IRR), в якому наукові досягнення оцінюються на основі зростання продуктивності в сільському господарстві. Як свідчать дані (див. табл. 1), рівень рентабельності науково-дослідних робіт в аграрному секторі значно варіюється у розрізі географічних регіонів: у розвинених країнах даний показник має вище значення, ніж у країнах, що розвиваються.

Таблиця 1
Рівень рентабельності науково-дослідних робіт в аграрній сфері в розрізі регіонів, %

Географічний регіон	Середнє значення	Мода	Медіана	Мінімум	Максимум
Розвинені країни	98,2	19,0	46,0	-14,9	5645
США і Канада	102,4	22,0	46,5	-14,9	5645
Європа	93,9	19,0	62,2	0,0	1219
Країни, що розвиваються	60,1	46,0	43,0	-100,0	1490
Світ загалом	58,8	32,0	34,0	-47,5	677

Джерело: [2, с.62]

Очевидним є той факт, що фінансування чи інвестування лише сфери аграрної науки як елемента

системи аграрного господарства не призводить до значних результатів, якщо такий процес не має комплексного характеру і не включає в себе розвиток усієї системи – від продукування ідей та інноваційних рішень до їх реалізації, поширення та капіталізації. Одним зі шляхів вирішення даного питання є створення аграрної інноваційної системи (АІС). Вона являє собою певний механізм співпраці і об'єднує організації, що працюють в напрямку технологічних, управлінських, організаційних та інституційних перетворень в сільському господарстві. Така система може включати в себе сільськогосподарські науково-дослідні інститути, національні і транснаціональні корпорації агропромислових фірм і підприємців, об'єднання фермерів і споживчих організацій тощо.

Для ефективного функціонування АІС необхідним є певне підґрунтя, без якого інноваційний процес не буде результативним. З-поміж низки системоутворюючих елементів найважливішими є наступні: 1) освіта або знання, отримані за допомогою основного і стратегічних досліджень; 2) вміння переводити знання в реальні продукти і послуги через стратегічні, прикладні і адаптивні дослідження; 3) поширення ідей на основі комерціалізації, зв'язків та надання послуг.

Висновки та пропозиції. Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору є одним із ключових питань економічної політики України, причому основним та найбільш перспективним напрямом його розвитку є інноваційний, що ґрунтується на ефективному використанні людського, інтелектуального, освітнього та наукового потенціалу. Встановлено, що інвестиції в аграрну науку є одним з найбільш ефективних капіталовкладень. Однак процес їх реалізації потребує дотримання принципу комплексності, тобто розвитку усієї інноваційної системи агросектору, що повинно стати

постулатом для формування стратегії розвитку аграрного сектору та окремих його інституцій в найближчій перспективі.

Список використаних джерел

1. Корнійчук А. М. Сучасний стан та тенденції формування інтелектуального капіталу в аграрному секторі / А. М. Корнійчук, Т. В. Коломієць // Науково-методологічні засади соціально-економічного розвитку аграрної сфери економіки України в умовах євроінтеграційних процесів / Під ред. д.е.н., професора Ю. О. Нестерчук. – Умань: Видавець «Сочінський», 2016. – 292 с. (С.131–138).

2. Alston, J.M., C. Chan-Kang, M.C. Marra, P.G. Pardey, and T.J. Wyatt (2000), A Meta Analysis of Rates of Return to Agricultural R&D: Ex Pede Herculem / Washington D.C., IFPRI Research Report No. 113.

ТЕХНОЛОГІЇ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА У ГАЛУЗІ КРОЛІВНИЦТВА

В. А. Котелевич,
кандидат ветеринарних наук, доцент,
Житомирський національний агроекологічний університет

В доповіді піднімаються питання забезпечення населення екологічно чистими продуктами, важлива роль при цьому відводиться органічному виробництву кролятини.

Ключові слова: кролівництво, екологічно чисті продукти, ветеринарно-санітарна оцінка якості м'ясопродукції.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Серед глобальних проблем сьогодення першочергове значення має питання забезпечення населення екологічно чистими продуктами. Тому в умовах розвитку ринку продукції сільського господарства та її переробки важлива роль належить органічному виробництву, і особливо продукції тваринництва. Однією з найперспективніших галузей українського тваринництва, поза сумнівом, залишається кролівництво. Кролики – це не лише легкозасвоюване дієтичне м'ясо, але й прибутковий бізнес, оскільки кролики мають короткий цикл відтворення, стрімке збільшення живої маси та невибагливі до кормів [1, 5].

Чистота і збалансоване харчування – основа здорового способу життя, якого прагне будь-яка людина. Такі самі умови покладено в основу успішного утримання кролів й отримання від цього сталих прибутків. Китай, Японія, Італія, Франція давно опанували виробництво і споживання кролятини, тому й живуть значно довше, ніж пересічні українські громадяни. У їх м'ясному раціоні частка споживання кролятини сягає 6-8 %, а загальне виробництво чистого м'яса перевищує 2 млн. тон. І це вважається недостатнім [2, 4, 7]. У їжу вживають м'ясо кролика, вихід якого становить близько 56 % від загальної ваги, та печінку.

У кролятині дуже мало солей натрію і холестерину, що робить її незамінною складовою дієтичного харчування. Це біле м'ясо і білку в ньому значно більше, ніж у баранині, яловичині або свинині (на 22-23 %) та засвоюється він на 90 %, адже характеризується сприятливим фізіологічно узгодженим співвідношенням незамінних та замінних амінокислот.

В кролятині є усі незамінні амінокислоти, значна кількість вітамінів, мікро- та макроелементів [5]. Саме

тому її рекомендовано дітям перших років життя, людям екстремальних професій. М'ясо кролів здатне знижувати дозу прийнятої радіації [8, 9], виліковувати виразки, допомагати післяопераційним хворим, покращувати обмін речовин. На українському ринку продуктів харчування м'ясо кролика і продукція з нього займають вельми скромне місце через незначне виробництво. Водночас це один з найпродуктивніших і скоростиглих видів тваринництва, здатних у стислі терміни давати дієтичне м'ясо, хутро, добрива чи біогаз.

Розвиток галузі спеціалізованого органічного м'ясного кролівництва для українського сьогодення має великі економічні переваги, порівняно з іншими напрямками м'ясного тваринництва. Це піднесе галузь на високий рівень розвитку та дасть на ринок тисячі тон високопоживного, екологічно чистого, дієтичного м'яса і хутрової сировини [6, 7]. Отже, потрібно детально вивчити особливості та переваги ведення органічного кролівництва в сучасних умовах для підвищення економічної ефективності і пропаганди бройлерного кролівництва по господарствах усіх форм власності, провести дослідження, щодо вивчення технологічного потенціалу кролів в контексті отримання високоцінної м'ясної продукції [6, 7].

Мета та методика дослідження. Метою дослідження є проведення комплексної порівняльної ветеринарно-санітарної оцінки якості м'ясопродукції від 4-х місячних кролів спеціалізованих м'ясних порід залежно від пори року.

Результати досліджень. Об'єктом виробничих досліджень були кролики віком 4 місяці, вирощені у приватному господарстві с. Глибочиця, сертифіковані по породам каліфорнійська скоростигла, бельгійський велетень (фландр). Для дослідження було сформовано за принципом аналогів 4 групи кролів по 6 голів (по дві у

весняно-літню та осінньо-зимову пори року).

Перед забоєм визначали індекс збитості (обхват за лопатками, поділений на довжину тулуба і помножений на 100 %). Якість м'яса визначали шляхом анатомічного розділу та проведенням комплексної ветеринарно-санітарної експертизи за загальноприйнятими методами на кафедрі паразитології, ветеринарно-санітарної експертизи та зоогієни ЖНАЕУ. Визначення органолептичних показників м'яса кролів і бульйону проводили за 5-ти бальною шкалою. Всі результати досліджень оброблені статистично за допомогою комп'ютерної програми Microsoft Excel – 2003 з урахуванням таблиці Ст'юдента.

Встановлено, що у тушках кролів досліджуваних порід, які вирощені у господарстві, благополучному по інфекційним та інвазійним захворюванням, патологоанатомічні зміни відсутні. Комісійно дегустаційною оцінкою зразків м'яса кролів 4-ох місячного віку визначено, що за смаком, ніжністю, соковитістю, кольором та ароматом (за 5-ти бальною системою) загальний середній бал у весняно-літній та осінньо-зимовий періоди відповідно становив: каліфорнійці – 4,7-4,8, і 4,6–4,7; бельгійський велетень (фланер) – 4,8–5,0 і 4,7–4,8 балів. Жива вага, забійний вихід м'язової тканини, обмускульність тушок залежать від породи та пори року. Продуктивність кролів у весняно – літній період вища, ніж у осінньо – зимовий. Забійний вихід м'яса у фландрів дещо вищий, ніж у каліфорнійців. Найбільшої живої та забійної ваги досягли 4-ох місячні кролі, вирощені у весняно-літній період, відповідно: бельгійський велетень (фландр) $3375 \pm 27,0$ г та каліфорнійці – $2956,5 \pm 6,74$ г.

Висновки та пропозиції. В умовах розвитку ринку продукції сільського господарства та її переробки важлива роль належить органічному виробництву, особливо продукції кролівництва.

Список використаних джерел

1. Александрова С. Н. Кролики: Разведение, выращивание, кормление / С. Н. Александрова, Т. И. Косова. – Донецк: Сталкер, 2005. – 157 с.
2. Барабаш Б.П. Возрождение звероводства в Польше / Б. П. Барабаш // Кролиководство и звероводство. – 2004. – № 6. – С. 27.
3. Калашник О.В., Омельченко Н.В. Проблемы восстановления кролиководства в Украине / О.В. Калашник, Н.В. Омельченко // Кролиководство и звероводство. – 2004. – № 4. – С. 30.
4. Коцюбенко Г. Т. Перспектива створення високопродуктивних кролеферм / Г. Т. Коцюбенко, Т. В. Кареліна // Тваринництво України. – 2004. – № 4. – С. 5.
5. Кулько К.С. Биологические особенности кроликов / К. С. Кулько // Кролиководство и звероводство. – 2004. – № 2. – С. 24.
6. Плотников В. Г. О полезности крольчатины / В. Г. Плотников // Кролиководство и звероводство. – 2004. – № 4. – С. 21.
7. Плотников В. Г. О тенденциях развития кролиководства в мире / В. Г. Плотников // Кролиководство и звероводство. – 2003. – № 2. – С. 13–15.
8. Котелевич В. А. Кролятина – найкращий харчовий продукт у змінених екологічних умовах Поліського регіону / В. А. Котелевич, М. О. Бондар, О. Я. Михайленко // Ветеринарна медицина України. – 2011. – № 8. – С. 36.
9. Котелевич В. А. Якість та безпека м'яса кролів, вирощених у приватному секторі Коростенського району Житомирської області / В. А. Котелевич, М. А. Невмержицька // Ветеринарна медицина України. – 2013. – № 5. – С. 24.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ЕКОНОМІКА: ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ

М.І. Сайкевич,
кандидат економічних наук, доцент,
Житомирський національний агроекологічний університет
saykevich@mail.ru

Здійснено порівняльний аналіз економічних термінів, що можуть бути застосовані для характеристики сучасного етапу розвитку соціально-економічної системи. Проведено паралелі між поняттями інтелектуальної економіки та економіки знань. Виділено особливі характеристики інтелектуальної економіки, які полягають у спрямуванні потоків знань на формування нових потреб та створення нових знань.

Ключові слова: інтелектуальне виробництво, інтелектуальна економіка, креативна економіка, економіка інтелектуальної власності, економіка знань.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Соціально-економічна нестабільність, що спостерігається протягом останніх 8 років, примушує замислитися над пошуком нових парадигмальних основ економічної теорії, нових способів управління економікою, що забезпечать не тільки поточну стабілізацію ринків, але і новий рівень їх стійкості, нову якість економічної системи. Концепція інтелектуальної економіки пропонує певну альтернативу економіці ринків, розкриваючи іншу якість відносин між економічними агентами та нову систему цінностей.

Гуманістичний підхід до інтелектуальної економіки розвивають російські вчені Б.Саліхов, Д.Летунов [3], Є.Наумов [2]. На підриві ринкового господарства, що

зумовлюється переважанням в сучасній економіці творчої праці, зорієнтованої на задоволення індивідуалізованих потреб творчої людини, зосереджується увага в публікаціях А.Чухна [5]. Західній економічній думці більш притаманне тлумачення особливих рис сучасної економіки з використанням терміну «креативна економіка», а також «економіка інтелектуальної власності» [9, 12].

Мета і методика дослідження. Неоднозначність трактування поняття інтелектуальної економіки потребує детальнішого розгляду різних підходів до її визначення, а також виділення завдань, які мають бути поставлені перед економічною наукою в контексті формування інтелектуальної економіки в Україні. Метою даної роботи є висвітлення результатів порівняльного аналізу існуючих підходів до визначення феномену інтелектуальної економіки та встановлення особливих завдань, які має вирішувати економічна наука та економічна школа в сучасних умовах. В методологічному плані дослідження спирається на аналіз публікацій у провідних фахових виданнях, присвячених темі інтелектуальної економіки, креативної економіки та економіки інтелектуальної власності.

Результати досліджень. Беззаперечною є теза, що будь-яка економіка ґрунтується на інтелекті та знаннях. Але при цьому не будь-яка економіка, що ґрунтується на інтелекті є інтелектуальною економікою. Основою економіки є виробництво. Характеризуючи інтелектуальне виробництво, російський автор Б.Саліхов звертає увагу на його результат – інтелектуальні блага [3]. На противагу йому американський автор *Agmael* пропонує використовувати термін *brainfacturing*, розуміючи під ним діяльність людини в умовах інтенсивного використання інтелекту як продуктивної сили, високоефективних технологій виробництва благ та створення нових знань [6].

Таким чином, інтелектуальне виробництво варто розглядати не просто як багаторазово повторюване виробництво продукції відповідно до заданих технологій, якими б складними та науковомісткими вони не були, а як поєднання виробничого та науково-дослідного процесу, що передбачає безперервне вдосконалення технологій.

Поряд із збільшенням інтенсивності використання знань, інтелектуальне виробництво також характеризується зменшенням обсягів використання природних ресурсів та орієнтацією на збереження еколого-економічної рівноваги. Даний аспект, через призму середовища проживання людини як специфічної цінності, розглядає вже згаданий Б.Саліхов. Зростаючий обсяг необхідних людині життєвих благ має створюватися за рахунок більш інтенсивного використання відтворюваних інтелектуальних ресурсів – нових знань, при збереженні навколишнього середовища та забезпеченні його здатності до відтворення [3]. Реалізація такого підходу до інтелектуального виробництва вимагає від людини високих моральних якостей. Але як зазначає С.Толкачев, науково-технічний прогрес не може автоматично забезпечити моральне вдосконалення людини [4].

Інтелектуальна економіка, що розумно поєднує інтелектуальне виробництво із задоволенням матеріальних, а також моральних і духовних потреб людини, ґрунтується, за визначенням Є.Наумова, на контролі над науковими та технічними знаннями, на створенні правил їх виробництва і розповсюдження та встановленні санкцій за їх порушення, на закріпленні за знаннями особливих атрибутів по типу прав інтелектуальної власності [2]. В такому випадку високі моральні якості повинен мати контролюючий суб'єкт.

На основі аналізу зазначених публікацій можна виділити специфічні риси моделі інтелектуальної економіки, яка виступає певною альтернативою традиційній

моделі ринкового обміну. В першу чергу відмітимо, що при обміні цінностями та благами в інтелектуальній економіці не накладаються вимоги еквівалентності. Індивідуалізація потреб, які задовольняються на основі індивідуалізації виробництва, зумовлює формування індивідуальної оцінки вартості. По-друге, обмін знаннями відбувається без їх відчуження від власника. Більше того, в умовах інтелектуального виробництва більш важливим фактором розвитку стає не володіння інтелектуальним активом, а спроможність і вміння ним скористатися. По-третє, центральною фігурою інтелектуальної економіки виступає не максимізуючий корисність індивід, а людина високих морально-етичних кондицій, що демонструє пріоритет національно-ментальних та соціокультурних факторів розвитку. По-четверте, інтелектуальній економіці в більшій мірі притаманне виробництво нових знань, які виступають ресурсом для подальшого виробництва, при цьому змінюється коло руху знань. Схематичне порівняння місця знань у традиційній та інтелектуальній економіці наведено на рис. 1.

Суцільними стрілками зображений напрямок руху знань в традиційній економіці; пунктирними – показані додаткові напрями використання знань, притаманні лише інтелектуальній економіці. Знання в інтелектуальній економіці значною мірою використовуються для створення нових знань, і цей процес зумовлює виникнення нових потреб, в першу чергу, нематеріальних за своєю суттю.

В контексті оперування знаннями інтелектуальна економіка має багато спільного з економікою знань, що набула популярності завдяки П.Друкеру та його книзі «*The Age of Discontinuity*»[10]. Зокрема, економіка знань як і інтелектуальна економіка не стикається з проблемою обмеженості ресурсів, оскільки інформація та знання є невиключними благами.

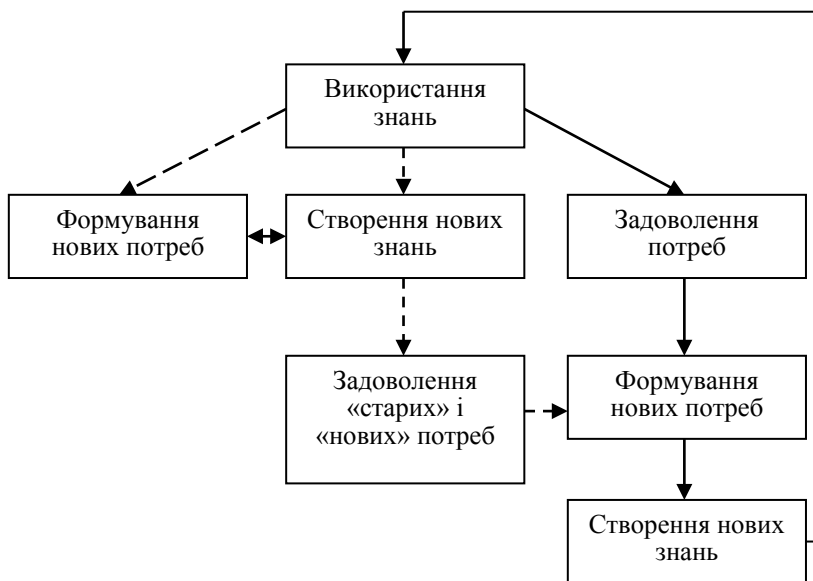

Рис. 1. Порівняння кола руху знань в традиційній та інтелектуальній економіці

Ціни та вартість в економіці знань встановлюються залежно від контексту, т.т. можуть варіюватися не тільки в просторі та часі, але і від суб'єкта до суб'єкта. Ключовими компонентами вартості компанії в економіці знань виступає людський капітал, а необхідною умовою потоків знань стають зв'язки та інформаційні мережі. Але, крім зазначеного, розробники концепції економіки знань звертають увагу ще й на такі аспекти останньої, як неважливість фактору розташування компанії, оскільки нова модель зайнятості та електронні інформаційні мережі роблять не обов'язковим співпадіння місця перебування індивіда та місця його роботи. Ці ж самі електронні інформаційні мережі суттєво знижують витрати переміщення найважливішого ресурсу – інформації, що перетворює заходи державної політики обмеження і

стимулювання виробництва в межах національних кордонів на малоефективні.

Дотичним до поняття інтелектуальної економіки є поняття креативної економіки. Вперше воно було запроваджене *Howkins* у 2001 р. для позначення економічної системи, в якій вартість більшою мірою створюється творчими компонентами ніж за рахунок традиційних ресурсів праці, землі та капіталу. Творчий продукт *Howkins* визначив як економічне благо, послуга чи досвід, що є результатом творчості та характеризується індивідуальністю, новизною та значимістю [12].

Запропонований для характеристики таких специфічних галузей як мистецтво, товари та послуги для задоволення культурних потреб, ігри та іграшки, а також *R&D*, цей термін тепер використовується для позначення творчої діяльності у всій економіці. Окремі дослідники стверджують, що креативність є рисою, об'єктивно притаманною економікам розвинених країн у XXI столітті. У вузькому розумінні термін креативної економіки відноситься до мистецтва, дизайну та медіа. Звітність щодо обсягів виробництва, споживчих витрат, зовнішньої торгівлі та зайнятості саме в цих галузях публікується в офіційних бюлетенях США та Великобританії, а також UNESCO [7, 8]. Особливе місце займають індикатори інтелектуальної власності.

Елементи креативності мають місце у будь-якому суспільстві, а також безвідносно до економіки. Нового значення поняття креативної економіки набуває саме у поєднанні економіки та творчості, яке відображає зростання рівня освіти, зміну моделі зайнятості, лібералізацію ринків, підвищення заробітної плати, збільшення часу на дозвілля та зростання рівня урбанізації. Відповідно до звіту UNESCO креативна економіка визначається як найбільш швидко зростаючий сектор

світової економіки. Це відображається у збільшенні обсягів виробництва, доходів від експорту та створенні нових робочих місць. Більше того, креативна економіка створює негрошові цінності, що мають неабияке значення у досягненні людино-центрованого, інклюзивного та сталого розвитку [7].

Порівняно з поняттям креативної економіки, що розкриває більшою мірою культурний аспект творчої діяльності, економіка інтелектуальної власності зосереджується на її правовому аспекті. За останні декілька десятиків років економіка інтелектуальної власності перетворилася на самостійний сектор практичної діяльності установ, організацій та фізичних осіб. Вплив процесів створення та використання об'єктів авторського та патентного права, а також інших об'єктів інтелектуальної власності, на показники економічної діяльності підприємств, національних економік та всього світового господарства постійно зростає.

Фундаментальними проблемами, що досліджуються в рамках економіки інтелектуальної власності є встановлення відмінностей в оцінці та використанні невиключних благ, питання походження інтелектуальної власності та її відношення до загальної економічної активності, структури ринків, розміру фірм, антимонопольної політики. Важливими практичними проблемами, дослідження яких відбувається в рамках економіки інтелектуальної власності, є розробка економічного механізму створення об'єктів інтелектуальної власності, критеріїв та методів визначення соціально-економічної ефективності їх захисту та використання, політики сприяння інноваціям, встановлення впливу на вартість об'єктів інтелектуальної власності таких змінних як заробітна плата, продуктивність праці, ринкова вартість фірми, рівень

безробіття тощо. Актуальними з теоретичної та практичної точки зору є питання відносин між наукою та виробництвом, між університетами та промисловістю, а також питання ролі інтелектуальної власності в університетах. Крім того, в рамках економіки інтелектуальної власності розглядаються міжнародні аспекти інтелектуальної власності, в тому числі спірна угода ТРІПС, що матиме тривалі наслідки для економічного розвитку бідних країн.

Висновки та пропозиції. Узагальнюючи викладене зауважимо, що необхідно розрізнити «інтелектуальну економіку» як теоретичний концепт, в рамках якого здійснюється дослідження економічної системи макро- або мікрорівня та робляться висновки стосовно її здатності адаптуватися до викликів сучасності, еволюціонувати, змінювати свою якість в руслі загальноцивілізаційних тенденцій та «інтелектуальну економіку» як сферу людської діяльності, що характеризується особливою структурою використовуваних ресурсів, більш інтенсивним застосуванням творчої праці та відповідним правовим механізмом захисту результатів інтелектуальної діяльності. В першому випадку інтелектуальна економіка краще характеризується англomовним терміном «*intellectual economics*», тоді як в другому – «*intellectual economy*».

Економічні дослідження визначаються як актуальні в обох зазначених напрямках. Поглиблена розробка теоретичного концепту інтелектуальної економіки збагачує економічну науку розумінням природи, а також напрямів еволюції сучасних економічних систем, розширює предмет економічної теорії та методологічний інструментарій досліджень за рахунок модифікації концепцій вартості та власності, розробки критеріїв ефективності просування економічної системи до наступного етапу свого розвитку. Практичне втілення

інтелектуальної економіки вимагає дослідження конкретних форм економічних відносин, що відповідають новій структурі потреб, новому механізму їх формування та новій виробничій функції.

Завдання економічної школи полягає не тільки у сприянні формуванню механізму виробництва та безперервного оновлення знань, необхідних для сучасного гармонійного господарювання, але і у створенні попиту на нові знання.

Список використаних джерел

1. Балацкий, Е.В. Закономерности и парадоксы социальной эволюции / Е.В.Балацкий // *Общественные науки и современность*. – № 2. – 2013. – С. 138-150.

2. Наумов Е. А. Интеллектуальная экономика и устойчивое развитие в свете теории институционального конструктивизма [Електронний ресурс] / Е. А. Наумов, А. А. Понукалин, А. Е. Бенуа // *Международный электронный журнал. Устойчивое развитие: наука и практика*. – 1(10). – 2013. – Режим доступа: <http://www.yrazvitie.ru/wp-content/uploads/2013/06/6-Naumov.pdf>

3. Салихов Б. В. Интеллектуальная экономика как нравственно-этическая форма инновационного развития [Електронний ресурс] / Б. В. Салихов, Д. А. Летунов // *Проблемы современной экономики*. – № 3 (27). – 2008. – Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2070>

4. Толкачев С. Что такое интеллектуальная экономика и «мозгопроизводство» [Електронний ресурс]/ С.Толкачев // *Мировой кризис - хроника и комментарии*. – Режим доступа <http://worldcrisis.ru/crisis/1648016>

5. Чухно А. А. Твори: У 3 т. – Т 2: Інформаційна постіндустріальна економіка: теорія і практика / А.А. Чухно / НАН України, Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка, Наук.-досл. ін.-т. при М-ві фін. України. - К., 2006. – 512 с.

6. Antoine Van Agtmael, Fred Bakker. Made in the U.S.A. (Again). // Foreign Policy. – March 28. – 2014, available at : http://www.foreignpolicy.com/articles/2014/03/28/made_in_the_usa_again.

7. Creative economy report 2013 widening local development pathways: United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization (UNESCO). available at : <http://www.creativeeconomyreport2013.com/>

8. Creative Industries Economic Estimates: Statistical Release of Department for Culture, Media & Sport, available at: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/394668/Creative_Industries_Economic_Estimates_-_January_2015.pdf

9. Dixon P. The Economics of Intellectual Property: A Review to Identify Themes for Future Research /P. Dixon and C. A. Greenhalgh. – Oxford: Nuffield College, Oxford Intellectual Property Research Centre St. Peter's College, 2002. – 64 p., available at : <http://www.dklevine.com/archive/dixon-review.pdf>

10. Drucker, Peter. The Age of Discontinuity; Guidelines to Our Changing Society. – New York: Harper and Row, 1969. – 420 p.

11. Foray D. The Economics of Knowledge. Cambridge, MA: The MIT Press, 2004. – 190 p.

12. Howkins, John. The Creative Economy: How People Make Money From Ideas. London: Penguin Books, 2001. – 304 p.

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Л. І. Симоненко,
кандидат економічних наук, доцент,
Житомирський національний агроекологічний університет
lesia.simonenko@gmail.com

Зміни запроваджені законом про вищу освіту у перспективі повинні підвищити інтелектуальний, морально-культурний рівень та якість життя в інформаційному суспільстві. Тенденції що формуються у короткостроковому періоді доводять, що без змін стратегії поставлену мету неможливо бути досягнути.

Ключові слова: національна система вищої освіти, економічний розвиток, освітній бюджет, освітні видатки, глобальний академічний простір.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Ринкові мінливі умови сформували потребу виконання національною системою вищої освіти функції інноваційного джерела розвитку економіки. З іншого боку, у закладах вищої освіти, виник інтерес стати комерційно успішними, використавши власний інтелектуальний потенціал. Додаткові мотиви активної діяльності установ вищої освіти створені як юридично (нова нормативна база сприяє реалізації принципів автономії) так і економічно, через довгострокове зменшення бюджетного фінансування. Дії суб'єктів системи вищої освіти всіх рівнів, в т.ч. закладів вищої освіти спрямовуються на зростання надходжень з джерел недержавного, приватного сектору (в т.ч. з-за кордону). Отже, логічний ланцюжок активної діяльності: потреба – інтерес – мотив – дія – результат інституційно сформувався і створив унікальні можливості для модернізації системи вищої освіти.

Питанням ролі і значення вищої школи в економічному розвитку присвячений науковий доробок Інституту вищої освіти НАПН, доповіді урядових установ (МОН), публікації освітян-науковців провідних університетів, дослідження аналітичного центру CEDOS, Міжнародного фонду досліджень освітньої політики, тощо [1-6]. Вагомою є роль недержавних організацій, проектів Еразмус+, «BRITISH COUNCIL», наприклад, проект «Скіллз Плюс - Портал для Лідерства», який має на меті сприяння реформуванню сектора вищої освіти шляхом розвитку лідерського потенціалу університетів України та розрахований до 2018 року [7, 8], тощо.

Мета та методика дослідження. Мета дослідження – узагальнити на основі доступних даних про вищу освіту можливість впровадження інноваційних змін в умовах розширеної автономії університетів. В основі методики виявлення потенціалу національної освітньої системи аналіз впливу кількісних параметрів (доходів і витрат) системи вищої освіти на якісні зміни в ній.

Результати досліджень. За своєю природою університети мають бути центрами наукових інновацій, інституціями формування інтелектуального, культурного, тощо капіталу індивіда шляхом забезпечення їх всебічної, в т.ч. світоглядної підготовки. Історично (доіндустріальне суспільство), традиційний університет виступав механізмом формування еліти. З 60-х років ХХ сторіччя (індустріальне суспільство) університетська освіта починає носити масовий характер. Зміст місії університету: а) формування професійно-освіченої особистості та вузько спеціалізованого фахівця, б) масова підготовка спеціалістів для задоволення промислових потреб індустріальних держав, в) забезпечення науково-технологічного розвитку індустріального суспільства [1, с. 11]. У процесі глобалізації та інформаційної революції (постіндустріальне

суспільство), університети як навчальні інституції інтегрували дослідницький компонент в якості вагової складової власної діяльності, сформувався феномен дослідницького університету як адекватна відповідь інноваційно орієнтованої моделі економіки. В глобальному освітньому просторі (ера економіки знань) з'являється «нова якість» - університет світового класу, який можна розглядатися як інституцію, якій вдалося залучити найкращих студентів та викладачів з усього світу, акумулювати адекватний фінансовий ресурс та впровадити принципи менеджменту у власні управлінські структури. Також, університет світового класу представлений у топовій частині провідних міжнародних університетських рейтингів, для яких характерний акцент на оцінці науково-дослідницької діяльності університетів та їх інтегрованості у глобальний академічний простір. В умовах становлення суспільства знань та економіки, побудованої на знаннях, наявність у тій чи іншій країні університету світового класу є своєрідним локомотивом її економічного, соціального та культурного розвитку [2, с.28].

Щоб українська вища освіта ефективно виконувала ці важливі завдання, необхідне її оновлення з урахуванням світових тенденцій розвитку, шляхом інтеграції у європейський і світовий інтелектуальний простір [3, с. 354]. Потреба реформування освітньої системи пов'язана з такими сучасними загальноосвітніми тенденціями: 1) основою парадигми економічного розвитку є підвищення ролі інтелектуального складника людського потенціалу; 2) чинником економічного зростання стає пришвидшення темпів оновлення професійних знань; 3) розвиток інформаційних технологій може спричинити відчутні зміни у структурі ринку освіти [там же].

Реформа сфери науки також пов'язана із світовими трендами розвитку економіки знань, а саме інтеграцією

країни у світову інноваційну систему через участь у міжнародному розподілі інтелектуальної праці у новітніх розділах математики та теоретичної фізики, астрономії, досліджень і розробки нанотехнологій, матеріалознавства, молекулярної біології і генетики, окремих розділах фундаментальної і прикладної хімії, тощо [3, с. 360]

Аналіз величини, динаміки і структури витрат економічних суб'єктів на вищу освіту дозволяє визначити довгостроковий потенціал галузі, перспективи інноваційної моделі економічного зростання країни. Фінанси вищої освіти охоплюють як державні (публічні) так і недержавні (приватні - домогосподарств і бізнесу) ресурси. Упродовж 2007–2014 років номінальні обсяги публічних та приватних витрат на вищу освіту зростали. Українські ВНЗ отримували переважно державне фінансування (69,9%),(2012). Реальні показники у цінах 2007 року показують, що виросло переважно державне фінансування ВНЗ III–IV рівня акредитації (+10%) [5, с. 25].

З 2014 році Україна живе в умовах спаду реального рівня видатків на освіту серед країн Європи [5]. Натомість більшість країн Європи збільшують обсяги державного фінансування освіти після його скорочення внаслідок кризи 2009-2010 років. Разом з тим у 2015 р. 34 % від обсягу державного замовлення на бакалавра денної форми, мала інженерія, яка й надалі залишається пріоритетною серед інших галузей державного замовлення [9]. Того ж року незаповненими залишились 15 % місць державного замовлення на інженерних спеціальностях, 8 % місць у природничих та фізико-математичних науках. Тому зв'язку між скороченням обсягів державного замовлення та зменшенням набору студентів (зарахування на навчання) немає. Попит на ці спеціальності серед абітурієнтів падає швидше, ніж відбувається скорочення обсягів державного

замовлення. Можливо причиною зниження цього попиту є спад знань школярів у математиці та природничому блоці дисциплін [там же].

Ще однією важливою проблемою є дисбаланс витрат в межах однієї освітньої програми. Наприклад, річна вартість підготовки бакалавра права за бюджетні кошти досить суттєво відрізняється в університетах, які підпорядковані різним відомствам: Мін'юст — 20 тис. грн., Фіскальна служба — 30 тис. грн., Мінагро — 31 тис. грн., Мінкультури — 46 тис. грн., Прикордонна служба — 103 тис. грн., Міноборони — 104 тис. грн., СБУ — 115 тис. грн. У свою чергу, в системі МОН середня вартість підготовки одного студента за державний кошт на бакалавраті становить 24 тис. грн., проте вона може відрізнятися в залежності від конкретного університету. Наприклад, бакалавр Прикарпатського національного університету — 15 тис. грн. на рік, бакалавр Київського політехнічного інституту — 34 тис. грн. на рік, тоді як середня і для бакалаврів, і для магістрів вартість підготовки у Сумському державному університеті становить 22 тис. грн. на рік [10].

Обмеженість / незбалансованість державного фінансування спонукали університети до пошуку позабюджетних джерел надходжень. Найпопулярнішою формою виявилось контрактне навчання. Частка позабюджетних надходжень, серед яких абсолютна більшість — це кошти контрактників, є найбільшою в економічних і медичних ВНЗ, у бюджетах цих університетів частка плати за контракт може сягати 40-50 %. Натомість у технічних закладах вона зазвичай становить не більше 35 % (CEDOS, 2015). Така розбіжність пов'язана із відносно сталою структурою попиту домогосподарств на освітні послуги на користь суспільних наук.

Водночас кількість студентів-контрактників зменшується швидше, ніж кількість студентів-бюджетників. Така тенденція має додаткові причини: демографічна криза, зниження платоспроможності українських абітурієнтів. Отже, якщо державне фінансування не буде зростати, фінансування за рахунок коштів домогосподарств відіграватиме дедалі важливішу роль у бюджетах університетів. Ця тенденція закріплюватиметься через вкрай несуттєву участь бізнесу у фінансуванні освіти, частка якого залишається на рівні менше 1 % [10]. За таких умов інтеграція науки та освіти, створення технологічних та наукових парків, перехід до фінансування наукових досліджень на проектній основі є завданням на перспективу.

Скорочення державних видатків призвело до зменшення частки капітальних видатків на матеріально-технічне переоснащення, закупівлю техніки. За період 2000–2011 років Україна скоротила частку витрат на обладнання, будівництво та модернізацію в загальній структурі витрат у вищій освіті з 17% до 4%, натомість сусідні країни Центральної Європи підвищували її: Чехія (до 20%), Польща (до 22%) та Литва (до 25%), усвідомивши необхідність висотехнологічного розвитку, який забезпечують напрямки підготовки інженерія, ІТ, природничі і фізико-математичні науки. Без збільшення капітальних видатків Україна не матиме можливості запускати сучасні медичні, інженерні та природничі освітні програми [5, с. 28]. Якщо не лише контрактні, але й державні кошти будуть розподілятися внаслідок вибору абітурієнтів (так звана модель «гроші за студентом»), може початись радикальне зниження фінансування програм, де важливими є математика та природничий блок [там же].

Існує точка зору, що на національному рівні скерування державних видатків на вищу освіту доцільно

проводити відносно економічних пріоритетів держави, а також з урахуванням аналізу поведінки домогосподарств у виборі напрямків вищої освіти. Пріоритетними для державного фінансування мають бути саме ті галузі, на які існує менший попит серед абітурієнтів, а також стратегічно важливі галузі. Таким чином можна досягти певного балансу між потребами та попитом. Причому видається, що врахування пріоритетів економіки буде здебільшого збігатися з урахуванням потреб згаданих професійних асоціацій. Іншими словами, серед пріоритетних сфер економіки, швидше за все, будуть усі або переважна більшість тих сфер, у яких функціонують струнки об'єднання роботодавців, що мають активний зв'язок із бізнесом у своєму секторі [10].

Відповідно до нормативної бази [4] власними є надходження, отримані як плата за послуги, що надаються університетами згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти. В зв'язку з цим виникає питання, чи можуть ВНЗ використати вибіркові дисципліни як джерело додаткових доходів. У вибіркових дисциплінах зацікавлені всі учасники освітнього процесу. Студенти отримують змогу доповнювати свою основну спеціальність додатковим фахом або брати окремі курси для широкої ерудиції. Можливість вибору дисциплін із різних факультетів та кафедр є ефективним інструментом міждисциплінарності. Також, навчання у змішаних групах дозволяє студентам отримати неформальний досвід від студентів з інших спеціальностей. У свою чергу, викладачі на вибіркових дисциплінах працюють із більш умотивованими студентами. Самі університети загалом стають більш привабливими для абітурієнтів, а кінцеві компетентності, якими може оволодіти студент, за рахунок гнучкості навчальних планів часто краще відповідають потребам ринку праці. Представники ВНЗ неодноразово

висловлювали здивування щодо самої ідеї обрання дисципліни з іншого факультету, аргументуючи це тим, що всі курси мають безпосередньо стосуватися фаху [10].

Висновки та пропозиції.

1. Відповідно до логіки історичного розвитку сучасні університети зазнають значних трансформацій цінностей, поступово перетворюючись на комерційно орієнтовані прибуткові навчальні заклади. Пріоритетним завданням стає виробництво знання як у форматі вузької професійної спеціалізації, так і на базі науково-дослідницької діяльності університетів. Світовим трендом становлення економіки знань є розвиток новітніх розділів математики та теоретичної фізики, астрономії, досліджень і розробок нанотехнологій, матеріалознавство, молекулярна біологія і генетика, окремі розділи фундаментальної і прикладної хімії, тощо. Інтегрованість у глобальний академічний простір є своєрідним локомотивом економічного, соціального та культурного розвитку країн.

2. Метою реформи системи національної вищої освіти є інтеграція у європейський і світовий інтелектуальний простір та підвищення якості життя в інформаційному суспільстві. Хід цієї реформи відбувається в умовах постійного зниження державного фінансування, хоча це джерело залишатиметься основним. Зменшення частки капітальних видатків на матеріально-технічне переоснащення, закупівлю техніки, тощо, ускладнює запуск сучасних медичних, інженерних та природничих освітніх програм які є стратегічно важливими. Пріоритетом серед галузей держзамовлення є інженерія, природничі та фізико-математичні спеціальності, нажаль попит на ці спеціальності серед абітурієнтів падає швидше, ніж відбувається скорочення обсягів державного замовлення.

3. Недержавне (приватне) фінансування національної вищої освіти змінюється на користь домогосподарств. Участь бізнесу у фінансуванні науково-освітньої сфери є несуттєвою. ВНЗ досить обмежені в залученні додаткових фінансових ресурсів, якими відповідно до нормативної бази є плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти. Фінансування за рахунок коштів домогосподарств відіграватиме дедалі важливішу роль у бюджетах університетів. Водночас слід врахувати, що кількість студентів-контрактників зменшується швидше, ніж кількість студентів-бюджетників через демографічні, економічні, соціальні та інші чинники. Отже, інтеграція освіти та університетської науки в глобальний академічний простір є завданням на довгострокову перспективу.

Список використаних джерел

1. Колотило М.О. Місія університету в контексті філософсько-освітньої парадигми інформаційного суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.10 – «Філософія освіти» / М.О. Колотило. – Київ, 2015. – 22 с.

2. Курбатов С.В. Феномен університету в контексті глобальних трансформацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора. філос. наук : спец. 09.00.10 – «Філософія освіти» / С.В. Курбатов. – Київ, 2015. – 38 с.

3. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – К. : НІСД, 2015. – 684 с.

4. Куди зрушила освіта в 2015 році : звіт уряду [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://osvita.ua/news/49760/>

5. Освіта в Україні 2015. Збірник освітньої статистики [Електронний ресурс] / Т. Жерьобкіна, І. Когут,

М. Куделя [та ін.] / заг. ред. Є. Стадний. – Режим доступу: <http://cedos.org.ua>

6. International Foundation for Education Policy Research, available at : http://edupolicy.org.ua/_dx/main_ua.html

7. National Erasmus+ Office in Ukraine, available at : <http://erasmusplus.org.ua/>

8. British Council, available at : <http://britishcouncil.org.ua/selection-results>

9. Стадний Є. Освітній Фактчек. Аналітичний центр CEDOS. За матеріалами «VoxUkraine» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/51340/>

10. Концептуальна модель державного фінансування ВНЗ за результатами діяльності [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://cedos.org.ua/uk/osvita/kontseptualna-model-derzhavnoho-finansuvannia-vnz-za-rezultatamy-diialnosti>

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Г. Б. Тимохова
кандидат економічних наук, доцент,
Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»
tymohova@gmail.com

Розглянуто взаємовплив соціального капіталу та результативності сфери освіти. Визначено напрямки інституційного оформлення відкритого соціального капіталу.

Ключові слова: соціальний капітал, сфера освіти, національна інноваційна система.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. За останні роки в економічному аналізі соціального капіталу досягнуто значного прогресу та отримані переконливі свідчення значимості і цінності даного ресурсу для економіки і суспільства. Але до цього часу немає достатньої ясності щодо передавальних механізмів, за якими соціальний капітал впливає на економічні результати. Одним із таких механізмів є сфера освіти. Освітні заклади формують інтелектуальний, моральний і соціальний рівень населення, закладають основи майбутнього рівня взаємовідносин і співробітництва та економічного розвитку.

Проблеми розвитку соціального капіталу досліджують вітчизняні і зарубіжні вчені – М. Армстронг, О. Аузан, Р. Барт, А. Бова, П. Бурдьє, С. Бюссе, А. Воробйов, Е. Глесер, М. Горожанкіна, К. Грутаерт, О. Грішнова, С. Клімов, Дж. Коулман, Е. Лібанова, Т. Натхов, К. Ньюмен, Р. Патнем, Р. Роуз, Ю. Савко, М. Семикіна, Ф. Фукуяма, Дж. Хамфрі, Дж. Ханіфан, Дж. Якобс та інші. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень соціального капіталу, методологія його оцінки має статичний фрагментарний характер і досліджується в соціологічному та політичному контексті.

Мета та методика дослідження. Метою дослідження є подальший розвиток теоретичних положень економічного аналізу накопичення соціального капіталу на основі посилення ролі освіти в суспільстві. В межах роботи були використані монографічний метод – для виявлення факторів функціонування соціального капіталу на економічному рівнях; діалектичний метод для уточнення структури соціального капіталу.

Результати досліджень. Соціальний капітал формує мережеву структуру за допомогою зв'язків між соціально-економічними суб'єктами та інститутами. Теоретичний

аналіз довів, що соціальний капітал впливає на стан економіки і суспільства за двома напрямками - горизонтально і вертикально [1, с. 312].

У першому випадку функція соціального капіталу полягає в координації дій економічних агентів щодо запобігання провалів ринку без участі держави; при цьому, як уже зазначалося, скорочуються витрати безладу. У другому випадку соціальний капітал сприяє консолідації та політичній активності громадян, а цілями колективних дій виступають належна робота держави і функціонування створених ним інститутів; при цьому економляться витрати примусу, що виникають внаслідок зловживання владою або помилкових рішень державних органів. Тому більш важливим визнається вертикальний механізм впливу соціального капіталу на соціально-економічний розвиток.

Відкритий соціальний капітал, сприяє розвитку, але в транзитивних економіках переважає соціальний капітал закритого типу, що впливає на соціально-економічний розвиток в основному по горизонтальному каналу. Рівень освіти та ефективного використання професійних знань призводить до нагромадження відкритого соціального капіталу та виступає основним чинником економічного розвитку[2].

Освіта дає загальні знання про певні дати, місця, назви, події, концепції, посилення та цитати, що допомагають соціальній взаємодії людей, яких в усьому іншому важко порівняти. Школи намагаються також вчити мистецтву співпраці через колективні навчальні завдання, командні ігри, шкільні постанови та ансамблі, а також різноманітну спільну діяльність. Вони розвивають також розуміння таких абстрактних ідей, як громадянство, довіра, справедливість, рівність, універсалізм, загальне добро та «золоте правило моралі». При цьому слід наголосити, що сфера освіти, будучи основним джерелом постачання

сучасному суспільству потрібного інтелектуального ресурсу, ще не стала повноцінним об'єктом відповідних досліджень, оцінок і рекомендацій. Освітній рівень визначає спроможність населення застосовувати знання, поповнювати їх та підвищувати, хоча дослідники обґрунтували залежність, згідно якої збільшення асигнувань на освіту на 1% веде до збільшення валового внутрішнього продукту країни на 0,35% [3].

Саме удосконалені функції у сфері освіти закладають в особистості базові знання, розвивають здібності, вміння, навчають професійній діяльності, результатом яких є задоволення потреб галузей економіки кваліфікованою робочою силою. Університети стають основними учасниками національних інноваційних систем, організаційними посередниками для кооперації освітніх і наукових структур з бізнесом та урядом.

Останнім часом навіть для найбільш передових національних освітньо - наукових систем питання вертикального впливу соціального капіталу через інтеграцію науки і вищої освіти набули додаткової актуальності у зв'язку з глобальною фінансовою кризою та загальним уповільненням розвитку економіки. Зокрема, в дослідженні Національної ради з питань наукових досліджень США «Дослідницькі університети і майбутнє Америки» (2012) зазначається, що «Бізнес і промисловість значною мірою ліквідували великі корпоративні науково-дослідні підрозділи, що забезпечували американській промисловості провідні позиції у ХХ столітті (наприклад, Bell Labs), проте досі не налагодили адекватного партнерства з дослідницькими університетами з метою подолання такого становища у момент, коли необхідним є підвищення ефективності транслявання, поширення і передачі суспільству нових знань і ідей, які є результатом дослідницької діяльності в університетах» [4]. Заклики

щодо необхідності активнішого впровадження результатів наукових досліджень у виробництво є тривожною ознакою спаду темпів зростання виробництва чи навіть його скорочення. Зрештою, найважливішою умовою ефективного впровадження науки у виробництво є саме інтенсивний розвиток наукомістких виробництв, а припинення діяльності науково-дослідних підрозділів провідних корпорацій об'єктивно свідчить про брак позитивної динаміки у відповідних галузях економіки.

Висновки. Таким чином, належне інституційне оформлення вертикального впливу соціального капіталу через освітню сферу має бути через: впровадження національних інноваційних систем, основаних на формуванні інтелектуального капіталу і здійсненні комерціалізації. Все це сприятиме створенню мереж та зв'язків в широких суспільних групах, і зниженню закритого соціального капіталу, а також конвертації закритого у відкритий соціальний капітал.

Список використаних джерел

1. Полищук Л. И., Экономическое значение социального капитала / Л. И. Полищук, Р. Ш. Меняшев // Вопросы экономики. 2011. – № 12. – С. 46-65.
2. Гришнова Е.А. Социальный капитал в системе экономических ресурсов / Е.А. Гришнова, И.Ю. Кочума // Социоэкономика : Сб. науч. труд. – 2009. – № 4. – С. 38–49.
3. Maddison A. The World Economy: A Millennial Perspective, Development Centre Studies / A. Maddison. – Paris: OECD, 2001. – 384 p.
4. Research Universities and the Future of America: Ten Breakthrough Actions Vital to Our Nation's Prosperity and Security. – Washington, D. C.: The National Academies Press, 2012. – P. 4.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ ЖИТОМИРЩИНИ

С. В. Тищенко,
кандидат економічних наук, доцент,
В.В. Наумчук,
студент 1 курсу,
Житомирський національний агроекологічний університет

В роботі представлено основні напрями інноваційного розвитку рослинництва та тваринництва Житомирщини.

Ключові слова: аграрна галузь, рослинництво, тваринництво, агромістечко, агрохолдинг.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Використання інтелектуального потенціалу і впровадження інновацій у виробництві і переробці агропродукції вийшли на новий рівень. З ресурсним потенціалом України і з використанням інновацій більш розвинених держав наша країна може вийти на новий рівень розвитку. На сучасному етапі необхідно впроваджувати різні системи, що дозволяють отримати якісну продукцію за допомогою новаторських проектів закордонних та вітчизняних науковців. Тому, тема дослідження є досить актуальною та потребує подальшого вивчення.

Дослідження у сфері аграрного розвитку України надають можливості до більш продуктивного використання наявних ресурсів аграрного сектору регіонів. Вивченням і формуванням різних стратегій розвитку аграрного сектору займались Собкевич О.В., Крючко Л.С., Мамай О.В., Зоря С.П., Русан В.М., Юрченко А.Д., Ковальова О.В. та інші.

Мета та методика дослідження. Метою даної статі є надання варіантів розвитку аграрної галузі регіону як прикладу для розвитку аграрної галузі держави в цілому.

Результати досліджень. Розвиток економіки – це поступовий перехід від одного технологічного укладу до наступного, ядром якого є інновації. Інноваціями є нові технології, створені на основі винаходів, що змінюють зміст різних видів діяльності в суспільстві.

Зростання інноваційної активності підприємств Житомирської області передбачає впровадження товарних, технологічних, ресурсних, організаційних та економічних інновацій. Наприклад, в рослинництві це пов'язано з впровадженням нових технологій вирощування агрокультур, систем обробітку ґрунтів, технологій зберігання виробленої продукції. Так, все більшої популярності в області набувають технології «нульового» обробітку ґрунтів, «точного» землеробства, системи паралельного водіння агротехніки та внесення добрив для захисту рослин, яке базується на GPS-навігації.

У тваринництві комплексні інновації можуть дозволити собі лише агропромислові інтегровані формування (агрохолдинги) або фінансово стійкі господарства. Основна ж маса підприємств вимушена орієнтуватися на поелементне удосконалення технологій виробництва та зберігання продукції, що пов'язане зі зміною кількості й параметрів робочих операцій та підвищенням їх якості.

В Житомирській області в якості соціально-економічних інновацій можна запропонувати не фрагментарний розвиток сільських територій, а створення сучасних агромістечок за прикладом Білорусі. Наразі існує 1481 таких агропоселень у Вітебській, Мінській, Брестській, Гродненській та Гомельській областях. З метою заохочення громадян до праці на селі в

агромістечках надається житло, створено соціальну інфраструктуру.

На рівні вищих навчальних закладів в області доцільно створювати інноваційні структури, які б взаємодіяли з виробничими підприємствами та венчурними інвесторами щодо впровадження інновацій. З метою розвитку такої взаємодії в 2013 р. у Житомирській області створено Інвестиційний фонд «Полісся» з підтримки малого та середнього бізнесу за прикладами: чернівецького фонду «Буковина». В основу роботи фонду покладено досвід Університету Кембриджу (Великобританія). Його так звані «бізнес-інкубатори» вже понад 40 років успішно підтримують інновації студентів та молодих вчених. Фонд «Буковина» фінансує розробку комерційно перспективних ідей «з нуля» та здійснює пільгове кредитування. Автори ідей отримують на реалізацію проектів фінансування у розмірі від 50 до 80 тис. грн., залишаючись мажоритарними власниками нових підприємств.

Ми пропонуємо створення в регіоні венчурного фонду, що дозволить акумулювати всі кошти, які виділятимуться суб'єктами інноваційної діяльності на ризикові проекти. Даний фонд доцільно організувати у формі ТОВ, а керівниками призначити професійних менеджерів фонду «Полісся». Їх завданням буде пошук та залучення венчурного капіталу під нові проекти. Фонд функціонуватиме як фінансовий посередник інноваційного процесу, що акумулює ризиковий капітал.

Створення обласного венчурного фонду забезпечить підтримку науки та впровадження перспективних наукових розробок. Фінансовою основою фонду мають бути відрахування товаровиробників у розмірі 1,5 % від собівартості агропродукції. Розмір додаткових витрат в розрахунку на 1 ц продукції є несуттєвим, тоді як сума

відрахувань до венчурного фонду у розрахунку на 1 господарство є значною (від 10 до 40 тис. грн. залежно від виду продукції).

Для організації інноваційної діяльності необхідна підтримка держави, яка надає венчурним підприємцям інфраструктуру та інформаційне забезпечення для ведення бізнесу. Також винахідники мають право орендувати приміщення для проведення досліджень в Агротехнопарку (АТП), який доцільно створити при Житомирському національному агроєкологічному університеті.

В АТП дослідники матимуть можливість використовувати техніку, лабораторне та технологічне обладнання, сировину та матеріали, придбані за кошти венчурного фонду, здійснюватимуть маркетингову підтримку новацій через організацію виставок, конференцій та тренінгів, створення баз даних наявних розробок в друкованих джерелах та в електронному вигляді, а також сайту в мережі Internet для зв'язку з вітчизняними та зарубіжними учасниками інноваційного процесу.

Висновки і пропозиції. Отже, формування стратегії інноваційного розвитку аграрної галузі області на сьогоднішній день залежить від успішності реалізації проекту заснування агротехнопарку та венчурного фонду, а також від підтримки держави.

Список використаних джерел

1. Сіренко Н. М. Управління стратегією інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України : монографія / Н. М. Сіренко. – Миколаїв, 2010. – 416 с.
2. Дж. М. Кейнс. Общая теория занятости, процента и денег. - М.: Гелиос АРВ, 2002. — 352 с.
3. Rostow W. W. The Stage of Economic Growth. A Non-Communist Manifesto / Rostow W. W. –Cambridge:

CambridgeUniversity Press, 1960. – 272 pp.

4. Шумпетер Й. Теория экономического развития : исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента. / Й. Шумпетер ; [пер. с нем.]. — М. : Прогресс, 1982. — 455 с.

5. Яворська Н. П. Розвиток теорії інновацій в економічній науці / Н.П. Яворська. - Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія»: Збірник наукових праць ЛНТУ. – Випуск 9 (36). – Луцьк, 2012.

ЕКОНОМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНІ МЕТОДИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЛЬОНАРСТВА

І. Р. Ахметов,
кандидат економічних наук,
В. В. Тишковський,
кандидат сільськогосподарських наук
Житомирський національний агроекологічний університет

У публікації розглядаються технологічні та економічні аспекти роботи галузі льонарства в Україні, зокрема можливості використання короткотривалих сівозмін і альтернативної системи удобрення для зниження собівартості та поліпшення якості продукції льонарства. Обговорюються можливості створення регіонального кластера льонарства в Україні.

Ключові слова: льон-довгунець, добрива органічного походження кластер, економіка, модель.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Історично Україна була лідером серед країн-виробників і експортерів продукції льонарства,

забезпечуючи 18% світового виробництва льоноволокна. Парадокс ситуації, що склалася, в тому, що збільшення кризових тенденцій у вітчизняній галузі льонарства відбувається поряд з ростом попиту на товари з льону, що обумовлено інтересом світової спільноти до використання екологічно чистих матеріалів в різних галузях народного господарства (текстиль, медицина, фармакологія, харчопром і т. д.). Разом з тим, в Україні є всі умови для розвитку галузі: сприятливі природно-кліматичні умови, наявність переробних підприємств, кваліфікованих фахівців, вільний доступ до техніки та інших ресурсів, потужний науковий потенціал і т.д. [1-7].

Актуальність дослідження полягає у виникненні об'єктивної необхідності пошуку можливих шляхів реанімації даної стратегічної галузі, серед яких, в тому числі, використання сучасних технологій вирощування культури та впровадження нових форм організації виробництва.

Мета та методика дослідження. Основна мета – теоретико-методичне обґрунтування формування та дії кластеру у галузі льонарства України; вивчення економічної ефективності екологічно безпечних технологічних факторів сівозмін і добрив органічного походження.

Результати досліджень. До числа важливих чинників, що дозволяють підвищити продуктивність рослин, відносяться сівозмінна і добрива. Комплексним показником результативності дії будь-якого агротехнічного заходу є рівень врожайності.

В розрахунки економічної ефективності виробництва волокна, нами враховано вартість продукції та сировина за цінами на 1.01.2015 р., а також затрати на переробку трести до волокна 50% вартості від нього.

З даних табл. 1 видно, що при застосуванні сировини

органічного походження (соломи попередника) та післяжнивного посіву олійної редьки на сидерат разом з помірними мінеральних добрив чистий прибуток коливався в межах 1097 – 6040 грн.

На варіанті застосування соломи та сидератів рентабельність льонопродукції (волокно і насіння) коливається в межах 75,2 – 56,9 %, внесення мінеральних добрив сприяє збільшенню врожайності, але незбалансованість цін на льонопродукцію і вартість мінеральних добрив приводить до зменшення рівня рентабельності.

Таблиця 1

Економічна ефективність виробництва волокна льону-довгунця при вирощуванні у короткоротаційних сівозмінах залежно від системи удобрення

Варианти*	Урожайність, т/га		Вартість приросту, грн.	Затрати на приріст, грн.	Умовно чистий прибуток, грн.	Рівень рентабельності, %
	волокна	насіння				
1	0,46	0,63				
2	0,57	0,67	2710	1640	1070	65,2
3	0,60	0,71	4385	2502,5	1883	75,2
4	0,79	0,86	12420	9220	3200	34,7
5	0,81	0,86	15123	10571	4551	43,1
6	0,83	0,87	18100	12060	6040	50,1
7	0,63	0,68	5113	3451,3	1661,3	48,1
8	0,68	0,74	8085	5153	2933	56,9

Примітки* 1. Контроль. 2. Солома. 3. Солома+сидерат
4. N₃₀P₄₀K₆₀. 5. Солома+N₃₀P₄₀K₆₀. 6. Солома+сидерат+N₃₀P₄₀K₆₀.
7. Солома+N₁₀ 8. Солома+N₁₀+сидерат+N₃₀P₄₀K₆₀

Джерело: власні дослідження

Достатньо високу рентабельність забезпечує комбіноване застосування нетоварної продукції соломи попередника з післяжнивним посівом олійної редьки і використання її на зелене добриво з помірними дозами мінеральних добрив, яка коливається в межах 50,1 %.

Наші дослідження показали, що одним із шляхів відновлення економічних, виробничих і технологічних зв'язків між підприємствами галузі льонарства, відтворення внутрішньої інфраструктури збуту, є створення квазіінтеграційного об'єднання без інтеграції активів, що належать самостійним підприємствам, але з узгодженим використанням даних активів, тобто регіонального кластера в льонководстві.

Математичне визначення кластера як деякої множинності в загальній сукупності об'єктів, учасники якої характеризуються певною мірою близькості, є актуальним в рамках даного дослідження. Склад кластера визначається за такої умови:

$$\begin{aligned} Z_{ij} &\leq Z_j^* \quad \forall i \in N \\ Z_{ij} &> Z_j^* \quad \forall i \notin N \end{aligned} \quad (1.1)$$

де: n – безліч всіх с.-г. підприємств регіону, серед яких можуть бути виділені члени кластера; N – безліч с.-г. підприємств, що утворюють кластер; E – сукупність ознак кластеризації; Z_{ij} – значення ознаки j ($\forall j \in E$) для підприємства i ($\forall i \in n$); Z_j^* – граничне значення ознаки j .

Висновки та пропозиції. Нашими дослідженнями доведено, використання помірних доз мінеральних добрив спільно з нетоварною частиною врожаю попередника і зелених добрив покращує фізико-хімічні показники ґрунту, що в свою чергу позитивно впливає на якісні і кількісні показники врожаю льону-довгунця. Використання короткоротаційних сівозмін з ланкою льону-довгунця сприяє швидкому переходу господарств на новий напрям господарської діяльності виробника.

У свою чергу впровадження кластерної моделі розвитку галузі льонарства в Житомирському регіоні (Україна) дозволить вирішити проблему розрізненості між окремими ланками технологічного ланцюга і підприємствами лляного комплексу, створить умови для

зниження собівартості продукції за рахунок використання конкурентних переваг, дозволить залучити інвестиції і інновації в галузь.

Список використаних джерел

1. Porter Michael E. Clusters and the New Economics of Competition / Michael E. Porter // Harvard Business Review. – 1998. – №11-12. – Р. 77-90.

2. Наумов О.Б. Система підвищення якості в інтегрованому виробництві продукції з лляної сировини / О.Б. Наумов // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2005. – Вип. 204: в 5 т., т. 2. – С. 523-532.

3. Синергетична парадигма економіки: моногр. / Є.І. Ходаківський, І.Г. Грабар, Ю.С. Цал-Цалко [та ін.]. – Житомир, 2007. – 160 с.

4. Ахметов І.Р. Регіональний кластер як напрям відродження галузі льонарства / І.Р. Ахметов // Вісн. аграр. науки Причорномор'я. – 2008. – Вип. 3. – С. 120-128.

5. Попов С.І Рослинні рештки: їх мінералізація та вплив на родючість ґрунту / С.І Попов, В.М. Цуканов, Ю.А. Палеско, А.М. Слепцов // Вісн. ХДАУ/. – 1999. – №1. – С. 120–123

6. Tyshkovskyy V Influence alternative fertilizer on formation of the photosintetic potential of flax/ V Tyshkovskyy, V Smaglyi// 5th in ernational scientific conference “European Applied sciences: modern approaches in scientific reseaches” . – Stuttgart: ORT Publishing, 2013 . – Р. 67-71

7. Tyshkovskyy V. The technological-economic ways of solution problems cultivation of flax in Ukraine/V.Tyshkovskyy, I. Akhmetov, L. Levkovskaya //British Journal of Education and Science. – London, 2014. – No.1. – Р. 112-120.

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ З НЕМАТЕРІАЛЬНИМИ АКТИВАМИ ТА СКЛАДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ У БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ

Ю. Л. Борко,
кандидат економічних наук,
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України
kit_yulia@bk.ru

У статті розглянуто особливості бухгалтерського обліку операцій з нематеріальними активами та складання фінансової звітності у бюджетних установах. Досліджено теоретичні та методичні аспекти бухгалтерського обліку операцій з нематеріальними активами у бюджетних установах.

Ключові слова: бухгалтерський облік, нематеріальні активи, бюджетні установи.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Наявність і рух нематеріальних активів у бюджетних установах є новим об'єктом обліку. На всіх етапах суспільного розвитку для контролю і регулювання господарських процесів з об'єктами права інтелектуальної власності використовується певна інформація. Для одержання цієї інформації необхідно організувати збір інформації про господарські операції та явища, які відбуваються в інноваційній діяльності державних установ та організацій, її вимір, реєстрацію та узагальнення. Побудова всіх документів щодо об'єктів права інтелектуальної власності повинна відповідати вимогам чинного законодавства України (у тому числі і Державного Казначейства України), здійсненню бухгалтерського аналізу процесів, що відбуваються в інноваційно-

інтелектуальній діяльності бюджетних установ, забезпечувати контроль і управління такою діяльністю.

Мета та методика дослідження. У зв'язку зі специфічністю такого об'єкта обліку, як нематеріальні активи та використання їх у господарській діяльності бюджетних установ, є декілька головних проблем, які потребують вирішення на загальнодержавному рівні (Державне казначейство України, Міністерство юстиції України тощо), а саме:

1. Визначення собівартості нематеріального активу: вартість витрачених бюджетних коштів на розробку нематеріального активу, вартість реєстраційних зборів при реєстрації нематеріального активу, «реальна» собівартість розробки нематеріального активу (заробітна плата тих наукових співробітників, які займались даною проблематикою, поділ витрачених коштів на оренду приміщення, телефонний зв'язок, Інтернет тощо, які були витрачені на розробку саме цього нематеріального активу).

2. Нарахування зносу на нематеріальні активи. Дана проблема постає, оскільки бюджетні установи переважно є неприбутковими, тому нарахування зносу на нематеріальні активи майже не впливає на результати діяльності бюджетної установи, як, наприклад, у прибуткових установ, у яких нарахування амортизації призводить до зменшення прибутку підприємства.

3. Основною проблемою обліку нематеріальних активів, на наш погляд, є те, що не кожен нематеріальний актив здатний приносити бюджетній установі дохід. Частка таких нематеріальних активів на практиці складає не більше 5-7% від загальної кількості розроблених нематеріальних активів. Тому вводити в експлуатацію всі нематеріальні активи (тобто ставити на бухгалтерський облік), при використанні яких бюджетна установа не зможе одержувати дохід, суперечить чинному

законодавству України. Але відобразити розроблені бюджетною установою нематеріальні активи необхідно.

У випадку коли бюджетна установа зможе отримати вигоду від використання того чи іншого нематеріального активу, такий нематеріальний актив вводиться в експлуатацію (типова форма НА-1 «Акт введення в господарський оборот об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріального активу») та відображається на рахунку 12 «Нематеріальні активи».

Результати досліджень. Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [1] передбачено порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, а також звітності про виконання бюджетів та госпрозрахункових операцій бюджетних установ. Також, у п.6 ст.6 зазначеного Закону визначено, що Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, у межах своєї компетенції, відповідно до галузевих особливостей, розробляють на базі національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку методичні рекомендації щодо їх застосування.

Бюджетні установи ведуть бухгалтерський облік відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових актів щодо ведення бухгалтерського обліку в порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної бюджетної політики (п. 2 ст. 56 Бюджетного кодексу України [2] та Н(С)БО 122 «Нематеріальні активи» в державному секторі [3]).

Бухгалтерський облік, оцінка, переоцінка, амортизація встановлюються нормами Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 122 «Нематеріальні активи», затвердженого наказом Міністерства фінансів від 2.10.2010 № 1202. Загальний порядок дій при постановці на

бухгалтерський облік може бути наступним. Розробка та впровадження окремих положень загальної облікової політики підприємства (установи) щодо оцінки, визначення собівартості, інвентаризації, прийняття на баланс, списання об'єкта права інтелектуальної власності (надалі – ОПВ) тощо. Модель здійснення фінансово-облікової політики використання ОПВ може бути наступною (рис. 1):

Рис. 1. Загальна схема здійснення фінансово-облікової політики використання нематеріальних активів

Собівартість об'єкта права інтелектуальної власності. Собівартість може визначатися за витратним методом (загальна сума витрат на створення та доведення до стану, придатного до використання) або, у випадку придбання ОПВ), – за вартістю придбання. Склад собівартості визначено п. 138.8 Податкового кодексу України [4].

Для постановки ОПВ на облік необхідно проаналізувати їх фактичну вартість, що передбачає встановлення порядку та методик розрахунків та нормативних документів, які використані під час

здійснення їх вартісної оцінки, порівняти фактичну вартість зазначених об'єктів з ціною аналогічної продукції, що склалась на ринку, перевірити правильність проведення вартісної оцінки частки або всіх майнових прав інтелектуальної власності.

Нематеріальні активи відображаються в бухгалтерському обліку та звітності за первісною вартістю (за фактичними витратами на їх придбання та виготовлення), а об'єкти, які переоцінювались – відновлювальною вартістю (п. 9 НП(С)БО у державному секторі № 122 «Нематеріальні активи»).

Придбання (надходження) ОПІВ може бути оформлено такими договорами: договір передання майнових прав інтелектуальної власності, ліцензійний договір, договір довірчого управління, договір комісії, внесення ОПІВ до статутного фонду тощо.

Договори про передання майнових прав інтелектуальної власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки та топографії інтегральних мікросхем повинні бути зареєстровані в Державній службі інтелектуальної власності України. Ліцензійний договір на використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка та топографії інтегральних мікросхем також доцільно зареєструвати в Державній службі інтелектуальної власності України. Невід'ємною частиною всіх договорів повинен бути Акт приймання-передачі майнових прав на ОПІВ або Акт приймання-передачі права на використання ОПІВ.

Приймаючи до уваги ознаки нематеріальних активів та з урахуванням ст. 145.1.1 ПКУ та інших законодавчих та нормативно-правових актів, необхідно визначити, до якої групи належить кожний окремий ОПІВ. Постановка на відповідний рахунок (субрахунок) бухгалтерського обліку кожного окремого ОПІВ здійснюється за його первісною

вартістю, визначеною витратним способом або договірною ціною за рішенням постійно діючої комісії установи з питань прийняття на облік, нарахування зносу, інвентаризації та списання нематеріальних активів.

Нематеріальні активи для взяття їх на облік повинні бути завершеними та засвідченими відповідними документами (патентом, сертифікатом, ліцензією тощо) у порядку, встановленому чинним законодавством України.

У зв'язку з цим, необхідно проаналізувати документи, що засвідчують набуття майнових прав на використання відповідного об'єкта права інтелектуальної власності. Здійснення такого аналізу полягає у:

- встановлені факту правонаступництва організації (набуття нею права подавати заявки та одержувати охоронні документи на цей об'єкт);

- перевірі правильності укладення договорів щодо набуття або щодо часткової чи повної передачі майнових прав на зазначений об'єкт;

- наявності та визначені виду (режимності) укладених договорів, правильності їх укладення;

- встановленні наявності чи відсутності відповідних рішень (у тому числі судових), нормативних та законодавчих актів, що спростовують чинність прав на цей об'єкт.

Необхідно також проаналізувати чинність охоронних документів на об'єкти права інтелектуальної власності, що передбачає встановлення статусу, виду та режимності охоронних документів, строку їх дії, строку (своєчасності) сплати мита за підтримку їх чинності, території, на яку розповсюджуються майнові права інтелектуальної власності. У разі необхідності доцільно провести експертизу умов договорів щодо передачі майнових прав інтелектуальної власності, установчих документів, до яких входять нематеріальні активи як частка статутного фонду.

Придбаний об'єкт авторського права на умовах користування ним, без передання прав на володіння або розпорядження, не обліковується у складі нематеріальних активів. Витрати, пов'язані з придбанням (створенням) таких об'єктів, визнаються витратами того звітного періоду, протягом якого вони були здійснені без визнання таких витрат у майбутньому нематеріальним активом.

ОПВ можна ставити на баланс лише у тому випадку, якщо є вірогідність отримання майбутніх вигод від його використання у господарській діяльності. Відображення введення у господарський оборот, використання, обліку та вибуття окремих придбаних (створених) ОПВ у складі нематеріальних активів, відбувається з дотримання вимог чинного законодавства України.

Аналітичний облік ОПВ бюджетними установами ведеться за типовими формами: НА-1 «Акт введення в господарський оборот об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів», НА-2 «Інвентарна картка обліку об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів», НА-3 «Акт вибуття (ліквідації) об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів», НА-4 «Інвентаризаційний опис об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів», відповідно до положень наказу Міністерства фінансів України від 22.11.2004 № 732 «Про затвердження типових форм первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів» [5].

Надходження та оприбуткування будь-якого об'єкта нематеріальних активів на підприємстві (установі) слід підтвердити відповідним первинним документом, у якому вказується докладна характеристика об'єкта, його первісна вартість, термін корисного використання і норма зносу (амортизації), підрозділ, у якому буде використовуватись

об'єкт, підписи посадових осіб, що прийняли об'єкт, з додаванням документів, у яких описується сам об'єкт нематеріальних активів або порядок його використання.

Нарахування зносу на ОПВ відбувається з урахуванням вимог ПКУ та НП(С)БО № 122 «Нематеріальні активи». Норми нарахування зносу та строки корисного використання об'єктів нематеріальних активів визначаються виходячи зі строку дії патенту, свідоцтва та інших обмежень строків корисного використання ОПВ відповідно до вимог чинного законодавства України.

При визначенні строку корисного використання об'єкта нематеріальних активів слід врахувати :

- строки корисного використання подібних активів;
- моральний знос, або відставання від науково-технічного прогресу, що передбачається,
- правові або інші подібні обмеження щодо строків його корисного використання та інші фактори.

На нематеріальні активи, строк корисного використання яких не визначений, знос не нараховується. Для обліку зносу нематеріальних активів призначений пасивний регулювальний субрахунок № 133 «Знос нематеріальних активів».

Підприємство, установа, організація для забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку та звітності проводить інвентаризацію майна, коштів і фінансових зобов'язань, а також і нематеріальних активів відповідно до вимог чинного законодавства України.

Висновки та пропозиції. Рішенням проблеми визначення собівартості нематеріального активу може бути визначення собівартості у розмірі витрат на подачу заявки та сплати необхідних обов'язкових платежів при отриманні охоронного документа.

При нарахуванні зносу на нематеріальні активи можна запропонувати нараховувати (на введені в експлуатацію нематеріальні активи) знос у розмірі 100 % вартості.

Для вирішення проблеми постановки на бухгалтерський облік нематеріальних активів можна запропонувати бюджетним установам відобразити вартість розроблених (створених) нематеріальних активів на позабалансових рахунках. Для цього Державному казначейству України необхідно на законодавчому рівні ввести до Розділу II «Позабалансові рахунки» ще один рахунок 10 «Нематеріальні активи».

Список використаної літератури

1. Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – К.: CD-вид-во «Інфодиск», 2007. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): кольор.; 12см. – (Законодавство України, 2007). – Систем. вимоги: ПК не нижче 3-233, ОЗУ-23Мб з ліцензійною ОС Widows 95OSR2/98/NT SP6/2000/XP. – Назва з титул. екрану.

2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI (із змінами).

3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі № 122 «Нематеріальні активи» [Електронний ресурс]. – К.: CD-вид-во «Інфодиск», 2007. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): кольор.; 12см. – (Законодавство України, 2007). – Систем. вимоги: ПК не нижче 3-233, ОЗУ-23Мб з ліцензійною ОС Widows 95OSR2/98/NT SP6/2000/XP. – Назва з титул. екрану.

4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI (із змінами).

5. Порядок застосування типових форм первинних

документів обліку об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 22.11.2004 р. № 732, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14.12.2004 р. за № 1580/10179 [Електронний ресурс]. – К.: CD-вид-во „Інфодиск”, 2007. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): кольор.; 12см. – (Законодавство України, 2007). – Систем. вимоги: ПК не нижче 3-233, ОЗУ-23Мб з ліцензійною ОС Windows 95/OSR2/98/NT SP6/2000/XP. – Назва з титул. екрану.

ДЕФІНІЦІЯ ПОНЯТТЯ «ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВА ФОРМА МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА»

Н. О. Васильчук,
кандидат економічних наук,
Інститут економіко-правових досліджень
НАН України
vasilchuk_80@ukr.net

Уточнено поняття «організаційна форма міжрегіонального співробітництва» шляхом узагальнення наукових точок зору.

Ключові слова: регіональне співробітництво, міжрегіональне співробітництво, організаційна форма, організаційно-правова форма.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Сучасні виклики, що постають перед Україною, зумовлюють необхідність пошуку нових організаційних форм та підходів до управління

регіональним розвитком. Ефективність реалізації державної регіональної політики у сучасній Україні залежить від використання відповідних організаційно-правових форм, які стимулюють громадську й економічну активність, сприяють розвитку і підтримці підприємницької ініціативи на рівні регіонів України для вирішення нагальних соціально-економічних проблем.

Проблемам регіонального співробітництва присвячені наукові праці вітчизняних вчених: П. Беленького, С. Будкіна, В. Герич, А. Голікова, М. Гонака, О. Гонти, М. Долішнього, В. Дубницького, А. Єпіфанова, П. Луцишина, Ю. Макогона, Н. Мікули, М. Мінченка, А. Мокія, А. Омарова, Н. Павліхи, В. Пили, І. Сала, Л. Скібіцького, Ю. Цибульської, О. Чернюк, О. Чмир та інших. Аналізу організаційної структури та діяльності єврорегіонів приділяли увагу такі експерти як: З. Бройде, Є. Кіш, М. Лендел, І. Студенніков.

Проте, незважаючи на значний науковий доробок, автори не дійшли єдиної думки, щодо тлумачення понять «організаційна форма міжрегіонального співробітництва». Деякі науковці сперечаються з приводу різниці між поняттями організаційна та організаційно-правова форми в контексті міжрегіонального співробітництва та доцільності використання того чи іншого тлумачення під час дослідження проблем міжрегіонального співробітництва.

Мета та методика дослідження. Метою дослідження є уточнення поняття «організаційна форма міжрегіонального співробітництва» шляхом узагальнення наукових точок зору.

Результати досліджень. Поняття «організаційна форма» з'явилось в теорії менеджменту коли, виникла необхідність розкрити сутність методів управління, їх спрямованість та зміст. По суті «організаційна форма» означає вплив на конкретно сформовану ситуацію. Згодом

з'явилося поняття організаційна форма підприємства або організаційна структура управління підприємством. Організаційна структура управління - це сукупність управлінських зв'язків між керуючою і керованою підсистемами системи управління, що характеризує склад і інформаційні взаємозв'язки, як окремих виконавців, так і самостійних підрозділів, які знаходяться в послідовній підпорядкованості і які наділені конкретними правами. Для досягнення стратегічних цілей структуру управління обирають залежно від того, який напрямок діяльності організації є найбільш значущим [1].

Окрім цього, в економіці виділяють таке поняття як регіональна організаційна структура, яка є різновидом дивізійної структури, і в якій використовується географічний принцип побудови. Регіональна організаційна структура полегшує вирішення проблем, пов'язаних з місцевим законодавством, з огляду на звичаї і проблеми, потреби споживачів окремого регіону [1].

На думку Скібіцького О. М. «організаційна форма відображає окремі форми об'єднання людей для здійснення їх спільної діяльності у межах певної структури», а «організаційно-правова форма відображає не лише форми об'єднання людей для здійснення їх спільної діяльності у межах певної структури, а й законодавче закріплення цих форм» [2 с. 22, с. 156].

Оскільки сучасні господарські зв'язки відбуваються винятково у правовому полі, доречним є використання поняття «організаційно-правові форми». «Організаційна форма юридичної особи – це сукупність установлених нормами законодавства організаційних елементів, які визначають спосіб та порядок створення юридичної особи, виражають особливості сфери її діяльності та правовідносин (майнових, господарських, управлінських, земельних, трудових тощо), які виникають у процесі

діяльності юридичної особи» [3]. Виділення та закріплення у законодавстві відповідних організаційних форм суб'єктів господарювання «дає змогу чітко розмежувати різні суб'єкти господарювання з метою забезпечення можливості вільного вибору форми їх діяльності та різноманітності форм реалізації права на підприємницьку діяльність» [3].

В процесі ведення бізнесу всі суб'єкти знаходяться у постійній співпраці між собою, вступаючи у короткострокові чи тривалі партнерські відносини, формуючи іноді різноманітні об'єднання, тобто різні організаційні форми співробітництва. Співробітництво передбачає взаємопов'язані дії його суб'єктів, що спрямовані на досягнення загальних цілей із отриманням взаємної вигоди.

Міжрегіональне співробітництво – це взаємоузгоджена діяльність як усередині держави так і за її межами органів державної влади, органів влади адміністративно-територіальних одиниць, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, громадських організацій, яка здійснюється на підставі чинного законодавства з метою вирішення спільних економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших питань [4, с. 32-39].

Висновки та пропозиції. Таким чином, говорячи про міжрегіональне співробітництво, доречним є використання терміну організаційно-правова форма міжрегіонального співробітництва (ОПФМС). Під ОПФМС розуміють сукупність організаційних відмінностей, способів взаємодії та встановлення партнерських зв'язків, між органами влади всіх рівнів, юридичними особами та громадськими організаціями з метою вирішення спільних економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших питань, в межах чи поза межами регіону.

Список використаних джерел

1. Менеджмент организации : Учеб. пособие. / Под ред. Е. П. Румянцева.- М., 1992.
2. Скібіцький О. М. Організація бізнесу. Менеджмент підприємницької діяльності. Навч. посібник. /О. М. Скібіцький, В. В. Матвеев, Л.І. Скібіцька. – К.: Кондор, 2011. - 912 с.
3. Статистичний класифікатор організаційних форм суб'єктів економіки: Наказ Державної служби статистики України № 271 від 29.09.2014 [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrstat.org/uk/work/klass200n.htm>
4. Попов О. Є., Каркальова П. І. Обґрунтування вибору організаційної форми державно-корпоративного партнерства при реалізації інтеграційних проектів регіонального інфраструктурного розвитку // Бізнесінформ. – 2013. – № 9. – С 32-39.

ТЕХНОЛОГІЯ CO-CREATION В ІННОВАЦІЙНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

К. М. Кашук,
кандидат економічних наук,
Житомирський державний університет ім. І. Франка
kaschuck.katerina@yandex.ru

Досліджується роль технології co-creation в інноваційному менеджменті та маркетингу, її вплив на ефективність моделей прийняття управлінських рішень. Розглянуто різні підходи до дослідження поняття «co-creation».

Ключові слова: глобалізація, інноваційні технології, співтворчість, емоційна креативність, емоційний інтелект, управління знаннями.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Розвиток сучасного суспільства вимагає пошуку нових підходів у менеджменті, заснованих на визнанні факту виникнення постійних і швидких змін у потребах і технологіях. Водночас, такі зміни повинні бути розглянуті в рамках концепції сталого розвитку, невід’ємними складовими якого є постійне вдосконалення моделей управління та розвиток емоційної творчості керівників.

На сьогоднішній день поняття «емоційна творчість» описують кілька теорій: теорія емоційно-інтелектуальних здібностей Дж. Майєра, П. Селовея, Д. Карузо [1]; некогнітивна теорія емоційного інтелекту Р. Бар-Она [2]; теорія емоційної компетентності Д. Гоулмена [3]; двокомпонентна теорія емоційного інтелекту Д. Люсіна [4].

Першою публікацією на тему емоційного інтелекту стала робота П. Селовея і Д. Мейєра [1]. Автори визначили емоційний інтелект як здатність використовувати емоційну інформацію в якості основи мислення і прийняття рішень, що є однією з основних функцій менеджменту.

Мета та методика дослідження. Об’єктом дослідження є процес становлення технології co-creation. Предметом дослідження – взаємозв’язок між спільною творчістю та ефективністю менеджменту на підприємствах. Метою нашого дослідження є виявлення взаємозв’язку розвитку спільної творчості з ефективністю прийняття управлінських рішень.

Теоретичною та методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний

підхід до вивчення соціально-психологічних засад менеджменту та можливостей їх застосування в практичній діяльності керівників для удосконалення корпоративної культури на підприємстві та підвищення ефективності обраних управлінських моделей. Для досягнення поставленої мети дослідження були застосовані наукові методи: аналізу і синтезу – при ідентифікації проблем управління знаннями на підприємстві; метод індукції – для уточнення понятійного апарату категорій «емоційний інтелект» та «емоційна творчість»; абстрактно-логічний метод – для узагальнення результатів дослідження та формулювання висновків.

Результати досліджень. Один з основних висновків керівників «Фонда Сколково» після поїздки до Кремнієвої долини був таким: «не існує конкуренції товарів і послуг, є конкуренція моделей управління» [6]. Наразі технологічне відставання та нерівність зростає, тому потрібно змінювати модель управління та удосконалювати корпоративну культуру підприємств інноваційними методами.

Co-creation або спільне створення додаткової цінності (вартості), передбачає створення продуктів, послуг або систем спільними зусиллями розробників і зацікавлених сторін. Вперше цю концепцію спільного створення благ запропонували у 2000 р. К. Прахалад і В. Рамасвами [5]. Концепція була запропонована в першу чергу для бізнес-простору, але швидко стала запозичувати іншими структурами.

Технологія co-creation передбачає спільну роботу виробника і користувача та містить три складові: реальний досвід споживачів, ідеї безлічі різних людей і співробітництво. Результатом спільної творчості є не перетворення старого, а щось нове. У бізнес-середовищі відбувається оформлення, розвиток і закріплення ідеї со-

creation в бізнес-процесах компаній. Наразі немає єдиного підходу і систематизації поняття «співтворчості» (рос. «сотворчество»). Розвиваючи ідеї Прахалада і Рамасвами, М. Патер описав чотири типи конфігурації технології co-creation [7]:

1. Club of experts (клуб експертів) – група людей, яка реалізує стиль співтворчості при вирішенні «специфічних проблем, які вимагають досвіду і проривних ідей».

2. Crowd of people (краудсорсінг) – реалізація технології, яка «розкриває здатності мас через онлайн платформи, де люди можуть оцінювати і реагувати на запропоновані один одному пропозиції та ідеї». Краудсорсінг передбачає можливість для споживача удосконалити продукт, наприклад, додати до нього нові елементи, натомість отримуючи бонуси від виробника.

3. Coalition of parties (коаліція учасників) – керівники різних організацій, що пропонують ідеї для спільного розвитку. Наприклад, якщо компанії вирішили створювати кобрендові продукти (поєднання порошку Calgon і техніки Bosh).

4. Community of kindred spirits (союз однодумців) – група людей з однаковими інтересами та ціллю створити продукт для загального блага. Ця модель працює в основному в сфері розроблення програмного забезпечення та використовує можливості великої групи людей з додатковими знаннями. До даного виду спільної творчості відносяться такі відомі продукти, як Youtube, Wikipedia і Linux operating system. Власне спільна творчість функціонує сьогодні переважно в просторі Інтернету, для її існування потрібні ІТ-технології та соціальні мережі як технологія організації людей.

Ще однією розповсюдженою і ефективною версією co-creation є кастомізація (від англ. customer – споживач). Це створення спільно з споживачами нового продукту з

вже заданих елементів. Приклад – компанія Build-and-Bear, ІКЕА, товари на замовлення. З одного боку, такий підхід вже досить давно існує і його складно назвати інноваційним. З іншого боку, тільки останнім часом він став не варіацією дій, а саме технологією, включеною в бізнес-процес компанії.

Висновки і пропозиції. Сучасні глобалізаційні процеси впливають на вибір управлінських моделей та розвиток корпоративної культури підприємств. Технології отримання знання включають в себе як нові інформаційні розробки, так і нові змістовні методи.

Одним з нових методів є застосування підприємствами маркетингової технології co-creation. Даний метод передбачає спільну роботу представників менеджменту підприємств зі споживачами та розробниками для вироблення індивідуальних і ефективних методів прийняття управлінських рішень.

Список використаних джерел

1. Bar-On R. The Bar-On Emotional Quotient Inventory (EQ-i): Technical Manual. Toronto: Multi-Health Systems, 1997.
2. Goleman D. Emotional intelligence. New York: Bantam Books, 1995.
3. Mayer J. D., Caruso D. R., Salovey P. Emotional Intelligence meets traditional standards for an intelligence // *Intelligence*. 1999. V. 27. P. 267–298.
4. Люсин Д. В. Современные представления об эмоциональном интеллекте. Социальный интеллект: Теория, измерение, исследования / Под ред. Д. В. Люсина, Д. В. Ушакова. – М.: Институт психологии РАН, 2004.
5. Прахалад К., Рамасвами В. Будущее конкуренции: создание уникальной ценности совместными усилиями с клиентом / Harvard Business School Press. – Harvard, 2004.

6. Новиков П. Впечатления и выводы... после поездки в Кремнивую долину [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rusbase.com/opinion/aprelskie-tezisy/>

7. Pater M. Co-creation's 5 guiding principles or... what is successful co-creation made of? Fronteer Strategy White Paper. – Amsterdam, Netherlands, 2009. – URL: <http://fronteerstrategy.blogspot.com/2009/04/co-creations-5-guidingprinciples-or.html>

ІНФОРМАЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ РИНКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Л. Л. Клевчik,
кандидат економічних наук,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
leo5533@yandex.ru

Розглянуто проблемні аспекти інформаційної спроможності ринку економічної інформації. Визначено ефекти, які впливають на рівень інформаційної спроможності ринкової динаміки. Показано вплив факторів інформаційної спроможності на товарному ринку, ринку праці та ринку капіталів.

Ключові слова: інформаційна спроможність, економічна інформація, асиметрія, інформаційна невизначеність.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Асиметрії економічної інформації присутні завжди на будь-якому ринку, а тому вони є не «провалами ринку» в розумінні Дж. Стігліца, а об'єктивним явищем і

завжди притаманні економічній інформації в процесі комунікацій у ринковій економічній системі [1, с. 58]. Якщо припустити, що асиметрія тільки негативно впливає на ринкову економічну систему, то незрозуміло, чому одні ринки демонструють позитивну динаміку, а інші – негативну, тоді як інформаційні асиметрії присутні завжди. Тому для характеристики впливу економічної інформації на розвиток соціально-економічних систем на мезорівні необхідно базуватися на інших, ніж асиметриях, характеристиках економічної інформації. В даному аспекті вважаємо плідним введення в економічну теорію такої характеристики ринку, пов'язаної з особливостями економічної інформації, як інформаційна спроможність (Ю. Ясинський, А. Тихонов) [2, 3].

Мета та методика дослідження. Дане поняття вводиться, виходячи з залежності стану ринку не тільки від витрат, корисності благ та інших економічних факторів, що лежать в основі всіх рівноважних моделей, але й від характеру інформаційно-комунікативної взаємодії економічних агентів [2, с.87]. При цьому економіка розглядається як система взаємопов'язаних ринків, основними з яких є товарний ринок, ринок праці та ринок капіталів.

Результати досліджень. Інформаційна спроможність – це така характеристика стану ринку, при якому інституційне середовище унеможливорює отримання ренти від асиметричності економічної інформації, за рахунок перевищення втрат від дій, спрямованих на отримання такої ренти, над її розміром. На думку Ю. Ясинського та А. Тихонова це досягається як за рахунок прямих дій контрагентів, так і за рахунок того, що агент, який створює або користується асиметричністю економічної інформації, набуває негативної репутації і позбавляється клієнтури або джерела доходу.

Висока інформаційна спроможність ринку виявляється також в тому, що агенти добре інформовані про реальну вартість всіх альтернативних можливостей, поведінка продавців товарів, робочої сили або фінансових зобов'язань спрямована на розкриття інформації, а на ринку створена і діє інституційно захищена система достовірних сигналів. Рівень інформаційної спроможності задає напрям впливу інформаційних асиметрій на розвиток соціально-економічних систем мезорівня. Якщо інформаційна спроможність ринкової економіки низька, то асиметрії економічної інформації зумовлюють суттєві негативні ефекти. Серед останніх виокремлюють:

1) ефекти, що мають місце *ex ante*, їх прийнято називати ризиком «несприятливого вибору», або «негативного відбору», і зв'язані вони з помилками у визначенні якості товару або послуги [3, с.116];

2) ефекти, що мають місце *ex post*, пов'язані вони з тим, що сам факт укладення угоди може привести до зміни поведінки однієї із сторін (наприклад, страхові організації давно помітили, що, застрахувавши автомобіль, його власник може менше піклуватися про те, щоб не допустити викрадення) [3, с. 116], до цього типу можна віднести так звану проблему «принципал-агент».

Потрібно зазначити, що в інформаційно неспроможній економіці встановлюється наступна сукупність структуроутворюючих зворотних зв'язків, які обумовлюють відтворення несприятливого типу макродинаміки в майбутніх періодах. Насамперед, це зв'язок між нееластичним кінцевим ринком споживання і ринком праці: інвестиції в технології призводять до того, що збільшення випуску відстає від зростання продуктивності праці, робоча сила вивільняється, зростає безробіття; в результаті роботодавці отримують переваги і широкі можливості для подальшого завищення прибутку

(продовжуючи занижувати витрати на оплату праці) і здійснення інвестицій. Другий зворотний зв'язок складається між ринками праці і позикових фондів. Завищення норми прибутку зумовлює зростання попиту на кредит. Зростає ціна капіталу, що підсилює тенденцію до недооцінки праці.

В умовах інформаційної спроможності дія ефектів асиметрії інформації призводить до зовсім інших результатів. Так, на кредитному ринку банки встановлюють процентні ставки на рівні нижче рівноважного, так як високі процентні ставки найбільшою мірою відлякують найнадійніших позичальників.

У результаті ефективні ставки нижче рівноважних, надійні позичальники отримують ресурси за помірною ціною, якість кредитних проектів висока. Незважаючи на те, що зворотним боком відносно низьких ставок є деякий дефіцит кредитних ресурсів, ринок працює на економіку та інновації. На ринку праці за високої інформаційної спроможності ефективний рівень заробітної плати вище рівноважного, а наявність певного рівня безробіття сприяє тому, що загроза втрати робочого місця стає цілком реальною. В умовах інформаційно спроможного ринку продавець змушений долати інформаційну невизначеність, посиляючи сигнали. Причому, як показав М. Спенс, найважливішою умовою того, щоб сигнал був достовірним, є трудомісткість (висока вартість) його підробки [4, с. 35]. Домогтися, щоб сигнал був достовірним і важким для підробки, може не кожен, і покупець товару (роботодавець, кредитор) платить своєрідну премію тому продавцю, якому це вдається. У випадку високої інформаційної спроможності продукція на товарному ринку суттєво диференційована за якістю і цінами. Продавці, що володіють найкращою репутацією посиляють найбільш достовірні сигнали, можуть

продавати свої товари за цінами, що перевищують їх граничні витрати, що є своєрідною платою за надійність.

Висновки та пропозиції. Сприятливий тип макроекономічної динаміки є певною мірою самовідтворюючим за рахунок дії в макросистемі двох позитивних зворотних зв'язків. По-перше, це зв'язок між еластичним кінцевим ринком і високою заробітною платою, який стимулює впровадження досягнень НТП: підвищення ефективності виробництва веде до випереджаючого зростання доходів виробників; звідси збільшення їх попиту на працю, подальше зростання заробітної плати і зрушення технологічних переваг у бік високопродуктивної техніки. В такому випадку фінансування розвитку економіки відбувається не лише за рахунок кредитування виробництва, але і споживчого кредитування. По-друге, ще один позитивний зворотній зв'язок виникає між передовими і традиційними галузями. Попит на продукцію перших еластичний, темпи зниження цін відстають від темпів зростання випуску. Продукція передових галузей надходить в традиційні (для їх модернізації), попит на продукцію яких не еластичний. Це веде до постійного збалансованого перерозподілу ресурсів від традиційних галузей на користь передових.

Список використаних джерел

1. Stiglitz J.E. Information and the Change in the Paradigm in Economics, Les Prix Nobel 2001 / J.E. Stiglitz [електронний ресурс]. – режим доступу: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/2001/stiglitz-lecture.pdf

2. Ясинский Ю. М. Новая информационно-поведенческая парадигма: конец равновесной теории или ее второе дыхание? [электронный ресурс] / Ю. Ясинский, А. Тихонов // Вопросы экономики. – 2007. – № 7. – С. 35–58. – Режим доступу: <http://institutiones.com/theories/640->

informacionno-povedenceskaya-paradigma.html

3. Ясинский Ю. М. Асимметрия информации: смещенные рынки и типы макроэкономической динамики / Ю. М. Ясинский, А. О. Тихонов // Экономика и математические методы. – 2009. – Т.45. – №3. – С. 114–128.

4. Лумпов Н. Автономные расходы и рост ВВП [электронный ресурс] / Н. Лумпов. – режим доступа: <http://www.e-executive.ru/blog/luna/5880.php>

СТАРТАП: ТЕОРЕТИЧНИЙ, ПРАКТИЧНИЙ ТА ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

І.В. Кравець,
кандидат економічних наук,
Житомирський національний агроекологічний університет
ikravets2009@ukr.net

Розкрито економічну суть стартапу. Досліджено практичні та правові аспекти існування стартапів в Україні та світі. Зроблено висновки стосовно перспектив розвитку стартап-руху на території України.

Ключові слова: стартап, інтернет-проекти, краудфандинг, бізнес-ангели, новації.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Сьогодні в умовах стрімкого розвитку технологій, стирання кордонів та турбулентного ринкового середовища, ведення бізнесу постає водночас і цікавим і надто ризикованим діянням, особливо, якщо він висуває претензію на хоча б тимчасове створення та існування

абсолютно нового продукту, послуги тощо. Нові проекти та ідеї часто не доживають до стадії втілення, не говорячи вже про стадію прибутковості та розвитку. Водночас із новими напрямками бізнесу з'являється новий сленг, слова, поняття, терміни, які точково і чітко відображають суть справи за умови грамотного їх використання. Таким відносно новим явищем та словом в українській бізнес-культурі є «стартап».

«Стартап» – відносно нове та модне слово у словарному запасі більшості українців. Деякі думають, що це інноваційне підприємство, дехто тлумачить його як спосіб життя та мислення, деякі вважають, що це фільм. З метою розкриття суті даного поняття та явища звернемося до цитат відомих дослідників та практиків зі стартапу. Так, відомий американський підприємець, творець восьми успішних стартапів, «Хрещений батько Кремнієвої долини», Стів Бланк вважає, що «стартап – це організація сформована для пошуку повторюваної і масштабованої бізнес-моделі» [7]. Гуру венчурного світу Пол Грем, засновник Y Combinator, творець Yahoo! Store і автор книги «Хакери та Художники» стверджує, що «стартап – це компанія, спроектована з метою швидкого зростання» [5]. Американський підприємець, піонер руху «Ощадливий стартап», відомий блогер в сфері бізнесу високих технологій Ерік Ріс, зазначає, що «стартап – це людський інститут, спроектований для створення нового продукту або сервісу в умовах критичної невизначеності» [6].

Таким чином, ми бачимо, що єдиного визначення стартапу немає навіть серед людей, які знають і відчувають що це, так би мовити, із середини. Проте, існують, чіткі, не розмиті етапи створення стартапу, єдині за спрямованістю ствердження чим він є і чим він не являється, а також види фінансування та юридичного оформлення стартапів. Розкриття даних аспектів надасть можливість більшого

розуміння суті, функціонування та розвитку стартап-руху в Україні і світі.

Мета та методика дослідження. Метою дослідження є визначення та обґрунтування теоретичних, практичних та правових аспектів стартапу. Теоретичною та методологічною основою дослідження є загальні положення економічної теорії, класичні та сучасні концепції створення, функціонування, фінансування та розвитку наукових інституцій та підприємств.

Результати досліджень. Стартап (з англ. *startup company*, *startup* – «початок процесу») — термін, вперше використаний Forbes в серпні 1976 року і Business Week у вересні 1977 для позначення компаній з короткою історією операційної діяльності [4]. Поняття закріпилося у мові в 90-х роках ХХ століття і отримало широке поширення в США під час буму доткомів. Не дивлячись на те, що це поняття і явище в економіці досить нове, існує ціла низка його визначень. Синтезуючи вищезазначені визначення стартапу досвідченими фахівцями-практиками, можна зазначити, що стартапи – це командні проекти, які здатні в умовах критичної невизначеності знайти повторювальну і масштабовану бізнес-модель швидкого економічного зростання.

Прикладами успішних стартапів є Wikipedia, Instagram, YouTube, Facebook. Стартапами були і такі корпорації, як: Google, Apple, PayPal, Taskle та інші. Часто термін «стартап» застосовується відносно інтернет-компаній і інших підприємств, які працюють в сфері ІТ, проте, це поняття розповсюджується і на інші сфери діяльності.

Новації, на основі яких будують свій бізнес стартапи, можуть бути як глобальними (тобто бути новачками у всьому світі), так і локальними (тобто, бути інновацією в окремо узятій країні, але при цьому в інших країнах ця

технологія вже не є інноваційною). Правда це вже не можна назвати новацією чи інновацією, скоріше безвідповідальним (в сенсі відповідальності перед законом і творцем) бізнес-плагіатом. Прикладів, так званої, локальної інноваційної технології (або скопійованим та перенесеним географічно вдалим проектом) є технологія скорингу потенційних позичальників банків на основі аналізу їх кредитних історій.

Для України ця технологія є інноваційною, а для інших країн – наприклад, для США – це вже не є інновацією. Іншим прикладом може бути мобільний додаток онлайн-виклику таксі в Україні «Uklon» (аналог – американський стартап «Uber», який активно розвивається по всьому світу). Однак, названі проекти – це відомі онлайн-стартапи. Чудовим прикладом стартапу поза мережею Інтернет (офлайн-стартапу) може стати ізраїльський стартап Emefcy. Дана компанія розробила та впроваджує технологію, яка дозволяє дешево і безпечно очищати стічні води

за допомогою бактерій. І це лише один приклад з безлічі офлайн-проектів, які можна з усією відповідальністю називати «стартапом» [2].

Розглянемо стадії розвитку стартапів, які на відміну від визначення даного поняття ідентичні у всіх заявах фахівців (рис. 1).

Іноді застосовується і більш розширена класифікація стадій розвитку стартапів, особливо стадій «зародження» та «запуску», однак суті дане розширення не змінює.

Top-10
українських
Стартапів

Petcube

Senstone

Hideez

Mevics

Open World

FORCEemotion

Branto

Helko

Ecois.me

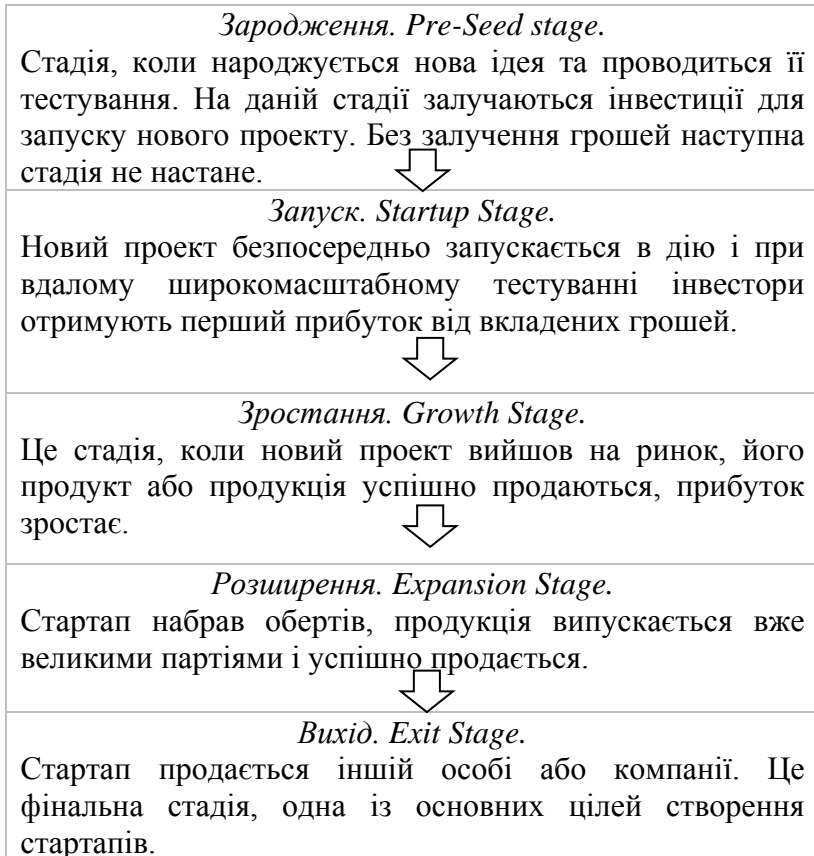

Рис. 1. Стадії розвитку стартапів

Фінансування стартапів здійснюється за допомогою різних способів, при цьому може відбуватися синтезування декількох способів одночасно. Розглянемо основні з них.

1. Краудфандинг – це кооперування людей, які добровільно об’єднують свої гроші або інші ресурси, як правило через Інтернет, щоб підтримати зусилля інших людей або організацій. В даному випадку – стартапу. Хоча це може бути і допомога постраждалим від стихійних лих, підтримка з боку вболівальників чи фанатів, підтримка політичних кампаній, створення вільного програмного

забезпечення і багато ін. Для старту збору коштів обов'язково повинна бути задекларована мета, визначена ціна її досягнення, а обрахунок усіх витрат і процес збору мають бути відкриті для публіки у вільному доступі.

Краудфандинг може також застосовуватися щодо фінансування компанії за допомогою продажу малих часток підприємства широкому спектру інвесторів. Цей тип краудфандингу нещодавно отримав особливу увагу американських посадових осіб. В квітні 2012 року президент США Барак Обама підписав новий закон під назвою JOBS Act (Jumpstart Our Business Startups Act), який дозволяє стартап-компаніям збирати до \$1 млн. методом краудфандингу, без подання паперів та реєстрацій на продаж акцій, як це практикувалося раніше [3].

2 Бізнес-ангели – це індивідуальні інвестори, професійні нетворкери та незалежні консультанти, які допомагають отримати не тільки цінні знання, але і гроші, працюють паралельно з компаніями-інкубаторами, однак їхні послуги дещо відрізняються від аналогічних організацій. Принцип їх роботи можна визначити поняттям часткового фінансування, в якому бізнес-ангел стає співвласником і далі ділить прибуток з основним інвестором. Найбільш відомим міжнародним бізнес-ангелом є Стефан Глайнзер, який вклав гроші в Last.fm, Myblog, Mendeley і німецькі сервіси Companions. На сьогоднішній день в Україні представлено близько 30 бізнес-ангелів, готових вкладати 50-100 \$тис. доларів в ІТ-стартапи. Їх імена знаходяться в загальному доступі.

Наталя Березовська, голова правління української мережі бізнес-ангелів Uangel і генеральний директор компанії Detonate Ventures так пояснює високий рівень зацікавленості бізнес-ангелів українськими ІТ-стартапами: «Чим вище ризик, тим більше може бути потенційна віддача. Сьогодні, коли прибутковість традиційних

інструментів інвестування падає, такі альтернативи викликають жвавий інтерес» [1, с. 22].

3. Бізнес-інкубатори (бізнес-акселератори) – це освітні проекти, які беруть в організаційний та фінансовий обіг потенційно успішні стартапи. Молоді підприємці (стартапери), які пройшли конкурсний відбір, набувають не тільки корисний досвід і знання про ведення бізнесу, але і заручаються підтримкою своїх наставників на роки вперед. Робота з компанією-інкубатором буде корисна в будь-якому випадку, навіть якщо стартап не стане прибутковим, адже досвідчені фахівці навчать керувати підприємством, працювати з звітністю, що стане корисним при розвитку їх подальших проектів.

Єдиним неприємним для засновників стартапу моментом стане розмір оплати наданих послуг – за допомогу в розвитку і залучення інвестицій, доведеться віддавати чималі гроші. Середній відсоток за допомогу у виході на ринок і менторську підтримку оцінюється в розмірі від 15% подальшого прибутку стартапу. Якщо на перших етапах існування бізнесу це не здається великою витратою, то надалі втрата шостої частини може істотно позначитися на виручці власника. З іншого боку, бізнес-акселератори стали непоганим стартом для багатьох українських стартапів: CheckiO, GV Machines, Kwambio і багатьох інших.

Юридичні, правові аспекти. Як зазначалося вище, стартап – це нещодавно сформована команда (яка, можливо, ще не зареєстрована офіційно, але серйозно планує стати офіційною), що будує свій бізнес на основі інновацій або інноваційних технологій. Вона володіє обмеженим набором ресурсів, ще не вийшла на ринок або ледве почала на нього виходити в стадії тестування. Тому часто стартап-компанії називають «гаражними». Але, якщо стартап хоче офіційно про себе заявити на ринку, то йому

необхідно буде зареєструватися як підприємство (можливі різні форми підприємництва залежно від обігу грошових коштів) або співпрацювати у складі вже існуючого. Стартапи завжди пов'язані з інноваційною та інвестиційною діяльністю, тому законодавчу основу ведення їх діяльності стартапів та інвестиційної діяльності в Україні становлять наступні законодавчі акти:

- Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. №1560-XII – визначає загальні правові, економічні та соціальні умови інвестиційної діяльності на території України. Закон спрямований на забезпечення рівного захисту прав, інтересів і майна суб'єктів інвестиційної діяльності незалежно від форм власності, а також на ефективне інвестування народного господарства України, розвиток міжнародного економічного співробітництва та інтеграції;

- Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 р. №93/96-ВР – визначає особливості режиму іноземного інвестування на території України, виходячи з цілей, принципів і положень законодавства України;

- Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. №40-IV – визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом;

- Закон України «Про наукові парки» від 25.06.2009 р. №1563-VI регулює правові, економічні, організаційні відносини, пов'язані зі створенням і функціонуванням наукових парків, та спрямований на інтенсифікацію процесів розроблення, впровадження, виробництва інноваційних продуктів та інноваційної

продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

У зв'язку з тим що більша частина власників стартапів має «ноу-хау», різні винаходи, оригінальні технології, твори науки і навіть зразки мистецтва, а також права власності на знаки для товарів і послуг, до згаданого переліку нормативно-правових актів слід додати і такі, які регулюють відповідні суспільні відносини, а саме: Закон України «Про авторське право та суміжні права» від 23.12.1993 р. №3792-ХІІ, Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 р. №3687-ХІІ, Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 р. №3689-ХІІ, Закон «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 р. №2297-VI. Також, відповідно до напрямку функціонування стартапу (комерція, енергетика, інформаційні технології, освіта) беруться до уваги всі нормативно-правові акти з конкретних напрямків бізнесу, які регулюють ті чи інші сфери діяльності.

Висновки та пропозиції. В заключній частині даної статті підсумуємо чим є і чим не являється стартап, а також коротко окреслимо перспективи розвитку стартап руху в Україні. Отже, характерні риси стартапу:

1. Недавній проект команди однодумців з непохитною вірою в реалізацію задуманого.

2. Принципова новизна та оригінальність проекту.

3. Проект спрямований на швидке вирішення актуальних проблем у науковій, технологічній, екологічній, культурній та інших сферах, а тому, потенційно охоплює велику аудиторію фінансово спроможних, зацікавлених споживачів продукту чи послуги.

4. Ретельно підготовлений економічний проект для презентації з метою отримання інвестицій.

Стартапом не являється:

1. «Гола» ідея.
2. Одноосібний проект.

(Стартапи – це командна робота. Ідея, розробка, презентація та менеджмент проекту практично не під силу одній людині.).

3. Класичний бізнес-проект (кав'ярні, хімчистки, кондитерські, звичайний регіональний інтернет-магазин тощо).

Судячи зі зростання кількості вдалих стартапів українських авторів та кількості офіційно висвітлених у ЗМІ бізнес-ангелів, стартап рух в Україні тільки набирає обертів. Проте, слід зазначити, що таке явище, як стартап важко обмежити географічно. Стартапи, бізнес-ангели та бізнес-інкубатори можуть бути на 100% українськими, за умови не тільки фактичної праці, а і реєстрації в Україні, спонукаючи при цьому не тільки пишатися ними і наслідувати їх, а і, звісно, виступаючи джерелом поповнення держбюджету, наприклад, поки що виключно на науку і освіту. Тому, на державному рівні необхідно створювати максимально комфортні умови для їх роботи у формі простих процедур реєстрації та лояльного оподаткування.

Список використаних джерел

1. Березовская Н. Я не люблю слово «стартап» / Н. Березовская // FORBES Україна. Приложение Forbes WOMAN – 2016. – Май 2016, С.22-23
2. Збанацький Д. Стартапи: юридичні та практичні аспекти. Ознайомча частина/ Д. Збанацький // Незалежний АУДИТОР. – 2013 – №3 (14), С.97-99.
3. Barnett, Chance (September 23, 2013). The Crowdfunder's Guide To General Solicitation And Title II Of The JOBS Act. Forbes.
4. John Simpson and Edmund Weiner. The Oxford English Dictionary. – United Kingdom: Oxford University

Press, 1989. – 21730 с.

5. Paul Graham. Before the Startup, available at: <http://www.paulgraham.com/before.html>.

6. Ries, Eric. Pivot or Persevere? The Key to Startup Success. MSNBC. September 16, 2011.

7. Steve Blank. What Founders Need to Know: You Were Funded for a Liquidity Event. – Start Looking, available at: <https://steveblank.com/category/venture-capital>

ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО ЯК НАПРЯМ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

Н. А. Цимбаліста,
кандидат економічних наук,
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долишнього НАН України»
cimbal.natalya@gmail.com

Розглянуто особливості впровадження екологічних інновацій в органічному виробництві.

Ключові слова: органічне виробництво, екологічні інновації, екологізація інноваційної діяльності.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Впровадження інновацій в сільському господарстві покликане вирішити проблеми продовольчого забезпечення населення за рахунок підвищення продуктивності та нарощування обсягів виробництва продукції. Однак надмірне, нераціональне використання сучасних хімічних засобів (добрив, гербіцидів, інсектицидів, протимікробних препаратів,

стимуляторів росту тощо), з одного боку спричиняє посилення техногенного навантаження на навколишнє середовище (одним із компонентів якого є земля як важливий ресурс аграрного виробництва), а з іншого боку, може негативно позначитися на здоров'ї людини через зниження якості та безпечності продуктів харчування. Особливої актуальності дослідження інноваційної діяльності в аграрній сфері набуває у зв'язку із посиленням конкурентної боротьби на ринку сільськогосподарської продукції та інтеграцією України в міжнародний економічний простір, що зумовлює необхідність адаптації параметрів якості та екологічної безпеки аграрного виробництва до стандартів та вимог ЄС.

Проблеми інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств досліджували О. В. Гончаренко, О. М. Загурський, П. Т. Саблук, І. В. Сідельнікова, С. О. Тивончук, Я. О. Тивончук, О. В. Шубравська та ін. Значна увага приділяється також розвитку сфер виробництва та реалізації органічної продукції в Україні та світі. Зокрема цим питанням присвячені праці В. І. Артиша, Р. М. Безуса, В. М. Сучкової, Т. Б. Харченко, В. М. Якубів та ін. Однак роль органічного виробництва в екологізації інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки залишається вивченим недостатньо.

Мета та методика дослідження. Метою дослідження є вивчення особливостей впровадження екологічних інновацій в органічному виробництві.

Результати досліджень. Розвиток екологічно орієнтованих систем землеробства та господарювання в аграрному секторі є об'єктивною необхідністю в сучасних умовах, оскільки здійснення сільськогосподарського діяльності із використанням інноваційних технологій, часто супроводжується перевищенням гранично

допустимих меж інтенсифікації виробництва за різними її напрямками [1, с. 19]. Значного поширення у світі останніми роками набуло органічне агровиробництво. Україна також має великий потенціал для розвитку цього напрямку сільськогосподарської діяльності. Так, починаючи із 2000-х рр. стрімко зростає ємність внутрішнього ринку органічної продукції (рис. 1).

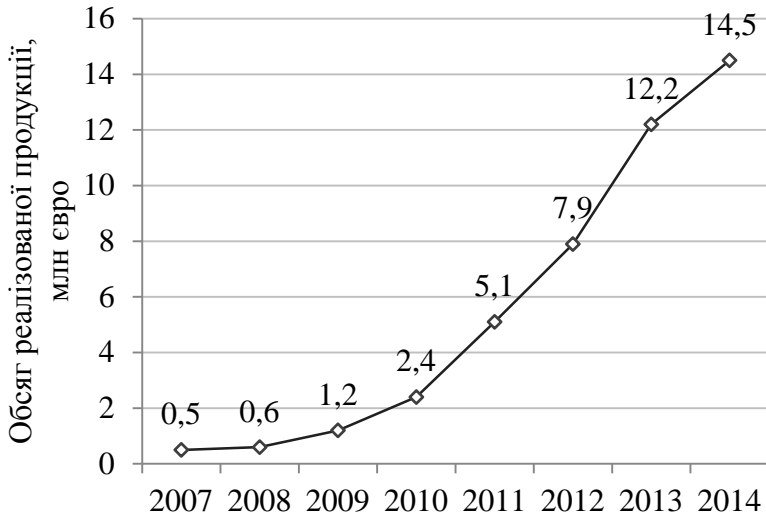

Рис. 1. Динаміка розвитку внутрішнього ринку органічної продукції в Україні, млн євро

Джерело: за даними [2]

Дослідження Інституту агрохімії і ґрунтознавства УААН показали, що характер антропогенного забруднення території України є локальним, а не суцільним, а також наявні території із рівнем забрудненості значно нижчим, ніж у країнах Європи [3]. Ці екологічно чисті землі зосереджені головним чином у Львівській, Волинській, Рівненській, Тернопільській, Івано-Франківській, Житомирській, Миколаївській, Херсонській, Сумській, Луганській, Харківській, Запорізькій та Донецькій

областях. За даними Федерації органічного руху України станом на 2014 р. у нашій державі зареєстровано 182 органічних господарства із загальною площею органічних сільськогосподарських угідь понад 0,4 млн га.

Водночас світова практика свідчить, що методи ведення агроекологічного виробництва не обмежуються лише органічним напрямком (рис. 2).

За органічного виробництва не допускається використання отрутохімікатів, синтетичних мінеральних добрив, та генетично модифікованих організмів у рослинництві, а також гормонів, стимуляторів росту і антибіотиків у тваринництві [5, с. 11].

Рис. 2. Види агроекологічного виробництва у країнах Європи та США

Джерело: [4, с. 117]

На відміну від цього, інші напрями екологічно-орієнтованого сільськогосподарського виробництва допускають застосування трансгенних рослин, окремих видів мінеральних добрив, біологічних та органічних препаратів, за умов дотримання правил і допустимих норм їх застосування.

Висновки і пропозиції. Виходячи з цього можемо сказати, що спектр екологічних інновацій, які можуть бути застосовані в органічному сільськогосподарському виробництві значно обмежений. Однак, це не означає, що виробництво органічних продуктів автоматично означає повернення до давно забутих способів господарювання за повної відсутності впровадження інноваційних технологій. Так, якщо за органічного типу виробництва не допускається використання генетично виведених сортів рослин, стійких до хвороб і шкідників, а також новітніх хімічних засобів захисту рослин, то впровадження таких досягнень науково-технічного прогресу як GPS навігація та парова обробку ґрунту є цілком прийнятним і навіть бажаним [6, с. 132-133].

Водночас існує низка перешкод щодо впровадження інновацій в органічне виробництво, головними серед яких, на нашу думку, є, з одного боку, висока вартість інноваційних розробок, а з іншого – невеликі розміри органічних господарств, що зумовлює їхню недостатню фінансову спроможність щодо придбання та впровадження інноваційних технологій. Крім того за органічного способу виробництва різко знижується урожайність (особливо овочів та фруктів) [7, с. 63]. Тому важливого значення набуває формування ефективної системи державної підтримки органічного виробництва загалом, та його інноваційної активності зокрема. Це важливо і з погляду конкурентоспроможності вітчизняної органічної продукції на зовнішніх ринках, адже у Європі ціни на неї вищі порівняно зі звичайними продуктами на 20-40%, а не у 2 і більше разів (як було б без державної підтримки). Крім того, доцільно приділити увагу обґрунтуванню механізмів стимулювання інноваційної активності дрібних виробників органічної продукції на засадах кластеризації. Цим питанням будуть присвячені подальші дослідження.

Список використаних джерел

1. Багорка М. О. Передумови для розвитку екологічно спрямованих інновацій в аграрному виробництві / М. О. Багорка // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 5. – С. 18-22.
2. Федерація органічного руху України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>
3. Кобець М. І. Органічне землеробство в контексті сталого розвитку [Електронний ресурс] – режим доступу : http://www.undp.org.ua/agro/pub/ua/P2004_01_051_04.pdf
4. Бабаєв В. Ю. Агроекологічне виробництво як інноваційний напрям розвитку аграрних підприємств / В. Ю. Бабаєв, І. О. Бабаєва // Бізнесінформ. – 2012. – № 10. – С. 116-119.
5. Загурський О. М. Основні напрями інноваційної діяльності в аграрному секторі України / О. М. Загурський // Наукові праці НДФІ. - 2015. - Вип. 1. - С. 5-15.
6. Сіренко Н. М. Інноваційні технології в органічному землеробстві / Н. М. Сіренко, Т. О. Чайка // Вісник Хмельницького національного університету. – 2012. – № 4, Т. 2. – С. 131-135.
7. Потапенко В. Г. Органічне сільське господарство як чинник економічної безпеки / В. Г. Потапенко, О. М. Потапенко // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 58-65.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОТВОРЧОСТІ У СФЕРІ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ВИДОБУТКУ КОРИСНИХ КОПАЛИН (БУРШТИНУ-СИРЦЮ)

Р. Ф.Черниш,
кандидат юридичних наук,
Житомирський національний агроєкологічний університет,
УСБ України в Житомирській області

В доповіді піднімаються окремі проблемні питання пов'язані із законодавчою регламентацією питань видобутку бурштину-сирцю.

Ключові слова: бурштин, видобуток бурштину, нормативно-правова регламентація процедури видобутку бурштину.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Існування в Житомирській, Рівненській та Волинській областях стихійного промислу із видобутку та реалізації бурштину в умовах відсутності дієвої системи контролю з боку держави створює реальні загрози державній безпеці в економічній, екологічній, соціальній та криміногенній сферах.

Україна посідає друге місце в світі за запасами бурштину, при цьому вирізняється найвищим у світі відсотком бурштину ювелірної якості в покладах [1]. Однак легальний видобуток та експорт бурштину в Україні складає лише біля 5%, а в Житомирській області законний видобуток зазначеної копалини взагалі відсутній.

Мета та методика дослідження. Метою дослідження є визначення проблем нормативно-правової регламентації процедури видобутку бурштину в Україні.

Результати досліджень. За оцінкою фахівців, в Україні щорічно нелегально видобувається бурштин-

сирець на суму 210-220 млн. дол. США загальною кількістю 40-50 тонн, при загальних запасах залягання біля 1500 тонн. При цьому, офіційно Україна щорічно видобуває лише близько 3-4 тонн бурштину. В результаті країні щорічно завдається збитків на сотні мільйонів доларів. Невелика глибина залягання (лише 2-7 м) зумовлює те, що український бурштин-сирець на 20-40% дешевший, ніж в інших країнах.

Основними чинниками, які сприяють розвитку т.зв. «бурштинової лихоманки» є:

- наявність на території області розсіяних покладів бурштину, переважно у північно-західних районах (Коростенський, Олевський, Овруцький, Ємільчинський та Лугинський), які не були в достатній мірі досліджені (ті ділянки, що були розвідані, визначені як неперспективні для промислової розробки);

- відсутність дієвого механізму обмежень щодо обігу бурштину на території держави.

Постановою Кабінету Міністрів України від 12 грудня 1994р. №827 «Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення» бурштин відноситься до корисних копалин загальнодержавного значення, ювелірної сировини, дорогоцінного каміння [3]. Це означає, що без отримання спеціального дозволу бурштин видобувати заборонено. За незаконний видобуток бурштину чинним законодавством передбачена незначна відповідальність згідно КУпН (ст. 47 «Порушення правил державної власності на надра» визначає покарання у вигляді штрафу у розмірі від десяти до тридцяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян, а ст. 189-1 «Порушення порядку видобутку, виробництва, використання та реалізації дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння»

передбачає максимальне покарання у вигляді штрафу в 350 грн.) [4] та КК України (вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 240 «Порушення правил охорони або використання надр», карається штрафом від трьохсот до шестисот неоподаткованих мінімумів доходів громадян) [2].

Крім того, практика застосування активних заходів впливу на порушників (вилучення з автотранспорту під час його руху знярядь незаконного видобутку бурштину) свідчить про те, що в переважній більшості випадків суди задовольняють вимоги порушників щодо повернення матеріальних засобів, які використовувались під час процесу незаконного видобутку бурштину (повертаються гідравлічні помпи, автотранспортні засоби, інша техніка тощо).

Висновки та пропозиції. Підсумовуючи вищевикладене, можна прийти до висновку, що припинення незаконного користування бурштиноносними надрами та введення його в цивілізоване русло із врахуванням інтересів держави, бізнесу та старателів, має бути принциповим питанням для органів влади і відбуватись комплексно із відповідними змінами в законодавстві, продуманими рішучими і злагодженими кроками різних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, а також правоохоронних структур.

З цією метою вважається за доцільне на законодавчому рівні:

- 1) розробити та прийняти закон, що регулює старательську діяльність (старатель, старательська артіль, старательська ділянка), що дозволить застосовувати такий спосіб самоорганізації в інших сферах господарської діяльності (збиральництво, добування інших видів корисних копалин тощо);
- 2) забезпечити внесення змін до ЗУ «Про товарну

біржу», в якому передбачити можливість функціонування т.зв. бурштинових бірж та механізмів їх належного функціонування;

3) передбачити зміни до Земельного Кодексу України в частині відміни повноважень обласних управлінь Держгеокадастру щодо права розпоряджатись землями сільськогосподарського призначення без рішення органів місцевого самоврядування, виключивши корупційну складову, яка в т.ч. сприяє незаконному заволодінню земельними ділянками в місцях залягання бурштину, встановивши також можливість розірвання договорів оренди з користувачем, який не використовує землю за цільовим призначенням (вирощування сільгоспкультур тощо);

4) внести зміни до Кримінального кодексу України в частині посилення санкцій за незаконний видобуток надр, а саме:

- у ч. 2 ст. 240 КК України доцільно встановити кримінальну відповідальність за переміщення та збут незаконно видобутих корисних копалин загальнодержавного значення;

- до ч. 3 та 4 ст. 240 КК України доцільно ввести кваліфікуючі ознаки – «вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою» та «службовою особою з використанням службового становища».

- санкцію ч. 2 та 3 ст. 240 КК України слід посилити шляхом збільшення максимальної межі позбавлення волі до шести років (покарання у вигляді позбавлення волі до шести років дає підстави віднести цей злочин до категорії тяжких).

Список використаних джерел

1. Новини України і світу [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.newsru.ua/ukraine/25mar2016/skandaliantar.html>.

2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

3. Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/827-94-п>.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/132/94-вр4>.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КАСТОМІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ ЯК ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

П. М. Лашин,
аспірант,
Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»

Науковий керівник: О. Л. Яременко,
доктор економічних наук, професор

Проаналізовані основні складові кастомізації банківських послуг. Розглянуто теоретичні аспекти спільного виробництва нового знання. Систематизовано основні напрямки кастомізації банківських послуг.

Ключові слова: інтелектуальна послуга, кастомізації, банківська послуга.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Активізація фінансового ринку зумовила

розширення асортименту банківських продуктів, особливо в роздрібному бізнесі, вдосконалення технологій роздрібних операцій. Конкуренція на українському ринку банківських послуг зростає настільки стрімко, що для банків стає актуальною битва за кожного клієнта. При діяльності на ринку банківських послуг України понад 150 фінансово-кредитних установ, кількість банків, які використовують інноваційні механізми, є вкрай низькою. Протягом останніх років в банківському секторі спостерігається тенденція до посилення спеціалізації та кастомізації у сфері надання послуг, як корпоративним так і приватним клієнтам. Відповідно, це зумовлює актуальність дослідження ролі кастомізації банківських послуг в процесі розвитку інтелектуальної економіки.

Стосовно теоретичних положень та практичного обґрунтування особливостей сучасних економічних систем, важливими є наукові розробки В. Базилевича, Д. Белла, Є. І. Ходаківського, А. А. Чухно. Питання теоретичного обґрунтування інноваційного розвитку, фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності були предметом досліджень вітчизняних фахівців: Л. Алексеєнко, Ю. Бажала, І. Власової, О. Вовчак, А. Гальчинського, М. Диби, О. Диби, В. Зянько, О. Колодізева, М. Крупки, А. Кузнецової, Б. Луціва, І. Лютого, Т. Майорової, С. Онишко, А. Пересади, Б. Пшика, В. Сизоненка, Л. Федулової, О. Юркевич та інших.

Мета та методика дослідження. Метою дослідження є теоретичний аналіз процесу кастомізації банківських послуг. В межах роботи були використані наступні методи наукового дослідження: абстрагування, індукції, аналізу та синтезу.

Результати досліджень. До основних проблем розвитку банківських послуг в Україні відносяться

питання, пов'язані з утриманням клієнтів, збільшення економічної цінності клієнта (за рахунок збільшення обсягів за операціями, що вже проводяться, або купівлі ним інших додаткових банківських послуг); залучення клієнтом своїх родичів і друзів для обслуговування в даний банк; залучення нових клієнтів [1, с. 312].

За своєю природою банківська послуга нематеріальна, невіддільна від джерела надання послуги, характеризується непостійністю якості і все більш кастомізацією. Тенденція до кастомізації пов'язана не тільки з технологічними інноваціями. На банківську систему в цілому сильно впливає поширення нових каналів продажів: інтернет, мобільний банкінг розвиваються дуже швидко. Банківські установи, безумовно, йдуть по шляху поліпшення сервісу і покращення рівня обслуговування, збільшення числа каналів, підвищення їх якості. Впровадження порталів, більш тимчасові мобільні банки, які працюють на всіх платформах і пристроях, щоб клієнти могли максимально просто і швидко отримати будь-які фінансові послуги.

Виробництво кастомізованої продукції потребує значної залученості споживачів, без якої неможлива повноцінна адаптація послуги до конкретного замовника. Споживачі вкладають у виробництво знання про самого себе і свої потреби. У процесі спільного виробництва відбувається не тільки активний обмін знаннями між виробником і споживачем, а й спільне вироблення ними нового знання, яке дозволяє виробляти інноваційні послуги. Поширення інтелектуальних послуг підвищує рівень знань і в секторах - споживачах, в тому числі і тиражованих.

Спільне створення унікального банківського продукту зближує компанію і клієнта, оскільки відбувається з'ясування реальних потреб клієнтів і

можливостей їх втілення в банківських продуктах. Попит на кастомізовану банківську послугу, як і попит на інтелектуальні послуги, носить диверсифікований характер, на відміну від гомогенного (однорідного) попиту на продукцію вторинного і третинного секторів. Простіше кажучи, замовники бажають отримати кожен свою, особливу інтелектуальну послугу, а не щось однакове для всіх споживачів. Похідний характер послуг вимагає корекції специфіки конкретного банківського процесу, який дана послуга супроводжує. Відбувається, як прийнято називати цей процес в літературі, «інтеграція зовнішнього ресурсу» [2]. Необхідність функціональної інтеграції «виробника» і «споживача» інтелектуальної послуги настільки істотна, що в ряді досліджень пропонується говорити про спільне виробництво послуги. Наприклад, в США, використання інтернету дуже велике в цілому - і в банкінгу зокрема. Але в той час, коли розвивалося використання інтернету в американських банках, кількість відділень в них теж зростала [3]. Таким чином ці два канали обслуговування розвивалися паралельно. І тільки недавно кількість відділень перестала рости. Це пов'язано з появою мобільних пристроїв, з тим, що банки стали випускати спеціальні мобільні додатки. Це етапна річ - якщо банк поміщається в мобільному пристрої у своїх іпостасях, включаючи операційну складову, виклик консультанта і т. д., то цей банк стає ближче, зручнішим і затребуваним.

Трансформація в сторону кастомізації вимагає від банків використання просунутих інструментів для аналізу інформації про споживачів. Для юридичних осіб це перш за все масштаб і специфіка бізнесу; для фізичних - дохід, вік, соціальне становище, мобільність тощо. У банку, який достатньо глибоко проводить сегментацію своїх клієнтів, завжди існує більше можливостей розробити пропозицію,

яка б максимально задовольняла індивідуальні потреби потенційного клієнта.

Висновки та пропозиції. Тенденціями стрімкого розвитку кастомізації банківських послуг є:

1) наявність широкого спектра банківських продуктів/послуг, орієнтованих на різні споживацькі сегменти. Враховуючи той факт, що залучення нового клієнта в шість разів дорожче, ніж утримання старого, банкам набагато вигідніше пропонувати декілька послуг в пакеті одному сегменту;

2) різноманіття каналів продажів. Успішні роздрібні банки завжди йдуть назустріч клієнтам і займаються активним залученням клієнтури в місцях її зосередження, а не пасивним очікуванням споживачів у відділеннях банку.

Розвиток і підвищення ефективності кастомізації банківської послуги діалектично пов'язаний з ефективним розвитком інфраструктурних інтелектуальних активів: інформаційно-комунікаційних і платіжних технологій, систем захисту від несанкціонованого доступу, сучасних принципів корпоративного управління, які у свою чергу сприяють зміцненню іміджу банку.

Список використаних джерел

1. Кендюхов О. В. Ефективне управління інтелектуальним капіталом: Монографія / НАН України. Інститут економіки промисловості; ДонУЕП – Донецьк: ДонУЕП, 2008. – 363 с.

2. Mark V., Camarinha-Matos L.M., Afsarmanesh H. Knowledge and Technology Integration in Production and Services: Balancing Knowledge and Technology in Product and Service Life Cycle // IFIP TC5/WG5.3 Fifth IFIP/IEEE International Conference on Information Technology for Balanced Automation Systems in Manufacturing and Services (BASYS'02), September 25–27, 2002. Cancun; Mexico, 2002.

3. The Future of Banking/edited by Benton E. Gup. — Quorum Books, London. 2003. 366 p
4. Пасічник Д.М. Трансформація банківських ресурсів: доводи за і проти [Електронний ресурс] / Д. М. Пасічник. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=15577>
5. Едвінсон Л. Інтелектуальний капітал: визначення істинної цінності компанії [Текст] / Л. Едвінсон, М. Мелоун; за ред. В. Л. Іноземцева. – М. : Academia, 1999. – 441 с.

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У САДІВНИЦТВІ

Л. П. Слепцова,
аспірант,
Інститут садівництва НААН
muhomorluyda@ukr.net

Науковий керівник О.Ю. Єрмаков,
доктор економічних наук, професор

Розглянуто поняття «інновація», «інноваційна політика». Визначено, що конкуренція є основною причиною інноваційної діяльності. Розглянуто особливості інноваційних процесів у садівництві.

Ключові слова: інновація, садівництво, потенціал, нововведення.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Як відомо, ХХІ століття визнано у світі століттям інновацій, тому в нашій країні є досить актуальним питання переведення галузей національного

господарства на інноваційну модель економічного розвитку задля ефективного функціонування.

Проблемам інноваційного розвитку економіки присвячено чимало праць вітчизняних та зарубіжних учених-економістів: О.І. Дація, О.І. Волкова, С.Д. Бешелева, Ф.Г. Гурвича, а в садівництві – О.Ю. Єрмакова, О.М. Шестопаля, В.В. Юрчишина, В.А. Рульєва та ін. Але сучасний стан регулювання інноваційної діяльності у плодівництві поки що не відповідає повною мірою вимогам сьогодення і не має необхідної комплексної методологічної основи.

Мета та методика дослідження. Мета даної роботи - дослідити теоретичні аспекти розвитку інноваційної діяльності в садівництві для вирішення існуючих економічних проблем. Теоретичною та методичною основою досліджень є праці з питань інноваційного розвитку економіки та садівництва (С. Бешелева, Ф. Гурвича [1], В. Чернодон [6-7]). Застосовано методи аналізу, синтезу, узагальнення.

Результати досліджень. Інновація – це впровадження нововведень, які забезпечують зростання виробництва продукції, що користується попитом на ринку. Будь-яке нововведення повинно мати чітку орієнтацію на кінцевий результат прикладного характеру, задовольняти певні суспільні потреби. З просуванням інновацій, збільшується модернізація виробництва, зменшується безробіття, підвищується технологічне оснащення усіх галузей, а відтак і рівень життя в країні.

Інноваційна політика – це складний і завжди ризикований процес, який визначається багатьма передумовами: технічними, фінансовими, економічними і соціальними. При цьому з'ясовується, що певна частина проектів нововведень неминуче виявиться нереалізованою.

Характер і успіх нововведення обумовлений

інноваційним потенціалом господарського суб'єкта, тобто здатністю створювати, сприймати нововведення і вчасно звільнятися від застарілого. Елементами інноваційного потенціалу організації є матеріально-технічні, фінансово-організаційні і кадрові можливості, соціально-технологічні фактори колективу. В той же час кожне нововведення само володіє певним потенціалом, тобто сукупністю змін, які воно може реалізувати в навколишньому ринковому середовищі.

Конкуренція є необхідною й обов'язковою причиною інноваційної діяльності. Конкуренція створює стимул для наукових досліджень і розробок (НДДКР) та запровадження нових методів виробництва й розподілу, випуску нової продукції та послуг, а також для створення нових ринків і виходу на них з метою забезпечення переваг порівняно з конкурентами.

Важливим показником інновації є економічне зростання. За більшої кількості кращих товарів і обслуговування, підвищуються і стандарти життя, і попит.

Потенціал нововведення залежить від багатьох факторів, в тому числі від ступеня технічної новизни, речового змісту і від його ринкової новизни. Звичайно розрізняють: а) радикальне нововведення, яке відкриває принципово нові практичні засоби і можливості задоволення потреб; б) модифіковані нововведення, які забезпечують удосконалення існуючих практичних засобів задоволення суспільних потреб [1, с.50].

Науково-технічний прогрес у садівництві – це процес постійного вдосконалення засобів виробництва, технологій, організацій і управління виробництвом на основі широкого використання наукових досягнень галузі.

Інноваційний потенціал садівництва – це здатність останнього до інноваційного розвитку. Виробничий інноваційний потенціал містить такі складові: кадрова,

матеріально-технічна (ресурсна), інформаційно-методологічна, організаційна і маркетингова. У сучасному промисловому садівництві найважливішим напрямом інновацій є опрацювання, виробнича перевірка та поширення в господарствах нових високо інтенсивних технологій вирощування плодів і ягід.

Мета комплексного аналізу інноваційної діяльності полягає в обґрунтуванні найбільш ефективних напрямів інноваційної діяльності, інноваційних програм і проектів садівничого підприємства.

Процеси створення (відтворення) й продуктивного використання плодових і ягідних насаджень є основою функціонування садівництва як галузі сільського господарства. Багаторічні насадження, на відміну від інших основних засобів виробництва, які використовуються в садівництві, самі створюють новий продукт, чим і визначається їхня вирішальна роль у формуванні ефективності всіх складових виробництва в галузі [6].

Особливостями відтворення плодово-ягідних насаджень зумовлений характер інноваційних процесів у садівництві, зокрема до них слід віднести: поетапність формування інноваційного потенціалу залежно від технології створення насаджень; вплив природних чинників на часові параметри реалізації інноваційних проектів; залежність від розвитку інфраструктури садівничого підприємства, територіальної організації, спеціалізації, концентрації та науково-виробничої інтеграції, наявності спеціалізованих науково-дослідних установ, розвитку селекції, розсадництва та ін. [6].

Садівництво як галузь сільськогосподарського виробництва базується на процесах відтворення й продуктивного використання плодових і ягідних насаджень. Останні, на відміну від інших основних засобів

виробництва, самі безпосередньо створюють новий продукт, чим і визначається їхня вирішальна роль у формуванні ефективності всіх складових виробництва в галузі [7].

Висновки та пропозиції. Характер та успіх інновацій залежить від інноваційного потенціалу садівницького підприємства, здатністю створювати, сприймати нововведення і вчасно звільнитися від застарілого. Для відтворення плодово-ягідних насаджень необхідно враховувати особливий характер інноваційних процесів у садівництві, який полягає в поетапності формування інноваційного потенціалу залежно від технології створення насаджень; впливу природних чинників на часові параметри реалізації інноваційних проектів; залежність від розвитку інфраструктури садівницького підприємства, територіальної організації, спеціалізації, концентрації та науково-виробничої інтеграції, наявності спеціалізованих науково-дослідних установ, розвитку селекції, розсадництва та ін.

Список використаних джерел

1. Бешелев С. Д., Гурвич Ф. Г. Нововведения и мы / Бешелев С. Д., Гурвич Ф. Г. - М.: Наука, 1990. - 208 с.
2. Бунин М., Эйдес А. Экономическая сущность понятия инновация // Международный сельскохозяйственный журнал. - 2004. - № 4 - С. 13-15.
3. Вітвицька О. Д., Скрипниченко В.А. Аспекти формування інноваційної інфраструктури в умовах ринку // Науковий вісник НАУ. – К., 2008. - № 124 - С. 314-316.
4. Вініченко І. І. Економічна сутність НТП, інновацій та їх роль у розвитку агропромислового виробництва / І. І. Вініченко // Економіка і держава. 2007. - №4. - С.9-10.
5. Дацій О. І. Інновації та інноваційна діяльність: сутність і функції в агропромисловому виробництві // Вісник Сумського національного аграрного університету.

Серія «Фінанси і кредит». - 2003. - № 2 – С. 123-128.

6. Чоронодон В. І. Відтворення плодоягідних насаджень як передумова ефективного функціонування галузі / В. І. Чоронодон // Економіка АПК. - 2009.- № 1.- С. 64-67.

7. Чоронодон В. І. Інноваційний характер відтворювальних процесів у садівництві України / В. І. Чоронодон // Агроінком. - 2010. - № 7-9. - С. 92-94.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ

Б. В. Шуляк,
аспірант,
Житомирський національний агроекологічний університет

Науковий керівник: О.В. Скидан,
доктор економічних наук, професор

Піднімаються окремі проблемні питання, пов'язані з теоретико-методологічними принципами розвитку екологічного підприємництва.

Ключові слова: термін «екологічне підприємництво», принципи екологічного підприємництва, характерні риси екологічного підприємництва.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Здійснення ринкових трансформацій в Україні відкрило нові можливості для розвитку підприємництва. З одного боку, підприємництво є передумовою та необхідною складовою сучасної моделі ринково-конкурентного господарювання. З іншого боку, подальший розвиток підприємництва в Україні без

достатнього врахування екологічних факторів може призвести до ще більшого підвищення навантаження на навколишнє середовище.

Перехід соціально-економічних відносин та діяльності в сфері охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів передбачає активне залучення можливостей суспільства для досягнення збалансованого розвитку. За таких умов основним напрямом підтримки цілісності еколого-економічної системи є реалізація ефективних природоохоронних заходів, серед яких – активний розвиток різних форм підприємницької діяльності екологічного спрямування. У зв'язку з цим, слід зосередити увагу на теоретико-методологічних засадах розвитку екологічного підприємництва за сучасних умов господарювання.

Дослідженням функціонування та стимулювання екологічного підприємництва задля забезпечення екологічної безпеки присвячені роботи таких вчених як Б. Данилишина [2], В. Добровольського, М. Мусієнка [3], Б. Порфір'єва, Н. Н. Радаєва, О. Прокопенка [5], Г. Балюка та ін. Теоретико-методологічні основи розвитку екологічного підприємництва закладено у дослідженнях М. Краснова, А. Мірошніченка, В. Носіка [6], М. Хвесика [7], С. Ілляшенка [8] та ін. У близькому та далекому зарубіжжі цим питанням присвячені роботи Петракова М., Голуба О., Рюміної О., Удовіка С., Урсула О., Лі Н., Вестмана В., Дейлі Г., Ендерса А. та ін. Проте низка питань, пов'язаних з обґрунтуванням концептуальних та методологічних підходів розвитку екологічного підприємництва, потребують окремого дослідження. Не існує єдиного визначення терміну «екологічне підприємство», не сформовано єдиного підходу до трактування екологічного підприємництва.

Мета та методика дослідження. Метою дослідження є ідентифікації поняття «екологічне підприємництво».

Результати досліджень. Щодо трактування терміну «екологічне підприємництво», то в даний час ні в науковій, ні в нормативно-правовій літературі немає єдиного чіткого визначення даного виду підприємництва. Вітчизняні та зарубіжні дослідники трактують «екологічне підприємництво» по-різному (табл. 1.)

Більшість науковців і практиків під екологічним підприємництвом розуміє вид підприємницької діяльності щодо виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг природоохоронного призначення, яка здійснюється з метою охорони довкілля. За визначенням Європейської комісії ЄС, екологічне підприємництво – це виробництво товарів та надання послуг по вимірюванню, попередженню, обмеженню або усуненню екологічної шкоди, ліквідації відходів та зниженню рівня шуму, а також екологічно чисті технології, застосування яких мінімізує використання сировини та забруднення довкілля.

В даний час ні на міжнародному, ні на вітчизняному рівні не визначені чіткі єдині критерії, склад продукції, робіт, послуг природоохоронного призначення за видами, а також не розроблена їх класифікація. Вони не виділяються окремими позиціями в статистиці як екологічне підприємництво, екологічний вид діяльності.

Проаналізувавши визначення екологічне підприємництво, що наведені в табл. 1 було виявлено, що всі види діяльності екологічно орієнтованого бізнесу, на думку дослідників можна віднести до інновацій природоохоронного характеру, оскільки вони працюють в напрямі досягнення та забезпеченні екологічної безпеки і пов'язані з перспективами виходу на паритет економічних, соціальних і екологічних цінностей суспільства.

Таблиця 1

Визначення терміну «екологічне підприємництво»
у науковій літературі

№ з/п	Автор / Джерело	Визначення
1	Жарова Л. В.[4]	Екологічне підприємництво (ЕП) – галузь економіки країни, що полягає як у безпосередній участі в реалізації природоохоронних і ресурсозберігаючих програм різного рівня, так і в механізмі компенсації збитків та втрат, понесених внаслідок техногенних і природних надзвичайних ситуацій, а також під час ліквідації їх наслідків
2	Шоган В. І	ЕП – достатньо специфічна сфера господарської діяльності, спрямована на вирішення комплексних проблем за різними напрямками – економічним, екологічним і соціальним
3	Коренюк П. І., Лук'янчикова О. В.	ЕП - це вид економічної діяльності, що базується на принципах безпосередньої, самостійної, систематичної, на власний ризик діяльності, спрямованої на отримання позитивного екологічного ефекту за рахунок використання фінансових ресурсів
4	Наумов А. А.	ЕП є формою підприємницької діяльності, яка спрямована на задоволення еколого-економічних потреб за рахунок продуктів, у загальній корисності яких визначальне значення має екологічна корисність, при цьому компоненти екологічної системи переважно розглядаються у якості факторів, що визначають еколого – економічні потреби

5	За визначенням Європейської комісії ЄС	ЕП – це виробництво товарів та надання послуг по вимірюванню, попередженню, обмеженню або усуненню екологічної шкоди, ліквідації відходів та зниженню рівня шуму, а також екологічно чисті технології, застосування яких мінімізує використання сировини та забруднення довкілля.
6	Хісамутдінова Е. Н.[9]	ЕП – діяльність з виробництва і реалізації товарів, здійснення робіт та послуг, направлених на попередження негативного впливу на навколишнє середовище
7	Черняхівський Е.Р., Чечунова О.В.	ЕП є різновидом підприємницької діяльності, в процесі якого застосовуються усі можливі засоби задля зменшення і усунення негативних для навколишнього середовища наслідків діяльності та результатом якого є впровадження власне екологічно чистого виробництва
8	Стратегічний екологічний документ	ЕП – це багатогалузева сфера підприємницької діяльності, яка може забезпечувати не тільки екологічний, але й значний економічний ефект у загальнодержавному масштабі
9	Бобкова А. [1]	ЕП – інноваційна діяльність суб'єктів господарювання з виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг спеціального призначення, спрямована на забезпечення екологічної безпеки, раціональне використання природних ресурсів, підвищення рівня охорони навколишнього середовища

Джерело: сформовано автором за [1,4,9]

В Україні екологічне підприємництво утворилося в умовах розвитку ринкових відносин, їхня статутна діяльність незалежно від форми власності спрямована на збереження та відтворення природно-ресурсного потенціалу - випуск продукції, виконання робіт і надання послуг, що забезпечують дотримання вимог, які встановлені діючим природоохоронним законодавством.

Важливо також врахувати, що екологічне підприємництво є безпосередньо одним з різновидів підприємництва, тому з урахуванням особливостей сфери функціонування для нього справедливі наступні принципи:

- можливість задоволення екологічних потреб і інтересів суспільства є основною передумовою ефективного функціонування екологічного підприємництва;

- екологізація сприймається як мета появи та розвитку екологічного підприємництва;

- оцінка ефективності екологічної підприємницької діяльності здійснюється крізь призму трьох систем: екологічної, соціальної, економічної;

- необхідність використання найкращих з доступних технологій;

- зміщення зусиль екологічного підприємництва на початковий етап залучення та використання властивостей і якостей природних ресурсів, замість існуючої практики ліквідації наслідків нерационального природокористування;

- поширення екологічно безпечних технологій і методів управління виробництвом.

Необхідно зазначити, що підприємницька діяльність виступає як одна з основних причин екологічних проблем як в Україні, так і в багатьох державах світу. Але саме підприємництво, на нашу думку, володіє фінансовими, технологічними, інтелектуальними та іншими ресурсами

для впровадження в суспільно-господарську діяльність принципів розвитку, зокрема принципу екологізації процесів господарювання.

Висновки та пропозиції. У сучасних умовах будь-який вид підприємницької діяльності повинен прагнути до максимальної екологічності, адже зростання масштабів економічної діяльності людей негативно впливає на екосистему, що призводить до поглиблення глобальної екологічної кризи. Становлення екологічно орієнтованого та екологічного підприємництва, на наш погляд, здатне стати одним з основних елементів підтримки країни на шляху до стійкої економіки, сприятливої соціальної обстановки і екологічної безпеки. Як наслідок зростає актуальність теоретико-методологічних засад розвитку екологічного підприємництва.

Таким чином, за результатами досліджень нами запропоновано авторську дефініцію поняття «екологічне підприємництво» в системі екологічно-чистого виробництва – це інноваційна діяльність суб'єктів підприємницької діяльності в сфері виробництва товарів, що за своїми параметрами та параметрами кінцевого продукту відповідає усім наявним нормам діючого екологічного законодавства та має на меті отримання прибутку, зменшення витрат на виробничий цикл чи збільшення конкурентної привабливості кінцевого продукту за рахунок його високої конкурентної спроможності.

Список використаних джерел

1. Бобкова А. Щодо правових засад планування екологічного підприємництва [Електронний ресурс] / А. Бобкова. – Режим доступу: <http://www.info-prensa.com/article-865.html>
2. Данилишин Б.М. Екологічна складова політики сталого розвитку:[монографія] / Б.М.Данилишин. -

Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. - 256 с.

3. Екологія: тлумачний словник [Електронний ресурс] / М. М. Мусієнко, В. В. Серебряков, О. В. Брайон .- Режим доступу: http://eduknigi.com/eko1_view.php.

4. Жарова Л. В. Сталий розвиток: просторовий вимір соціально-економічних відносин / Л. В. Жарова. // Екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища. – 2005. – Вид. 15.6. – С. 253-260.

5. Прокопенко О. Екологізація інноваційної діяльності: мотиваційний підхід: [монографія] / О. Прокопенко. - Суми: Університетська книга, 2008. - 391 с

6. Розвиток наук земельного, аграрного, екологічного та природо ресурсного права [Електронний ресурс]: Збірник наукових праць Круглого столу (19 жовтня 2012 р.)/ за ред. Г.І. Балюк, М.В. Краснової, А.М. Мірошніченка, В.В. Носіка. – 2012. – Режим доступу: <http://law.univ.kiev.ua/science.html>

7. Інституціональна модель природокористування в умовах глобальних викликів: Монографія / Михайло Хвесик, Василь Голян ; Нац. Академія Наук України, Рада по вивченню продуктивних сил України. - К. : Кондор, 2007. - 479 с.

8. Формування ринку екологічних інновацій: економічні основи правління / С. Ілляшенко, О.Прокопенко,. - Суми: Університетська книга, 2002. - 250 с.

9. Хисамутдинова Э.Н. Формы и направления экологизации предпринимательских отношений в современной российской экономике [Електронний ресурс] / Э.Н.Хисамутдинова. – Режим доступа:<http://www.tisbi.org/science/vestnik/2008/issue3/hisamutdinova.html>

АЛЬТЕРНАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПОДОЛАННЯ ВИЧЕРПНОСТІ ТРАДИЦІЙНИХ ЕНЕРГОРЕСУРСІВ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

С. В. Ярош,
здобувач,
Житомирський національний агроекологічний університет,
ТОВ «СТРОВ ЕНЕРЖИ»

Науковий керівник: В.П. Якобчук,
кандидат економічних наук, професор

В статті розкрито альтернативні технології використання традиційних енергоресурсів, запропоновано економічну доцільність виробництва енергії на основі спалювання соломи.

Ключові слова: альтернативні технології, енергоресурси, солома, інтелектуальна економіка.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. На теперішній час споживання енергоресурсів людством у всіх регіонах нашої планети зростає, за 2000 – 2014 роки воно збільшилося на 11% [1]. Таке стрімке зростання обумовлене ростом населення, а відповідно збільшенням потреби енергоресурсів у житті людства та швидким темпом зростання світового економічного розвитку. Відверто можна сказати, що суспільство із моменту свого існування намагається покращити добробут людини.

Незаперечним фактором є те, що наш добробут, здоров'я залежить повністю від можливостей природного середовища, в якому ми проживаємо, від наявності і якості енергоресурсів, якими ми користуємося, від якості повітря, продуктів харчування і води, які ми споживаємо, від

здатності природи відновлюватися і очищатися. Тому, тема дослідження є досить актуальною і потребує подальшого вивчення.

Дана проблематика досліджувалася в роботах вітчизняних та закордонних науковців, а саме: Р. Румельта, Д. Белла, Дж. Барні, Д. Тіса, М. Кастельса, Є. Тоффлера, Ф. Махлупа, А. Чухна, В. Гейця, В. Базилевича та ін.

Мета та методика досліджень. Метою статті є дослідження альтернативних шляхів подолання вичерпаності традиційних енергоресурсів в умовах інтелектуальної економіки.

Результати досліджень. Починаючи з кінця ХХ століття в світі розпочалося формування нового типу суспільства – постіндустріального. Сучасна економіка, починаючи з кінця ХХ століття, дала початок створенню нової моделі економіки – інтелектуальної економіки, що відобразилося на особливостях розвитку суспільства, будови конкурентоспроможної економіки, задоволення постійно зростаючих потреб людей та зміцнення соціальної згоди. Завдяки інтелектуальній економіці сформувалося нове бачення знаходження альтернативних технологій розвитку та подолання вичерпності традиційних енергоресурсів.

Світ вступив в нову енергетичну епоху, яка характеризується бережливим відношенням до паливно-енергетичних ресурсів планети з чітким розумінням проблеми швидкої вичерпаності традиційних енергоресурсів. Великий вплив на створення даного світогляду формують міжнародні організації – це Міжнародне енергетичне агентство (МЕА), Всесвітня енергетична рада (ВЕР), Міжнародне агентство з атомної енергетики (МАГАТЕ), Статуправління Європейської Комісії (ЄВРОСТАТ), Електрична рада СНД.

Людству необхідно здійснити детальний аналіз як

традиційних, так і відновлювальних паливно-енергетичних ресурсів планети, створити паливно-енергетичний паспорт кожного регіону [2]. На основі паливно-енергетичного паспорту регіону впроваджувати інвестиційні програми і проекти, щодо виробництва енергії на основі нетрадиційних джерел енергії, таких як біомаса, енергія сонця, енергія вітру, енергія води тощо.

Україна, як велика сільськогосподарська держава, може зайняти серйозне місце в міжнародному розподілі праці не тільки як виробник зернових, але і як виробник великої кількості біологічного палива, зокрема з біомаси, і, сьогодні - це унікальний момент для неї.

В даний час, при збиранні зернових культур утворюється 30 млн. тон соломи. При цьому 30%, що становить 9 млн. тон соломи, можливо використовувати для виробництва теплової та електричної енергії.

ТОВ ООО «СТРОВ ЕНЕРЖИ», яке займається даним колом проблем, проведено аналіз економічної доцільності виробництва енергії на основі спалювання соломи в шести регіонах України, враховуючи логістичну складову збору соломи і доставки її до місця енергетичних установок.

Ми пропонуємо будівництво теплоелектроцентралі (ТЕЦ) на солі в муніципалітетах України, розробили проект збору та поставки соломи для комбінованого вироблення електричної і теплової енергії разом зі створенням логістичного підрозділу – це будівництво сучасної когенераційної установки малої ТЕЦ, тепловою потужністю 10 МВт, електричною потужністю 5,9 МВт для виробництва електричної та теплової енергії із застосуванням парового котла, що спалює солі продуктивністю 25 т/год пари, парової турбіни з електрогенератором і автоматизованим складом подачі соломи.

Необхідний річний обсяг тюкованої соломи складе

42 тис.т, що може бути отримано з 10 тис. гектарів посіву зернових. Електрична енергія по «зеленому тарифу» продається ДП «Енергоринок», тепла енергія продається КП «Теплокомуненерго». Гарантією збуту електричної енергії є Закон України «Про електроенергетику» [3]. В результаті спалювання соломи утворюється зола. Проект передбачає організацію третього виду діяльності, а саме виробництво екологічно чистого добрива, на основі золи. Впровадження Проекту ліквідує емісію парникових газів при виробництві енергії і зменшує використання природного газу на 72 млн кубічних метрів.

Загальна вартість Проекту становить 18500,17 тис. євро (в т.ч. технологічне обладнання для збирання соломи у розмірі 2 657,00 тис. євро). Витрати підготовчого етапу становлять 53,00 тис. євро, інвестиції в основний капітал - 16 888,78 тис. євро, в оборотний капітал - 1 558,39 тис. євро.

Показники економічної ефективності реалізації Проекту:

- Чиста поточна вартість за період (10 років) реалізації проекту (NPV) (при ставці дисконтування 8%) становить 40 455,85 тис.євро.

- Термін окупності проекту з початку реалізації проекту (PP) становить 3,19 років.

- Внутрішня норма прибутковості за період реалізації проекту (IRR) становить 32,95%.

Проект передбачає будівництво аналогічних ТЕЦ у Житомирській, Хмельницькій, Полтавській, Сумській, Херсонській, Одеській областях на основі паливно-енергетичного паспорта регіонів України.

Висновки та пропозиції. Отже, можна сказати, що інтелектуальна економіка дає всі можливості для знаходження шляхів подолання вичерпності традиційних енергоресурсів. Безсумнівно, зелена енергетика вимагає

великих інвестицій, щоб її запустити, але якщо не витратити кошти зараз, то в майбутньому потрібно буде заплатити ще дорожче, а робити це доведеться новим поколінням.

Список використаних джерел

1. «Енергетичний менеджмент» / Ю.В. Дзядикевич, М.В. Буряк, Р.І Розум – Тернопіль: Економічна думка, 2010.- 295 с.

2. Солома як альтернативний ресурс української енергетики [Електронний ресурс] / С.В. Ярош // Ефективна економіка. – 2016. – № 1. – Режим доступу: <http://www.ekonomy.nauka.com.ua>

8. Про електроенергетику : закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/575/97-%D0%B2%D1%80>.

СИСТЕМНЫЙ АНАЛИЗ КАК ИНСТРУМЕНТ ПРИНЯТИЯ ЭФФЕКТИВНЫХ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ ВОЗДЕЙСТВИЙ В ЭКОНОМИКЕ

С. С. Баус,
магистрант,
Национальный исследовательский томский
политехнический университет, РФ
stas.baus@yandex.ru

Научный руководитель В. И. Сырякин,
доктор технических наук, профессор

Статья посвящена системному анализу как инструменту принятия эффективных управленческих воздействий в экономике. Данная тематика актуальна в свете последних процессов эволюционирования экономических систем в направлении интеллектуализации и глобализации.

Ключевые слова: системный анализ, управление, эволюционные процессы, экономика.

Постановка проблемы и анализ последних исследований. Любая компания представляет собой систему. Поэтому для управления компанией необходимо понимать, что такое система, знать основные законы существования систем, уметь применять эти знания на практике. Только тогда управление будет эффективным.

Цель и методика исследования. Целью работы является исследование принципов системного подхода, рассматривающего объект управления, как систему и позволяющего управлять эффективно.

Результаты исследований. Под системой понимается совокупность взаимосвязанных элементов,

удовлетворяющая нескольким условиям:

- система определяется целью функционирования;
- взаимосвязь между элементами в системе превосходит по интенсивности связи выбранных элементов с элементами, не входящими в состав данной системы;
- система обладает эмерджентностью, т.е. имеет свойства, не присущие ни одному элементу системы в отдельности;
- система имеет иерархичную структуру, она состоит из элементов, которые, в свою очередь, сами могут быть подсистемами, и сама является элементом внешней надсистемы.

Применение системного анализа начинается с уточнения и формулирования целей конкретной системы управления (компания или структурное подразделение) и поиска метрик эффективности, которые должны быть выражены в виде определенного и ярко выраженного показателя бизнес-процесса. Множество целей и показателей бизнес-процессов обусловлено особенностями развития каждого предприятия и весьма индивидуально. В основе лежит его фактическое положение в рассматриваемый временной период, а также процессы мировой экономики и политические факторы, которые вносят существенное влияние, в том числе на отдельные экономические субъекты. Четко и грамотно сформулированные цели развития предприятия и описанные бизнес-процессы на основе расширенных информационных карт являются основой для системного анализа, системного подхода к управлению и разработке программы совершенствования. На рис. 1 изображена модель структуры предприятия.

Процедура принятия решений согласно [2] включает следующие основные этапы:

- формулировка проблемной ситуации;
- определение целей;
- определение критериев достижения целей;
- построение моделей для обоснования решений;
- поиск оптимального (допустимого) варианта решения;
- согласование решения;
- подготовка решения к реализации;
- утверждение решения;
- управление ходом реализации решения;
- проверка эффективности решения.

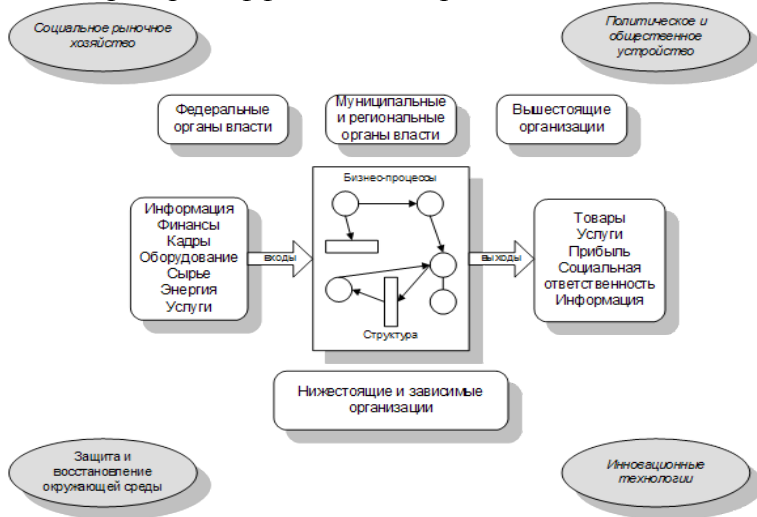

Рис. 1. Модель структуры предприятия

Этапы системного подхода к управлению предприятием могут быть представлены в виде трехуровневого дерева функций – декомпозиция, анализ, синтез.

Первый этап обеспечивает общее представление о системе, на данном этапе осуществляются:

1. Определение и декомпозиция общей цели и задач исследования, основных функций системы, как

ограничение траектории в пространстве состояний системы или в области допустимых ситуаций. Наиболее часто декомпозиция проводится путем построения дерева целей и дерева функций [8, с.49].

2. Вычленение системы из общей среды по критерию участия каждого вовлеченного элемента в процесс, приводящее к успешному конечному результату на основе анализа системы как составного элемента надсистемы.

3. Описание воздействующих факторов, тенденций развития, неопределенностей различного рода, системы типа «черного ящика» [10, с.122].

4. Функциональная (по функциям), компонентная (по виду элементов) и структурная (по виду отношений между элементами) декомпозиции системы.

На данном этапе анализа, обеспечивающем формирование детальных представлений о системе, реализуется функционально-структурный анализ функционирующей в данный момент системы, позволяющий сформулировать требования к реализуемой новой системе, морфологический и генетический анализ, анализ аналогов и эффективности (по результативности, оперативности, ресурсоемкости), а также формирование требований и критериев к создаваемой системе, а также наличие ограничений системы [1, с.15].

На этапе синтеза осуществляются:

1. Разработка математической модели требуемой системы (моделирование, выбор математического аппарата системы, оценка модели по критериям адекватности, простоты, соответствия между точностью и сложностью, величин погрешности, многовариантности реализаций, блочности построения) [3].

2. Синтез альтернативных структур и параметров системы, снимающей проблематику ситуации.

3. Оценка вариантов разрабатываемой системы

(обоснование схемы оценки, реализация модели в реальных условиях, проведение мер по оценке и обработка результатов оценивания, анализ результатов) [2, с.86].

Выводы и предложения. В заключении хочется отметить, что только правильный системный подход к управлению предприятием, основанный на системном анализе и описании всех бизнес-процессов, может дать свои положительные «плоды» в виде совершенствования информативности, функциональности и эффективности бизнес-процессов, повышения эластичности предприятия к внешнему воздействию без существенных потерь, разработок более мобильных и эффективных организационных структур. Данные меры и принципы реализации подхода, представленные в статье, существенно повысят эффективность управления предприятием и функционирования не только на уровне руководства, но и в отдельно взятых подразделениях и отделах.

Список использованных источников

1. Анфилатов В.С. Системный анализ в управлении: учеб. пособие / В.С. Анфилатов и др. ; под ред. А.А. Емельянова. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 368 с.
2. Берталанфи Л. Фон. История и статус общей теории систем / Берталанфи Л. Фон // Системные исследования: еже- годник. – М. : Наука, 1973. – С. 20 – 37.
3. Берталанфи Л. Фон. Общая теория систем: критический обзор / Берталанфи Л. Фон // Исследования по общей те- ории систем. – М. : Прогресс, 1969. – С. 23 – 82.
4. Богданов А.А. Всеобщая организационная наука: тектология : в 2 кн. / А.А. Богданов. – М., 1905 – 1924. 8. Волкова, В.Н. Основы теории систем и системного анализа : учебник для вузов / В.Н. Волкова, А.А. Денисов.

– 3-е изд. – СПб. : Изд-во СПбГТУ, 2003.

5. Месарович М. Теория иерархических многоуровневых систем / М. Месарович, Д. Мако, И. Такахара. – М. : Мир, 1973.

6. Моисеев Н.Н. Математические задачи системного анализа / Н.Н. Моисеев. – М. : Наука, 1981.

7. Оптнер С. Системный анализ для решения деловых и промышленных проблем / С. Оптнер. – М. : Советское радио, 1969. – 216 с.

СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПРОДУКТУ

О. Г. Савенко,
студентка ОКР «Спеціаліст»,
Житомирський національний агроекологічний університет

Науковий керівник: В. А. Довженко,
кандидат економічних наук, доцент

Розкрито сутність інтелектуального продукту та його різновиди в залежності від видів інтелектуальної діяльності. Автором узагальнено специфічні властивості інтелектуального продукту, як ринкового товару.

Ключові слова: інтелектуальна власність, інтелектуальна діяльність, інтелектуальний продукт.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Інтелектуальна власність – це поняття, яке уособлює вищий ступінь розвитку категорії «власність». Як і будь-яка форма власності, вона виражає відносини, закріплені законодавством, стосовно володіння, користування та розпоряджання певними об'єктами або

продуктами. Поряд із родовими ознаками ця категорія виражає відносини з приводу специфічних об'єктів чи продуктів, тобто є видовим поняттям. До нього належать загальнолюдські інтелектуальні надбання та новації, відображені у наукових, технічних та технологічних об'єктах і продуктах, художніх творах літератури та мистецтва. Отже, інтелектуальна власність охоплює відносини між людьми стосовно продуктів, які мають специфічні ознаки.

Мета та методика дослідження. Метою даного дослідження було ідентифікувати особливості та специфічні ознаки інтелектуального продукту, як результату діяльності людини.

Результати досліджень. Як першооснова виробничих інновацій інтелектуальні продукти є корисними для виробників. Вони також цікавлять споживачів, які прагнуть задовольнити свої культурні, духовні запити. Узагальнюючою формою інтелектуальної діяльності є інтелектуальний продукт – представлена на матеріальних носіях інформація, яка містить нове знання, що є результатом інтелектуальної творчої праці. Таким чином, найзагальніше визначення інтелектуального продукту – нові знання, передані у вигляді інформації. Щодо науково-технічної інтелектуальної творчості – це об'єктивні знання про природу, матеріальну діяльність людини у різних її проявах; щодо художньо-мистецької творчості – це суб'єктивне сприйняття та відображення внутрішнього світу людини, навколишнього середовища, інших людей. Результати інтелектуальної праці набувають споживчої цінності, є корисними, придатними для задоволення людських потреб, що є важливою ознакою товару як фундаментальної категорії ринкової економіки. Матеріальний носій творчої праці виступає як річ і може передаватись у власність іншим особам, водночас сам

результат творчої праці (нематеріальне благо) належить його творцю і може використовуватись іншими людьми лише за згодою автора. Таким чином, продуктам інтелектуальної праці притаманна певна специфіка щодо трактування традиційного набору властивостей ринкових товарів:

1) товари і послуги, які створюються на основі кодифікованого знання, є унікальними, водночас можливість їх безмежного тиражування породжує ринок гомогенної продукції, що адекватно реагує на динаміку попиту і пропозиції;

2) інтелектуальні продукти є ідеальними, суб'єктивними, пов'язаними з конкретними особистостями, водночас вони мають певне матеріальне втілення, доступну для інших людей об'єктивну форму, що сприяє їх реалізації;

3) інтелектуальні продукти, що є результатом науково-технічної діяльності, мають короткий життєвий цикл, підлягають швидкому моральному зносу;

4) для інтелектуальних продуктів поняття відтворення трансформується у поняття тиражування унікальних результатів творчої праці, при цьому витрати виробництва інтелектуальних продуктів і витрати на їх тиражування не збігаються між собою;

5) незалежно від того на якій мові, носіях, у якій формі представлені та розтиражовані інтелектуальні продукти, вони завжди мають конкретних творців – авторів ідей;

6) для інтелектуальних продуктів непридатними є традиційні вимірники ринкової цінності, витрати виробництва, граничної корисності тощо [2; 6].

В інформаційному суспільстві результати інтелектуальної діяльності відіграють пріоритетну роль, займаючи істотну частку в суспільному продукті. Якісних

перетворень зазнає не лише виробнича сфера, а й ринкові відносини, оскільки поряд з традиційними об'єктами обміну з'являються нові, що мають специфічні риси та унікальні властивості [1].

На думку сучасних дослідників, результати творчої інтелектуальної діяльності можна поділити на такі групи:

1. Форменні інтелектуальні продукти – результати творчої людської діяльності, для яких важливе значення має форма втілення (наприклад, унікальні твори мистецтва). Відособлення цих продуктів ґрунтується на самому факті їх створення і не потребує додаткових дій.

2. Змістовні інтелектуальні продукти – результати творчої людської діяльності, для яких важливого значення набуває не стільки форма, скільки зміст. Як правило такі продукти мають прикладний, утилітарний характер, їх відособлення потребує певних дій, пов'язаних з проведенням експертизи та спеціальної реєстрації [5].

З погляду дослідження інтелектуальної власності результати творчої діяльності поділяються на три великі групи: об'єкти літературно-художньої власності; об'єкти промислової власності; засоби індивідуалізації учасників цивільного обігу товарів і послуг [3].

Висновки та пропозиції. Отже, інтелектуальна власність як наслідок творчої діяльності людини, інтелектуальної праці – категорія, що, як і будь-яка категорія власності, відображає відносини володіння, користування і розпорядження результатом інтелектуальної творчої діяльності. Це становить те спільне, загальне, що властиве фундаментальній категорії власності. Але поняття інтелектуальної власності одночасно визначають і як особливу, специфічну форму власності, оскільки вона створюється інтелектуальною, творчою працею. Результатом звичайної праці є матеріальний продукт, що втілює суспільно необхідні

витрати праці, тобто вартість. Інтелектуальний продукт (винахід, програмне забезпечення, книга, художня картина та ін.) – реалізація творчої праці, за якої матеріальні витрати, носії інтелектуального продукту становлять незначну частину його цінності. Головна його цінність визначається знаннями, вміннями, талантом винахідника, письменника, художника, тобто людини інтелектуальної праці.

Список використаних джерел

1. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність: підручник. – К.: Знання, 2008. – 431 с.

2. Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права / С. В. Бондаренко. – К.: Ін-т інтел. власн. і права, 2008. – 288 с.

3. Верба І. . Основи інтелектуальної власності [Електронний ресурс]: навч. посібн.; 2-ге вид., перероб. і доп. / І. І. Верба, В. О. Коваль; за ред. С. В. Чікін. – К.: НТУУ «КПІ», 2013. – 262 с.

4. Довженко В. А. Структура і роль інтелектуальної власності в сільському господарстві В. А. Довженко // Формування стратегії розвитку аграрного сектора регіону: матеріали десятої міжфакультетської наук.-практ. конференції молодих вчених, 14 травня 2014 р. – Житомир: Вид-во «Житомирський національний агроєкологічний університет», 2014. – С. 20-23.

5. Інтелектуальна власність: конспект лекцій / С. М. Махнуша, С. М. Фролов. – Суми: Сумський державний університет, 2012. – 115 с.

6. Черевко Г. В. Інтелектуальна власність: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 412 с.

ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

М. В. Мигидин,
студентка 4 курсу,
Вінницький національний технічний університет
marinka.dir@gmail.com

Науковий керівник: В. В. Карпінєць,
кандидат технічних наук, доцент

У статті описуються основні проблеми захисту інтелектуальної власності в Україні та можливі шляхи їх подолання.

Ключові слова: інтелектуальна власність, інтелектуальна економіка, правова захищеність.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. За сучасного стану світової економіки та інтеграції до неї економік окремих держав, місце кожної з них на світовому ринку обумовлюється ефективністю впровадження інноваційних процесів у суспільстві. Безперечно, розбудова інноваційної політики держави і розвиток її ринкової економіки неможливі без реалізації ефективного механізму управління правами інтелектуальної власності, завдяки чому відбувається інтенсифікація процесу просування об'єктів інтелектуальної власності на ринок інтелектуального капіталу.

Дослідженню інноваційного розвитку соціально-економічних систем присвячені праці таких відомих вчених, як А. Сміт, У. Петті, Д. Мілль, Й. Шумпетер, Д. Белл, О. Гоффлер, П. Девідсон, Г. Менш, М. Портер, Д. Робертсон, А. Шпітгоф та ін.

Мета та методика дослідження. Метою дослідження є визначення проблем та перспектив розвитку інтелектуальної власності в Україні.

Результати досліджень. В умовах сучасних тенденцій розвитку економіки та бізнесу все більшої значущості набувають аспекти, пов'язані з правовою захищеністю інтелектуальної власності [1, с. 2]. За останні роки Україна значно активізувала процес входження в світові структури, що регулюють інтелектуальну власність, і вже є учасницею більшості універсальних міжнародних конвенцій і договорів у цій сфері. Однак проблемою залишається незавершеність процесів входження України до регіональних європейських структур регулювання цієї сфери [2, с. 8].

Система правової охорони інтелектуальної власності в Україні створювалася на кшталт європейських стандартів і за визначенням міжнародних фахівців отримала високу оцінку, про що свідчить факт отримання українською патентною системою статусу Міжнародного пошукового органу і Органу попередньої експертизи в 2016 році.

В нашій країні діють такі законодавчі акти та закони України: «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на зазначення походження товарів», «Про охорону прав на сорти рослин» та інші [3, с. 34].

Проблеми охорони інтелектуальної власності сьогодні вийшли в світі на перший план і стали вже не просто юридичними або комерційними питаннями. Актуальність проблеми підкреслюється тим, що, більша половина всіх авторських творів, які ми можемо вільно знайти в мережі Інтернет, використовуються саме з порушеннями прав інтелектуальної власності. І якщо

авторство на друкований твір ще можна довести, то в цифровому середовищі зробити це досить складно.

Захист авторських прав можна здійснювати і за рахунок новітніх технологій, таких як стенографічні методи захисту інформації та авторського права, наприклад, створення цифрових водяних знаків. Цифровий водяний знак (ЦВЗ) - це цікава новітня технологія, створена для захисту авторських прав різноманітних мультимедійних файлів. Зазвичай ця інформація є текстом або логотипом, який ідентифікує автора. Можна провести певну аналогію з водяними знаками, вживаними в грошових банкнотах і цінних паперах. Тут так само використовуються спеціальні мітки, що вбудовуються у файл, в цифрове зображення або цифровий сигнал для контролю їх використання. Видимі ЦВЗ досить просто видалити або замінити. Для цього можуть бути використані графічні або текстові редактори. Невидимі ЦВЗ є вбудованими в комп'ютерні файли вставками, що не сприймаються людським оком (у зображеннях) або вухом (в аудіозаписах) [4, с.71]. Найчастіше цифрові водяні знаки містять деякий аутентичний код або інформацію про власника.

Дивлячись на наших зарубіжних колег, ми також можемо вдосконалити існуючі норми, враховуючи нові прецеденти, юридичну, судову практику та інші надбання суспільства, та створити власну модель цивілізованого ринку інтелектуальної власності в українському секторі мережі Інтернет. Її основою повинні стати копірайт-центри, що будуть займатись видачею ліцензій на використання творів, матимуть власну базу даних та контролюватимуть отримання авторами винагороди. Отож, особа чи організація, що хоче отримати право на використання певного авторського твору, може звернутися до цього центру, який, у свою чергу, буде контактувати із

авторськими спілками.

Але реалізація такої системи неможлива без створення всесвітньої бази даних та обміну інформацією на державному рівні. Над розробкою загальної мережі, що дозволить країнам використовувати єдину пошукову стратегію та обмінюватися інформацією, вже працюють патентні відомства США, Японії та ряду країн Європи.

Висновки та пропозиції. Таким чином, можна зробити висновок, що розвиток глобальних комп'ютерних мереж загострює проблеми дотримання прав інтелектуальної власності. Тому, оскільки в Україні питання по захисту авторського права в мережі Інтернет є невирішеним, відповідному правовому регулюванню має передувати дослідження та узагальнення міжнародного досвіду.

Список використаних джерел

1. Дроб'язко В.С., Дроб'язко Р.В. Право інтелектуальної власності: Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 512 с.

2. Основи правової охорони інтелектуальної власності в Україні: підруч. для студ. неюрид. ВНЗ / За заг. ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького, - К.: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – 236 с.

3. Рекомендації щодо вдосконалення механізму регулювання цифрового використання об'єктів авторського права і суміжних прав через мережу Інтернет [Електронний документ] – Режим доступу: <http://sips.gov.ua/ua/recomnet.html>.

4. Карпінець В. В. Методи захисту векторних зображень цифровими водяними знаками : монографія / В. В. Карпінець, Ю. Є. Яремчук. – Вінниця : ВНТУ, 2013. – 156 с.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РИНКУ ЗОЛОТА

Я. С. Ярмолук,
студентка 4 курсу,
Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ
yuarmonyuk@list.ru

Науковий керівник: О.М. Гончарова

У статті проаналізовано стан ринку золота, його проблеми та перспективи. Охарактеризовано основні міжнародні резерви України та розглянуті обсяги резервів.

Ключові слова: золото, дорогоцінний метал, міжнародний резерв.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Золото має багатотисячну історію. Воно є одним з найстаріших відомих людям металів та відіграє провідну роль у міжнародних економічних відносинах, економіці та є символом статку людей. Золото завжди відіграло і сьогодні продовжує відігравати головну роль у розвитку світової історії та в сучасних економічних відносинах [6].

З прогресивним розвитком сучасного суспільства відбувається переоцінка соціально-економічного значення золота, його функцій та ролі, як на внутрішньому ринку, так і на зовнішньому. Золото є важливим економічним та політичним інструментом у руках держави, яка ним володіє. Тому воно являє собою особливий інтерес для дослідження в умовах глобалізації світової економіки [1].

Дослідженням питання перспектив ринку золота займались макі вітчизняні науковці як: Будніков М.,

Трунякова О., Диба М., Масленицький І., Савчук Н. та ін.

«Золото є одним із дорогоцінних металів, що зустрічаються в природі, а так як чисте золото не ржавіє, то його можна впевнено назвати вічним металом», зазначає у свої працях Савчук Н. Зараз золото - популярний метал, який використовується для виготовлення ювелірних виробів. Але чисте золото дуже м'яке, тому до нього додають інші метали для того, щоб зробити його більш твердим і міцнішим на згині. Метали, які додають до золота, називаються лігатурою [6].

Золото - це метал яскраво-жовтого кольору, який виокремлюється найвищою пластичністю та ковкістю, ріжеться ножем, має сильний блиск та високу теплопровідність та електропровідність, корозійну стійкість. Усі дорогоцінні метали відіграють вагомий роль у сучасному економічному житті світу.

Наявність у дорогоцінних металів унікальних фізичних і хімічних властивостей сприяла їхньому широкому використанню у різних сферах суспільного життя. Серед них можна виокремити такі: висока стійкість до дії агресивних середовищ, висока електропровідність і теплопровідність, висока технологічність, здатність практично цілковито відбивати ультрафіолетове випромінювання та ін. [4, с. 25–26].

Мета та методика дослідження. Метою дослідження є аналіз стану ринку золота та його перспективних напрямків, визначення його місця та ролі у міжнародних резервах України.

Результати досліджень. На сьогодні для України є дуже важливий напрямок розвитку ринку золота. Це потрібно в першу чергу для того, щоб забезпечити потреби інвесторів. Запаси тезаврацій відіграватимуть роль реальних заощаджень і сприятимуть стабілізації грошової системи. Об'єктом тезаврації потенційно можуть стати

мінізливки та монети. Аналізуючи ринок, важливо розглянути дані, які б відображали динаміку зміни ціни на золото.

Таблиця 1
Офіційні міжнародні резерви України в 2016 році,
млн. дол. США

на 31.12.2015	13299,99	+152.03	+1.16%
на 31.01.2016	13441,59	+141.60	+1.06%
на 29.02.2016	13489,50	+47.91	+0.36%

За даними МВФ на 29 лютого 2016 р. офіційні резервні активи України становили 13489,5 млн. доларів США, при цьому монетарне золото - всього лише 1085,4 млн. доларів. Лівову частку міжнародних резервів України становлять активи в конвертованих валютах [2, 5].

Повністю структура золотовалютних резервів НБУ за даними МВФ за лютий 2016 р. зображена у табл. 2.

Таблиця 2
Офіційні міжнародні резерви України
станом на 29 лютого 2016 р., млн. дол. США

№п/п	Тип	Кількість	Частка (%)
1.	В іноземній валюті:	12395,44	91,89%
	а. цінні папери	8293,51	61,48%
	б. валюта і депозити	4101,93	30,41%
2.	Резервна позиція в МВФ	0,03	0,00%
3.	СПЗ	8,59	0,06%
4.	Монетарне золото	1085,44	8,05%
5.	Інше	-	-
Всього резервних активів		13489,50	100,00%

Завдяки своїм унікальним властивостям золото є цінним продуктом на ринку та займає вагому часту серед резервів. Варто зазначити, що наявність та кількість монетарного золота в державі є показником престижу та належного рівня економіки країни.

Більш наглядно структуру офіційних міжнародних резервів України можна продемонструвати на діаграмі на рис. 1.

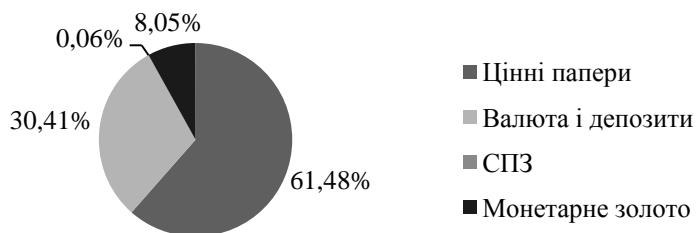

Рис. 1. Офіційні міжнародні резерви України, (%)

За статистичними даними офіційні міжнародні резерви України за 2009-2016 рр. зменшились з 26505,0 млн. дол. США до 13489,5 млн. дол. США (табл. 3).

Таблиця 3

Офіційні міжнародні резерви України у 2009-2016 роках,
млн. дол. США

Станом на	Обсяг резерву	Індекс (млн. дол. США)	Індекс (%)
На 31.12.2009	26505,0		
На 31.12.2010	34576,0	+8071.0	+30.45%
На 31.12.2011	31794,6	-2781.4	-8.04%
На 31.12.2012	24546,2	-7248.4	-22.80%
На 31.12.2013	20415,7	-4130.5	-16.83%
На 31.12.2014	7533,3	-12882.4	-63.10%
На 31.12.2015	13300,0	+5766.7	+76.55%
На 29.02.2016	13489,5	+189.5	+1.42%

Висновки та пропозиції. Перспективи ринку золота оцінюються позитивно, але, останнім часом, можна зробити висновок про помітне зниження інтересу до дорогоцінних металів. Посилення схильності інвесторів до ризику і зростаючі разом з цим фондові індекси істотно скоротили інвестиційний попит на золото, який на поточний момент є одним з головних факторів, що визначають динаміку котирувань металу.

З огляду на нові реалії, зокрема й стосовно ролі золота у сучасному світі, є потреба у професійно розробленій, науково обґрунтованій стратегії всіх учасників банківської системи України, яка б врахувала: наявність державного регулювання та контролю за дотриманням встановлених правил; першочергове право уряду на придбання нововидобутого металу, що пропонується на ринку, за рахунок коштів державного бюджету; обіг на ринку дорогоцінного металу лише у стандартизованій формі; надання Національним банком України ліцензії торговцям монетарними металами та нагляд за торговцями дорогоцінними металами з метою забезпечення стабільності ринку; стимулювання надходження до країни дорогоцінних металів шляхом ліберальної податкової, митної та ліцензійної політики уряду [3, с. 28].

Список використаних джерел

1. Буднік М.М., Трунякова О.В. Перспективи розвитку світового ринку золота [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=68484>.
2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/publiy/vtorg/dop/roz2013.pdf>
3. Диба М. Еволюція золота: історія і сучасність / М. Диба // Вісник НБУ. – 2010. – № 10. – С. 20-28.
4. Масленицький І.Н. Металлургия благородных

металлов : учебник [для вузов] / Масленицкий И.Н., Чугаев Л.В., Борбат В.Ф. и др. ; под ред. Чугаева Л. В. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Металлургия, 1987. – 432 с.

5. Ринок золота України // Додаток до журналу «Вісник Національного Банку України» «Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності». – 1998. – № 9. – С. 12.

6. Савчук Н. Ринок золота: Сучасний стан та перспективи розвитку / Н. Савчук // Ринок цінних паперів України. – 2009. – № 1-2. – С. 19-24.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

В. И. Вакулина,
студентка 3 курса
Полесский государственный университет, Беларусь
vera.vakulina@mail.ru

Научный руководитель: Н. В. Добрыдень

Рассматриваются проблемы, которые влияют на развитие приоритетных направлений развития инновационной деятельности, таких как энергетика, агропромышленные технологии и производство медицина, химические технологии, био- и nanoиндустрия; информационно-коммуникационные и авиакосмические технологии; национальная безопасность и обороноспособность, защита от чрезвычайных ситуаций.

Ключевые слова: инновации, приоритетные направления, научно-техническая деятельность.

Постановка проблемы и анализ последних исследований. Сегодня достижения научно-технического прогресса определяют развитие общества и страны в целом. Республика Беларусь имеет значительный производственный и научно-технический потенциал, достижения в различных отраслях науки и техники, а также уникальную производственную базу, которая требует стимулирования и поддержки.

Цель и методика исследования. Целью работы является определение проблем развития инновационной деятельности Республики Беларусь.

Результаты исследований. В соответствии с Указом Президента Республики Беларусь от 22 апреля 2015 г. № 166 «О приоритетных направлениях научно-технической деятельности в Республики Беларусь на 2016–2020 гг.» приоритетными направлениями определены: энергетика и энергоэффективность, атомная энергетика; агропромышленные технологии и производство; промышленные и строительные технологии и производство; медицина, фармацевтика, медицинская техника; химические технологии, нефтехимия; био- и наноиндустрия; информационно-коммуникационные и авиакосмические технологии; рациональное природопользование и глубокая переработка природных ресурсов; национальная безопасность и обороноспособность, защита от чрезвычайных ситуаций.

Наиболее значимые результаты получены учеными НАН Беларуси в фундаментальной науке в следующих сферах:

- материаловедение, природно-ресурсный потенциал: созданы новые магнитные метаматериалы (магнитоплазменные кристаллы); изготовлены экспериментальные образцы фильтров, обладающие повышенным сроком службы; разработана серия

высокоэффективных дезинфектантов широкого спектра действия для нужд сельского хозяйства, пищевой и перерабатывающей промышленности; разработан способ придания полиэфирной ткани устойчивости к горению и др.

- информатика и космос, научное обеспечение безопасности и защиты от чрезвычайных ситуаций: выявлен новый маркер опухоли щитовидной железы; созданы новые лазерные активные элементы с улучшенными термооптическими свойствами; создан прототип кластера веб-сервисов и баз данных; создан спутниковый терминал, обеспечивающий прием и передачу телевизионного сигнала, высокоскоростной доступ в интернет; составлен классификатор опасных погодных явлений, характерных для территории Республики Беларусь;

- электроника и фотоника: разработан малогабаритный мощный светодиодный светильник с теплоотводом на основе тепловых труб и интегральной оптической системой и др.

- медицина и фармация: определен максимально возможный объем магнитной суспензии для однократного введения, сохраняющий целостность опухолевой капсулы; определены ультраструктурные критерии поражения миокарда при остром и подостром кардиотоксическом действии доксорубина и др.

- механика, техническая диагностика, металлургия: разработана ресурсосберегающая технология скоростного горячего выдавливания моно- и биметаллических деталей штампов и др.

Однако, несмотря на значительные достижения в сфере инновационной деятельности в Республике Беларусь, все же существуют некоторые проблемы для ее развития:

1. Низкая эффективность рынка научно-технической продукции.

2. Недостаточное количество инновационных организаций, а также численности научных работников.

3. Малая доля частных инвесторов в финансировании инноваций, недостаточность собственных средств организации.

4. Незрелость инновационной инфраструктуры.

Выводы и предложения. Основными барьерами развития инновационной деятельности в стране являются низкая эффективность рынка научно-технической продукции; малая доля частных инвесторов в финансировании инноваций, недостаточность собственных средств организации и незрелость инфраструктуры.

Исходя из всего выше перечисленного, выделим основные перспективы развития инновационной деятельности:

1) развитие инновационной деятельности в регионах и изучение возможностей развития коммерческой значимости регионального научно-технического потенциала;

2) формирование инновационной инфраструктуры;

3) расширение экспорта товаров с большим вкладом интеллектуального труда, а не сырьевых ресурсов, а также товаров с меньшей импортной емкостью и высокой добавленной стоимостью;

4) стимулирование малых и средних инновационных организаций «start-up», оказание квалифицированной помощи в период их становления и доведение до конкурентного уровня;

5) стимулирование частных инвесторов в финансировании инноваций и оказание финансовой поддержки государства.

Список использованных источников

1. Аналитический доклад: О состоянии и перспективах развития наук в в Республике Беларусь по итогам 2014 года. - Минск. – 2015.
2. Сборник: Наука и инновационная деятельность в Республике Беларусь / Национальный статистический комитет РБ. – Минск. – 2015.

ОСОБЕННОСТИ ПЛАТЕЖНОГО БАЛАНСА В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Н. И. Вакулина,
студентка 3 курса
Полесский государственный университет, Беларусь
vakulina96@mail.ru

Научный руководитель: Н. В. Лягуская

В статье проанализирована динамика основных разделов платежного баланса Республики Беларусь за период 2009-2014 гг., а также рассмотрены способы и возможности его регулирования.

Ключевые слова: платежный баланс, сальдо, экспорт, импорт.

Постановка проблемы и анализ последних исследований. Одним из основных индикаторов состояния всей экономики является платежный баланс. Он отражает экономическое развитие страны, а также позволяет систематизировать взаимоотношения страны с внешним миром.

Цель и методика исследования. Целью работы является анализ теоретических положений и практического состояния платежного и торгового балансов Республики Беларусь.

Результаты исследований. Как один из основных объектов государственного регулирования, платежный баланс характеризует отношение страны с мировым хозяйством. Платежный баланс – индикатор состояния всей экономики. Динамика изменения отдельных его статей отражает главные тенденции экономического развития общества и, как следствие, может служить основным источником информации для принятия решений государственной политики. Кроме того, платежный баланс является ключевым понятием международной экономики, так как систематизирует и позволяет анализировать взаимоотношения страны с внешним миром.

Таблица 1
Сальдо текущих операций платежного баланса Республики Беларусь в 2009-2014 гг., млн. долл. США

Показатели	Годы				Отклонение 2014 к 2009
	2009	2011	2013	2014	
Счет текущих операций	-6132,6	-5052,5	-7 567,3	-5 197,4	935,2
Внешняя торговля товарами и услугами	-5 608,0	-1 208,9	-2 340,9	-458,7	5149,3
Первичные доходы	-798,7	- 1 361,4	-2 684,8	-2 414,2	-1615,5
Вторичные доходы	274,1	-2 482,2	-2 541,6	-2 324,5	-2598,6

Источник: авторская разработка

По данным Национального банка Республики Беларусь, сальдо платежного баланса по итогам января – сентября 2015 г. уменьшилось и достигло уровня 823,8 млн. долл. США, что на 3 333,3 млн. долл. США, или 75,3% ниже показателей этого же периода прошлого года. Причина снижения – это рост сальдо по статье «Вторичные доходы» – 106,4 млн. долл. США [1].

По данным табл. 1 видно, что состояние платежного баланса Беларуси на протяжении 2009-2014 гг. существенно изменилось. Так, в 2014 г. отрицательное сальдо счета текущих операций было значительно меньшим, чем в предыдущие годы. Сложившийся дефицит вызван значительным превышением отрицательного сальдо первичных и вторичных доходов по отношению к остатку.

Одним из условий развития экономики Республики Беларусь является внешняя торговля. В январе-сентябре 2015 г. сальдо внешней торговли товарами и услугами было отрицательным – 1118,9 млн. долл. США, и по сравнению с 2014 г. снизилось на 92,5%. Экспорт товаров и услуг в январе-сентябре 2015 г. составил 25121,0 млн. долл. США, и по отношению к январю – сентябрю 2014 г. сократился на 24,6 %. Импорт товаров и услуг также уменьшился до 24002,1 млн. долл. США или на 26,7% по сравнению с аналогичным периодом прошлого года. Таким образом, за счет снижения экспорта и импорта товаров и услуг, внешнеторговый оборот снизился на 25,6 %, т.е. на 49123,1 млн. долл. США, что представлено в табл. 2.

Объем внешней торговли товарами и услугами Республики Беларусь в 2009-2014 гг. имеет тенденцию к росту, однако, несмотря на то, что в 2014 г. внешняя торговля товарами и услугами по прежнему достигала положительного сальдо, наблюдалось снижение, которое составило 458,7 млн. долл. США. В целом внешняя

торговля товарами и услугами за 2009-2014 гг. увеличилась на 5 149,3 млн. долл. США. Импорт товаров снизился на 5,7%, что вызвано действием административных ограничений и запретов на рост цен на импортируемую продукцию, а также отсутствием рыночных механизмов определения курсов иностранных валют.

Таблица 2

Экспорт, импорт товаров и услуг в Республике Беларусь в 2009 - 2014 гг., млн. долл. США

Показатели	Годы				Отклонение 2014 к 2009
	2009	2011	2013	2014	
Внешняя торговля товарами и услугами	-5 608,0	-1 208,9	-2 340,9	-458,7	5 149,3
Экспорт товаров и услуг	24 310,3	46 537,1	44 046,1	43 299,9	18 989,6
Импорт товаров и услуг	29 918,3	47 746,0	46 387,0	43 758,6	13 840,3

Источник: авторская разработка

По итогам 2014 г. стоимостной объем экспорта товаров также снизился на 2,2%, тогда как физические объемы экспорта выросли на 4,3%, при этом экспорт в страны вне СНГ увеличился на 6,5% (в основном за счет увеличения поставок продукции химической отрасли). Основным поставщиком выступила Российская Федерация, доля которой в импорте товаров составила 57,4%. Из Российской Федерации поставлялись, в основном, минеральные удобрения (54,9 %) и драгоценные металлы (9,3 %). Доля импорта товаров из стран ЕС в общем составила 19,1 %. Однако, если

рассмотреть отдельные поставки импорта товаров, то наблюдается такая шкала: машины и оборудование 29,9 %, продукция химической промышленности 17,9 %, продовольственные товары и сельскохозяйственное сырьё 15,6 %.

Положительным было сальдо по операциям с капиталом за три квартала 2015 г., в частности сумма нефинансовых активов за пределами Республики Беларусь составила 1,3 млн. долл., поступление капитальных трансфертов – 3,1 млн. долл. США. Сальдо финансового счета за январь – сентябрь 2015 г. сформировалось отрицательным и составило 485 млн. долл. США. Данные показатели подтверждают итоги 2015 г., по которым экономика Республики Беларусь оставалась «чистым заемщиком» финансовых ресурсов у остального мира (табл. 3).

Таблица 3

Финансовый счет платежного баланса в Республике Беларусь в 2009-2014 гг., млн. долл. США

Показатели	Годы				Отклонение 2014 к 2009
	2009	2011	2013	2014	
Сальдо финансового счета	-5 699,0	-4 014,0	-8 492,3	-5 670,7	28,3
Привлечение прямых иностранных инвестиций	-1 774,2	-3 876,9	-1 983,9	-1 788,6	-14,4
Изменение резервных активов	2 442,9	2 790,6	-857,4	-1 410,3	-3853,2

Источник: авторская разработка

Исходя из данных табл. 3, видим, что сальдо финансового счета в 2009-2014 гг. складывалось

отрицательным, так как внешние обязательства резидентов Республики Беларусь превышали чистое приобретение ими активов, что обусловлено привлечением иностранных кредитов и займов. Отток финансовых средств за пределы Республики Беларусь произошел в основном за счет погашения в сентябре 2015 г. дебютного выпуска государственных облигаций, размещенных на международном финансовом рынке еще в августе 2010 г.

В настоящее время платежный баланс Республики Беларусь характеризуется хроническим дефицитом, так как государство не может осуществлять регулирование платежного баланса тремя основными методами, такими как, во-первых, прямой контроль над импортом капитала, при котором используются различного рода ограничения и ужесточающие меры в области таможенной политики. Во-вторых, дефляция – является эффективным способом борьбы с инфляцией и ее последствиями. Сжатие денежной массы в экономике достигается путем изъятия денег и уничтожения купюр, выведенных из обращения, и обмена их на новые, а также блокирования банковских депозитов. И, в-третьих – проведения денежно-кредитной политики, направленной на уменьшение кредитных ресурсов коммерческих банков, для чего используются увеличение учетной ставки, выпуск государственных займов и т.д., а также реализация бюджетно-налоговой политики.

Выводы и предложения. На основании вышеизложенного отметим, что инструментами, регулирующими платежный баланс Республики Беларусь с целью ликвидации его дефицита, являются совершенствование таможенно-тарифного метода регулирования экспортно-импортных операций, стимулирование экспорта за счет финансовых инструментов, регулирование кредитной задолженности

путем манипулирования величиной процентных ставок и понижение или снижение курса национальной валюты.

Список использованных источников

1. Статистический ежегодник Республики Беларусь (Минск): Стат.сб.– Беларусь (Минск) стат., 2015.

2. Деньги, кредит, банки: учеб. / Г.И. Кравцова, Г.С. Кузьменко, Е.И. Кравцов и др.; под ред. Г.И. Кравцовой. – Мн.: БГЭУ, 2010. – 297 с.

3. Попкова, А. Макроэкономическое регулирование платёжных балансов различных стран: науч. публикация / А. Попкова // Банкаўскі веснік, жнівень. – 2011. – 86 с.

БЕЗНАЛИЧНЫЕ РАСЧЁТЫ В СИСТЕМЕ ЕДИНОГО РАСЧЁТНОГО И ИНФОРМАЦИОННОГО ПРОСТРАНСТВА, ПУТИ ИХ УВЕЛИЧЕНИЯ

Ю.А. Гордейчик,
студентка 3 курса,
Полесский государственный университет
juliajanuarygor@mail.ru

Научный руководитель: Н. В. Лягуская

Рассматриваются особенности развития системы безналичных расчётов в Республике Беларусь.

Ключевые слова: безналичный расчёт, наличные деньги, электронные деньги.

Постановка проблемы и анализ последних исследований. Развитие безналичных расчетов является одним из важнейших элементов регулирования денежно-кредитной сферы, действенным инструментом экономического роста страны, о чем свидетельствует

исследование международного рейтингового агентства Moody's, выявившего прямую взаимосвязь между увеличением доли безналичных расчетов и ростом валового внутреннего продукта.

Цель и методика исследования. Целью работы является определение проблем развития системы безналичных расчетов в Республике Беларусь.

Результаты исследований. Международная практика определяет, что при большом удельном весе наличных денежных средств в общей денежной массе экономика страны становится более уязвимой. По мере уменьшения доли наличных денег в структуре денежного предложения снижается общая потребность в эмиссии Национального банка Республики Беларусь, усиливается влияние на экономические процессы и повышаются возможности достижения ценовой стабильности в стране [1].

Национальный банк Республики Беларусь с помощью ООО «Софтклуб» в 2008 г. создал систему единого расчетного и информационного пространства (АИС ЕРИП) [2]. Основное назначение ЕРИП - оплата услуг через банки, небанковские кредитно-финансовые организации, организации почтовой и электрической связи, обеспечение граждан удобным инструментом оплаты, действующим по принципу одного окна. С появлением ЕРИП население получило возможность рассчитываться за услуги в пунктах приема платежей практически всех банков, находясь в любом регионе Республики Беларусь, а при использовании дистанционных систем банковского обслуживания и за ее пределами. Оплата услуг может производиться с использованием наличных денежных средств, электронных денег WebMoney, EasyPay, belqi, iPay, банковских платёжных карточек, а также посредством системы Интернет и СМС-банка [3]. В настоящее время,

участниками АИС «ЕРИП» являются двадцать семь расчетных агентов.

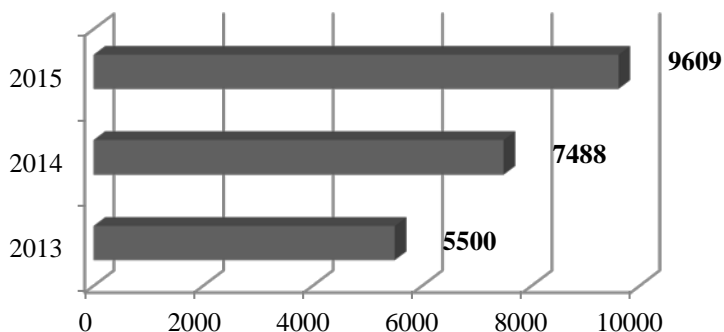

Рис. 1. Динамика изменения численности производителей услуг ЕРИП, ед.

На основании рассмотренных данных видим, что наблюдается рост числа производителей услуг в АИС ЕРИП, так как среди населения увеличен спрос на эти услуги. А именно, подписав один раз договор, предприятие получает доступ ко всей банковской инфраструктуре платежных инструментов, которая постоянно развивается и исключает заключение договоров с каждым обслуживающим банком. Поэтому потребитель может производить платежи за услуги и товары предприятия в любом мобильном банке, банкомате и инфокиоске, а также в кассах банков Республики Беларусь.

Рассмотрим структуру платежей ЕРИП в Республике Беларусь по каналам приема в табл. 1.

Анализ данных таблицы демонстрирует, что осуществление платежей через расчётно-кассовый центр на протяжении 2012–2014 годов существенно изменилось. Это объясняется тем, что ведущие банки республики ОАО «АСБ Беларусбанк», ОАО «Белагропромбанк» ограничивают прием платежей ЕРИП в кассах за коммунальные услуги, услуги мобильной связи и

Интернет. Данная мера позволила активизировать безналичные платежи, осуществляемые населением.

Таблица 1
Платежи в ЕРИП по каналам приема в 2012-2014 гг.

Наименование	Годы				
	2012		2013		2014
	Сумма, млн. руб	Уд. вес, %	Сумма, млн. руб	Уд. вес, %	Сумма, млн. руб
Расчетно-кассовый центр	172,2	82	160,54	69,8	149,68
Устройства самообслуживания, в т.ч. cash-in	16,8	8	33,12	14,4	51,51
Интернет-банкинг	19,53	9,3	33,12	14,4	49,72
Мобильный банк	1,47	0,7	3,22	1,4	4,08
Итого	210	100	230	100	255

Источник: составлено автором на основании [3]

Выводы и предложения. В последнее время наблюдается стабильный рост эмиссии банковских платежных карт, так как население все больше оценивает преимущества электронных расчетов. Платёжная банковская карточка, которая выпускается банком как средство увеличения безналичных расчётов, всё ещё воспринимается картодержателями как средство получения наличных денег со своего счёта, т.е. цели банка и населения в использовании современных средств платежа не совпадают. Поэтому такой важный показатель развития финансового рынка, как безналичный денежный оборот, в стране невысок.

К факторам, снижающим доверие населения к использованию средств осуществления безналичных

платежей, можно отнести недостаточную развитость сети платежных терминалов, инфокиосков, банкоматов, сбои в работе или нерабочее их состояние, отсутствие квалификации работников сферы торговли и услуг при использовании терминального оборудования, длительное время связи с банками и плохую связь, отсутствие доступной и простой рекламы, незаинтересованность персонала предприятий торговли и сервиса в увеличении доли безналичных расчетов, боязнь уплаты комиссии при пользовании банкоматом/терминалом [1].

На основании вышеизложенного отметим, что для развития системы безналичных расчетов по розничным платежам следует больше уделять внимания:

- развитию сети электронных платежных терминалов, инфокиосков, банкоматов и обеспечению их безопасной и непрерывной работы;

- повышению финансовой грамотности и информированности населения о доступности, безопасности и надежности современных электронных платежных инструментов, средств платежа и технологий дистанционного банковского обслуживания;

- реализации мер по распространению безналичных форм расчета среди населения (социальные и рекламные акции банков, бонусные программы, реклама через средства массовой информации и др.);

- созданию банками и организациями торговли более привлекательных условий расчета за приобретаемые товары и услуги в безналичной форме по сравнению с расчетами наличными денежными средствами.

Список использованных источников

1. Штевнина Н.А. Система безналичных расчетов по розничным платежам в Беларуси / Н.А. Штевнина // Банковский вестник – 2015. - №5. – С.46-55.

2. Официальный сайт Автоматизированной

информационной системы Единого расчетного информационная системы [Электронный ресурс] / Центр банковских технологий. — Минск, 2009. — Режим доступа: <http://raschet.by/main.aspx?> — Дата обращения: 09.03.2016.

3. Отчёт Национального банка Республики Беларусь за 2014 г.: утверждён приказом Президента Республики Беларусь № 216 от 11.05.2015 – Минск: 2015. – 102 с.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА ЗАТРАТ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

И. В. Кирщина,
студентка 3 курса,
Полесский государственный университет, Беларусь
irka.1996.ira@mail.ru

Научный руководитель: М. Н. Галкина

Рассматриваются проблемы совершенствования системы управления производственными затратами на предприятии.

Ключевые слова: бухгалтерский учёт, материальные затраты, учёт затрат, управление затратами.

Постановка проблемы и анализ последних исследований. В современных условиях важной и актуальной проблемой является проблема совершенствования системы управления производственными затратами на предприятии на основе использования единых принципов их планирования, учета, контроля и анализа. Особое значение приобретают

вопросы снижения материальных затрат, удельный вес которых в себестоимости продукции (работ, услуг) составляет 70-80%.

Цель и методика исследования. Целью работы является разработка направлений совершенствования системы управления затратами как основы повышения эффективности деятельности предприятий.

Результаты исследований. Повышение эффективности производства возможно на основе дальнейшей интенсификации использования материальных, топливных и энергетических ресурсов. Уменьшение материальных затрат на производство продукции ведет к снижению ее себестоимости, росту прибыли и рентабельности производства. В этой связи все больше возрастает значимость учета и контроля в системе управления производственными затратами и себестоимостью продукции организации. Управленческий персонал производственного предприятия должен иметь полные и достоверные данные об уровне и структуре материальных затрат, их динамике и факторах, оказавших влияние на их формирование. Без такой информации невозможно определить конечные результаты хозяйственной деятельности, спрогнозировать цены с учетом конъюнктуры рынка, обеспечить конкурентоспособность продукции.

Основным связующим признаком образования материальных затрат в организациях промышленности является процесс производства [1].

Бухгалтерский учет процесса производства осуществляется выделением и конкретизацией тех объектов, которые являются основой формирования элементов себестоимости продукции (работ, услуг). Вышеизложенное позволяет построить модель учета и контроля материальных затрат для процесса управления

производством в организациях производственной сферы.

Следует отметить, что в экономической литературе до настоящего времени не достигнуто единого мнения в вопросе деления материальных ресурсов на основные и вспомогательные. Одни авторы считают такое подразделение в учете обязательным, другие высказываются против него, утверждая, что в этом нет экономической целесообразности.

Отличительной особенностью деления материалов на основные и вспомогательные в организациях промышленности (ввиду специфических условий производства и свойств, присущих потребляемым ресурсам) является то, что входящие в состав готовой продукции компоненты (определяющие и не определяющие ее содержание) часто относятся к основным. Однако стирание различий между основными и вспомогательными материалами в конкретных условиях не означает их исчезновения вообще. Тем более что в промышленности одни вспомогательные материалы принимают участие в образовании главной субстанции вырабатываемой продукции, а другие содействуют осуществлению производственного процесса. К последним относятся тара, топливо, запасные части. Обособление учета этих материалов, по нашему мнению, целесообразно для обеспечения сохранности и рациональности их использования.

Заслуживает внимания методика учета с использованием счетов финансовой и управленческой бухгалтерии, отражающих классификацию затрат по экономическим элементам. Для учета затрат по элементу «материальные затраты» предлагается ввести в систему счетов счет «Материальные затраты». Для систематизации слагаемых компонентов материальных затрат организации рекомендовано к счету «Материальные затраты» открыть

субсчета: 1.) «Сырье и материалы»; 2.) «Покупные комплектующие изделия и полуфабрикаты»; 3.) «Топливо и электроэнергия».

Это позволит более достоверно исчислять себестоимость единицы продукции (работ, услуг) и элемент «материальные затраты». Достоверная информация об элементе «материальные затраты» необходима для отражения в системе национальных счетов счета «Производство», на котором материальные затраты отражаются как промежуточное потребление. Это дает возможность определить валовую добавленную стоимость как сальдо по счету «Производство» путем их вычитания из стоимости валового выпуска продукции промежуточного потребления.

Выводы и предложения. Рекомендуемая методика учета позволит увеличить достоверность исчисления макроэкономических показателей на уровне министерств, ведомств, отраслей и всего народного хозяйства, а также адаптировать данные бухгалтерского учета отечественных предприятий к требованиям международных стандартов финансовой отчетности, что особенно актуально в условиях нарастающей тенденции внедрения в национальную систему учета принципов и требований международных стандартов.

Внедрение в практику учетно-аналитической работы указанных предложений по совершенствованию учета материальных затрат в организациях производственной сферы Республики Беларусь повысит информационное обеспечение бухгалтерского учета и будет способствовать мобилизации резервов снижения себестоимости продукции (работ, услуг).

Список использованных источников

1. Бухгалтерский учет: учеб.-методич. пособие / А.В. Стражев [и др.]; под ред. А.В. Стражева. – Мн.:

Книжный Дом, 2010. – 432 с.

2. Богомолов А.М. Внутренний аудит, организация и методика проведения: Учебное пособие / А.М. Богомолов, Н.А. Голощапов. - М.: Экзамен, 2009. - 287 с.

3. Типовой план счетов бухгалтерского учета, утвержденный постановлением Министерства финансов Республики Беларусь от 29 июня 2011 г. № 50 (в ред. постановления Министерства финансов Республики Беларусь от 20.12.2012 № 77).

ОЦЕНКА ПРЕИМУЩЕСТВ ПРИМЕНЕНИЯ ЛИЗИНГА В АПК РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

А. С. Лукашевич,
студентка 3 курса,
Полесский государственный университет, Беларусь

Научный руководитель: Н. В. Лягуская

Рассматриваются часто используемые на практике варианты приобретения основных средств сельскохозяйственными предприятиями – кредит и лизинг. Инвестиционный механизм лизинга выступает в качестве эффективного рычага, который обеспечивает ускорение процесса технического перевооружения сельскохозяйственных и перерабатывающих отраслей АПК в Республике Беларусь.

Ключевые слова: лизинг, кредит, ставка дисконтирования.

Постановка проблемы и анализ последних исследований. В настоящее время часто возникает вопрос о том, что дешевле и эффективнее использовать при приобретении имущественных объектов – кредит или

лизинг. В данной статье дается обоснованное предложение использования предприятием лизинговой схемы (на примере СПК «Мичуринск»).

Цель и методика исследования. Цель проведенного исследования – определить наиболее выгодную схему приобретения имущества для АПК в Республике Беларусь.

Результаты исследований. С начала 90-х годов прошлого столетия лизинговые формы инвестиций стали выступать эффективным инструментом стабилизации и развития экономики. Успешно лизинговые схемы в аграрном секторе применяются в Российской Федерации, где инвестиций в основной капитал в 2014 г. занимали 24,2 % [1, с. 306].

Важную роль в реализации лизинговых сделок занимает банковский сектор. Оформление лизинговых сделок в этой системе значительно минимизирует банковские риски. Как правило, номинальные ставки по лизингу, выраженные в годовых процентах, всегда выше, чем по кредиту. Тем не менее, сравнивая стоимость лизинга и кредита, следует учесть выгоду, получаемую в результате налоговых льгот. Для подтверждения этого правила рассмотрим ситуацию приобретения трактора Беларус-892 СПК «Мичуринск».

Если СПК «Мичуринск», приобретая объект, будет использовать условия кредитной схемы, то сумма кредита составит 240 млн. руб., сроком предоставления на 24 месяца. При этом процентная ставка за пользование кредитом составит 12,5 % годовых. Исходя из указанных условий, организации необходимо будет в течение первого года выплатить банку сумму 143,125 млн. руб., в т.ч. 23,125 млн. руб. составят проценты. В течение второго года общий размер платежей и проценты по ним составят 120 млн. руб. и 8,125 млн. руб. соответственно. Коэффициент удорожания за двухлетний период составит

1,13. В результате этого расходы предприятия при кредитной схеме составят:

$$120 + 23,125 + 120 + 8,125 = 271,25 \text{ млн. руб.}$$

Альтернативой кредита для СПК «Мичуринск» выступает лизинг. Стоит отметить, что при заключении лизингового контракта лизингополучатель не обеспечивает залога собственными активами, так как лизингодатель более лояльно относится к финансовому состоянию лизингополучателя, чем банк. Авансовый платеж предусмотрен на уровне 20 %. Лизинговая ставка составит 21,5 % и будет включать: банковский процент – 12,5 %, расходы и доходы лизингодателя – 9 %. Выкупная стоимость объекта лизинга составит 10 % от его первоначальной стоимости. Коэффициент подорожания при лизинговой схеме – 1,25. Однако здесь необходимо учитывать экономию налога на прибыль в размере 41,6 млн руб., а также его перерасход после завершения срока лизинга в размере 22,1 млн руб. В результате расходы предприятия при лизинговой схеме составят:

$$298,8 - 41,6 + 22,1 = 279,4 \text{ млн. руб.}$$

После сравнения расчетов по кредитной и лизинговой схемам есть основания утверждать, что расходы по лизингу превысили расходы по кредиту на 8,1 млн. руб. Однако распределение денежных потоков во времени требует привести их к сопоставимости – в расчетах необходимо использовать метод дисконтирования. В табл. 1 предоставлен сравнительный расчет расходов по двум рассматриваемым схемам на семилетний срок использования трактора Беларус-892 при ставке дисконтирования 20 %.

Выполненные расчеты свидетельствуют о том, что с применением метода дисконтирования произошло изменение в сопоставлении результатов – расходы по кредиту превысили расходы по лизингу на 15,2 млн. руб.

Таблица 1

Сравнительный расчет расходов по кредиту и лизингу
с учетом ставки дисконтирования

Год \ Показатель	1-й	2-й	3-й	4-й	5-й	6-й	7-й	Итого
Ставка дисконтирования	0,83	0,7	0,6	0,48	0,4	0,3	0,3	
Условия кредитной схемы								
Расходы по кредиту, млн. руб.	99,9	83	0	0	0	0	0	183
в т.ч. проценты за пользование кредитом, млн. руб.	19,2	5,6	0	0	0	0	0	25
Итого:	119	89	-	-	-	-	-	208
Условия лизинговой схемы								
Полная лизинговая ставка, млн. руб.	83	133	-	-	-	-	-	216
Экономия налога на прибыль, млн. руб.	22	11	-	-	-	-	-	33
Перерасход налога на прибыль, млн. руб.	-	-	2,6	2,1	1,8	1,5	1,2	9,18
Итого:	61	122	-	-	-	-	-	193
Всего:	57,8	-33	-3	-2	-2	-2	-1	15,2

Источник: расчеты автора

Выводы и предложения. Результаты исследования говорят о том, что каждая организация должна определять целесообразность использования лизинга или кредита с учетом конкретных условий каждой сделки: – уровня банковской и лизинговой ставок, ставки дисконта, размера выкупной стоимости объекта лизинга и др. Расчеты, представленные в данной статье, подтверждают преимущество лизинговой схемы для предприятий АПК Республики Беларусь при заданных исходных условиях и с учетом складывающейся экономической ситуации.

Список использованных источников

1. Маркусенко Н. М. Лизинг как инструмент технического перевооружения предприятий белорусского АПК / Н. М. Маркусенко // Техническое и кадровое обеспечение инновационных технологий в сельском хозяйстве: материалы Международной научно-практической конференции, 23–24 октября 2015 г. – в 2-х ч. – Ч. 2. – Минск, 2015. – С. 306–308.

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТРУДОВЫХ РЕСУРСОВ НА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

К. А. Лунцевич,
студентка 3 курса,
Полесский государственный университет, Беларусь
kseniyaluntsevich@mail.ru

Научный руководитель: Н. В. Лягуская

В данной работе был проведен анализ показателей эффективности использования трудовых ресурсов.

Ключевые слова: трудовые ресурсы, производительность труда, среднесписочная численность работников, номинальная заработная плата.

Постановка проблемы и анализ последних исследований. В условиях модернизации экономики одна из главных целей – достижение и ускорение экономического роста, что во многом зависит от эффективности использования трудовых ресурсов.

Цель и методика исследования. Цель исследования – изучить основные показатели эффективности использования трудовых ресурсов, а также выявить пути их повышения.

Результаты исследований. Роль трудовых ресурсов особенно возросла в период рыночных отношений. Достаточная обеспеченность предприятия необходимыми трудовыми ресурсами, их рациональное использование, высокий уровень производительности труда имеют большое значение для увеличения объемов производства и повышения эффективности работы предприятия.

Основным показателем эффективности использования трудовых ресурсов на предприятии является среднесписочная численность работников, что представлено на рис. 1. Анализируя данные рис. 1, видим, что на промышленных предприятиях наблюдается тенденция снижения среднесписочной численности работников, на что оказывает существенное влияние оптимизации численности персонала, проведенная в Беларуси. Следует отметить, что сокращение численности работников в промышленности является позитивной тенденцией, так как этот процесс способствует структурной перестройке промышленного сектора и повышению его конкурентоспособности.

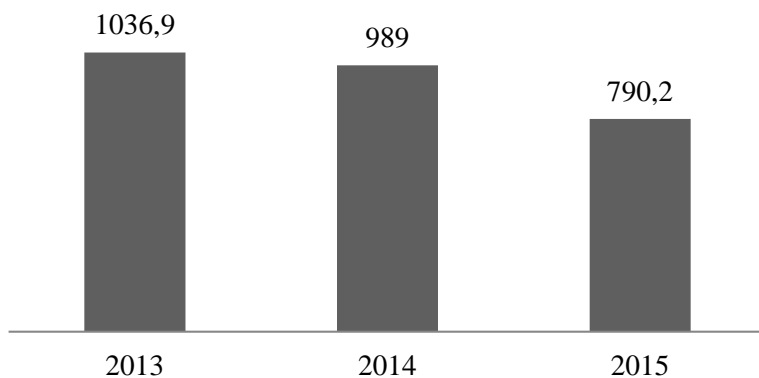

Рис. 1. Среднесписочная численность работников промышленных предприятий Республики Беларусь в 2013 – 2015 гг. [1, с. 27]

В современных условиях рост производительности труда имеет первостепенное значение для экономического и социального развития общества. Рассмотрим динамику производительности труда в Республике Беларусь на рис. 2.

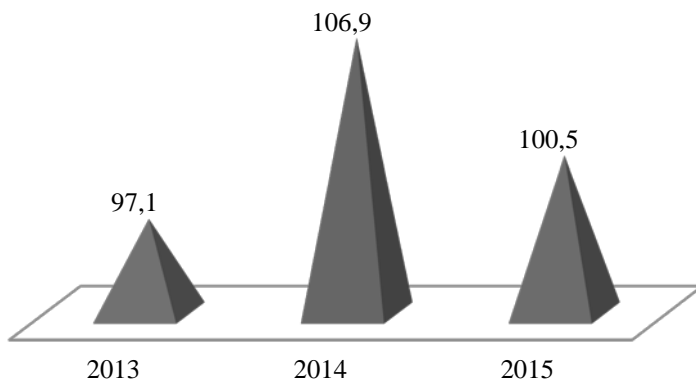

Рис. 2. Производительность труда на промышленных предприятиях Республики Беларусь в 2013-2015 гг. (в % к предыдущему году) [1, с.28]

Анализ динамики производительности труда, приведенный на рис. 2 показывает, что на протяжении 2013–2015 гг. наблюдается снижение темпов роста производительности труда. Такая ситуация обусловлена нерациональной организацией производства на предприятиях, применением устаревшего оборудования, наличием простоев оборудования и т. д. По данным Министерства промышленности Республики Беларусь физический износ оборудования в промышленности составляет 67 %. На промышленных предприятиях республики используется также морально устаревшее оборудование (преимущественно третьего технологического уклада), а высокотехнологичное производство занимает долю всего лишь в 4,4 % [2].

Важным стимулирующим фактором для осуществления эффективной производственной деятельности является такой показатель, как номинальная заработная плата работников, данные по ее размерам представлены на рис. 3.

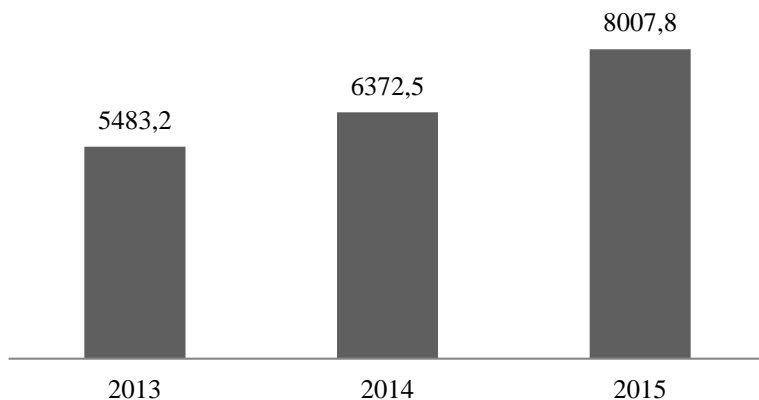

Рис. 3. Номинальная заработная плата работников промышленных предприятий Республики Беларусь в 2013 – 2015 гг.[1, с.28]

Таким образом, в 2013 – 2015 гг. на промышленных предприятиях Республики Беларусь наблюдается увеличение номинальной заработной платы работников, рост которой за последние два года составил 146,1 %, что связано с увеличением поощрительных выплат и премий работникам.

Выводы и предложения. Сегодня в Республике Беларусь существует проблема рационального использования трудовых ресурсов, так как на предприятиях республики существует тенденция сокращения продолжительности рабочего времени работников, связанная со снижением объема производства выпускаемой продукции, уменьшением ее объема продаж, наличием товаров на складах предприятий. Для решения данной проблемы необходимо более интенсивно использовать трудовые ресурсы, применять совершенствование форм организации трудовых ресурсов, повышать уровень квалификации кадров, обеспечивать обучение персонала, рассматривать карьерный рост, укреплять трудовую дисциплину с помощью совершенствования материальной заинтересованности, а также осуществлять строгий контроль за учетом рабочего времени. При умелом использовании выделенные выше предложения будут способствовать росту объемов производства продукции, получению прибыли и высокому уровню занятости населения в производственной деятельности предприятий.

Список использованных источников

1. Статистический ежегодник Республики Беларусь / Национальный статистический комитет Республики Беларусь. – Минск, 2015.
2. Официальный сайт Министерства промышленности Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.minprom.gov.by/>.

КЛАСТЕРИЗАЦИЯ КАК ФОРМА ПОВЫШЕНИЯ УРОВНЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ (НА ПРИМЕРЕ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ)

А. В. Прокурат,
А. В. Хваль,
студентки 3 курса,
Белорусский государственный экономический
университет, Беларусь

Научный руководитель: С. Н. Зенько

Данная статья посвящена рассмотрению кластеров как формы повышения уровня конкурентоспособности. Проведен анализ причин недостаточной кластеризации в Республике Беларусь и перспектив развития кластерного подхода в Республике Беларусь.

Ключевые слова: кластер, кластеризация, формирование, внедрение.

Постановка проблемы и анализ последних исследований. В экономической литературе можно встретить множество определений понятия «кластер». Классическое определение М. Портера является наиболее универсальным: кластер — это группа географически соседствующих взаимосвязанных компаний (поставщиков, производителей и др.) и связанных с ними организаций (образовательные заведения, органы государственного управления, инфраструктурные компании), действующих в определенной сфере и взаимодополняющих друг друга [1].

Основной целью образования кластера является достижение конкретного экономического результата — производство конкурентоспособной продукции, что обуславливает повышение эффективности деятельности

каждой отдельной организации и ускорение развития экономики в целом.

Цель и методика исследования. Целью исследования является рассмотрение кластеров как формы повышения уровня конкурентоспособности страны.

Основные задачи, которые были поставлены при выполнении работы:

- определение и углубленное изучение понятия «кластер»;
- выявление достоинств и недостатков экономических кластеров;
- рассмотрение зарубежного опыта развития кластеров;
- определение причин недостаточной кластеризации в экономике Республики Беларусь и перспектив развития кластеров.

Результаты исследований. Несмотря на растущий интерес в научных кругах и предпринимательской среде к новым производственным системам, в частности, к кластерам, и поиску путей повышения конкурентоспособности отечественной продукции и услуг, как на внутреннем, так и на внешнем рынках, а также осуществление ряда мероприятий, направленных на повышение конкурентоспособности Республики Беларусь, ее отдельных регионов и сфер экономической деятельности, формирование и развитие кластеров в Республике Беларусь идет медленно.

Препятствия для развития кластеров в Республике Беларусь:

- 1) отсутствие юридической базы, регламентирующей отношения предприятий внутри кластера, а также эффективных механизмов исполнения нормативных актов, призванных обеспечивать равное партнерство участников кластеров и защиту их интересов;

2) наличие значительного государственного сектора экономики, объединяющего в своем составе, преимущественно, организации и предприятия, использующие технологии 3-4-го технологических укладов;

3) высокая степень концентрации и монополизации производства, низкий уровень конкурентной среды;

4) наличие жесткой иерархичной системы хозяйственного управления, преобладание вертикальных связей над горизонтальными;

5) недостаточный уровень развития малого и среднего предпринимательства;

6) отсутствие достаточного количества квалифицированных специалистов;

7) отсутствие специализированных образовательных программ, направленных на подготовку специалистов в области кластерного развития;

8) отсутствие системы государственной поддержки кластерных проектов;

9) отсутствие значительного практического опыта целенаправленной подготовки и реализации кластерных инициатив и проектов;

10) недостаточная популяризация и продвижение идеи использования кластерной модели развития в сфере управления и бизнес-кругах.

Мировая практика показывает, что в последние два десятилетия процесс формирования кластеров происходил довольно активно. В целом, по оценке экспертов, к настоящему времени кластеризацией охвачено около 50% экономик ведущих стран мира.

Наиболее известные кластеры находятся в США – «Кремниевая долина», кинопроизводство в Голливуде. В Европейском союзе насчитывается свыше 2 тыс.

кластеров, в которых занято более 38 % его рабочей силы. Также активно идет процесс формирования кластеров в Юго-Восточной Азии и Китае.

Уровень производительности труда и заработной платы в кластерах существенно выше, чем в среднем по стране. Например, в экономике США более 32 % занятости обеспечивают кластеры, в Швеции – 39 %, в Италии – 30%.

В результате исследования европейских кластеров, проведенного Европейской комиссией, было выявлено, что 24% кластеров являются мировыми лидерами, 12% - европейскими лидерами, 37% - национальными и ещё 24% кластеров лидируют в качестве экономических субъектов с высоким уровнем производительности труда.

В Канаде в настоящее время насчитывается около 50 технологических кластеров различной величины и степени «зрелости». В США кластеры рассматриваются в качестве одного из важнейших факторов повышения конкурентоспособности экономики.

Ведущие европейские страны также ставят во главу угла политику формирования и поддержки кластерных структур, а развитие кластеров становится неотъемлемым элементом инновационной политики государства. Так, из 31 европейской страны 26 имеют национальные кластерные программы.

К примеру, одним из наиболее известных немецких кластеров является «Саксонская кремниевая долина» - объединение предприятий микроэлектроники, фотогальваники и полупроводников. Здесь сосредоточено почти 300 фирм, общая численность персонала которых превышает 30 тыс. чел.

В Китае существует более 60 особых зон-кластеров, в которых находится около 30 тыс. фирм с численностью сотрудников 3,5 млн. человек и уровнем продаж на сумму примерно \$200 млрд. в год. Одним из наиболее развитых

промышленных кластеров в Китае является кластер интегральных микросхем «Чжанц-зян» в г. Шанхай. В настоящее время в парке работают 120 тыс. чел., инженерно-технический персонал составляет более 50% (3,4 тыс. докторов наук, 19 тыс. кандидатов наук, 6 тыс. сотрудников, прошедших обучение за рубежом).

Формирование кластеров является актуальным направлением политики и властей такой южноамериканской страны, как Аргентина. В настоящее время уже около 100 образований попадают под определение промышленного или инновационного кластера. В Бразилии за последние 20 лет в условиях развития предпринимательства было создано около 400 технопарков, в которых сконцентрировано 6300 организаций и фирм с 35 тыс. рабочими местами и ежегодным оборотом в \$2,5 млрд.

Повышение конкурентоспособности посредством кластерных инициатив становится базовым элементом стратегий развития подавляющего большинства стран. Изучение опыта развитых стран показывает, что инновационные кластеры обладают большей способностью к нововведениям вследствие следующих основных преимуществ:

1) в отличие от традиционных промышленных предприятий инновационные кластеры представляют собой систему тесных взаимосвязей не только между фирмами, их поставщиками и клиентами, но и институтами знаний, среди которых исследовательские центры, вузы, НИИ;

2) кластеры создают положительные эффекты не только сами для себя, но и для регионов, в которых они осуществляют свою деятельность: они способствуют увеличению занятости, росту заработной платы, повышению благосостояния всего населения, ускорению

регионального научно-технического прогресса;

3) возможность осуществлять внутреннюю специализацию и стандартизацию, минимизировать затраты на внедрение инноваций;

4) возможность экономить денежные средства на логистике, благодаря территориальной близости участников кластера, существенно снизить затраты на развитие рынка, закупочную деятельность (близость и количество поставщиков), подготовку и обучение персонала (близость учебных заведений);

5) развитие инноваций за счет суммирующего эффекта факторов (синергия) в области научно-исследовательских, опытно-конструкторских и технологических работ;

6) кластерная форма организации бизнеса не только оказывает весомый положительный балансирующий эффект для предприятий, работающих на региональных рынках, но и повышает конкурентоспособность отрасли в целом на иностранных рынках, что в совокупности серьезно укрепляет экономику государства;

7) кластер обеспечивает организациям-участницам возможность повысить производительность труда и инновационную активность.

Преимущества создания кластеров для Республики Беларусь:

- возможность повышения конкурентоспособности национальной экономики;

- развитие предпринимательства и аутсорсинга;

- возможность привлечение иностранных инвестиций;

- возможность расширения номенклатуры выпускаемой наукоемкой продукции;

- организация импортозамещающих производств;

- увеличение экспорта продукции (в т.ч. наукоемкой и высокотехнологичной);
- создание новых рабочих мест;
- повышение эффективности использования ресурсов для нужд инновационного развития;
- увеличение числа малых и средних инновационных предприятий.

В последние годы в Республике Беларусь предпринят ряд мер в области кластерного развития:

1) Формируется нормативная правовая база:

- Государственная программа поддержки малого и среднего предпринимательства в Республике Беларусь (постановление Правительства Республики Беларусь № 1242 от 29.12.2012);

- Концепция формирования и развития инновационно-промышленных кластеров в Республике Беларусь (постановление Правительства Республики Беларусь № 27 от 16.01.2014);

- Методические рекомендации по организации и осуществлению мониторинга кластерного развития (постановление Минэкономики № 90 от 01.12.2014);

- Государственная программа «Малое и среднее предпринимательство Беларуси на 2016 - 2020 годы»;

- Государственная программа инновационного развития Республики Беларусь на 2016-2020 годы, которая предполагает формирование кластерных структур, обеспечивающих эффективную цепочку реализации инновационных идей от ее разработки до нахождения конкретного потребителя.

2) Создается инфраструктура поддержки кластерного развития:

- функции государственного регулирования кластерного развития экономики возложены на Минэкономики и комитеты экономики облисполкомов

(Мингорисполкома);

- организованы и проведены информационно-просветительские мероприятия по популяризации кластерной модели развития;

- организовано проведение в 2015 году мониторинга кластерного развития экономик регионов, г. Минска;

- подготовлено и издано тиражом 500 экз. пособие «Руководство по созданию и организации деятельности кластеров в Республике Беларусь» [3].

По данным Национального статистического комитета Республики Беларусь за последние несколько лет, можно предложить создание следующих кластеров:

1. Текстильный кластер. Текстильная отрасль оценивается как самая крупная по объему выпускаемой продукции в легкой промышленности, но производимая продукция обладает низкой конкурентоспособностью по отношению к зарубежным аналогам. Имеется большое число предприятий текстильной отрасли: УП «Барановичское производственное хлопчатобумажное объединение», ОАО «Лента» (Могилев), ОАО «Камволь», ОАО «Сукно» (Минск), ОАО «Ким» (Витебск) и другие.

2. Кондитерский кластер. На территории страны находится большое количество фабрик, по производству кондитерских изделий: ОАО «Коммунарка», СП ОАО «Спартак», ОАО «Красный пищевик», ОАО «Конфа» и другие, но продукция этой отрасли также уступает по качеству и конкурентоспособности зарубежным аналогам.

3. Обувной кластер. Обувная отрасль легкой промышленности объединяет около 20 предприятий. Наиболее известны обувные белорусские бренды: «Белвест», «Марко», «Сивельга», «Ле Гранд», «Неман». Создание кластера может решить проблему конкурентоспособности и качества обуви, а также импортозамещения [2].

На предприятиях, которые мы предлагаем включить в кластер, существует тенденция роста себестоимости, причем темпы роста себестоимости выше темпов роста выручки, что говорит о низком уровне эффективности деятельности этих организаций. Также эти предприятия на внутреннем рынке сталкиваются с серьезной конкуренцией со стороны как отечественных, так и зарубежных организаций.

Выводы и предложения. Создание кластеров как метод повышения конкурентоспособности предприятий позволит:

- повысить конкурентоспособность отрасли в целом на иностранных рынках (если нет возможности уменьшить импорт, можно увеличить экспорт, так как импорт у нас в стране превышает экспорт);

- снизить себестоимость продукции за счет внедрения новых технологий, совершенствования кадрового состава, улучшения организации производства и т.д.;

- снизить цены как следствие снижения себестоимости, ведь покупатели всегда хотят покупать качественный товар по приемлемой цене;

- повысить инновационную активность, что является одним из наиболее перспективных путей развития и успешной деятельности организации;

- повысить качество продукции, т.к. современный покупатель становится более разборчивым и требовательным к качеству продукта;

- повысить рентабельность продаж и продукции;

- стать привлекательнее для инвесторов;

Кластерный подход - это комплексный, прогрессивный метод развития территорий, отраслей и экономики Республики Беларусь в целом. В результате создания кластера предприятия начнут развиваться и будут

выпускать продукцию, которая будет по достоинству оценена потребителем и сможет вытеснить зарубежных производителей с внутреннего рынка.

Список использованных источников

1. Porter, M. E. On Competition / M. E. Porter // Harvard Business School, Boston, 1998.
2. Промышленность Республики Беларусь: Статистический сборник / Национальный статистический комитет Республики Беларусь (Белстат), 2015.
3. Кластеризация в РБ [электронный ресурс.] - Режим доступа: <http://www.cluster.by>.

ИНВЕСТИЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ: СОСТОЯНИЕ И ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО УВЕЛИЧЕНИЯ

О. Н. Соклокова,
студентка 3 курса,
Полесский государственный университет, Беларусь
olga.soklokova@mail.ru

Научный руководитель: Н. В. Лягуская

В работе рассмотрены состояние инвестиционного потенциала Республики Беларусь и его состав. Выявлены возможности для увеличения инвестиционного потенциала Республики Беларусь.

Ключевые слова: инвестиционный потенциал, прямые инвестиции, иностранные инвестиции.

Постановка проблемы и анализ последних исследований. Развитие рыночной экономики требует

разработки и реализации эффективной государственной инвестиционной политики. Её необходимость обусловлена, прежде всего, тем, что инвестиции и связанные с ними структурные сдвиги в экономике, играют ключевую роль в формировании макроэкономических пропорций.

Цель и методика исследования. Целью данного исследования является анализ состояния инвестиционного потенциала Республики Беларусь и возможностей его увеличения.

Результаты исследований. Уровень развития инвестиционного потенциала страны определяют объемы и структура капиталовложений и строительно-монтажных работ, качество и технический уровень вводимых в эксплуатацию объектов, а также накопленные материальные и нематериальные ценности, квалификация рабочей силы [1].

Приоритетным направлением инвестирования является вложение инвестиций в создание новых предприятий, наукоемких и экспортоориентированных производств, модернизация действующих предприятий на основе новейших технологий. Наибольшую долю занимают инвестиции в основной капитал, которых в январе-декабре 2015 г. использовано 206,3 трлн. руб., что составило 84,8 % к уровню 2014 г. В том числе доля инвестиций в машины и оборудование в общем их объеме составила 34,4 %, а доля строительно-монтажных работ – 53,7 %.

В реальный сектор Республики Беларусь в 2015 г. поступило 11,3 млрд. долл. США валовых иностранных инвестиций: прямых – 7,2 млрд. долл. США, портфельных – 0,005 млрд. долл. США и прочих – 4,1 млрд. долл. США, что представлено на рис. 1 [2]

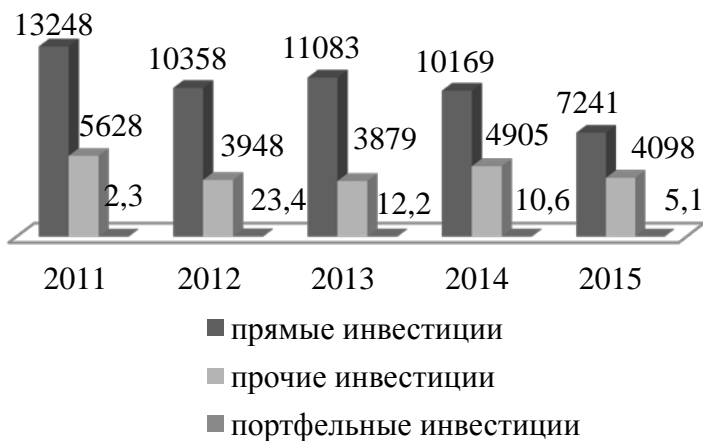

Рис. 1. Инвестиции в Республику Беларусь в 2011-2015 гг., млн. долл. США

С 2011 г. наблюдается снижение поступления инвестиционного капитала в Беларусь и в 2015 г. его количество было минимальным. Данное снижение темпа роста связано с сокращением внутренних источников финансирования – бюджетных средств, кредитных ресурсов банков, собственных средств организаций, а также влиянием кризисных явлений в экономике Республики Беларусь и странах-партнерах, что вынуждает инвесторов «замораживать» свои инвестиционные планы.

Однако, несмотря на снижение поступлений иностранных инвестиций, наша страна считается одной из самых привлекательных мест для этих вложений, поскольку Республика Беларусь имеет выгодное географическое расположение. Компания, которая размещает на территории страны свой бизнес, получает возможность обслуживать одни из самых быстрорастущих и емких рынков сбыта, которыми являются страны Европейского союза – 505 млн. потребителей, Россия,

Украина, Казахстан и другие страны СНГ – 282 млн. потребителей.

Неоспоримым преимуществом инвестирования в Беларусь является и то, что компания автоматически получит возможность торговли на рынках стран ЕАЭС. Это свободное передвижение товаров, услуг, капитала, рабочей силы; единый таможенный тариф в России, Беларуси, Казахстане и Армении; равные условия хозяйствования, включая стоимость основных энергоресурсов; единые правила технического регулирования, санитарные, ветеринарные и фитосанитарные нормы.

Республика Беларусь предоставляет компаниям большой перечень преференций, которые способствуют иностранным компаниям в становлении и развитии, в том числе с точки зрения их налогового планирования и оптимизации. К ним относятся особенные льготные условия хозяйствования при ведении бизнеса на территории:

- шести свободных экономических зон – «Брест», «Витебск», «Гомель–Ратон», «Гродноинвест», «Минск» и «Могилев», где на протяжении первых 5 лет налог на прибыль составляет 0 %, а по истечении этого периода он рассчитывается по ставке, сокращенной на 50 % от размера, установленного налоговым законодательством, а налог на добавленную стоимость (НДС) – 10 %;

- Парка высоких технологий – налог на прибыль и НДС составляют 0 %;

- Белорусско-Китайского индустриального парка – налог на прибыль также составляет 0 % в течение первых 10 лет.

Также важно отметить, что благодаря своему геополитическому расположению Республику Беларусь называют транспортно-логистическим центром

евразийского региона, так как она предоставляет широкие возможности для автомобильного, железнодорожного и воздушного транспорта ввиду наличия широкой сети дорог, магистрали которых проходят через нашу страну. Ежегодно по территории Беларуси перемещается около 100 млн. тонн грузов, 90 % из которых – это товары России и Европейского союза. Однако на сегодняшний день белорусские транспортные коридоры загружены всего на 25–40 % от их реальной пропускной способности.

Еще одной причиной привлекательности Беларуси для инвестирования являются уникальные возможностями при приватизации промышленных производств. Иностранным компаниям предоставляются условия развития бизнеса в ускоренном темпе, так как страна заинтересована в активизации процесса приватизации. На сегодняшний день Национальное агентство инвестиций и приватизации Беларуси при помощи Всемирного Банка внедряет такие подходы и инструменты, которые соответствуют наиболее современной мировой практике. Все это позволяет создавать в Беларуси еще более понятные и открытые условия приватизации для иностранных компаний [3].

Выводы и предложения. Исходя из вышеизложенного, можно сказать, что на сегодняшний день Республика Беларусь открыта для иностранных инвестиций, взаимовыгодного сотрудничества и кооперации, готова более активно создавать совместные компании, строить заводы, интегрироваться в транснациональные корпорации, наша страна обладает большим инвестиционным потенциалом. Можно указать на достаточное количество возможностей для инвестирования: выгодное местоположение Беларуси, открытый доступ к рынкам стран ЕАЭС, конкурентоспособную налоговую и инвестиционную

среду, высокоразвитую транспортную и логистическую систему, уникальные возможности при приватизации.

Список использованных источников

1. Указ президента РБ от 11.04.2011 г. № 136 «Об утверждении Программы социально-экономического развития Республики Беларусь на 2011-2015 годы» (по состоянию на ноябрь 2013 г.).

2. Министерство экономики Республики Беларусь [Электронный ресурс] / Результаты инвестиционной политики. – Режим доступа: <http://www.economy.gov.by/ru/invpolicy/invest-klimat/pezzultat>. – Дата обращения: 15.04.2016.

3. Беларусь. Факты [Электронный ресурс] / Инвестиции в Беларусь. – Режим доступа: http://belarusfacts.by/ru/belarus/economy_business/business_opportunities/open_investors/ – Дата обращения: 15.04.2016.

МЕЖДУНАРОДНОЕ КРЕДИТОВАНИЕ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ В РАМКАХ СОВРЕМЕННЫХ ТЕНДЕНЦИЙ

Е. В. Черногорова,
студентка 3 курса
Полесский государственный университет, Беларусь
katua.5@mail.ru

Научный руководитель: Н. В. Лягуская

В данной работе рассмотрены проблемы международного кредитования Республики Беларусь. Выявлены проблемы кредитования и предложены решения по их устранению.

Ключевые слова: международное кредитование, современные тенденции, Республика Беларусь.

Постановка проблемы и анализ последних исследований. В международных финансовых отношениях каждого государства немаловажную роль играют кредитные отношения, содействующие увеличению размеров мировой торговли. Это обуславливает важность изучения представленной формы кредитования применительно и к Республике Беларусь.

Цель и методика исследования. Целью исследования является выявление проблем международного кредитования Республики Беларусь и предложение решения по их устранению.

Результаты исследований. Главными объектами экономики, на которые направляются кредитные ресурсы и займы, являются сектор (органы) государственного управления, Национальный банк Республики Беларусь, депозитные организации и другие тому подобные [1].

Таблица 1

Кредиты и займы Республики Беларусь в секторе «Органы государственного управления» за период с 01.01.2014 по 01.07.2015, млн. долл. США [2]

Показатели	01.01. 2014	01.04. 2014	01.07. 2014	01.10. 2014	01.01. 2015	01.04. 2015	01.07. 2015
Краткосрочный внешний долг	440	440	2000	0	0	0	0
Кредиты и займы	440	440	2000	0	0	0	0
Долгосрочный внешний долг	12596	12264	11936	13592	13117	12829	13203
Кредиты и займы	10226	9891	9563	11242	10780	10518	10881

Займы или средства, полученные в кредит, использованы для достижения макроэкономической

стабилизации, создания институтов роста и развития, т.е. на то, что прописано в кредитных договорах, а также привлечение в 2009-2015 годах Республикой Беларусь внешних госзаймов, осуществленное в целях смягчения негативных последствий мирового финансового кризиса 2008-2009 гг.

Проанализировав данные табл. 1, следует отметить, что с 01.10.2014 по 01.07.2015 краткосрочные кредиты и займы не привлекались органами государственного управления. Однако к 01.07.2014 наблюдается тенденция к росту, данный показатель составил 2 млрд. долл. США, т.е. 100 % краткосрочного валового внешнего долга. Что касается долгосрочных кредитов и займов, то значительных изменений нет. В период с 01.01.2014 по 01.01.2015 показатель увеличился на 554,5 млн. долл. США и на 01.07.2015 составил 10 881,2 млрд долл. США.

В настоящее время международные кредиты и займы широко используются в таком секторе экономики, как «Национальный банк Республики Беларусь», который играет важную роль в развитии отечественной экономики (табл. 2).

Таблица 2

Кредиты и займы Республики Беларусь в секторе
«Национальный банк Республики Беларусь» в период
с 01.01.2014 по 01.07.2015, млн. долл. США [2]

Показатели	01.01. 2014	01.04. 2014	01.07. 2014	01.10. 2014	01.01. 2015	01.04. 2015	01.07. 2015
Краткосрочный внешний долг	799,2	665,8	310,2	678,5	978,2	409,3	143,5
Кредиты и займы	0	0	0	0	0	0	0
Долгосрочный внешний долг	500,3	503,7	680,9	654,3	1209,0	1209,5	1212,4
Кредиты и займы	500,3	503,7	508,6	503,8	1 209,0	1209,5	1 212,4

На основании данных табл. 2 видим, что валовой внешний долг в рассматриваемом периоде изменялся. Начиная с 01.01.2014 г. этот показатель заметно снизился и на 01.07.2014 г. составил 310,2 млн. долл. США, что на 489 млн. долл. США меньше чем 01.01.2014 г. Общее снижение внешнего долга произошло за счёт снижения внешней задолженности корпоративного сектора, банков и органов денежно-кредитного регулирования. Далее последовал рост и на 1 января 2015 г. Показатель составил 978,2 млн. долл. США. Однако уже по состоянию на 01.07.2015 г. наблюдается спад до 143,5 млн. долл. США, что на 834,7 млн. долл. США меньше, чем на начало 2015 года. Что касается краткосрочных кредитов, то за анализируемый период они не привлекались.

Таблица 3

Кредиты и займы Республики Беларусь в секторе
«Депозитные организации» в период с 01.01.2014 по
01.07.2015, млн. долл. США [2]

Показатели	01.01. 2014	01.04. 2014	01.07. 2014	01.10. 2014	01.01. 2015	01.04. 2015	01.07. 2015
Кратко- срочный внешний долг	3110	2686	2739	2822	2424	2232	1962
Кредиты и займы	2740	2252	2237	2371	2047	1844	1604
Долгосрочный внешний долг	5105	5505	5611	5118	4958	4750	4731
Кредиты и займы	4681	5048	5156	4661	4514	4367	4293

В отличие от краткосрочных, долгосрочные кредиты и займы активно использовались. Это четко прослеживается в периоде с 1 января по июль 2015 г., где данный показатель увеличился в 2,4 раза и составил 1 212,4 млн. долл. США, что соответствует 100 % валового внешнего долга. Белорусские банки также активно

используют международные кредитные ресурсы для решения текущих финансовых задач, что рассмотрено в табл. 3.

За период с января 2014 г. по июль 2015 г. банками привлекались как краткосрочные, так и долгосрочные международные кредиты и займы. Количество привлекаемых краткосрочных кредитов на конец анализируемого периода снизилось по сравнению с началом на 1 136,1 млн. долл., долгосрочных - на 388,1 млн. долл., или на 41,46% и 8,29 % соответственно.

Выводы и предложения. За последнее время Республика Беларусь привлекала международные кредиты и займы в большом количестве с целью развития международных отношений, поддержания стабильности экономики, улучшения уровня жизни населения, развития НТП и т. п. С другой стороны привлечение большого количества кредитов может привести за собой ряд проблем, а это риск, связанный с бюджетным дефицитом, ростом государственного долга, и дестабилизации ведущих мировых валют. Учитывая неустойчивость финансового роста экономики Республики Беларусь, международные кредиты и займы могут послужить фактором для сдерживания экономического развития страны, а также способствовать инфляции и снижению обменного курса белорусского рубля на протяжении длительного времени [3, с.6].

Для решения проблем, исходя из вышеизложенного, необходимо проведение взвешенной политики заимствований и установление нужных мер для закрепления возможностей страны в сфере управления долгом государственного сектора и регулирования внешнего долга частного сектора. Именно это и является главным фактором для обеспечения высокого уровня макроэкономической устойчивости государства.

Список использованных источников

1. Национальный Банк Республики Беларусь: Национальный Интернет-портал Республики Беларусь – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://nbrb.by> – Дата обращения: 16.04.2016.
2. Бюллетень банковской статистики № 8 (182) – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.nbrb.by/publications/bulletin/Bulletin2015_10.pdf – Дата обращения: 17.04.2016.
3. Дайнеко. А. Внешнеэкономический дисбаланс и рост внешнеэкономического долга в Беларуси / А. Дайнеко // Банковский вестник. – № 19. – 2011. – С. 5-10.

ИНТЕГРИРОВАННЫЕ МАРКЕТИНГОВЫЕ КОММУНИКАЦИИ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ПОВЕДЕНИЕ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ

Я.Д. Шумская,
студентка 3 курса
Полесский государственный университет, Беларусь
emeljanova.jana@lenta.ru

Научный руководитель: С. П. Вертай,
кандидат экономических наук, доцент

В представленной статье проанализировано влияние интегрированных маркетинговых коммуникаций на поведение потребителей. При изучении проблемы была поставлена задача охарактеризовать современное состояние маркетинговых коммуникаций на ОАО «РМЗ», провести анкетирование потребителей по степени удовлетворенности маркетинговыми коммуникациями и

на основе полученных данных выполнить кластерный анализ и метод k-средних, на основании чего дать характеристику выделенных сегментов.

Ключевые слова: интегрированные маркетинговые коммуникации, кластерный анализ, метод k-средних, рынок B2B, выставочная деятельность.

Постановка проблемы и анализ последних исследований. Говоря о маркетинговых коммуникациях на рынке B2B, надо ясно понимать, что исключительно средствами ATL (прямая реклама) успеха не добиться [1, с. 38]. Пресса, Интернет, телевидение, радио и наружная реклама, все то, что относится к традиционной рекламе, должно присутствовать в коммуникационной политике предприятия. Однако максимальную отдачу можно получить, сочетая различные пути продвижения товаров на рынке B2B. Т.е. предприятие, используя интегрированные маркетинговые коммуникации, осуществляет комплексный подход с умелым распределением сил и средств к вопросу вывода и продвижению товаров на рынке, что гарантирует положительный результат и эффективное использование ресурсов [2, с. 13].

Цель и методика исследования. Целью работы является анализ влияния интегрированных маркетинговых коммуникаций на поведение потребителей в современных условиях функционирования предприятия (на примере ОАО «РМЗ»). Были использованы базовые методы статистического анализа, выполнен кластерный анализ, который помог идентифицировать сегменты рынка по потребителям, а также метод k-средних для характеристики выделенных сегментов.

Результаты исследований. Предприятие ОАО «Речицкий метизный завод» (ОАО «РМЗ») осуществляет свою деятельность на рынке B2B и

предлагает потребителям более 1 400 наименований изделий различных типов и размеров: гвозди строительные, машинные, специальные; шурупы (специальные, термоупроченные); винты (стандартные, специальные, самосверлящие и самонарезающие); болты (с полукруглой, шестигранной или потайной головкой); гайки (шестигранные, клапана отбоя и клапана отдачи амортизатора); оси специальные; проволока общего назначения, сварочная, для армирования железобетона и для холодной высадки; горячеоцинкованные водогазопроводные и электросварные трубы и др.

Завод занимает достаточно прочные позиции на рынках ряда стран: РФ (более 68 % экспорта завода), Германии, Чехии (более 8 %) , Италии, Франции, Австрии, Бельгии, Польши и ряда других стран.

На практике ОАО «РМЗ» использует такие виды коммуникаций, как участие в выставках и ярмарках, реклама в печатных СМИ и на телевидении, изготовление полиграфической продукции и др. При этом их финансирование достаточно стабильно на протяжении нескольких лет (табл. 1).

Таблица 1

Структура расходов на рекламную деятельность
ОАО «РМЗ» в 2013-2015 гг., %

Тип мероприятия	2013	2014	2015
Выставочная деятельность	72,3	72,1	68,1
Рекламная деятельность	24,5	25,6	26,1
Участие в конкурсах	0,7	0,2	2
Расходы на услугу «Хостинг»	0,1	0,1	0,1
Размещение информации на официальном сайте завода	2,4	2	3,7
Итого	100	100	100

Источник: отчетность предприятия

Анализ структуры затрат на маркетинговые коммуникации за 3 года показал, что ОАО «РМЗ» большое внимание уделяет выставочной деятельности – 68,1%. Это связано с тем, что участие в выставках позволяет повысить узнаваемость бренда, найти новых партнеров, позволяет тщательно следить за развитием рынка метизной продукции и вовремя реагировать на изменения, а также привлечь внимание покупателей и заключить договора на поставку конкретных объемов продукции, тем самым увеличив спрос.

Второе место в структуре затрат занимает рекламная деятельность – 26,1%, которая включает в себя публикацию материалов в региональных газетах «Телевид», «Дняпровец» и в других белорусских и российских СМИ; размещение различных репортажей о предприятии и метизах, выпускаемых заводом, на белорусских центральных каналах ОНТ, БТ, ЛАД и др.; изготовление сувенирной и полиграфической продукции (ручки, зажигалки, сувенирные гвозди, брелоки, пепельницы, ежедневники, футболки, открытки, календари, конверты, пакеты, флаги, буклеты, каталоги продукции и др.); печать баннеров и билбодов и т.д.

Далее следуют расходы на размещение информации на официальном сайте завода по адресу www.rmz.by (3,7%) и в эту группу расходов можно также включить расходы на услуги «Хостинг» (0,1%). Ряд дилерских компаний тоже имеют свои сайты в сети Internet, на которых размещена реклама продукции завода. Это такие предприятия как «RMZ Vertriebsgesellschaft mbH» Austria, Торговый Агент г-н А.-Б. Бужи France, «Naissro» Ceska Republika, «Dismastradingsrl», Italy в странах Дальнего Зарубежья, российские компании ЗАО «Магсибме», ООО «Бис-Зитар», ООО «Метизснаб», ООО «МТК-ФР», Дилер ООО «ЦЕНТР МЕТИЗ САРАТОВ» и др. На сайте

Rechitsa.by постоянно размещаются новости о производстве продукции и достижениях предприятия ОАО «РМЗ». Информация о продукции завода и о самом предприятии также широко представлена на крупнейших сетевых поисковиках: Mail.ru (616 сайтов, 158302 документа), Яндекс (5811 страниц + обширный фотоматериал), Rambler (816 сайтов, 5000 страниц), Google (6350 страниц) и др.

Расходы на участие в конкурсах составили 2% от общих затрат на маркетинговые коммуникации. В этот период ОАО «РМЗ» участвовал в таких конкурсах, как «Лучший строительный продукт года», «Лучшие товары Республики Беларусь», «Лучший экспортер» (является победителем в номинации «Металлургия» уже не один год), «Лучшие товары Республики Беларусь на рынке Российской Федерации» и т.д.

Для того чтобы сформировать программу продвижения товаров в соответствии с поставленными целями и задачами предприятия, необходимо провести ряд исследований, которые поспособствуют выбору эффективных коммуникационных технологий.

Основной целью проведения анкетирования было выявление степени информированности о компании, оценка удовлетворенности рекламной поддержкой, а также отдельными параметрами продукции у потребителей предприятия.

Целевая аудитория – предприятия-потребители, занимающиеся изготовлением конечной продукции и являющиеся потребителями метизной продукции и услуг ОАО «РМЗ». Для анализа степени удовлетворенности потребителей маркетинговыми коммуникациями были выбраны 18 предприятий-потребителей. Это достаточный объем выборки для получения достоверной и точной информации, т.к. это основные потребители с наибольшим

объемом закупаемой продукции, увеличение размера выборки не приведет к увеличению точности и объективности собранных данных. Анкеты высылались на электронный адрес предприятий.

Для анализа ответов респондентов были использованы базовые методы статистического анализа, а также выполнен кластерный анализ, который помог идентифицировать сегменты рынка по потребителям, а также метод k-средних, на основании чего дана характеристика выделенных сегментов [3, с. 296].

В ходе анализа было идентифицировано 3 кластера (рис. 1). В первый кластер вошло 10 предприятий-респондентов, что составляет 55,6% от выборки, во второй – 6 предприятий-респондентов (33,3%), в третий – 2 предприятия-респондента (11,1%).

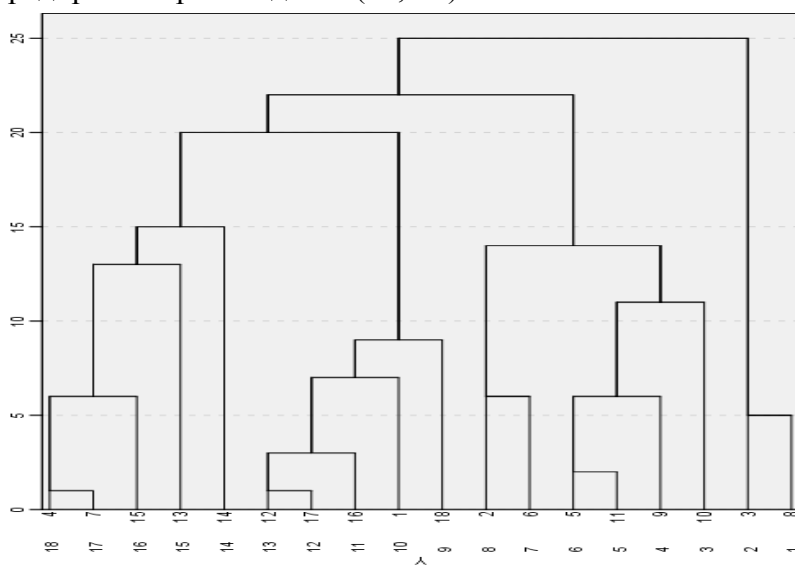

Рис. 1. Выделение кластеров с использованием метода межгрупповых связей

Источник: авторская разработка

Для характеристики кластеров и разработки соответствующих коммуникационных программ были оценены кластерные профили. Они представляют собой средние значения переменных, которые включены в анализ, распределенные по кластерной принадлежности.

Таблица 2

Кластерные профили

Показатели удовлетворенности	Кластеры			Итого
	1	2	3	
Возможность получения информации посредством телефонного обращения	3,4	2,7	3,5	3,2
Возможность получения информации посредством обращения на официальный сайт	4,2	1,8	3	3,3
Наличие рекламно-информационных материалов	2,4	4,3	5	3,3
Возможность получения информации при пользовании рекламно-информационными материалами	3,3	4,3	2	3,5
Качество рекламно-информационных материалов	4	2,3	4,5	3,4
Качество выставок, ярмарок и т.д.	3,5	3,7	1	3,3
Быстрота получения информации	3,5	3,7	1	3,3

Источник: авторская разработка

Из табл. 2 видно, что предприятия, входящие в кластер 1, удовлетворены возможностью получения информации посредством обращения на официальный сайт и качеством рекламно-информационных материалов, но им не хватает рекламно-информационных материалов о продукции и услугах ОАО «РМЗ». Предприятия, которые

вошли в кластер 2, удовлетворены наличием и возможностью получения рекламно-информационных материалов, но полностью не удовлетворены возможностью получения информации посредством обращения на официальный сайт.

В кластер 3 вошли предприятия, которые абсолютно удовлетворены наличием рекламно-информационных материалов и полностью не удовлетворены качеством выставок, ярмарок, которые они посетили, а также они не достаточно быстро получают информацию о продукции и услугах ОАО «РМЗ».

Выводы и предложения. Таким образом, исходя из проведенного исследования, можно сделать вывод о том, что данный рынок достаточно специфичен и для трех групп (кластеров) необходимо в дальнейшем использовать различные комбинации маркетинговых коммуникаций.

Так, для повышения удовлетворенности маркетинговыми коммуникациями для первого кластера необходимо увеличить количество рекламно-информационных материалов посредством отправки предприятиям-потребителям информационных писем, которые коротко, но довольно полно, информируют о предприятии, направлениях деятельности, содержат конкретные предложения для потребителей.

Для второго кластера с целью повышения удовлетворенности возможностью получения информации посредством обращения на официальный сайт предприятия необходимо обеспечить наиболее качественную и быструю форму обратной связи с потребителем на официальном сайте. Этому может способствовать создание на сайте, так называемой книги отзывов и предложений, ведь именно с ее помощью возможно получить самую полную и точную информацию о функционировании предприятия.

Для третьего кластера основной проблемой в неудовлетворенности потребителей качеством выставочно-ярмарочной деятельности является неправильное понимание самого принципа подготовки и участия в выставке. Так, для повышения качества выставочно-ярмарочной деятельности необходимо правильно разрабатывать общий перспективный план участия предприятия в тематических выставках, конференциях и других мероприятиях и плана каждого конкретного мероприятия в отдельности.

Список использованных источников

1. Юдина Н. А. Интеграция маркетинговых коммуникаций и их влияние на покупательское поведение на рынке компьютерной техники / Н. А. Юдина // Современность и экономические науки: сборник материалов II Всероссийской научно-практической интернет-конференции, Новосибирск, 20 марта 2010 г. / Под общ. ред. В.В. Демидова. – Новосибирск, 2010. – С. 38-44.

2. Синяева, И. М. Маркетинговые коммуникации: Учебник / И.М. Синяева, С.В. Земляк, В.В. Синяев; под ред. проф. Л.П. Дашкова. – Москва: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К^о», 2010. – 324 с.

3. Наследов А. SPSS 19: профессиональный статистический анализ данных / А. Наследов. – СПб: Питер, 2011. – 400 с.

ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА КАПИТАЛА В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Н. К. Гаврильчик,
студент 2 курса,
Полесский государственный университет, Беларусь
gavrilcikn@gmail.com

Научный руководитель: О. А. Паршутич,
кандидат экономических наук, доцент

Рассматривается рынок капитала как важный источник долгосрочных финансовых ресурсов. В составе рынка капиталов выделяются рынок ценных бумаг и рынок банковских услуг. В качестве необходимого условия функционирования этих рынков рассматривается их законодательная регламентация.

Ключевые слова: рынок капитала, свободный капитал, ценные бумаги, фондовый рынок, ресурсы.

Постановка проблемы и анализ последних исследований. На современном уровне развития экономических отношений в Беларуси одной из основных трудностей является недопонимание потребности в финансовом рынке, и, как следствие, недостающее внедрение его инструментов и способностей. Невзирая на присутствие законодательных основ его формирования и работу валютно-фондовой биржи, никто не принимает денежный рынок как аппарат, позволяющий воздействовать на ситуацию в реальном секторе экономики.

Цель и методика исследования. Целью работы является определение проблем развития рынка капиталов в

Республике Беларусь.

Результаты исследований. Реальный бизнес в масштабах страны характеризуется не только объемами производства продукции, но и такими экономическими характеристиками как добавочная стоимость, цена оборотного капитала и т. д., которые разрешено и необходимо применять для организации работы фондового рынка. Следует подчеркнуть, что сейчас белорусские банки являются лишь расчетно-кассовыми центрами. Их операции ограничиваются выдачей кредитов, принятием и выплатой средств, сохранением средств вкладчиков, а функции реального банка – капитализация валютных потоков и расположение фондовых инструментов – реализуются достаточно ограниченно.

Основной капитал является таким же производственным фактором любой компании как сырье либо основные фонды. Для достижения главной цели – роста средств собственников – компании непрерывно приходится находить новые методы прибыльного вложения собственных активов. Кроме этого, принимаемые инвестиционные проекты нередко требуют привлечения дополнительных денежных средств. В случае недостаточности внутренних ресурсов предприятие должно иметь возможность купить недостающий основной капитал на финансовом рынке. В случае, когда у него имеется лишний капитал и нет вариантов его инвестирования с приемлемой ставкой доходности, предприятие может выполнить денежные вложения – купить ценные бумаги либо разместить свободные средства на банковском депозите. Тем самым можно частично компенсировать альтернативные издержки владения денежными средствами. Приобретая ценные бумаги других эмитентов, предприятие реализует им свой временно свободный капитал.

Привлечение собственного капитала осуществляется предприятием путем эмиссии обыкновенных и привилегированных акций на так называемых первичных фондовых рынках. Деньги от реализации акций формируют уставный капитал предприятия. Однако в развитых странах наибольший объем сделок с ценными бумагами производится на вторичном рынке, где осуществляется свободная торговля ими.

Фондовый рынок не является самостоятельной системой взаимоотношений – это инфраструктура, обслуживающая рынок товаров и услуг и обеспечивающая капитализацию средств, размещенных в ценных бумагах, депозитах и остальных видах вкладов. Главное назначение, которое обязан на сегодня выполнять фондовый рынок Беларуси – расположение фондовых инструментов, цена которых обеспечивается залоговой стоимостью произведенных продуктов, имеющегося капитала, стоимости бизнеса. Отсутствие первичного рынка капитала и ценных бумаг плохо воздействует на уровень экономической активности белорусских компаний, в то же время, получение дополнительного заработка от эксплуатации средств как инструмента может дать сильный толчок для притока денег в экономику Беларуси.

Сегодня в Республике Беларусь наиболее развитым и ликвидным является рынок государственных краткосрочных и долгосрочных облигаций с купонным доходом. Он обеспечивает полную прозрачность проведения операций с облигациями и высокую защиту прав инвесторов. Рынок корпоративных облигаций представлен в основном облигациями банков, так как средства, полученные от проведения операций с ними, были освобождены от налогообложения. Нельзя не заметить ряд проблем, важнейшей из которых является ограниченная номенклатура эмитируемых ценных бумаг.

Поэтому следует проводить работу по созданию условий для роста количественных показателей выпуска и обращения ценных бумаг банков, расширению спектра операций, осуществляемых банками на рынке ценных бумаг, и совершенствованию соответствующей инфраструктуры. Большую пользу реальному сектору Беларуси принесет выход отечественных предприятий на международный рынок капитала. Это может быть продажа предприятия стратегическому инвестору или привлечение финансирования на внешних рынках капитала во всех остальных формах. Причем второй путь позволяет сохранить контроль над предприятием существующих собственников. Основная часть белорусских предприятий находится на начальной стадии выхода на международные рынки капитала.

Для Республики Беларусь актуальными являются вопросы дальнейшего развития инфраструктуры фондового рынка; развития системы государственных гарантий по ценным бумагам, эмитируемым с целью привлечения средств для финансирования инвестиционных проектов, входящих в систему государственных приоритетов.

Формирование рынка капитала в Беларуси в настоящее время осложняется общим кризисным состоянием, быстро растущей внешней задолженностью, дефицитом государственного бюджета, расстройством финансовой и кредитной систем, значительной инфляцией. К числу основных проблем рынка капитала в Республике Беларусь относятся дефицит кредитных и инвестиционных ресурсов, вызывающий рост процентных ставок по кредитам и сумм невозвращенных кредитов и просроченных платежей; несогласованность инвестиционной и кредитной политики; отсутствие строгих гарантий прав инвесторов.

Выводы и предложения. Таким образом, основная задача на нынешний день – создание необходимых условий для развития целостного, ликвидного, прозрачного и действенного финансового рынка в Республике Беларусь, регулируемого государством и интегрированного в мировой рынок, для привлечения инвестиций, прежде всего в реальный сектор экономики. У Республики Беларусь есть перспективы и пути для развития. Достаточно осознать, что экономические модели и механизмы не должны зависеть от мнения и желания людей постоянно – это необходимо лишь на начальном этапе, чтобы осознать необходимость построения системы, а дальше она станет действовать самостоятельно на основе экономически обоснованных постулатов экономической эффективности, целесообразности, значимости, применяемости и необходимости [3].

Список использованных источников

1. Экономика: учебник / под ред. А.С. Булатова. 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Экономист, 2005. – 398 с.
2. Нуреев Р.М. Курс микроэкономики: Учебник для вузов. – 2-е изд., изм. – М.: Издательство НОРМА, 2002. – 572 с.
3. Микроэкономика: учебное пособие / А.В. Бондарев, В.А. Воробьев. – Минск: БГЭУ, 2007. – 445 с.
4. Лемешевский И.М. Макроэкономика: мировой опыт и белорусская практика: учеб. пособие / И.М. Лемешевский. – Мн.: ФУААинтер-форм, 2009. – 702 с.
5. Финансы. / Под ред. Л.А. Дробозиной. – М.: Финансы, 2007 г. – 527 с.
6. Показатели рынка корпоративных ценных бумаг [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.minfin.gov.by>.

ПРОБЛЕМА ПІРАТСТВА В УКРАЇНІ

В. І. Данилевич,
студентка 2 курсу,
Житомирський національний агроекологічний університет

Науковий керівник: І.Л. Литвинчук,
кандидат економічних наук

Висвітлено проблеми піратства в Україні. Зроблено акценти на необхідності зміни чинної нормативно-правової бази захисту прав інтелектуальної власності. Визначено соціально-економічні наслідки порушення прав інтелектуальної власності в суспільстві.

Ключові слова: авторське право, інтелектуальна власність, інтелектуальний капітал, піратство, законодавство.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. В Україні ніколи не велося системної боротьби з піратством. Боротьба з піратством була вибірковою, а тому рівень порушення прав інтелектуальної власності постійно зростав. В останні роки ситуація значно погіршилася. Через постійне зростання піратства і недостатню увагу у боротьбі з ним з боку держави, Міжнародний альянс інтелектуальної власності, що об'єднує сім найбільших асоціацій американських виробників контенту, включив Україну в список особливої уваги. Для порівняння, рівень піратства у Китаї становить 71 %, в Росії – 65 %, в Польщі – 54 %, в Угорщині – 41 %. Рівень комп'ютерного піратства в Україні становить 86 % [1].

Серйозні кроки у боротьбі з піратством Україна робила лише після того, як у 2001 р. потрапила до списку

«Special 301», який складає торговельний представник США, і була змушена сплачувати суттєві штрафні санкції – 75 млн дол. щорічно [2]. Таким чином, проблема захисту інтелектуальної власності в Україні стає все дедалі актуальнішою.

Мета та методика дослідження. Метою даної роботи є дослідження динаміки та рівня піратства на території України. Дослідження проводились з застосуванням ряду загальнонаукових методів наукового пізнання, а також прийомів збору та обробки статистичних даних.

Результати досліджень. Згідно пункту «б» ч. 1 ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [3] піратство у сфері авторського права – це опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм і програм організацій мовлення. Піратство у сфері інтелектуальної власності – це використання об'єктів авторського права і суміжних прав з метою отримання комерційної вигоди без згоди правовласників [4].

Первинною причиною піратства є надзвичайно низька матеріальна складова в собівартості ліцензійної продукції. Сучасні технології зробили копіювання інформації дуже простою та дешевою справою. Раніше легальні виробники мали природний захист у вигляді технологічної переваги та ефекту масштабу. Якість «саморобних» копій цілком співставна – наприклад елементарний набір офісної техніки (комп'ютер-прінтер-біндер) дозволяє зробити аналог видання книжки в м'якій обкладинці причому собівартість буде не вище ринкової ціни. А книга є самим «матеріальним» з інтелектуальних продуктів. Що стосується програмного забезпечення чи

оцифрованої музики, то різниця в якості між ліцензійним та піратським продуктом часто взагалі відсутня за величезної різниці в цінах.

Піратство завдає величезних збитків суб'єктам відносин інтелектуальної власності: авторам, які не отримують винагороди за свою творчу інтелектуальну діяльність; видавцям, виробникам, які здійснюють значні витрати на виготовлення відповідної продукції та не мають можливості відшкодувати збитки; збутовим організаціям, які потерпають від недобросовісної конкуренції; споживачам, які купують продукцію нижчої якості та втрачають можливості доступу до інтелектуальних продуктів внаслідок втрати зацікавленості авторів у її створенні; державі, яка витрачає бюджетні надходження внаслідок скорочення податкових платежів [5].

Умовно можна визначити дві групи осіб, які здійснюють піратську діяльність. До першої групи належать безпосередньо особи, зайняті у легальному виробництві та тиражуванні об'єктів авторського права, або які мають доступ до легального виробника. Другу групу складають особи, які виготовляють продукцію контрафактним способом. На рівні держави шляхом використання різних механізмів впливу на виготовлення та збут піратської продукції найбільш дієвим є зменшення чисельності саме другої групи осіб, які займаються піратською діяльністю. Набагато складніше впливати на першу групу піратів, оскільки, з одного боку, їх важко відстежити, а з іншого – виготовлена ними піратська продукція за якістю наближується до легальної [6].

Закон України «Про авторське право і суміжні права» був прийнятий у 1993 р. (нова редакція – 2001 р). Передбачені цим Законом норми, які встановлюють способи захисту немайнових і майнових прав суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, потребують

удосконалення шляхом внесення відповідних змін, з урахуванням особливостей використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав у мережі Інтернет. Тобто, законодавство повинне врегулювати використання у мережі творів науки, літератури і мистецтва, що охороняються авторським правом. Головними суб'єктами цих правовідносин є автори, правовласники, провайдери, творці сервісів в Інтернеті і всі користувачі.

Близько 70% користувачів комп'ютерів в Україні в більшості випадків використовують піратські комп'ютерні програми. Такими є результати досліджень Асоціації виробників програмного забезпечення. Тож, за рівнем комп'ютерного піратства Україна серед 32 країн четверта. Попереду лише Китай, Нігерія та В'єтнам. Разом з тим, Міністерство внутрішніх справ запевняє: кількість програм, отриманих нелегальним шляхом, зменшується.

В Україні 53% користувачів комп'ютерів в більшості випадків використовують програмне забезпечення (ПЗ), отримане з нелегальних джерел. А 16% – завжди отримують ПЗ із нелегальних джерел (наприклад, купують піратські диски на ринках або завантажують програми з Інтернету). Тож, в Україні понад 70% користувачів – порушники авторського права, пояснює голова Антипіратської асоціації України Володимир Ілінг.

Через поширення та використання неліцензійного програмного забезпечення Україна щороку втрачає близько 100 мільйонів доларів прямих податкових надходжень до держбюджету, за підрахунками компанії «Майкрософт Україна». Використання неліцензійних програм є порушенням авторських прав його власників і давно вже отримало назву комп'ютерного піратства. Зараз комп'ютерне піратство в Україні – це соціальна норма [7].

Висновки та пропозиції. Соціальну природу захисту авторського права необхідно розглядати не тільки в

нормативно-правовому аспекті як сукупність норм, але й як соціально-правове явище. Охорона права інтелектуальної власності вимагає від державних органів створення таких умов в суспільстві, коли б вчинення злочинів викликало негативну реакцію, забезпечення відновлення правового порядку, попередження злочинів як зі сторони винних, так і з боку осіб, які б в умовах безкарності вдалися до вчинення злочину. Держава має створити відповідну нормативно-правову базу для чіткого регулювання та боротьби з піратством [8]. Але перш за все, щоб боротьба була ефективною, потрібно донести необхідність цього до безпосереднього споживача. Просвітницька робота має розпочинатися ще зі школи. З іншого боку, мають бути правоохоронні заходи згідно з Кримінальним кодексом, Цивільним кодексом, Адміністративним кодексом України.

Список використаних джерел

1. Статистичні данні. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://watcher.com>.
2. Особливості піратства в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.drohobych.com.ua>.
3. Закон України «Про авторське право і суміжні права»: за станом на 9 травня 2011 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 1993. - 134 с.
4. Іванюк О. В. Інтелектуальна власність : навч.-наочн. посіб. / О. В. Іванюк, І. Л. Литвинчук. – Житомир : В.Б. Котвицький, 2014. – 163 с.
5. Ходаківський І. Є. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти : навчальний посібник / Є. І. Ходаківський, В. П. Якобчук, І. Л. Литвинчук. – Київ : Центр учбової літератури, 2014. – 276 с.
6. Штефан О. Дещо до питання про порушення у сфері авторського права / О. Штефан // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. – № 6, С. 3–13.

7. «Цифрове піратство» – Україна в лідерах. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article>.

8. Литвинчук И. Л. Государственное регулирование инновационного развития аграрного сектора экономики / И. Л. Литвинчук // Eastern-European Scientific Journal (Gesellschaftswissenschaften) : Düsseldorf (Germany) : Auris Verlag. – 2013. – Vol 2. – P. 37–38.

ИПОТЕЧНОЕ КРЕДИТОВАНИЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ В БЕЛАРУСИ

Д. В. Кирилко,
студент 2 курса,
Полесский государственный университет, Беларусь

Научный руководитель: Н.Л.Давыдова,
кандидат экономических наук, доцент

Рассматриваются проблемы и перспективы развития ипотечного кредитования в Республике Беларусь. Текущее положение кредитования жилья свидетельствует о востребованности ипотечного финансирования жилищного строительства. Выделены проблемы развития ипотеки, такие как несовершенство законодательного поля и высокий уровень процентных ставок.

Ключевые слова: ипотека, кредитование, банковская система, рынок, проценты.

Постановка проблемы и анализ последних исследований. В современных условиях задача страны заключается в поддержании платежеспособного спроса

различных слоев населения на рынке жилища за счет создания условий для развития рыночных инструментов формирования внебюджетных ресурсов общества и их мобилизации в кредитно-финансовую сферу посредством развития системы долговременного жилищного ипотечного кредитования. Это означает переход от практики строительства жилья и его последующего бесплатного распределения к покупке населением готового жилья на свободном рынке за счет личных и кредитных средств.

Цель и методика исследования. Целью работы является определение проблем и перспектив развития ипотечного кредитования в Республике Беларусь.

Результаты исследований. Ипотека – залог недвижимого имущества (земельных участков, капитальных строений (зданий, сооружений) и др.) и иного имущества, приравненного законодательными актами к недвижимым вещам [1]. Наличие системы ипотечного кредитования в стране гарантирует поднятие жизненного уровня населения, стабильности и эффективности функционирования банковской системы и ведет к подъему экономического потенциала страны в целом.

Уже порядка 10 лет в Беларуси действует инструмент, который наравне с иными вариантами позволяет гражданам республики решить проблему жилья. В июле 2006 года ОАО «АСБ Беларусбанк» спроектировал и ввел систему стройсбережений. Данная система способствует накоплению необходимой суммы денежных средств (не менее 25% от общей суммы планируемых инвестиций на постройку либо покупку жилья). После этого банк предоставляет кредит в размере до 75% от суммы планируемых инвестиций на наиболее льготных условиях по отношению к действующим условиям кредитования, а именно:

- процентная ставка за пользование кредитом установлена на уровне ставки рефинансирования Национального банка Республики Беларусь, увеличенной на 1 процентный пункт, что на 2—5 пунктов ниже ставки на общих основаниях;

- уплата процентов за пользование кредитом производится равномерными взносами в период пользования им независимо от нуждаемости участника Системы в улучшении жилищных условий, что позволяет планировать расходы семейного бюджета на длительный период времени;

- участнику программы предоставляется отсрочка по уплате процентов за пользование кредитом сроком до 3 месяцев [2].

Результаты фактически десятилетней работы системы сбережений «Беларусбанка» подтверждают востребованность данного банковского продукта. За всё время существования к этой системе присоединились около 10 тысяч человек. Кредиты по ней получили около 5000 человек.

Одной из основных причин неразвитости ипотечного кредитования в Беларуси является несоответствие действующего законодательства потребностям ипотеки в части обращения взыскания на заложенное имущество. Данную проблему обязан был исключить вступивший в силу с 27 декабря 2008 г. Закон «Об ипотеке», но было необходимо внести поправки в Гражданский и Жилищный кодексы (проект изменённого кодекса был принят в первом чтении Палатой представителей 24 ноября 2010 г.). Кроме этого, содержание закона признано специалистами не самым удачным и требует доработки.

Тем не менее, опыт «Беларусбанка» показывает, что ныне действующего законодательства по ипотечному кредитованию вполне достаточно, чтобы создать такую

систему – и в рамках отдельного банка, и для всей банковской системы. Необходимы привлекательные условия кредитования и размещения вкладов, стабильность финансового рынка и рынка недвижимости.

С февраля 2008 года началась выдача кредитов банком, для участников системы. Кредитный портфель банка на 01.02.2016 составил 185,7 трлн. рублей, в том числе:

- кредиты юридических лиц (с учетом облигаций и ресурсов, переданных ОАО «Беларусбанка» для кредитования госпрограмм) – 135,6 трлн. рублей;

- кредиты физических лиц – 50,1 трлн. рублей, в т.ч. по льготным кредитам на оплату недвижимости, выданным в согласовании с Указами Президента Республики Беларусь – 45,0 трлн. рублей.

Статистика свидетельствует, что, участники системы приобретают жилье чаще, чем строят. Так, к примеру, 75% кредитных договоров заключено на выдачу кредитов для покупки жилых помещений и лишь 25% кредитных договоров - на строительство [3].

Таким образом, можно назвать некоторые проблемы развития ипотеки в нашей стране: 1) высокая стоимость жилья и одновременно низкая платежеспособность потенциальных кредитополучателей; 2) высокие процентные ставки по жилищным кредитам; 3) отсутствие подменного фонда жилья; 4) нет вторичного рынка закладных.

Для того, чтоб устранить эти препятствия, необходимо к уже принятому закону внести некоторые изменения в законодательство. Главные барьеры на пути развития ипотеки в Беларуси – высокие процентные ставки и малые сроки выдаваемых кредитов – могут исчезнуть после появления вторичного рынка закладных и понижения для банков рисков, связанных с обращением

взыскания на заложенное имущество.

Выбор направления жилищного кредитования в Беларуси выглядит очень перспективным. От него зависит не только эффективность и востребованность ипотеки, но также и доступность кредитных ресурсов.

Выводы и предложения. Делая вывод по вышеизложенному материалу, можно заявить, что в Беларуси происходит переориентация деятельности банковской системы с учетом нужд населения согласно обеспеченности жильем. Однако в республике системы сбережений и ипотечного кредитования развиты пока недостаточно. Это представляет собой резерв для дальнейшего развития банковской деятельности и решения важнейших жилищных проблем населения.

Список использованных источников

1. Об ипотеке: Закон Республики Беларусь от 20 июня 2008 г. № 345-З.
2. Норесков В. Ипотека для приобретения жилья / Норесков В. // М.: Изд-во АО "Консалтбанкир", 2008. – 178 с.
3. Ящук А. Государственная поддержка семей в улучшении жилищных условий и система стройсбережений / Ящук А. // Банковский вестник. – 2008. – №16. – С. 66-68.
4. Система стройсбережений «Беларусбанка» / ОАО "АСБ Беларусбанк" [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http:// www.belarusbank.by/](http://www.belarusbank.by/). – Дата обращения: 06.05.2016.

УЧАСТИЕ БАНКОВ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ В МЕЖДУНАРОДНЫХ ПЛАТЕЖНЫХ СИСТЕМАХ

К. И. Михович,
студент 2 курса,
Полесский государственный университет, Беларусь,
csprofistefan@mail.ru

Научный руководитель: Н. Л. Давыдова,
кандидат экономических наук, доцент

Рассматривается проблема участия банков Республики Беларусь в международных платежных системах. Указаны основные условия для участия в международных платежных системах и возможные перспективы международного сотрудничества банков Республики Беларусь и международных платежных систем.

Ключевые слова: банковские платежные карточки, платежная система, кобрендинг.

Постановка проблемы и анализ последних исследований. Современные банковские учреждения Республики Беларусь эмитируют банковские платежные карточки внутренних, международных и внутренних частных платежных систем, что актуализирует проблему соответствия правилам игры, установленным в международной банковской сфере.

Цель и методика исследования. Целью работы является изучение условий для участия банков Республики Беларусь в международных платежных системах. Методика исследования основывается на изучении и анализе специальной литературы.

Результаты исследований. На сегодняшний день

23 банка Республики Беларусь эмитируют банковские платежные карточки трех платежных систем – национальной БЕЛКАРТ и международных Visa и MasterCard. Карточки международных платежных систем Visa и MasterCard принимаются более чем в 200 странах мира. В Республике Беларусь также довольно популярен бренд Maestro, однако это не самостоятельная платежная система, а один из брендов международной платежной системы MasterCard.

Карточки платежной системы БЕЛКАРТ являются национальными (то есть действуют только на территории Республики Беларусь). Однако существует кобрендинговый карточный продукт БЕЛКАРТ + Maestro, с возможностью использования за пределами Республики. Кроме того, на территории Республики Беларусь обслуживаются карточки американской платежной системы AmericanExpress и китайской ChinaUnionPay, однако их выпуск пока не осуществляется. ОАО «БПС-Сбербанк» осуществляет эквайринг по операциям с карточками платежной системы AmericanExpress, ОАО «Белгазпромбанк» – по операциям с карточками платежной системы ChinaUnionPay [1].

На 1 октября 2015 г. количество выпущенных в обращение карточек составило 12,5 млн. единиц, в том числе платежной системы БЕЛКАРТ – 5,1 млн. единиц, или 40,9 % от общего количества карточек, международной платежной системы VISA – 5,5 млн. единиц, или 44,1 % от общего количества карточек, международной платежной системы MasterCard – 1,7 млн. единиц, или 13,6 % от общего количества карточек [2].

Главное требование международных платежных систем к участникам – это соблюдение «Правил платежной системы», которые включают в себя различные требования, процедуры, права и обязанности участников:

1) конфиденциальность документации; 2) соблюдение конфиденциальности данных телекоммуникационной инфраструктуры платежной системы; 3) право на обеспечение контроля, проведение аудиторских и прочих проверок; 4) содействие со стороны участников платежной системы; 5) предотвращение потери или кражи информации; 6) прочие требования.

Также «Правила платежной системы» включают в себя исключения или предоставление временной отмены условий. Оператор платежной системы может предоставить (в случае необходимости изменять и/или аннулировать) участнику платежной системы исключение из определенного пункта Правил платежной системы или предоставить временную отмену определенных условий или разрешить дополнение к условиям, если участник платежной системы не может соблюдать установленные требования по независящим от него причинам, включая: стихийные бедствия; военные действия; нарушения в работе общественной инфраструктуры; правительственные ограничения, установленные в связи с политическими беспорядками. В случае, когда условия Правил платежной системы противоречат принятым законодательным актам и постановлениям правительства и до момента внесения изменений в Правила платежной системы, участники платежной системы обеспечивают соблюдение условий законодательства Республики Беларусь [3].

Выводы и предложения. Международное сотрудничество между банками Республики Беларусь и международными платежными системами активно развивается, об этом свидетельствует выпуск совместных карточек с новыми функциями и возможностями, создание совместного комбрендингового карточного продукта БЕЛКАРТ+Maestro. Международная интеграция платежной системы БЕЛКАРТ – это перспективное

направление, так как за счет открытия доступа к системе иностранных банков и платежным системам увеличится число участников системы. Так же это необходимо для того, чтобы карточки БЕЛКАРТ выпускались и принимались не только в сети белорусских банков, но и в иностранных.

Список использованных источников

1. Развитие в Республике Беларусь рынка банковских платежных карточек // Официальный сайт Национального Банка Республики Беларусь [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.nbrb.by/today/FAQ/plastic_cards.asp – Дата обращения: 20.04.2016.
2. Об утверждении отчета Национального банка за 2014 год: Указ Президента Республики Беларусь от 11 мая 2015 г., № 206 // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. – 2015. – 1/15803.
3. Паркер С. Правила платежной системы Виза / С. Паркер // Visa [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.visa.com.ru/common/pdf/VisaPaymentSystemOperatingRegulationsRussia.pdf>. – Дата обращения: 16.04.2016.

ВНЕШНИЙ ДОЛГ БЕЛАРУСИ: ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

С. А. Самоставов,
студент 3 курса,
Полесский государственный университет, Беларусь
waldotw@rambler.ru

Научный руководитель: Н. Л. Давыдова,
кандидат экономических наук, доцент

Проведён анализ величины и структуры внешнего долга Республики Беларусь в динамике за последние три

года. Выявлены величина и причины внешней задолженности государства, предложены варианты решения проблемы по сокращению внешнего долга.

Ключевые слова: внешний долг государства, центральный банк, сектор органов государственного управления, сектор депозитных организаций.

Постановка проблемы и анализ последних исследований. Одним из последствий глобального экономического кризиса 2007—2010 гг. стало наращивание внешнего долга, особенно государственного, многими странами мира. Проблема внешнего долга стала одним из основных вызовов для экономической политики как в развитых странах, так и в странах с формирующейся рыночной экономикой. В результате кризиса Беларусь также значительно нарастила объемы совокупного внешнего долга.

Цель и методика исследования. Целью данной статьи является анализ влияния привлекаемых внешних займов на экономический рост Беларуси.

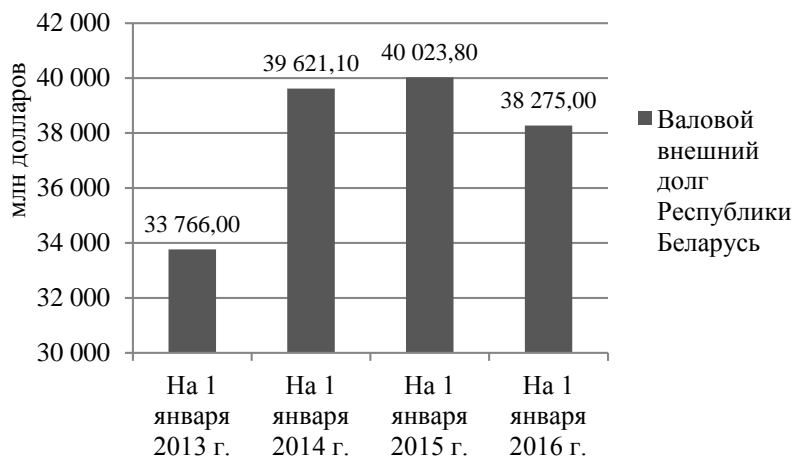
Результаты исследований. Беларусь остается страной с небольшим валовым внешним долгом как в абсолютном размере на душу населения, так и относительно ВВП страны. Но с учетом доли государства в экономике и банковской системе, большая часть этого долга – долг государственный [1].

Проблеме внешнего долга уделяется большое внимание последние несколько десятилетий. Экономическая теория утверждает, что внешний долг может как способствовать экономическому росту, так и сдерживать его. В основном внимание этой проблемы уделяется наименее развитым и развивающимся странам с чрезмерным уровнем внешней задолженности [2].

В настоящее время сумма валового внешнего долга

Республики Беларусь составляет 38275 млн долл. (рис. 1).

Анализируя динамику объема валового внешнего долга страны необходимо отметить, что за период с 2013 по 2016 гг. величина долга увеличилась на 4509 млн. долл. (13,5%) – с 33766 млн. долл. (на 1 января 2013 г.) до

38275 млн. долл. (на 1 января 2016 г.). За период с 2013 по 2014 гг. наблюдается увеличение валового внешнего долга на 5875 млн. долл. (17,3%). Максимального значения валовой внешний долг достиг в 2015 году и составил 40023 млн.долл., что на 1% больше показателей ВВД в 2014 г. В 2015 г. наблюдается небольшой спад – валовой внешний долг составил 38257 млн. долл. и уменьшился на 1748 млн. долл. (4,5%).

Рис. 1. Динамика объема валового внешнего долга Республики Беларусь в 2013-2016 гг. [3]

Структуру валового внешнего долга можно представить в разделении на секторы экономики: сектор органов государственного управления, центральный банк, сектор депозитных организаций, за исключением

центрального банка и другие секторы (рис. 2).

На 1 января 2016 г. в структуре валового внешнего долга Республики Беларусь основная доля долговых обязательств, которая составила 17050,1 млн.долл. (44,5%), приходится на другие секторы (с учетом межфирменного кредитования). Данный показатель увеличился на 3,2% по сравнению с 2013 г.

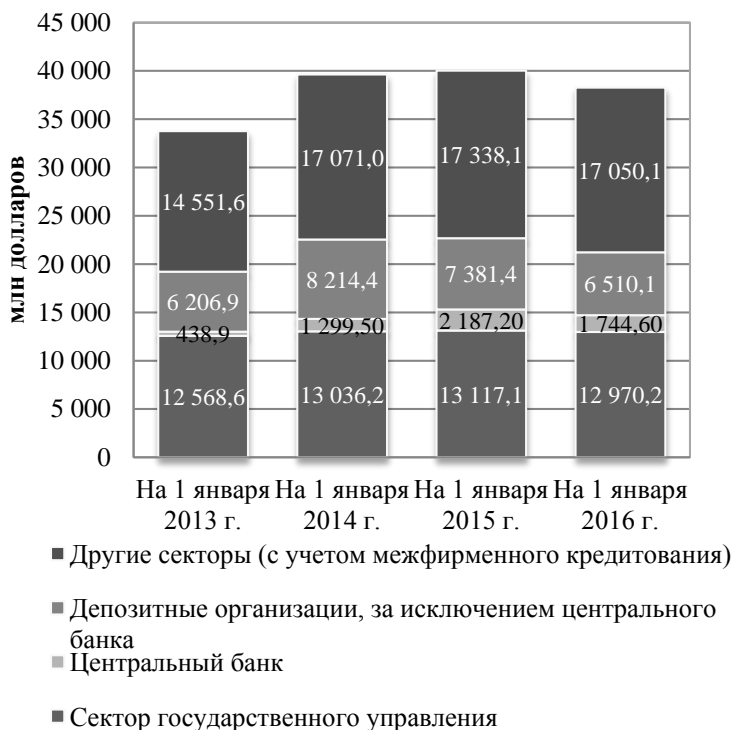

Рис. 2. Структура валового внешнего долга Республики Беларусь, 2013 – 2016 гг. [3]

Объем долговых обязательств сектора государственного управления в 2015 г. составил 12970,2 млн.долл. (33,9%). Доля долговых обязательств сектора государственного управления в 2012, 2013 и

2014 гг. составила соответственно 37,2% , 32,9% , 32,8% от валового внешнего долга страны. С 2012 по 2014 гг. наблюдается тенденция к снижению, а в 2015 г. – небольшое увеличение. Наименьшая доля долговых обязательств в 2015 г. приходится на Центральный банк, что составляет 1744,6 млн. долл. (4,6%) и на 0,9% меньше по сравнению с 2014 г.

Доля долговых обязательств депозитных организаций, за исключением Центрального банка, в структуре валового внешнего долга Республики Беларусь в 2015 г. составила 6510,1 млн. долл. (17,0 %). Доля долговых обязательств депозитных организаций в 2012, 2013 и 2014 годах составила соответственно 18,4%, 20,7%, 18,4% от валового внешнего долга. В период с 2012 по 2013 гг. наблюдается тенденция к увеличению доли внешнего долга депозитных организаций, а в период с 2013 по 2015 – небольшое снижение.

Выводы и предложения. Главной проблемой на сегодняшний день является высокий уровень задолженности. В 2016 году Беларусь по силам расплатиться по долгам. Но ситуация может усложниться к концу 2017 года, когда суммы выплат возрастут. Одним из возможных вариантов решения проблем, связанных с внешним долгом может быть его полная или частичная перепродажа. Обязательным условием при этом будет являться инвестирование суммы долга в развитие экономики страны.

Список использованных источников

1. Шиманович Г. И. Влияние внешнего долга на экономический рост в Республике Беларусь / Г. И. Шиманович // Журнал международного права и международных отношений. — 2011. — № 1.
2. Внешний долг Республики Беларусь: динамика и современное состояние / И. Жук // Банкаўскі вестнік: 2014.

3. Платежный баланс, международная инвестиционная позиция и валовой внешний долг Республики Беларусь: Минск / Национальный банк Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – 2016.- Режим доступа: <http://www.nbrb.by/publications/BalPay/BalPay2015.pdf>. - Дата обращения: 14.04.2016.

4. Цель, задачи и принципы управления валовым внешним долгом // [Электронный ресурс]. – 2016.- Режим доступа: <http://www.government.by/upload/docs/filea5d4324e022a508e.PDF> - Дата обращения: 14.04.2016.

РОЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ПРАЦІ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Деревська К.М.,
Переуда С.Ю.,
студентки 1 курсу,
Житомирський національний агроєкологічний університет

Науковий керівник: М.І. Сайкевич,
кандидат економічних наук

Розглядається роль інтелектуальної праці у підвищенні ефективності діяльності підприємств. Висвітлюється значення мотивації інтелектуальної праці та економічних інформаційних систем як складових інтелектуального потенціалу. Узагальнюється поняття інтелектуального потенціалу підприємства.

Ключові слова: інтелектуальна праця, інтелектуальний потенціал, економічні інформаційні системи, мотивація інтелектуальної праці.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Глобалізація та загострення конкуренції в сучасному суспільстві як сутнісні риси людської цивілізації обумовлюють кардинальні зміни стану підприємств в економіці: зміцнюється інтеграція виробництва та науки, зростає наукоємність виробництва, прискорюється процес накопичення інформації і посилюється значущість використання її як економічного ресурсу, підвищуються вимоги до освітнього рівня працівників, трансформується середовище споживання і вимоги до продукції, вичерпуються екстенсивні фактори економічного зростання й підвищення конкурентоспроможності, змінюються стереотипи мислення. В таких умовах позначилась тенденція різкого посилення ролі та значення інтелектуальних ресурсів у забезпеченні соціально-економічного розвитку.

Мета та методика дослідження. Мета дослідження полягає у висвітленні ролі інтелектуальної праці як складової інтелектуального потенціалу підприємства.

Результати досліджень. Інтелектуальна праця – це розумова трудова діяльність, що характеризується передусім високою складністю трудових функцій і вимагає як природних розумових здібностей, так і високої кваліфікації працівника. Продукт інтелектуальної праці найчастіше має нематеріальний характер і вирізняється високою інтелектуаломісткістю. Суб'єктами (носіями) інтелектуальної праці виступають працівники (переважно висококваліфіковані фахівці та професіонали), які відрізняються від інших найманих працівників високим рівнем освіти, здатністю до творчості, розвитком інтелекту, наявністю аналітичного мислення, вмінням працювати з інформацією, пріоритетами нематеріальних цінностей, підвищеною працездатністю за умови високої мотивації тощо.

Важливе значення інтелектуальної праці полягає в тому, що вона є основним джерелом інтелектуального капіталу підприємства, під яким розуміємо інтелектуальні ресурси, що втілені в сукупності наукових і загальних знань працівників, їхньому досвіді, вміннях, навичках та у створених ними продуктах інтелектуальної діяльності, що приносять прибуток. Результатом інтелектуальної праці є інтелектуальний продукт, що містить особливості творчості людини, її світосприймання і вміння.

Для ефективної інтелектуальної праці на підприємствах запроваджується мотивація працівників. Мотивація інтелектуальної праці в організації являє собою процес свідомого вибору людиною конкретного типу поведінки, що визначається комплексним впливом системи стимулювання, створеною організацією, і мотивів самої людини, покликаних спонукати до інтелектуальної праці. Виконуючи всі вказівки і діючи суворо у відповідності з посадовими обов'язками, працівник, як правило, використовує тільки 20-30% своїх здібностей. При цьому не активізується творчий потенціал інтелектуальної людини. Однак на цьому ж самому робочому місці при відповідній мотивації працівник може задіяти 80-90% своїх здібностей, насамперед за рахунок особистої зацікавленості в результатах праці.

Мотивація працівників інтелектуальної праці в меншій мірі підпорядковується економічним стимулам. За оцінками експертів, 42% знань компанії знаходяться у свідомості співробітників, і тільки від них залежить, чи стануть ці знання доступними іншим чи ні. Персонал сучасної корпорації передових країн не тільки є індивідуальним та автономним, але вже не сприймає матеріальні чинники і стимули як домінуючі у своїй діяльності. На передній план виходять можливість підвищувати свій інтелектуальний і культурний рівень,

солідарність і сенс роботи, а найкращими стають такі форми стимулювання, як участь в управлінні, організаційні, кар'єра та розвиток і моральні.

В умовах «економіки знань» зростає роль соціального інтелектуального капіталу, що охоплює спроможність організаційної культури, філософії управління стимулювати працівників до розвитку комунікативних, креативних та інноваційних навичок, здатних позитивно впливати на створення доданої вартості. Організаційна культура підприємства, сформована на базі філософії управління, відображаючи його історію, каталоги цінностей, які поділяють усі працівники, культурні артефакти активізує людський чинник до пізнавальної діяльності та підвищення продуктивності праці.

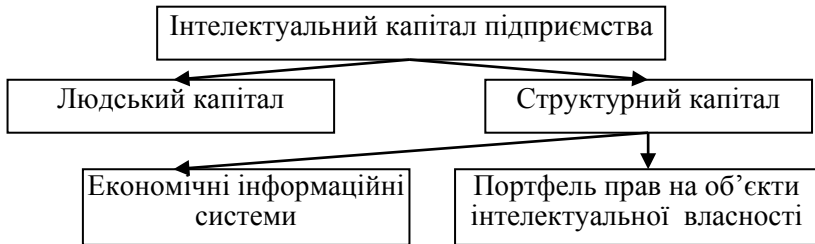

Рис. 1. Складові інтелектуального капіталу підприємства

Розвиток підприємства значною мірою пов'язаний з формуванням, накопичення, розвитком та використанням інтелектуальних ресурсів підприємства, які охоплюють сукупність сформованих та накопичених інтелектуальних і комунікативних здібностей (можливостей) працівників, які використовуються у виробничо-господарській діяльності підприємства і включають результати творчої та інтелектуальної праці співробітників, а також організаційні знання, характерні для визначеного підприємства.

Економічна інформаційна система (ЕІС) підприємства представляє собою систему, функціонування

якої в часі полягає в зборі, збереженні, обробленні і розповсюдженні інформації і діяльності якогось економічного об'єкта реального світу. Інформаційна система створюється для конкретного економічного об'єкта і повинна певною мірою копіювати взаємозв'язок елементів об'єкта. ЕІС призначена для розв'язання задач оброблення даних, автоматизації офісних робіт, виконання пошуку інформації та окремих задач, заснованих на методах штучного інтелекту. Автоматизація офісних робіт передбачає наявність у ЕІС системи ведення картотек, системи оброблення текстової інформації, системи машинної графіки, системи електронної пошти і зв'язку.

Є кілька стратегій, яких дотримується підприємство при використанні прав на об'єкти інтелектуальної власності. По-перше, це стратегія захисту від конкурентів за допомогою отримання монопольного права на виробництво нової продукції на період продажу її на ринку. При цьому необхідно визначити оптимальний спосіб і територію реєстрації виключних прав. Важливим є забезпечення патентної чистоти виробів з тим, щоб уникнути значних витрат у разі порушення прав.

По-друге, це стратегія ліцензування на основі отримання монопольних прав на технологію виробництва, що примушує інших виробників придбати у власника прав дозвіл на використання цієї технології за ліцензійним договором. Ця стратегія дає можливість контролювати ринок і переслідувати недобросовісних конкурентів.

По-третє, це стратегія формування уставного капіталу підприємства шляхом внесення до його складу прав на об'єкти інтелектуальної власності, що мають визначену вартість. Для підприємця, особливо початківця, ця стратегія дозволяє без використання грошей формувати значний за розміром уставний капітал та зайняти на ринку активну позицію.

По-четверте, це стратегія створення іміджу компанії. Ця стратегія спрямована на те, щоб шляхом управління інтелектуальної власності підвищити інвестиційну привабливість підприємства.

Інтелектуальний потенціал підприємства з погляду ресурсної концепції потенціалів можна розглядати як суму інтелектуального капіталу та конкурентних і інноваційних переваг підприємства, зосереджених у його інтелектуальних активах та інтелектуальній власності.

Тобто інтелектуальний потенціал підприємства сучасного типу передбачає інноваційність управління наявними інтелектуальними ресурсами за всіма видами діяльності, а не лише за інноваційною діяльністю.

Інтелектуальний потенціал розглядається як економічна система, що відображає сукупність зв'язків і відношень між елементами інтелектуального капіталу (персонал, ринкові активи, структурні активи, інтелектуальна власність), які встановлюються в процесі проектування, виготовлення, реалізації та споживання продукту й управління цими процесами.

Висновки та пропозиції. Інтелектуальний потенціал є одним з важливим факторів тривалого успіху підприємства, є категорією, яка забезпечує формування унікальних його конкурентних переваг. Максимізації рівня використання інтелектуального потенціалу підприємства на практичному рівні потребує подальшої розробки чітких теоретико-методологічних підходів до управління ним. Крім того доцільно визначати інтелектуальний потенціал не тільки підприємства в цілому і його підрозділів, але і кожного співробітника, що допоможе вирішувати питання кадрового резерву і багато інших питань життєдіяльності підприємства.

Інтелектуальна праця є не тільки ресурсом для виробництва продукції але і джерелом збільшення

інтелектуального капіталу підприємства. Залучення та використання інтелектуальної праці має узгоджуватися зі специфічними рисами ринку інтелектуальної праці в Україні, до яких відносяться: професійна та географічна розбалансованість структур попиту та пропозиції інтелектуальної праці, перевищення пропозиції над попитом; низький рівень оплати інтелектуальної праці; значні обсяги міграції інтелектуальної трудової міграції, що пропорційні рівню нестабільності політичної ситуації; неспроможність реалізувати свої творчі здібності у значної частини висококваліфікованих працівників; неефективна державна політики у сфері працевлаштування молодих фахівців, а також у сфері інформаційного забезпечення функціонування ринку інтелектуальної праці.

Список використаних джерел

1. Іванюк О. В. Інтелектуальна власність : навч.-наочн. посіб. / О. В. Іванюк, І. Л. Литвинчук. – Житомир : В.Б. Котвицький, 2014. – 163 с.

2. Інтелектуальна праця. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.miireferat.com>

3. Інтелектуальний ресурс як потенціал розвитку підприємства. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://allref.com.ua>

4. Пилипчук А.А. Система мотивації інтелектуальної праці робітників промислових підприємств /А. А. Пилипчук, Т.А.Мариненко // Матер. Всеукр. наук-практ. конф. «Актуальні проблеми економіки». – Кривий Ріг: Вид-во КНУ, 2014. – 298 с. – С. 71–73

5. Ходаківський Є. І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти : навч. посіб. / Є. І. Ходаківський, В. П. Якобчук, І. Л. Литвинчук. – К. : ЦУЛ, 2014. – 276 с.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ

Степанчук Д.,
Борисенко Я.,
студентки 1 курсу
Житомирський національний агроекологічний університет

Науковий керівник: В.П. Якобчук,
кандидат економічних наук, професор

Розглядаються основні напрями державної політики у сфері інтелектуалізації аграрної економіки. Висвітлюється проблеми формування інтелектуальної економіки в сільському господарстві. Обґрунтовується необхідність посилення позицій держави як в секторі виробництва сільськогосподарської продукції, так і в підтримці фахової освіти.

Ключові слова: аграрна економіка, інтелектуалізації, державна підтримка, інтелектуальний ресурс.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. На сьогодні визнано, що за умов виснаження більшості природно-речових ресурсів перспектива належить нематеріальним факторам економічного зростання, що безпосередньо стосується аграрного сектору господарства. Це світова тенденція, яка зумовлює становлення інноваційно-інформаційної економіки знань. У ній домінує ідея верховенства цінності особистості працівника, інтелектуалізації його трудових зусиль. За рахунок якості людського компоненту нині в постіндустріальних країнах уже створюється понад дві третини доданої вартості життєвих благ.

Подолання тривалої кризи вітчизняного сільського

господарства вимагає невідкладного вдосконалення стратегічного управління галуззю, пріоритетного спрямування політики держави на відродження й примноження інтелектуального потенціалу, трансформацію його у відповідний капітал ринкової економіки соціальної орієнтації. Відставання головної продуктивної сили знижує її конкурентоспроможність, негативно впливає на продовольчу безпеку та економічний суверенітет України в цілому. Тому розширене відтворення шляхом інтелектуалізації аграрної економіки за провідної ролі держави постає одним із ключових об'єктів стратегічного управління.

Мета та методика дослідження. Мета дослідження полягає у визначенні ролі держави та встановленні першочергових інституціональних заходів, необхідних для прискорення інтелектуалізації сільськогосподарського виробництва. Для реалізації поставленої мети використовувались загальні положення економічної теорії, історичний та логічний методи дослідження.

Результати досліджень. Інтерес до становлення перспективної економіки знань суттєво підвищився приблизно чверть століття тому. Імпульсом цього стало дослідження Світового банку, проведеного у 192 країнах. Виявлено, що фізичний капітал нині формує 16% загального багатства, природний – 20, а людський фактор – 64%. Тому докорінно змінюється відношення до головної продуктивної сили суспільства, яку формують інтелектуальні працівники, здатні до творчої інноваційної діяльності. Вчені дійшли висновку, що майже 90% зростання виробництва у розвинутих країнах відбувається за рахунок інтелектуального ресурсу, який вирішально зумовлює соціально-економічний прогрес.

Постіндустріальні країни домінують на світовому ринку завдяки високому рівню робочої сили і продукції

інтелектуального виробництва. Зокрема, переможними у глобальній конкуренції є технологічні інновації, оригінальні ідеї та проекти, інформація і т. п. Для прикладу, зростання світового випуску традиційних товарів і послуг не перевищує в останній період 5% на рік, тоді як питома вага продуктів інтелектуальної власності сягає у міжнародному співробітництві до 15%. Натомість узагальнення різних точок зору та фактів реального господарського життя зумовлює його критеріальну дефінізацію з погляду майбутнього на сучасне.

Інтелектуальна економіка, включаючи й аграрний сектор, – це перспективна система народного господарства, новий технологічний спосіб виробництва, який базується на креативній творчості розуму, знаннях, інноваціях, інформації, гуманізації та екологізації трудової діяльності, що акумулюється в інтелектуальному потенціалі, який за ринкових умов трансформується в особливий капітал як найцінніший і безмежний нематеріальний ресурс накопичення доданої вартості життєвих благ.

Це дає підстави розглядати інтелектуальний потенціал як реально нематеріальний фактор виробництва у стратегічному вимірі управління. Характерні риси інтелекту, притаманні сільському трудівнику, скомпоновані нами у три блоки: 1) харизматичні дані, природньо-спадкові (генетичні ознаки, хист, покликання, внутрішня потреба до праці на землі, селянські династії тощо); 2) набуті якості, зумовлені особливостями сільськогосподарського виробництва та сільського образу життя; 3) властивості, сформовані зовнішнім суспільним середовищем. Представлена модель відображає загальні напрями державного впливу й регулювання відтворення інтелектуального потенціалу аграрної сфери національної економіки.

Інтелектуалізація сільського господарства втілює не тільки економічні відносини, а й соціальні, правові, моральні, культурні, психологічні та інші суспільні зв'язки і залежності, пов'язані з відтворенням специфічних нематеріальних активів працюючих індивідів. Отже, примноження інтелектуального потенціалу і капіталу галузі вимагає окремого системного підходу, здійснення комплексних заходів у процесі розширеного відтворення особистісного фактору аграрного виробництва. А це можливо тільки на підґрунті загального людського розвитку країни за ведучої участі держави.

Ю. Орехівським було проведено спеціальне опитування 416 керівників і спеціалістів первинної ланки аграрної економіки, представників усіх областей України. Лише 13% із них вказали на те, що дбають про всебічний розвиток працівників, головні ж зусилля власники спрямовують на отримання максимального прибутку (94%), хоча й підкреслюють, що в стратегії управління розширене відтворення інтелектуального потенціалу села повинно займати першочергове місце (69 %).

Безпосередні сільгоспвиробники вважають, що інтелектуалізація аграрної сфери потребує більшої державної підтримки (88 % респондентів). Розвиток інтелектуального агропотенціалу найсуттєвіше гальмується відтоком із галузі кваліфікованих працівників (73 %), загальним відставанням розвитку села (62 %), наявністю монополізму, тіньового бізнесу, корупції і т. п. (50 %). Анкетування орієнтує на створення необхідних умов для розширеного відтворення й підвищення рівня працівників, а отже, й соціального розвитку села, націлює на очікувані інституціональні заходи держави. Їх важливість оцінена респондентами у відсотках шляхом вибору трьох найсуттєвіших складових із запропонованої кількості варіантів [6].

В Україні нової доби прийнята ціла низка законів, постанов, нормативних актів, програм і т. п. щодо розвитку національного сільського господарства. Але ці документи залишаються переважно декларативними. У них по-старому робиться ставка переважно на поліпшення виробничих показників, а турботи про селян-хліборобів залишаються частіше на папері.

Удосконалювати існуючу аграрну політику конче необхідно. Натомість у стратегії розвитку має домінувати особистість трудівника землі та його сім'я, підпорядкування виробництва й бізнесу інтересам селян. Без них будь-які програми (проекти) зростання галузі залишаться декларативними прожектами.

В Україні є достатньо можливостей для сучасного кадрового забезпечення розвитку сільського господарства та посилення його інтелектуалізації. Розширене відтворення інтелектуального потенціалу досягається в перспективі швидше не кількісними ознаками, а якістю, тобто рівнем працюючих. У цьому полягає невичерпність людського фактору виробництва. Це і є головний орієнтир для вдосконалення стратегічного управління та заінтересованих інституцій держави.

Невиправданим, на наш погляд, є різке скорочення (менш ніж 1 %) державних підприємств серед кількості діючих аграрних суб'єктів господарювання. Сільськогосподарське виробництво найбільшою мірою потребує вирішального інституційного впливу, особливо в нашій країні на сучасному етапі. Для цього необхідна відповідна база – міцний державний аграрний сектор як головний провідник, координуючий і спрямовуючий соціально-економічну політику на селі.

Необхідно піднести державні підприємства до лідерів галузі. Тоді з'являться нові можливості для вдосконалення практичної підготовки студентів аграрних ВНЗ, оскільки,

як показує дійсність, приватні вітчизняні підприємці неохоче піклуються про зростаючу інтелектуальну зміну трудівників села, адже прагнуть миттєвої вигоди – отримати відразу фахівців із досвідом. Держава, і тільки вона, здатна подолати таку нелогічну ситуацію, забезпечивши гідний статус молодого спеціаліста з усіма гарантіями його професійного і всебічного розвитку, включаючи пільги для селян.

Стратегія державного управління не повинна зводитися до формальної зайнятості працездатного сільського населення. Працівникам землі необхідні якісні робочі місця і відповідна робота згідно зі світовими стандартами і вимогами Міжнародної організації праці (МОП). Держава зобов'язана допомогти селянам отримати гідну працю і зарплату, сучасну освіту й медичне обслуговування та інші соціальні блага. Це сприятиме інтелектуалізації та ефективності аграрної економіки, а отже, добробуту всіх членів суспільства. Українське село заслуговує стати територією успіху, який почнеться з інтелектуального розвитку людського фактору виробництва.

Висновки та пропозиції. Україні вкрай необхідна цільова, спрямована на довготривалу перспективу, комплексна програма розширеного відтворення інтелектуального потенціалу і капіталу сільського господарства. Інтелектуалізація аграрного сектору повинна стати пріоритетним об'єктом стратегічного управління, всенародною справою, що вимагає об'єднання зусиль на чолі з державою.

Спеціальні інституціональні заходи покликані насамперед допомогти селянам отримати гідну роботу і сучасні умови життя, сприяти всебічному розвитку особистості трудівників землі. Наразі мають продовжуватися дослідження щодо забезпечення

інтелектуалізації на різних рівнях з урахуванням регіональних відмінностей та глобалізації національної аграрної економіки.

Список використаних джерел

1. Бородіна О. М. Людський капітал як основний стратегічний ресурс сталого розвитку аграрного сектору / О. М. Бородіна // Економіка АПК. – 2003. – №9. – С.103–108.

2. Вишнеvsька О. М. Ресурсний потенціал аграрного сектору економіки України: соціально-економічні та екологічні аспекти: монографія / О. М. Вишнеvsька. – Миколаїв: Дизайн і поліграфія, 2011. – 487с.

3. Якобчук В. П. Інтелектуалізація аграрної економіки в контексті національної безпеки /В. П. Якобчук// матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. З між нар. участю. – Житомир : ЖНАЕУ, 2015. – С 206–212.

4. Курило Л. І. Інтелектуальний капітал в аграрній сфері економіки: монографія / Л. І. Курило. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 322 с.

5. Лузан Ю. Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України: монографія / Ю. Я. Лузан. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 472с.

6. Орехівський Ю. Г. Відродження інтелектуального потенціалу – ключ до розвитку села / Ю. Г. Орехівський // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / Серія «Економіка, аграрний менеджмент та бізнес» / Редкол.: Д. О. Мельничук (відп. ред.) та ін. – К.: ВЦ НУБіПУ, 2010. – Вип. 154. – Ч. 2. – С. 224–231.

7. Park J. Dispersion of Human Capital and Economic Growth / J. Park // Journal of Macroeconomics. – 2006. – Vol.

28. – Iss. 3. – P.520–5394

8. Литвинчук И. Л. Государственное регулирование инновационного развития аграрного сектора экономики / И. Л. Литвинчук // Eastern-European Scientific Journal (Gesellschaftswissenschaften) : Düsseldorf (Germany) : Auris Verlag. – 2013. – Vol 2. – P. 37–38.

9. Литвинчук І. Л. Проблеми та пріоритети інституціоналізації інтелектуальної власності в аграрному секторі економіки України / І. Л. Литвинчук // Агросвіт. – 2014. – № 16. – С. 18–22.

10. Реформа системи науково-освітнього забезпечення аграрного сектору України (за матеріалами соціологічного дослідження) / О. В. Скидан, І. Л. Литвинчук, К. А. Самойленко, С. В. Дубінченко // Проблеми економіки. – 2015. – №1. – С. 139-148.

Ministry of Education and Science
of Ukraine

Taras Shevchenko
National University of Kyiv

Research Institute of Intellectual Property of the National
Academy of Sciences of Ukraine

Zhytomyr National
Agroecological University

INTELLECTUAL ECONOMY
(GLOBAL TRENDS AND NATIONAL PERSPECTIVES)

*Materials of the Second International Scientific & Practical
Online Conference*

May 26, 2016

Zhytomyr, Ukraine

Наукове видання

Інтелектуальна економіка: глобальні тенденції та
національні перспективи

Матеріали II Міжнародної
науково-практичної інтернет-конференції
(26 травня 2016 року, м. Житомир)

Формування та комп'ютерна верстка: Литвинчук І.Л.

Підписано до друку 20.05.2016 р.

Умов. друк. арк.

Наклад 100 прим. Зам. № __.

Житомирський національний агроекологічний університет,
2016.

10008, м. Житомир, бульвар Старий, 7